

160740

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU'NUN YENİDEN YAPILANMASI İLE İRAK'IN
İŞGALİ EKSENİNDE İRAK TÜRKLERİ
VE TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMİT ERTUĞRUL

ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

DANIŞMAN: PROF. DR. SAMİR SALHA

KOCAELİ - 2005

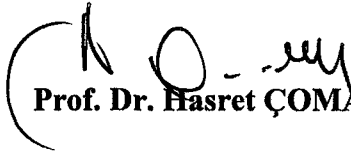
T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU'NUN YENİDEN YAPILANMASI İLE IRAK'IN İŞGALİ
EKSENİNDE IRAK TÜRKLERİ VE TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: ÜMİT ERTUĞRUL

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu Tarih ve No: 22/06/2005-2005/15

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

Prof. Dr. Samir SALHA

Yrd. Doç. Dr. Bekir

GÜNAY

KOCAELİ - 2005

SUNUŞ

Hazırlamış olduğum tezin adı “ Ortadoğu'nun Yeniden Yapılanması ile Irak'ın İşgali Ekseninde Irak Türkleri ve Türkiye”dir.

Bu çalışmanın amacı, Ortadoğu'yu asırlardır kendi çıkarları doğrultusunda yapılandırılan bölge dışı güçlerin bunu gerçekleştirirken izledikleri politikaları ortaya koyarak, bu politikaların, bölgenin jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel bakımdan en önemli ülkelerinden biri olan Irak'a etkilerini incelemek; bununla bağlantılı olarak da, Irak Türklerinin yaşam mücadelelerini inceleyerek sorunlarına çözüm bulmak ve Türkiye'nin Ortadoğu ve Irak politikası ile Irak Türkleri konusunda yapması gerekenleri tespit etmektir.

Bu çalışmanın amacı kapsamında bölgede meydana gelen ani değişimler ve gün be gün yaşanan gelişmeler, çalışmanın dinamizmine ivme kazandırırken, aynı zamanda bu değişimleri ve gelişmeleri takip etmenin güçlüğü de beraberinde getirmiştir.

Tezin içeriğinin hazırlanmasında, yerli ve yabancı kitaplar, süreli yayınlar ve dökümanlar ile çeşitli internet sitelerinden ve konu ile ilgili kişi ve kuruluşların görüşlerinden faydalanılmıştır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	..II
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

**ORTADOĞU'YU YENİDEN YAPILANDIRMA POLİTİKALARI VE
IRAK'IN İŞGALİ**

1.1. AVRUPA SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN BAŞLANGICINDAN DOĞU BLOĞU'NUN ÇÖKÜŞÜNE KADAR ORTADOĞU (1492-1989)	1
1.2. DOĞU BLOĞU'NUN ÇÖKÜŞÜNDEN GÜNÜMÜZE KADAR ORTADOĞU (1989-2005).....	26
1.2.1. DOĞU BLOĞU'NUN ÇÖKÜŞÜYLE ORTAYA ATILAN JEOKÜLTÜR VE EKONOMİK KÖKENLİ JEOPOLİTİK TEORİLER VE ORTADOĞU.....	26
1.2.1.1. TARİHİN SONU TEORİSİ VE ORTADOĞU.....	26
1.2.1.2. MEDENİYETLER ÇATIŞMASI TEORİSİ VE ORTADOĞU.....	27
1.2.1.3. MEDENİYETLER BÜTÜNLEŞMESİ TEORİSİ VE ORTADOĞU.....	28
1.2.1.4. BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI TEORİSİ VE ORTADOĞU.....	28
1.2.2. KÜRESELLEŞME VE ORTADOĞU (1989-2005).....	29
1.2.3. KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN ORTADOĞU'YU YENİDEN YAPILANDIRMA POLİTİKALARI (1989-2005)	30

1.2.3.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ.....	30
1.2.3.1.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	30
1.2.3.1.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ	37
1.2.3.2. KUZAY ATLANTİK SAVUNMA ÖRGÜTÜ'NÜN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	43
1.2.3.3. RUSYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKASI	45
1.2.3.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI	47
1.2.3.5. ARAP DEVLETLERİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI	50
1.2.3.6. İSRAİL'İN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	53
1.2.3.7. ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	57
1.2.3.8. JAPONYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	58
1.3. ABD ÖNCÜLÜĞÜNDE IRAK'A YAPILAN MÜDAHALELER.....	59
1.3.1. 19 MART 2003'TEKİ ASKERİ MÜDAHALEYE GİDEN YOLDA IRAK.....	63
1.3.2. 19 MART 2003 SONRASI DÖNEMDE IRAK.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİNDE IRAK TÜRKLERİNİN YAŞAM MÜCADELELERİ

2.1. TÜRKLERİN IRAK'A GİRİŞLERİNDEN OSMANLI EGEMENLİĞİ DÖNEMİNE KADAR IRAK TÜRKLERİ (684-1534).....	79
2.2. OSMANLI EGEMENLİĞİ DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ (1534- 1918).....	82
2.3. OSMANLI EGEMENLİĞİ DÖNEMİNDEN SONRA IRAK TÜRKLERİ (1918-2005).....	86

2.3.1. BAAS PARTİSİ ÖNCESİ DÖNEMDE	
IRAK TÜRKLERİ (1918-1968).....	86
2.3.1.1. 1918-1926 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	86
2.3.1.2. 1926-1958 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	90
2.3.1.3. 1958-1968 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	92
2.3.2. BAAS PARTİSİ DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ (1968-2003)....	95
2.3.2.1. 1968-1979 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	95
2.3.2.2. 1979-1992 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	97
2.3.2.3. 1992-2001 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	99
2.3.2.4. 2001-2003 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ.....	102
2.3.3. BAAS PARTİSİ SONRASI DÖNEMDE	
IRAK TÜRKLERİ (2003'TEN GÜNÜMÜZE).....	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKLERİ VE TÜRKİYE

3.1. TÜRKİYE, IRAK VE IRAK TÜRKLERİ BAĞLAMINDA	
KÜRTLER	124
3.1.1. IRAK KÜRTLERİ.....	125
3.1.2. TÜRKİYE VE PKK	135
3.2. TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI.....	138
3.3. TÜRKİYE'NİN IRAK POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN	
IRAK TÜRKLERİNE YAKLAŞIMI.....	145
3.4. TÜRKİYE'NİN IRAK TÜRKLERİ İLE İLİŞKİLERİ	
BAĞLAMINDA IRAK'IN GELECEĞİ.....	163
3.4.1. ... VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	166
SONUÇ.....	179
YARARLANILAN YAYINLAR.....	181
ÖZGEÇMİŞ.....	201

ÖZET

Milattan önceki dönemlerden günümüze kadar dünya politikalarına yön veren Ortadoğu, çok sayıda güç merkezinin mücadelelerine sahne olmuştur. Bu güç merkezleri, Ortadoğu'yu kendi politikaları doğrultusunda yapılandırmak için, Ortadoğu'da, siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda üstünlük kurmak istemişlerdir. Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılması konusunda etkin ve baş aktör konumunda olan unsurlar, büyük çoğunlukla bölge dışı güçler olmuştur.

Günümüzde, Amerika Birleşik Devletleri, yeni bir dünya düzeni kurma ve bu düzenin işletilmesinde tek söz sahibi devlet olmayı amaç edinmiştir. Bu amaca ulaşmak için, tarihte örnekleri olduğu gibi, "Ortadoğu'da egemen olmak", yine, olmazsa olmaz bir öncelik derecesi almıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin son dönem Ortadoğu politikasına anlam veren yaklaşım Büyük Ortadoğu Projesi'dir. 1989'dan günümüze, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde Ortadoğu'da, siyasi, ekonomik ve sosyal değişim devam etmiş, bu değişimlerle birlikte güvenlik sorunu da gittikçe artmıştır. Büyük Ortadoğu Projesi, özelde; Ortadoğu'yu, genelde; Kuzey Afrika ve Avrasya'yı, bununla bağlantılı olarak da; tüm dünyayı derinden etkilemektedir ve Amerika Birleşik Devletleri'nin şekillendirdiği yeni dünya düzeninin anahtarı konumundadır. Büyük Ortadoğu Projesi ile birlikte küresel rekabette yeni bir sürece girilmiştir.

Irak'ın Ortadoğu'da jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik yönden önemli bir devlet olması; O'nun, Ortadoğu'nun sınırlarını değiştirmek isteyen güçler tarafından, ilk hedeflerden biri olarak görülmesine neden olmuştur.

Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgal etmesinin ardından başlatılan Körfez Savaşı ile bölgeye yerleşme faaliyetlerine hız veren Amerika Birleşik Devletleri, 19 Mart 2003'te İngiltere ile birlikte bu ülkeye taarruz etmiş, daha sonra, Birleşmiş Milletleri ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü arkasına alarak Irak'ın işgaline meşruiyet kazandırmıştır.

Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma çalışmalarından ve Irak'ın işgalinden en çok zarar gören gruplardan biri Irak Türkleri olmuştur. 5 Haziran 1926 tarihinde yapılan Ankara Antlaşması ile Türkiye'den koparılan Irak Türkleri, Irak'ın işgal

edilmesine kadar, Irak yönetimlerinin çeşitli baskı politikalarına maruz kalmış, çeşitli dönemlerde katliamlara hedef olmuşlardır.

Irak'ın işgal edilmesi ile geleceklere konusunda belirsizlik sürecine giren Irak Türkleri, Irak'taki kaos ortamında sükunetle hareket ederken, Irak'taki Kürt grupların kendilerine yönelik taciz ve tahrikleri her geçen gün artmıştır. Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin Kürtleri desteklerken, Irak Türklerinin varlığından haberdar değilmiş gibi bir yaklaşım sergilemesi, Irak Türklerini yalnızlığa itmiştir.

Irak Türklerinin özerklik, federasyon, konfederasyon, bağımsız devlet kurma veya Türkiye'ye bağlanma gibi istekleri olmamıştır. Onlar, üniter bir Irak'ta eşit şartlar altında yaşamlarını sürdürmeyi istemişlerdir.

Yakın zamana kadar Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği arasında dengeli bir politika izleyen Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin çıkarları bağlamında kendini, Avrupa Birliği yerine, Büyük Ortadoğu Projesi'nde "bir model ülke" tanımlaması içinde bulmuştur, "İlimli İslam" tabiri ile "laik Türkiye", maalesef belirli bir yola sokulmaya çalışılmıştır. Bu model, Türkiye tarafından kabul edilmemekte; Türkiye'nin laik ve demokratik bir hukuk devleti olduğu vurgulanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma süreci içerisinde başlattığı faaliyetlere Irak savaşı esnasında ne taraf olan, ne de dışında kalan Türkiye'nin Ortadoğu politikasının şekillenmesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin çok önemli bir fonksiyonu vardır.

Irak'ın işgalinden bugüne Türkiye'nin Irak politikası ve Irak Türklerine yaklaşımı dalgalı bir seyir izlemiştir. Türkiye, bölgede meydana gelen değişimlere ve Irak Türklerinin uğradıkları haksızlıklara bazen ciddi tepkiler verirken, bazen de kayıtsız kalmıştır. Türkiye'nin Irak ve Irak Türkleri bağlamında odaklandığı konular genel olarak; Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kürt devletinin kurulmasının engellenmesi, Kerkük'ün Kürtler tarafından işgal edilmesinin önlenmesi, Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'nin tasfiyesi konusu ve Irak Türklerinin can güvenliğinin sağlanması olmuştur.

ABSTRACT

The Middle East, which has directed the global policy from before Christ to nowadays, has staged numerous struggles of power centre. This power centres wished to be superiour in the Middle East in the field of political, economical and military in order to shape the Middle East for their own political direction. The main and effective actors for reconstruction of Middle East are mainly from out of the region.

Nowadays, United States of America aims to set up a new world system and be the leader so as to operate this system. In order to reach at this aim, like the examples in history “ Being Dominant In The Middle East”, takes a definite priority again.

The aproach, which gives sense to last term Middle East policy of United States of America , is Greater Middle East Initiative. Political, economical and social change has continued in the Middle East, with these changes the problem of security has gradually increased since 1989 due to the activities for reconstruction of Middle East by United States of America. Greater Middle East Initiative influences; in specific Middle East; in general North Africa and Eurasia, so it influences all of the world and it is the key of new world system that United States of America shaped. As soon as the Greater Middle East Initiative, in spherical rivalry, a new process is entered.

As the Iraq is an important country in the Middle East in the aspect of jeocultural, jeeconomical and jeopolitical, it causes that it is seen as one of the main targets by the forces who want to change the frontiers of the Middle East.

United States of America ,which speed of its settlement activities to the region with the Gulf War started in after the Iraq's invade to Kuwait in 1990, attacked to this country with England 19th March 2003, then America legalized this invade with taking support from United Nations and North Atlantic Treaty Organization.

After the reconstruction of the Middle East and Iraq War, one of the most damaged groups is Iraqi Turks. Iraqi Turks who were broke off in the date of 5th June 1926 from Turkey with the treaty of Ankara, until the Iraq was invaded, had

been exposed to various pressure politics by Iraq governments and they had been targeted to massacres in different periods.

Iraqi Turks whose future is unpredictable after the invasion of Iraq are behaving calmly in the chaos atmosphere but the annoyance and provocation has raised day by day. While government of United States of America supports the Kurds, that they behave they are not informed about existence of Iraqi Turks, made them alone.

Iraqi Turks don't wish an autonomy, federation, founding an independent country or taking part in Turkey. They wish to live in equal conditions in Iraq.

Turkey, which has pursued a balanced policy between United States of America and European Union until recently, instead of European Union, found itself in the Greater Middle East Initiative as a "model country" in the terms of United States of America and European Union's profits with the expression of "moderate Islam". Secular Turkey, unfortunately has been tried to be put right in a certain way. This model can't be accepted by Turkey; Turkey is a secular, democratic, law country is stressed. United States of America has an important role in the shaping of Turkey's Middle East policy which was neither a part of the sides nor stayed out of the Iraq War in the term of reconstruction of the Middle East by United States of America.

Since the Iraq's invade, Iraq policy of Turkey and approach towards Iraqi Turks has been changeable. Sometimes, Turkey gave serious reactions but sometimes it is indifferent to changes in the area and the injustice that Turks are exposed to. To be general, the subject is that Turkey focused on for Iraq and Iraqi Turks; carrying on the unity of Iraq, hinderance of founding Kurdish country, hinderance of invasion to Kerkuk by Kurds, purification of Kurdistan Worker's Party (PKK) and providing life security of Iraqi Turks.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CENTCOM	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Komutanlığı (Central Command)
CENTO	: Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization)
ECU	: Avrupa Para Birimi (European Currency Unit)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
Gn. Kur	: Genelkurmay
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi hasıla
G-8	: Sekizler Grubu (Group-8)
HAK	: Harp Akademileri Komutanlığı
IAEA	: Uluslararası Atom Enerji Kurumu (International Atomic Energy Agency)
INC	: Irak Ulusal Kongresi (Iraqi National Congress)
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KİS	: Kitle İmha Silahları
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu

- MOSSAD** : İsrail İstihbarat ve Özel Görevler Merkez Enstitüsü
(Ha-Mossad Le-Modilin Ule Tafkidim Meyuhadim)
- MÖ** : Milattan Önce
- MTTB** : Milli Türk Talebe Birliği
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
(North Atlantic Treaty Organization)
- Neo-Con** : Yeni Muhafazakar (Neo Conservative)
- OECD** : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
(Organization for Economic Cooperation and Development)
- OPEC** : Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü
(Organization of the Petroleum Exporting Countries)
- PKK** : Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkaren Kurdistan)
- RAF** : Krallık Hava Kuvveti (Royal Air Force)
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TÖMER** : Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama
Merkezi
- TRACECA** : Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru
(Transport Corridor Europe Caucasus Asia)
- TRT** : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
- TÜBİTAK** : Türkiye Bilimsel ve Taktik Araştırma Kurumu
- TV** : Televizyon
- UNSCOM** : Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu
(United Nations Special Commission)
- YÖK** : Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

Ortadoğu, zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması, dünya ulaşım trafiğinin kesişim bölgesinde olması, medeniyetlerin doğup gelişmesine ev sahipliği yapması ve kültür merkezi olması bakımından güçlü devletlerin ilgi odağı olmuştur. Ortadoğu'nun sahip olduğu bu özellikler, tarihi süreç içerisinde, başta bulunduğu bölge olmak üzere, yakın bölgeleri ve tüm dünyayı siyasi, ekonomik, kültürel anlamda ve güvenlik bakımından derinden etkilemiştir.

Ortadoğu, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki egemenliğinin sona ermesiyle birlikte “ sorunlu bölge” olarak anılmaya başlamıştır. Ortadoğu, günümüzde de önemli ve aynı zamanda sorunlu bölge olma özelliğini sürdürmektedir. Günümüzde, ABD, Büyük Ortadoğu Projesi'ni hayata geçirerek stratejik ortağı İngiltere ile birlikte Irak'ı işgal etmiş, bir diğer önemli ortağı İsrail'i de rahatlatmıştır. Ortadoğu'nun istikrarı, güvenlik konusu başta olmak üzere, Türkiye için önemlidir. Ortadoğu ülkelerinde bulunan Türk ve Müslüman nüfus ile kurulan bağların, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında önemli bir yeri vardır. Ortadoğu'da jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik yönden önemli bir devlet olan Irak'ta yaşayan ve Irak vatandaşı olan Irak Türkleri'nin can güvenliği de Türkiye'nin Irak politikasındaki belirleyici unsurlardan biridir.

Önümüzdeki dönemlerde meydana gelebilecek gelişmelerle Ortadoğu'nun sınırlarının yeniden çizilebileceği; bunun Türkiye'yi de kapsayabileceği ve Irak Türklerinin Irak'ın yeniden yapılanmasında göz ardı edilerek doksan yıldır süren acılarına yenilerinin eklenebileceği nedeniyle, uluslararası ilişkilerde güncelliğini koruyan bu konu araştırma problemi olarak seçilmiştir.

Bu araştırmanın amacı, Ortadoğu'yu asırlardır kendi çıkarları doğrultusunda yapılandıran bölge dışı güçlerin bunu gerçekleştirirken izledikleri politikaları ortaya koyarak, bu politikaların, bölgenin jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel bakımdan en önemli ülkelerinden biri olan Irak'a etkilerini incelemek; bununla bağlantılı olarak da, Irak Türklerinin yaşam mücadelelerini inceleyerek sorunlarına çözüm bulmak ve Türkiye'nin Ortadoğu ve Irak politikası ile Irak Türkleri konusunda yapması gerekenleri tespit etmektir.

Üç bölümü olan bu araştırmada, “Ortadoğu” olarak, “ Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi” ile tanımlanan bölge ele alınmıştır. Birinci bölümde, Ortadoğu’da milattan önceki ve Avrupa sömürgeciliğinin başlangıcına kadarki dönemlerde yaşanan mücadelelere çok kısa olarak değinilmiş, Avrupa sömürgeciliğinin başlangıcından Doğu Bloğunun çöküşüne kadarki dönemde yaşanan olaylar daha geniş kapsamlı olarak ortaya konulmuş ve Doğu Bloğunun çöküşünden günümüze kadarki dönemde Ortadoğu’nun yeniden yapılanmasına etken olan unsurlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu kapsamda son on beş yılda Irak’ın bu politikalar doğrultusunda nasıl kullanıldığı detaylandırılmıştır.

“Irak Türkleri” olarak, Irak Devleti’nin coğrafi sınırları içerisinde yaşayan ve Irak vatandaşı olan soydaşlarımızın tamamı ele alınmıştır. İkinci bölümde, başlangıçta, bu soydaşlarımızın Türklerin Irak’a ilk girişlerinden Irak’ın işgaline kadar geçen tarihsel bir süreçte vermiş oldukları yaşam mücadelesi ortaya konulmuştur. Irak’ın işgal edilmesiyle yeni ve belirsiz bir ortama giren Irak Türklerini, işgalden günümüze kadarki dönemde etkileyen olaylar ve unsurlar detaylandırılarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde, bu unsurlardan biri olan Kürtler de kısaca tanıtılarak, Irak’ta yaşayan Kürtlerin konumları ve izledikleri yollar ile, PKK sorununun Türkiye’ye etkilerine yer verilmiş, Türkiye’nin Ortadoğu ve Irak politikası ile Irak Türklerine yaklaşımı ortaya konulduktan sonra, Irak’ta kısa, orta ve uzun vadede meydana gelecek değişikliklerin neler olacağı, bu değişikliklerden etkilenecek olan Irak Türklerinin ve Türkiye’nin bu değişimlerde bulması gereken rasyonel çözümler tespit edilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

Irak Türklerinin geleceği, Türkiye’nin Irak Türkleri ile gerek kan bağı olması, gerekse Türkiye’nin güvenliği için son derece önemlidir. Bu araştırmadan çıkartılacak sonuç; Türkiye’nin ve Irak Türklerinin geleceğini tehlikeye düşürebilecek girişimlerin engellenmesine ve önceden tedbirler alınmasına yarar sağlayacaktır.

Araştırmanın veri toplama aşamasında; Milli Kütüphane, Kocaeli Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Harp Akademileri, Piyade Okulu ve İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanelerinden konu ile ilgili yayınlanan yerli ve yabancı eserler, tezler, makaleler ve belgeler alınarak, fotokopi çektilererek veya bilgisayar ortamına aktarılarak gerekli incelemeler yapılmıştır. Genelkurmay

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Başkanlığı'nın seminer, sempozyum, panel, beyin fırtınası çalışmaları ile süreli yayınları takip edilmiştir. İnternet vasıtasıyla geçmiş dönemlere ait gazete, dergi ve makale arşivleri ile günlük gazete, dergi ve makaleler incelenmiş, bölgede meydana gelen güncel değişimler ve gelişmeler aynı zamanda basın-yayın ve televizyon kanalları yardımıyla izlenmiştir. Irak Türklerinin sesini duyurmayı amaçlayan Kerkük Vakfı ile irtibat kurularak, bu alanda ön plana çıkan ve zaman zaman Irak'a giderek bölgedeki gelişmeleri takip eden Kardeşlik Dergisi editörü ve genel koordinatörü, Altunköprü Dergisi genel yayın koordinatörü Prof. Dr. Suphi Saatçi ve Altunköprü Dergisi editörü Mehmet Tütüncü'den gerekli bilgiler elde edilmiştir. Ankara'daki Global Strateji Enstitüsü'nden 8 Mart 2004 tarihli Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası'nı çeviren Habib Hürmüzlü ile Irak'ın işgali esnasında bölgede bulunan savaş muhabiri ve gazeteci-yazar Vedat Yenerer ile ve Beykent Üniversitesi Bilgi Uygulama ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı, TRT'deki Türk-Ermeni ilişkilerini ortaya koyan " Tarihin Tanığı" programının sunucusu Güray Değerli ile Irak Türkleri ile ilgili düzenlenen seminerde görüşülerek fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Araştırmanın tamamlanmasına kadar geçen süreçte, meydana gelen değişimlere ve gelişmelere bilimsel olarak yaklaşılmış, objektif değerlendirilmeler yapılmış ve komplo teorilerinden uzak durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'YU YENİDEN YAPILANDIRMA POLİTİKALARI VE IRAK'IN İŞGALİ

1.1. AVRUPA SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN BAŞLANGICINDAN DOĞU BLOĞU'NUN ÇÖKÜŞÜNE KADAR ORTADOĞU (1492-1989)

Ortadoğu, bugün olduğu gibi binlerce yıl öncesinde de dünya politikalarının nabzını tutan bir bölge olmuştur. Bu coğrafyada pek çok kavim hüküm sürmüş ve bu coğrafyayı ele geçirmek için savaşmıştır.

MÖ. 3500-2500 yılları arasında, Sümerler, Mezopotamya'da büyük bir medeniyet meydana getirmişlerdir. Ortadoğu, İsa öncesi dönemden İslamiyet'in ortaya çıktığı 7. yüzyıla kadar; Akkadlar, Hattiler, Luviler, Türk kavimleri olduğu ortaya konulan Turukkular ve Kaslar, Oğuzlar olduğu değerlendirilen Gutiler (Gutlar), Amurrular (Martular), Hititler, Mitanniler, Mısırlılar, Kaslar (Guzlar, yani Oğuzlar), Asurlar, Urartular, Frigler, Kimmerler, İskitler, Medler, Manalar, Lidyalılar, İonyalılar, Persler, Babiller, Yahudiler, Yunanlılar, Makedonyalılar ve Romalıların (daha sonra Doğu Roma, yani Bizans İmparatorluğu ve Batı Roma olarak ikiye bölünmüştür) güç mücadelelerine sahne olmuştur¹.

İslamiyet'in ortaya çıktığı 7. yüzyılda, iki büyük güç olan Bizans ve Sasaniler de Ortadoğu'da birbirlerini kollamışlardır. İslamiyet'in yayılmasında Ortadoğu çıkış bölgesi niteliği taşımıştır. 11. yüzyıldan itibaren Ortadoğu, Türklerin etkisine girmiş, Türkler önce Selçuklularla gelip Anadolu'yu Bizans'tan temizlemişler, Osmanlılar ise İran toprakları hariç bölgede uzun süreli bir egemenlik tesis etmişlerdir².

“Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılması” konusunda etkin ve baş aktör konumunda olan unsurlar, şüphesiz, bölge dışı güçlerdir. Ortadoğu'nun büyük bir bölümü Avrupa sömürgeçiliğinin³ başlangıcı olan 15. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolü altında olduğundan, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü

¹ Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Konya, Çizgi Kitabevi Yayını, 2002, ss. 17-27.

² Cengiz Çandar, *Ortadoğu Çıkmazı*, 2.b, İstanbul, Hil Yayın, 1984, s. 9.

³ Sömürgecilik: Bir devletin bir başka ülkeyi işgal ederek yönetmesi ve bu yönetimden ekonomik çıkar sağlaması, Bkz: Faruk Sönmezoglu (der), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 3.b., İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 631.

bilen Avrupalılar için; sömürülmeye uygun ilk hedef bölge olarak değerlendirilmemiştir.

Edvard Deriyo'ya göre; Kristof Kolomb'un 1492 yılında Amerika'yı keşfi, insanlığa ve medeniyete hizmet etmekten ziyade batıdan doğuya doğru giderken Hindistan'a ulaşmak ve bu suretle İslam'ı arkadan vurarak yatağında ezmek amacını taşıyordu⁴. Jacques Attali ise; 1492 adlı eserinde, Avrupa'yı, Batı Roma İmparatorluğu çözüldüğünde zincire vurularak uyumaya bırakılmış bir dev olarak nitelendirmiş, bu devin daha sonra dünyanın fethi hedefiyle önüne çıkan halkları katlettiğini, onların zenginliklerini ele geçirerek onların tarihlerini, geçmişlerini ve adlarını çaldığını belirtmiştir. Attali'ye göre; " 1492 işte bu andır. Bu tarihte üç karavela bir kıtaya rastlamış, Avrupa'nın sonucu İslam devleti çökmüş, Yahudiler İspanya'dan kovulmuşlar,..., İngiltere kıtadan vazgeçmiş ve sömürgelelere yönelmiş,..., Avrupa Doğu'yu ve Doğulu geçmişini, Akdeniz'i ve onun İslamik parçasını unutarak Atlantiğe yönelmiştir...Bazen rasyonalizm, bazen de Protestanlık olacak şey biçimlenmiştir; demokrasi ve işçi sınıfı icat edilmişlerdir...Tarih yazılmaya başlamıştır..."⁵.

Tarihçilerin 1500'den sonra üç ya da dört yüz yıllık "Vasco da Gama Çağı" ve "Colomb Devri" diye söz ettikleri Avrupa Hegemonyası⁶ ve günümüze dek ivme kazanarak süren Batı Sömürgeciliği anlayışındaki temel felsefede "din" olgusu, Batılılar için bir araç olup, asıl amaç; bakir ya da verimli toprakların yer altı ve yer üstü kaynaklarını ele geçirmek, ticari ve ekonomik gelişmelerinde ortaya çıkacak ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni pazarlar oluşturmaktır.

16. yüzyılın başlarında, Kırım ve Ege'den Levant'a⁷ kadar uzanan bir Osmanlı egemenliği söz konusu idi. Osmanlı İmparatorluğu, 1516'da Şam'ı, 1517'de de Mısır'ı ele geçirmişti. Hint adalarından gelen Baharat Yolu'nu kapayan Osmanlı İmparatorluğu, Kızıl Deniz'den Hint Okyanusu'na doğru ilerlemiş, Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Avrupa'ya karşı baskılara başlayarak, 1526'da

⁴ Raif Karadağ, *Şark Meselesi*, İstanbul, Nida Yayınevi, 1971, s. 38.

⁵ Rıfat Serdaroğlu, *Yeni Dünya Düzeni Büyük Ortadoğu ve Türkiye*, Ankara, Eda Matbaası, 2004, s. 4-5.

⁶ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s. 52.

⁷ Levant: Akdeniz'in doğu sahilleri ve burada yer alan ülkeler

Macaristan'ı ele geçirip, 1529'da da Viyana'yı kuşatmıştı. 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı deniz kuvvetleri, tüm Kuzey Afrika kıyısı boyunca etkin bir konumdaydı. 1571'de, Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ı da almıştı⁸. Nitekim, Ortadoğu, I. Dünya Savaşı'na kadar, İran hariç Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde idi. Avrupa ise, 16. yüzyılda, siyasi açıdan bölünmüş bir tablo sergilemekteydi.

16. yüzyılda, İran'daki Safevi hanedanlığı ile birlikte Ortadoğu'da söz sahibi olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ticari anlamda ilk ayrıcalığı alan Batılı güç Fransızlardı. Fransızlar, 1535 kapitülasyonları ile Osmanlı topraklarında serbest ticaret hakkına sahip olmuşlardı.

“ Doğu Akdeniz ve Suriye'ye sahip olma” çıkar çatışması yüzünden, Mısır Kölemen Sultanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında, Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren bir rekabet başlamıştı. İran Şahı İsmail ise; Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvet çarpanlarından biri olan Sünni mezhebini çökertme siyaseti güderek, Osmanlı İmparatorluğu'nu içten çökertmeye hazırlamayı düşünüyordu.

Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra tahta geçen II. Beyazıt ve Yavuz Sultan Selim, kendilerinden önceki sultanların aksine, dış siyasette Doğu'ya yönelmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Asya'da toprak kaybı olursa, Avrupa'da barınma imkanının olmaması ve Kölemen tehlikesini durdurma düşüncesiyle Osmanlı İmparatorluğu, Yavuz Sultan Selim'den itibaren Ortadoğu siyasetinde inisiyatifi ele geçirmişti.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ise, Akdeniz'i Osmanlı gölü haline getirmek, Bağdat'ı fethetmek ve bütün Ortadoğu'yu Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarına katmak gibi niyetleri vardı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Batı'ya karşı üstünlüğünün doruk noktasında olan Osmanlı İmparatorluğu, 1571'deki İnebahtı yenilgisinden itibaren üstünlüğü Batılılara kaptırmıştı.

⁸ Kennedy, a.g.e., ss. 34-35.

1579'da, Sokollu'nun ölümüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama Dönemi başlamış, bu dönem, 1683'teki II. Viyana Kuşatması'na kadar sürmüştü.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa'daki Rönesans hareketlerine yabancı kalıp, gerilemesine müteakip, Batı'nın da ilerlemesiyle, Ortadoğu, dünyada henüz gelişmekte olan devletlerin hedefi haline gelmiştir⁹.

17. yüzyıla kadar, Ortadoğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde sükunet yaşamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlamasıyla Ortadoğu'daki son dönem dış müdahale tarihi başlamıştır¹⁰.

15. yüzyıl sonunda keşifler sonucunda ortaya Portekiz ve İspanya olmak üzere iki büyük sömürge imparatorluğu ortaya çıkmıştı. İki ülke arasında başlayan rekabete bir çözüm olarak Papa Aleksandr VI., 1493'te dünyayı ikiye bölerek, Afrika ve Asya'yı Portekizlilere, Amerika'yı da İspanyollara veriyordu. Fransa, bu duruma karşı çıkararak Kanuni Sultan Süleyman ile bir ittifak yaptıysa da pek başarılı olamamıştı¹¹.

Okyanus ötesi ticaretin 1510-1550 ve 1550-1560 yılları arasında hızla artması ile, Portekiz ve İspanya, kalıcı emperyalizm peşine düşmüştü. 1560'lı yıllarda ise Hollanda, Fransa ve İngiltere, Atlantik'e açılmaya başlamışlardı¹². 16. yüzyılın başlarında Kral Manuel, kendisini, " Hindistan, Etiyopya, Arabistan ve Pers ülkeleri denizcilik ve ticaretinin yüce fatihi" ilan etse de¹³; bu aşamada Ortadoğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlak gücünden dolayı bu ülkelerin hiç birinin ilk hedefi değildi.

16. yüzyılda güç merkezlerinden biri olan Habsburgların İmparator Şarlken dönemindeki amaçlarından biri de, Tunus ve Cezayir'i işgal ederek, batıdan itibaren bütün Akdeniz'in egemenliğini ele geçirmek olmuştur.

Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri, 16. yüzyılda, Akdeniz'de deniz gücü üstünlüğünü ellerinde bulundurmakta idiler. Deniz filoları ile Akdeniz'in neredeyse bütün ticaretini elinde bulunduran bu ülkeler, Ortadoğu'da, Osmanlı

⁹ Memiş, a.g.e., s.28.

¹⁰ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 14.b, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s. 133.

¹¹ Veli Yılmaz, *Siyasi Tarih*, İstanbul, HAK Yayınları, 1998, s. 51.

¹² Kennedy, a.g.e. , ss. 54-56.

¹³ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004, s.101.

İmparatorluğu'nun gücü karşısında, Osmanlı İmparatorluğu döneminden önceki ticari çıkarlarını muhafaza ve devam ettirmek istemişlerdir.

17. yüzyılın başından itibaren, Hollandalıların, Fransızların ve İngilizlerin Hindistan'a gelip yerleşmeleriyle, Avrupa sömürgeciliği ivme kazanarak gelişme göstermeye başlamıştır.

Safevi Hükümdarı I. Abbas'ın, 17. yüzyıl başlarında, Portekizlileri Hürmüz Boğazı, Bahreyn ve Maskat bölgesinden tamamen çıkartmasından sonra, Hollandalılar, ilk etapta Basra'ya, 1680 yılında da Bender Abbas'a yerleştiler¹⁴.

Fransa ise özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı ayrıcalıklar yüzünden doğu siyasetinde bütün Hıristiyanların hamisi rolünü üstlenmişti. Bu durumda, Fransa'nın statükoyu koruma taraftarı bir siyaset izlemesi de gayet doğaldı¹⁵.

17. yüzyıl boyunca Avusturya ile Rusya, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine tam bir ittifaka girmişti. Rusya, 17. ve 18. yüzyıldan itibaren batı ile ilişkilerini düzeltmeyi istemiş, batıya ilerleme ve güneye inme politikası izlemiştir. Rusya'nın güneyde Akdeniz'e inme politikasının kilit bölgesi doğal olarak Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.

İngiliz Parlamentosu'nun 1628'de Halklar Bildirisini yayınlamasından sonraki gelişmelerle, sömürgeciliğin genişlemesini engelleyecek faktörlerin ortadan kaldırılması sağlanmıştır. İngiltere'nin sömürgecilik anlayışındaki gelişmelere paralel olarak, Akdeniz'de egemenlik kurmak için Fransa ile İngiltere karşı karşıya gelmiş, sonunda Fransa, Hindistan çekilmiştir. İngiltere'ye rakip olarak 18. yüzyılın sonunda Fransa'nın boşluğunu Rusya doldurmuştur. Bir anlamda, 18. yüzyıl, sömürgeler savaşı dönemi olarak görülmüştür.

18. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan “ Sanayi Devrimi”, iki aşamada gerçekleşmiştir. 1750'lerden 1890'lara kadar süren ve “ Buhar Çağı” da denen ilk aşamasında öncelikle İngiltere başı çekmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte İngiltere'nin denizaşırı yerleri sömürgeleştirme politikaları da hız kazanmıştır.

¹⁴ Arı, a.g.e., s.101

¹⁵ Karadağ, a.g.e., s. 64

Ortadoğu, dünya tarihini en çok etkileyen gelişme ve değişmelerin görüldüğü bir bölge olmakla beraber; Sanayi Devrimi, bu tespitin istisnasıdır¹⁶. Sanayi Devrimi ile doğrudan doğruya ilgili olarak uluslararası ekonomi-politik dengenin Asya'dan Avrupa'ya kayması sürecinde enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması, Ortadoğu'yu da stratejik bir rekabet haline dönüştürmüştür. Böylelikle Ortadoğu'nun ticari ve doğal kaynak aktarım hattı olması özelliklerine, doğal kaynak stoku olması özelliği de eklenmiştir¹⁷.

Sanayi Devrimi ile birlikte yeni pazarlara ihtiyaç duyulmuştur. Kalay, nikel, krom, demir, kömür madenleri, kauçuk, pamuk, buğday gibi hammadde bakımından zengin olan, Basra Körfezi'nden itibaren merkez olarak Anadolu alınmak üzere, Afrika Kıtasına ve Asya'nın derinlikleri ile birlikte Uzak Asya toprakları üzerinde bulunan ülkeler; İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya gibi sanayileşmiş ülkelerin hedefi haline gelmişlerdir¹⁸. Hammaddeleri ele geçirmek ilk amaçken, bu bölgelerdeki küçük sanayileri bitirmek, bu bölgeleri sanayi ürünleri bakımından kendilerine bağımlı kılmak, bu bölgelerde fabrikalar kurup fiilen varlık göstererek diğer sanayileşmiş ülkelerle daha uygun şartlarda mücadele etmek ve yeni pazarlara sahip olmak da sanayileşmiş ülkelerin diğer amaçlarıydı.

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1769'da başlayıp dört yıl süren savaşlar sonunda 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla, Ruslar, kapitülasyon hakkı elde etmişlerdi. 19. yüzyılın başlarında Rusya, artık, Osmanlı İmparatorluğu'na “ Hasta Adam” gözüyle bakmaktaydı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hedef tahtasında ise Osmanlı İmparatorluğu vardı. Fransa, uzun kapitülasyonlar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi iddiasındaydı. İngiltere ise ekonomik çıkarları için Osmanlı İmparatorluğu'nu destekliyordu.

1756-1763 yılları arasındaki Yedi Yıl savaşları sonunda, Fransızların sahip oldukları tüm ayrıcalıklara- Basra Körfezi ve Hindistan'daki birkaç yer hariç- İngiltere sahip olmuştur. İngiltere, bölgede uzun bir süre ticari anlamda etkinken, Yedi Yıl Savaşları ve Fransız Devrimi sırasında bölgeye politik olarak da yerleşmeye başlamıştı. Basra Körfezi; artık, Londra, Manchester ve Southampton'u Bombay'a

¹⁶ Davutoğlu, a.g.e., s. 130.

¹⁷ Davutoğlu, a.g.e., s. 333.

¹⁸ Karadağ, a.g.e., s. 13.

bağlayan çok önemli bir bölge olmuştu¹⁹. 17 ve 18. yüzyıllarda İngiltere, Doğu Akdeniz ile yürüttüğü ticareti Levant Company'e terk etmişti. İngilizlerin bu bölgedeki ticari etkinliği 18. yüzyılda sınırlı kalmış, Fransız tüccarlar Marsilya'da Batı Avrupa'nın Doğu Akdeniz bölgesiyle ticaretini üstlenmişlerdi²⁰.

İngiltere için Hindistan'a en kısa geçiş yolu Osmanlı İmparatorluğu üzerinden gerçekleştirilebilirdi. Bunun için de, Cebelitarık, Malta, Süveyş, Kıbrıs, Mısır, Arabistan ve Irak İngiltere'nin ya da İngiltere'ye bağlı devletlerin olmalıydı. Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ele geçirmesi, İngiltere'nin Hindistan'a giden yolunun kesilmesinin başlangıcı sayılabileceği gerçeği İngiltere'yi tedirgin ediyordu. Bu gerçek de, boğazların güvenliği için İngiltere'yi Osmanlı İmparatorluğu'nu sağlamlaştırma politikaları gütmeye zorluyordu. 1787 Osmanlı-Rus Harbinde İngiltere, Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnız bırakmasından istifade ederek Fransa'nın yerini doldürmüştü.

İngilizler, Umman Denizi kıyısındaki Emirliklerle iyi ilişkiler kurarak politik antlaşmalar yapmışlardı. İngiltere, 1798 yılında Maskat Sultanı ile ittifak yaparak Fransızları bölgeden uzaklaştırmaya çalışmıştı. İngilizler, 1809'da Ra's el-Hayma Emirliği'ni işgal ederek anlaşmaya gitti. 1820 yılında diğer altı Emirlikle de anlaşma yaparak Körfez'de İngiliz koruyuculuğunu başlattı²¹. 1839 yılında da Aden'e yerleşti²².

1783'teki Grek Projesi'nde Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun Rusya'ya mektupla gönderdiği öneride İstanbul'da Grek İmparatorluğu kurulacak, Fransa'ya Mısır ve Suriye verilecekti. İngilizlere hisse verilmediğinden, İngiltere'nin isyanıyla bu proje kağıt üzerinde kalmıştı²³. Prusya'nın Alman topraklarında yalnız kalmak amacına karşı duran Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Lehistan'da kendi menfaatlerine ters düşen Rusya'nın düşmanı olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kuvvetlendirmek düşüncesiyle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Prusya, Osmanlı İmparatorluğu lehine politikalar gütmeye başlamıştı.

¹⁹ Arı, a.g.e., s. 101.

²⁰ Ersal Yavi, **Bir Ülke Nasıl Batırılır? Osmanlı İflasından Günümüz Türkiye'sine Kıssadan Hisseler**, 5. b., İzmir, Yazıcı Yayınevi, 2003, s. 106.

²¹ Arı, a.g.e., s. 102

²² Davut Dursun, **Ortadoğu Neresi**, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995, s. 30.

²³ Karadağ, a.g.e., s. 63

1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesine müteakip, 1801'den sonra İngilizlerin Mısır'a olan ilgilerinin artması ile Avrupa sömürgeciliği, Ortadoğu'ya 19.yüzyılın başında girdi denilebilir²⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü iyice kaybettiği bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalanma noktasına getiren olayların temelinde " Şark Meselesi"²⁵ yatmaktaydı. Avrupa haritasını düzenlemek ve Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşılmasını esasa bağlamak amacıyla, bu politik terim, 1815 yılında Viyana Kongresinde gündeme getirilerek resmîyet kazanmıştı²⁶.

İngilizler, sömürgeciliklerini doruğa çıkarıp, 1838'de Osmanlı İmparatorluğu ile Balta Limanı Antlaşmasını imzalayarak, bu Serbest Ticaret Antlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'nın mali ve ekonomik tutsağı haline getirmişlerdi²⁷. Çin'e 1842'de Afyon Savaşı sonunda imzalatırılan antlaşmayla aynı özellikleri taşıyan²⁸ ve günümüzdeki Gümrük Birliği ve İthalat Rejimini andıran bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu, sadece tarımsal üretime yönlendirilmişti²⁹. Osmanlı İmparatorluğu, kapitülasyonlardan da kötü olan bu antlaşmayla Batı'nın açık pazarı haline getirilmişti.

19. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, Batının Doğuya üstünlüğü kesinleşmişti. Bu sıçramada; işsizlik, ağır vergi, çok uzun çalışma vaatleri su üstüne çıkmaya başlamıştı. Prusya İmparatorluğu'nda da dış göç başlamış, Ludwig Ross gibi bazı teorisyenler de göç edenlere hedef olarak Anadolu'yu önermişlerdi³⁰.

1857'de Hindistan; Büyük Britanya'nın, Cezayir ve bölgesi; Fransa'nın egemenliğine girerken, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren petrolün Ortadoğu'da

²⁴ George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu...**, çev. Belkıs Çorakçı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 27.

²⁵ Değişik kaynaklar Şark Meselesinin başlangıcını farklı şekillerde ele almışlardır. Şark Meselesinin doğuşunun; Nuh Tufanının çıkmasıyla, Hazret-i Muhammed'in dünyaya gelmesiyle, Şarlman İmparatorluğu döneminde (742-814) Türk kavimlerinden olan Macarların ortaya çıkarak Hıristiyan alemine tehdit etmesiyle, Türklerin İslamiyet'in yayılmasına yardımcı olup daha sonra İslamiyet'te baş aktör olmasıyla, Türklerin Anadolu'ya girmesiyle ya da Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle başladığı düşünülmüştür. Kanaatimizce, Şark Meselesini iki safhada ele almak mümkündür. Birinci safhası 1071'de Türklerin Anadolu'ya girmesiyle başlar ve 1683'te Türklerin Viyana'da yenilmesiyle sona erer. Bu safhada Türkler taarruzda, Avrupalılar savunmadadır. 1683'te başlayıp 1920'ye dek süren ikinci safhada ise Türkler savunmada, Avrupalılar taarruzdadır.

²⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 95.

²⁷ Yavi, a.g.e., s. 135.

²⁸ Serdaroğlu, a.g.e., s.15.

²⁹ Yavi, a.g.e., s. 143.

³⁰ Yavi, a.g.e., s.13.

bolluğunun tespiti ile bir anlamda sömürgeci güçler için petrol mücadeleleri başlamıştı.

Abdülaziz, 1861’de tahta geçtikten sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun dış siyasetini değiştirerek statükocu anlayışı terk etmiş ve aktif bir politika izleyerek; Mısır, Yemen ve Asir’i yeniden Osmanlı İmparatorluğu’na kazandırmıştı.

19. yüzyılda, Avrupa’dan gelen milliyetçilik akımları Ortadoğu’da da etkili olmuş, öncelikle yurtseverlik kavramının girdiği bölgede Pan-İslamcı politik kimliğe dönüş çalışmaları başarısız kalmıştı.

Batılı devletler, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra sanayi devrimini tamamlamalarına müteakip, sanayi hammaddelerinin vazgeçilmez kaynağı olarak Ortadoğu’yu görmüşlerdi. Ortadoğu, aynı zamanda, Batılılar için üretim fazlası mamullerin tüketim potansiyeline sahip geniş bir pazar alanı olarak düşünülmüştü³¹.

Fransa’nın, 1854 yılında, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Süveyş Kanalı’nı açma iznini almasından sonra³²; kilit bir bölge olan Ortadoğu’ya, 1869’da Süveyş Kanalı’nın da eklenmesiyle, daha kısa deniz rotalarına izin verilmiştir³³.

Başta İngiltere olmak üzere; Fransa, Belçika, Hollanda, Rusya, İspanya ve Portekiz’in yanına 1870 ve 1871’de İtalya ve Almanya gibi iki gücün çıkıp sömürgecilik politikasına başlamaları ile I. Dünya Savaşı’na adım adım yaklaşılmaktaydı³⁴. Almanya ve İtalya birlik olup Ortadoğu politikalarında yeni bir yaklaşımla; “ Akdeniz Siyaseti” adıyla hareket ederken, bir anlamda Ortadoğu’nun geleceği de şekillenmeye başlamaktaydı.

Sömürgecilik ve güç dengesi oluşturma politikaları doğrultusunda Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan 1882 yılında Üçlü İttifak adı altında bir antlaşma imzalayarak birbirlerine karşılıklı yardımlaşma güvencesi vermişlerdi. Bismarck öncülüğünde oluşturulan bu ittifaka karşı; 1894 yılında Fransa- Rusya, 1904 yılında Fransa-İngiltere ve 1907 yılında İngiltere-Rusya ayrı ayrı anlaşma yapmış olmakla beraber, dolaylı olarak, Rusya, İngiltere ve Fransa bir blok içerisinde buluştu ve “Üçlü İtilaf” tabiri kullanılmaya başlandı.

³¹ Mustafa Kayar, *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 87.

³² Muzaffer Erendil, *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Ankara, Gn.Kur Basımevi, 1992, s.14.

³³ McGhee, a.g.e., s. 24.

³⁴ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (Seri No:4)*, İstanbul, HAK Yayınları, 1982, s. 251.

Kömür ve demirin Avrupa'ya zenginlik getirdiği bu dönemde emperyalizmin³⁵ ortaya çıkmasıyla dünyanın yeniden paylaşılması konusu da Avrupalı büyük devletlerin önceliği olmuştu.

19. yüzyılın son çeyreğinde emperyalizmin görünümünde sürekli bir değişim yaşanmış ve yöntemlerinde farklılaşmalar gözlemlenmişti³⁶.

Teknolojik değişimin hızı ve büyüme oranlarının düzensizliği, büyük güçlerin 1880 sonrasında ek sömürge toprakları için yaptıkları yarışta ortaya çıktı. I. Dünya Savaşı öncesi bu dönemde Avrupa merkezli dünya sisteminin çöküşü izlenirken; Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi Büyük Güçler yarışı terk ediyor, ABD ve Rusya ön plana çıkıyordu³⁷.

İngiltere, 1882 yılında Mısır'ı işgal edince, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu işgal etme olasılığını dahi göz ardı ederek, Hindistan'la sağlayacağı irtibatı Mısır vasıtasıyla daha iyi yapabileceği düşüncesiyle Osmanlı İmparatorluğu'na olan bakış açısını değiştirmişti. Bu işgalle birlikte, sömürgeler konusunda İngiltere- Fransa rekabeti başlamıştı.

“Yeni Donanmacılık Çağı” da denilen 1890'lı yılların ortalarında, İran, Nil Vadisi, Uzakdoğu ve Güney Afrika ilgi çeken bölgelerdi³⁸.

Bu bölgelerden biri olan İran Körfezi ve Mezopotamya, İngiltere için 20. yüzyılın başında çıkarları bakımından öncelikli bölgelerdi. Bu dönemde Almanya'nın Mezopotamya üzerindeki emelleri, İngiltere tarafından doğal olarak hoş karşılanmamaktaydı.

Sir Winston Churchill, 11 Mart 1913'te, petrolün önemi ile ilgili olarak; “Bizim nihai politikamız, donanmanın akaryakıt ihtiyacını karşılamada bu maddenin bağımsız üreticisi olmaktır.”³⁹ sözleriyle Basra Körfezi'ne ulaşma amacını açıkça ortaya koymaktaydı.

³⁵ Emperyalizm: Bir devletin kendi sınırları dışında yaşayan başka halklar üzerinde, onların rızası olmaksızın denetim kurmayı amaçlayan politikası, Bkz. Sönmezoğlu (der.), a.g.e., s. 276.

³⁶ Emin Gürses, “ NATO ve Genişletilmiş (Büyük) Ortadoğu Projesi: Hattı Savunmadan Sathı Savunmaya”, **Jeopolitik Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:3, Sayı:11, İstanbul, Çantay Kitabevi, Yaz 2004, s. 79.

³⁷ Kennedy, a.g.e., s. 17.

³⁸ Kennedy, a.g.e., s. 306.

³⁹ R. Kutay Karaca, “ Petrol ve Petrolün Jeopolitik Önemi”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Ettüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2003, s. 114.

20. yüzyılın başında Fransa ile İtalya arasında mali açıdan ve Kuzey Afrika eksenli bir yakınlaşma da söz konusu idi.

20. yüzyılın başlarında Ortadoğu'daki çıkar çatışmalarının başlıca aktörleri Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya idi⁴⁰.

Curzon, 1899'da İran'a gitmişti. Buradaki amaç; " Ruslar tarafından karşı saldırı ihtimalinin hesaba katılmasıyla birlikte, Fars Ülkesi ve Körfez Bölgesi'ne doğru İngiltere'nin ilerlemesine engel olabilecek ülkenin politik problemlerini araştırmaktı"⁴¹.

Gaz yağı dönemini 1860-1885 arasında geçiren petrolün; 1885-1890 yılları arasında sanayide giderek daha fazla kullanılmaya başlamasıyla⁴², önemi de aynı oranda artmaktaydı ve bu durum sömürgeci Avrupa devletlerinin Ortadoğu politikalarına da yansımaktaydı.

Almanlar, Osmanlı Sultanı'ndan, 1899'da, İstanbul'dan Bağdat'a ve daha sonra Basra'ya kadar uzatılması düşünülen demiryolu projesini almakla birlikte İstanbul-Bağdat arasındaki yolun her iki yanındaki 30km'lik alanlarda petrol arama ayrıcalığına da sahip olmuştu. Bu projeyi yürütecek olan, Alman Deutche Bank ile başka bir Alman bankasının ortaklaşa kurduğu Anadolu Demiryolu Şirketi, 1904 yılında Musul ve Bağdat'ta petrol arayabilme hakkını da elde etmişti⁴³. Almanların Anadolu Demiryolu Ayrıcalığını almasından sonra, Alman göçmenlerinin demiryolunun ulaşabildiği tarımsal topraklara yerleştirilmesini öngören sömürgeleştirme planları yapılmıştı⁴⁴. Projenin Basra ve Kuveyt'e kadar uzatılması planlarına İngiltere karşı çıkmaktaydı⁴⁵. Petrol de Ortadoğu'da ilk kez 1908 yılında İran'da, 1909 yılında Irak'ta bulunmuştu.

Deutche Bank, petrol üzerindeki ayrıcalıklarını 1912'de kurulan Türkiye Petrol Şirketi'ne devretmişti. Bu şirkette Hollanda Kraliyet/Shell Şirketi de dörtte bir hisseye sahipti. Hissenin yarısı, yani en büyüğü ise; İngiltere'nin ekonomik ve politik çıkarlarına yönelik olarak kurulmuş ve hisselerinin %30'unun Ermeni milyoner

⁴⁰ A. Öner Pehlivanoglu, *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2004, s. 17.

⁴¹ Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, 2.b, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s. XVII.

⁴² Nihat Ersin, *Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası*, İstanbul, Gündem Yayınları, 2003, s.24.

⁴³ Arı, a.g.e., s. 103.

⁴⁴ Yavi, a.g.e., s.410.

⁴⁵ Arı, a.g.e., s. 104.

Kaltuz Gülbenkyan'ın sahip olduğu Türk Milli Bankası'na aitti⁴⁶. I. Dünya Savaşı öncesinde 19 Mart 1914 tarihli “ Dışişleri Bakanlığı Anlaşması” gereğince şirket üzerinde İngiltere'nin çıkarları ön plana alınıyordu. Yeni anlaşmaya göre Anglo-Pers Grubu %50, Deutche Bank ve Shell de %25'er hisse alacaktı. Sözleşme gereği Anglo-Pers Grubu ve Shell ayrı ayrı hisselerinin yüzde iki buçüğünü Gülbenkyan'a vermişlerdi. Böylelikle on yıldan beri süren rekabet de son bulmuştu⁴⁷.

İngiltere 1904 tarihinde Fransa'nın Fas'a yerleşmesini kabul etmişti. Almanya ise, 1907'den itibaren doğuya doğru yayılmaya çalışmış, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki etkinliğini geliştirmiş ve Fransa-İngiltere-Rusya itilafını parçalamak düşüncesinden hareketle İngiliz-Fransız ilişkilerini zayıflatmak amacıyla Fas Bunalımını yaratmıştı⁴⁸. İngiltere ve Rusya, ilk Fas Bunalımı ile, İran-Tibet ve Afganistan konularında 1907 yılında anlaşmışlardı⁴⁹. İngiltere, Rusya'nın Akdeniz'e inmesini önlemek amacıyla 1908 yılında Reval Mülakatı (Reval Buluşması)'nda Türk boğazlarının bütün devletlere mi yoksa sadece Rus gemilerine mi açık olacağı konusunda Rusya ile pazarlık yapmıştı⁵⁰. Almanya ise, Fransa ve İngiltere'ye karşı Rusya ile Ortadoğu çıkarları kapsamında 1910 yılında Postdam Antlaşmasını imzaladı. Bu antlaşmaya göre;

“ - Almanya 1907 tarihli İngiliz-Rus Antlaşmasında saptanan şekli ile Rusya'nın Kuzey İran'daki nüfus bölgesini tanıyordu.

- Rusya, Almanya'nın Bağdat Demiryolundaki haklarını tanıyor ve buna karşı yaptığı muhalefetten vazgeçmeyi kabul ediyordu.

- Her iki taraf da serbest ticarete saygı gösterecekti. Rusya, Almanya'nın İran'daki ticari faaliyetlerine güçlük çıkarmayacak ve demiryolu yapımında taraflar birbirlerine eşit davranacaktı⁵¹. İngiltere ve Fransa'nın tepkiyle karşıladığı bu antlaşma aslında Ortadoğu'yu kısmen etkilemekteydi ve Ortadoğu'daki güçler dengesini değiştirmekten uzaktı.

⁴⁶ Daniel Yergin, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, çev. Kamuran Tuncay, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s. 210.

⁴⁷ Yergin, a.g.e., s. 213.

⁴⁸ Serdaroğlu, a.g.e., ss. 23-24.

⁴⁹ Kennedy, a.g.e., s. 308.

⁵⁰ Erendil, a.g.e., s. 15.

⁵¹ Serdaroğlu, a.g.e., s. 24.

Fas Bunalımının neticesinde bölgede etkin olmak isteyen İtalyanların 1911 yılında Trablusgarp'a (Libya) saldırmasıyla, Trablusgarp, İtalyanlara bırakılmıştı. 1912 yılında İtalya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmasıyla başlayan Balkan Savaşı ile birlikte bir anlamda Şark Meselesi yeniden canlanıyordu.

Özellikle Avrupalıların sömürge topraklarında menfaatlerinin çatışması ile , ekonomik ve askeri gücün artması neticesinde emperyalist yayılma arzularının birleşmesi ile I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi kaçınılmaz bir hal almıştı⁵².

1914'te patlayan I. Dünya Savaşı'ndan önceki 30 yılda uzun süre barışı sağlayabilmiş olan uluslararası diplomasi, güç dengesi, ittifaklar ve silahlanma; bu defa büyük bir savaşa yol açmıştı⁵³. 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahtının bir Sırp tarafından öldürülmesi neticesinde Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle başlayıp, 11 Kasım 1918'de Almanya'nın Rethondes'da mütarekeyi imzalamasıyla biten bu büyük savaşta çeşitli cephelerde olduğu gibi, Ortadoğu'da da kanlı muharebeler ve olaylar yaşanmış, Ortadoğu'daki bu muharebelerde ve olaylarda İngilizler, Müttefik Kuvvetlerin başını çekmişlerdir⁵⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında savaşa girme kararı, Ortadoğu'yu Fransız ve İngiliz emperyalist yayılmacılığına açmıştır⁵⁵. I. Dünya Savaşı, özellikle emperyalist yayılmanın neticesinde o güne dek elde edilmiş olan

⁵² Dursun, a.g.e., s. 27.

⁵³ AJP Taylor, " Birinci Dünya Savaşı Nasıl Başladı? ", çev. Ayka Sunkar, 20. Yüzyıl Dosyası, Cilt:II, (y.y), Milliyet Yayınları, 1976, s. 42.

⁵⁴ I. Dünya Savaşı'nın Ortadoğu'daki gelişiminde önemli olayların tarih sırasına göre özeti şöyledir: 1914: 29 Ekim'de Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmiştir. 22 Kasım'da İngilizler Basra'yı ele geçirmiştir. 18 Aralık'ta Mısır, İngiltere'nin himayesini kabul etmiştir.

1915: 18 Mart'ta Müttefiklerin Çanakkale Boğazı'na girerek, Boğazı geçme girişimleri durdurulmuştur. 3 Haziran'da İngilizler Dicle Irmağı üzerindeki Amara'yı ele geçirmişlerdir. 6 Ağustos'ta İngilizler Saroz Körfezine çıkmıştır. 28 Eylül'de İngilizler Kut-al İmara'yı ele geçirmiş, 22 Kasım'da buradan çekilmişler ve 7 Aralık'ta İngilizlerin çabaları başarısız kalarak Kut-al İmara Türkler tarafından yeniden kuşatılmıştır.

1916: 9 Ocak'ta tüm Müttefik Kuvvetleri, Gelibolu'da yenilgiye uğrayarak çekilmişlerdir. 29 Nisan'da İngilizler Kut-al İmara'yı Türklere bırakmak zorunda kalmıştır. Mayıs ayında İngilizler, Sina Yarımadası kıyılarında demiryolu ve su yolu yapımına başlamıştır. 5 Haziran'da Mekke Emiri Hüseyin, Türkler karşı silahlı bir isyan hazırlamıştır. 21 Aralık'ta İngilizler, El-Ariş'i almışlardır. 1917: İngilizlerin Sina Yarımadası'nda başlattığı demiryolu ve su yolu Ocak ayında Rafah'a kadar tamamlanmıştır. 24 Şubat'ta yeni gelen İngiliz kuvvetleri Kut-al İmara'yı yeniden almışlardır. 11 Mart'ta İngilizler, Bağdat'ı kuşatmışlardır. 26 Mart'ta ve 17 Nisan'da sırasıyla I. ve II. Gazze Savaşı olmuştur. 31 Ekim'de İngiliz saldırıları karşısında Berceba düşmüştür. 7 Kasım'da İngilizler, III. Gazze Savaşı'nı kazanmışlardır, 9 Aralık'ta da Kudüs'ü ele geçirmişlerdir.

1918: 30 Ekim'de Osmanlı İmparatorluğu, Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmiştir.

⁵⁵ Kennedy, a.g.e., s. 313.

denizaşırı topraklar ve sömürgeler üzerinde de büyük değişikliklere neden olmuştur⁵⁶.

Fromkin'e göre, İngiltere'nin bölgedeki yeni politikası: “ İngiliz egemenliğine imkan sağlayacak, mümkün olduğu kadar çok parçaya ayrılmış, zayıf ve birbirinden kopuk prensliklerden oluşan bir Arabistan'dı”. Bunun sağlanmasının bir yolu da; Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi idi. İngiltere, I. Dünya savaşı ile birlikte, Arap milliyetçiliğini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir harekete dönüştürme girişimleriyle Türklerin bölgeden tasfiyesinde bir araç olarak kullanmaya başlamıştı⁵⁷.

İngiltere, aynı zamanda, Kasım 1917'de İngiliz Yahudi patron Rothschild'e gönderdiği Balfour Deklerasyonu'nda “ Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını İngiliz hükümetinin destekleyeceğini ifade etmekteydi”⁵⁸.

İngiltere ve Fransa, 7 Kasım 1918'de Ortadoğu hakkında bir ortak deklarasyon yayınlayarak; “ Uzun zamandan beri Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için” savaştıklarını belirterek, Ortadoğu'da serbest seçimle milli hükümetler kurulacağını bildirmişlerdir⁵⁹.

Şark Meselesinin bir gereği olan “ Türklerin Orta Asya'ya kadar sürülmesi” gerçekleştirilemese de⁶⁰, Osmanlı İmparatorluğu, savaştan en büyük toprak kaybına uğrayarak çıkan devlet olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu, Versay Antlaşması'nın dışında tutulmuş iken; kendisine imzalatılan Sevr Antlaşmasıyla 600 yıl egemen olduğu topraklarının hemen hemen tamamını (Arap yarımadasındaki tüm toprakları, Kıbrıs ve Mısır üzerindeki egemenlik ve denetim hakları, Trakya'nın büyük bir bölümü, Ege Adaları'nın tümü ve Anadolu toprakları) yitirmiştir. Bütün bu bölgeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden alınmış ya da parçalanarak yerli halklarla Müttefikler arasında paylaştırılmıştır⁶¹.

I. Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu'nun İslam medeniyeti kimliği etrafında şekillenmiş jeokültürel ve jeopolitik karakteri parçalanmıştır. “ Bölgenin Müslüman

⁵⁶ S. L. Mayer (düz.), Ahmet Örs (haz.), I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi, Cilt: 3, İstanbul, Yener Yayınları, 1976, s. 919.

⁵⁷ Arı, a.g.e., ss. 126-127.

⁵⁸ Arı, a.g.e., s. 139.

⁵⁹ Serdaroğlu, a.g.e., s. 29.

⁶⁰ Davutoğlu, a.g.e., s. 134

⁶¹ Mayer (düz.), a.g.e., s. 920.

toplulukları arasındaki çatışma unsurları tahrik edilerek bölgenin ekonomik kaynakları sömürgeci güçlerin operasyonlarına uygun hale getirilmiştir”⁶².

I. Dünya Savaşı esnasında galip ülkelere verilecek Ortadoğu nüfuz bölgeleri problemi az da olsa gündeme gelmiş, 1916’da yapılan Sykes-Picot Antlaşması⁶³ ile daha sonra zaten bir revizyonun konusu olacak bu bölgeler belirlenmişti. 1919’daki Paris Konferansında uluslararası manda problemi⁶⁴ ortaya konmuştu. Nisan 1920’deki San Remo Konferansı ile değişikliğe uğramış Sykes-Picot Antlaşmaları onaylanmış; Fransa’ya Suriye ve Lübnan üzerinde, İngiltere’ye ise Güney Suriye ve Filistin üzerinde manda hakları verilmişti⁶⁵. Böylelikle, İngiltere ve Fransa, 7 Kasım 1918’de Ortadoğu hakkında yayınladıkları deklarasyona ters düşerek, Araplara darbe vurmuşlardı.

1919’daki uluslararası görünümde; askeri açıdan, İngiliz Ordusu’nun ve RAF’ın Hindistan’da, Irak’ta, Mısır’da, Filistin ve başka yerlerde giriştiği “imparatorluk polisliği” etkinlikleri göze çarpmakta iken⁶⁶; I. Dünya Savaşı’nın galip devletlerine karşı Ortadoğu’daki ilk mücadele, 1919’da Mustafa Kemal’in liderliğinde Anadolu’da açılmıştı⁶⁷.

Ortadoğu’daki siyasi durum; Mayıs 1920’den itibaren, ABD’nin İngiltere ile özellikle Mezopotamya gibi manda yönetimi altındaki topraklarda, “ ticari muamele

⁶² Davutoğlu, a.g.e, s. 339.

⁶³ Bu antlaşma ile İngiltere, Basra’dan Bağdat’a kadar tüm Güney Mezopotamya’yı ele geçirecek ve bunun dışında kalan bölgelerde nüfuz bölgesi kuracaktı. Suriye ve hinterlandı ile, Çukurova, Elazığ, Sivas, Maraş, Antep ve Mardin’i Fransızlar ele geçirecekti. Fransa aynı zamanda Halep, Şam ve Musul’u içine alan üçgende nüfuz bölgesi oluşturacaktı. Bkz. Bige Sükan Yavuz, “ 1922 Yılında Ortadoğu’da Uluslar arası Petrol Rekabeti”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Eylül 2003, s. 114.

⁶⁴ Manda problemi öncüsü olan Güney Afrikalı General Smuts tarafından ortaya konmuştu. ABD’nin savaşa girmesinden sonra, Başkan Wilson’un 8 Ocak 1918’de “14 Noktası” nı yayınlaması, İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu planlarını suya düşürecek nitelikte bir baskı özelliği taşıyordu. Wilson ilkelerinden birisi de “ toprak ilhakının yapılmaması” idi. Müttefik devletler, bu nedenle, istedikleri toprakları ele geçirmekle bu ilke arasında bir çıkar yol arayarak “ Manda Yönetimi” sistemini ortaya çıkararak bunu Ortadoğu’da uygulama alanına taşımak istemişlerdi. Manda sözcüğü Milletler Cemiyeti Antlaşması’nın 22. maddesine taşınmıştı. Her mandater devlet , denetimi altında bulunan bölgenin yönetiminden Milletler Cemiyeti’ne karşı sorumlu tutulmuştu. Manda yönetimindeki bölgeler üç gruba ayrılmıştı. Buna göre; A grubundakiler: eskiden Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı olan Arap ülkeleriydi. B grubundakiler: Batı ve Doğu Afrikadaki Alman sömürgeleriydi. C grubundakiler ise: her hangi bir bağımsızlık söz konusu olmadan mandater devletin toprağı olarak yönetilecek bölgeler olarak saptanmıştı. 1922’den 1941’deki Suriye Savaşı’na kadar Fransa, Milletler Cemiyeti adına Ortadoğu devletleri üzerinde mandacı güç rolü oynamıştı.

⁶⁵ Yves Salkin, “ Yakınoğu’da Fransa Mandası, Umud ve Gerçekler”, **Stratejik Etütler Bülteni**, Yıl:29-30, Sayı: 90-91, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Eylül 1995-1996, s.105.

⁶⁶ Kennedy, a.g.e., s. 381.

⁶⁷ Uçarol, a.g.e., s.467.

eşitliği”nin sağlanması amacıyla tartışma başlatıp, San Remo Antlaşması’na karşı çıktığı bir dönemde, bir hayli karışıktı. İngiliz mandası altına girmesinden dolayı Irak’ta huzursuzluklar başlamış ve 1920 yılının yaz ve sonbaharında ayaklanmalar olmuştu.

I. Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu’nun tüm petrol yatakları çok iyi bilinmediğinden; bölgenin haritası daha çok İngiltere tarafından, İngiltere ve Fransa’nın politik çıkarlarına göre ve İngiliz-Fransız emperyalizmini dengeleyecek şekilde çizilmişti⁶⁸. San Remo Konferansı ile; böl ve yönet politikalarının bir gereği olarak, Filistin, Suriye’den ayrılmış, Suriye ve Lübnan, Fransız mandasına verilmişti. Fransızlar, Lübnan’ı Suriye’den ayırmak suretiyle; bu ülkelerde şiddetli ayaklanmalar yaşanmasına neden olmuşlardı.

Türkiye, Sevr Antlaşmasını kabul etmemiş, İngilizlerin desteklediği Yunanlılara karşı giriştiği büyük mücadeleden Sakarya Meydan Savaşı’nda, Eylül 1921’de ezici bir başarı sağlayarak çıkmıştı. Fransızlar ise Türkiye ile ilişkilerini geliştirerek Ekim 1921’de Ankara Antlaşması’nı⁶⁹ imzalamıştı⁷⁰. Türkiye, Kurtuluş Savaşı Mücadelesi’ni 1922’de kazanarak bağımsızlığını ilan etmiş ve bunu 1923’te Lozan’da bütün dünyaya kabul ettirmişti.

İngiltere’nin, Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması konusunda Yahudilerin ve ABD’nin desteğini sağlamaya çalışma politikası; bölgeyi, 1921’den başlayarak, günümüze dek süren çatışmalara gebe bırakmış, Ortadoğu’yu bir “Arap-Yahudi” stres alanına dönüştürmüştür. Bu dönemde, özellikle, 1921, 1929, 1933 ve 1937-1939 yıllarında Araplarla Yahudiler arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır.

1920’li yıllarda, İngiltere, ABD ve Fransa’nın Mezopotamya ve İran petrollerine olan ilgileri de her geçen gün artmaktaydı ve Ortadoğu petrol alanları Batılı şirketler tarafından hızla paylaşılmaktaydı. Ortadoğu’da, başta İngiltere’nin ve daha sonra Fransa’nın çıkarları doğrultusunda düzenlemeye gitmelerine başlayan tepkiler neticesinde İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu’daki egemenliği zayıflamaya başlamıştı. Ortadoğu, diğer Batılı devletlerin de bölgeye özellikle ekonomik ve

⁶⁸ Coşkun Adalı, **Emperyalizmin Ortadoğu’ya Müdahalesi**, İstanbul, Sorun Yayınları, 1991, s. 53.

⁶⁹ Fransa’nın Sakarya savaşı’ndan sonra tereddütleri ortadan kalkmış, iktisadi ve kültürel konularda istediği ayrıcalıklardan vazgeçerek, bu antlaşmayı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Türkiye-Fransa arasındaki çatışma son bulmuş, Türkiye’nin doğu sınırlarından sonra, güney sınırları da tespit edilmiş oluyordu.

⁷⁰ Yavuz, , a.g.m., s. 116.

politik yollardan girmeye başlamasıyla dünya arenasında yeni bir güç merkezi olarak ortaya çıkıyordu.

1922 Şubat'ında İngiltere'nin Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, aynı yılın Eylül ayında, Milletler Cemiyeti'nin kararıyla, Büyük Suriye Krallığı'ndan ayrılarak, Ürdün Devleti kurulmuş ve İngiltere'nin mandasına verilmişti.

İngiltere, I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Kafkaslar, Türkiye, İran ve Irak üzerinde bir baskı aracı olarak bir Kürt Devleti kurmayı düşünmüştü. İngiltere, bu fikri sonradan tehlikeli olarak görüp terk ettiyse de, 1925'te Türkiye ile Musul sorunu sırasında Türkiye'deki Kürt ayaklanmasını kışkırtmaktan da geri kalmamıştı⁷¹.

Fransa 1926 yılında Lübnan'a bağımsızlık vererek, fakat, anayasasında manda rejimi yetkilerini ciddi anlamda kısıtlamayarak, Lübnan'ı Cumhuriyet olarak ilan etti. Aynı yıl, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk yıllardan itibaren İngiltere ile çatışan Yemen, İngiltere'ye karşı İtalya'ya oynama politikasının neticesinde İtalya ile dostluk ve ticaret anlaşması imzaladı.

1927'de ise, İran, Sovyet Rusya ile 1921'de imzaladığı antlaşmayı da onaylayan bir tarafsızlık paktı imzaladı.

Fransa, 1930'a gelindiğinde, 1926'da Lübnan'a verdiği bağımsızlığı, aynı esaslarla Suriye'ye de vererek bölgedeki konumuna yeni bir pozisyon getiriyordu.

1930'lu yıllardan itibaren Filistin Meselesi'nin şiddetinde artma görülmüştü. Bunda, 1930'da Irak'ın ve 1936'da Suriye'nin hukuken bağımsızlıklarını almalarıyla birlikte Filistin Araplarıyla yakından ilgilenmesinin önemli bir etkisi olmuştu⁷².

İngiltere, 1930'da Irak'a bağımsızlığını vermişti. Bundan iki yıl sonra da Irak, Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. Bu yıl içerisinde Irak'ta bir Kürt ayaklanması çıkmış, İngiltere ayaklanmayı bastırmak için Irak'a yardım etmiş, Abadan Petrolleri konusunda İngiltere ile İran arasında anlaşmazlık olmuştu.

Bugünkü Suudi Arabistan topraklarında, 1932'de, Suudların egemenliği'nin Suudi Arabistan Krallığı adını almasından sonra, Suudi Arabistan'ın 1933 ve 1936

⁷¹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980) Cilt:I, 7.b, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 203.

⁷² Armaoğlu, a.g.e., s. 201.

yılında Amerikan Petrol Şirketi Aramco'ya petrol imtiyazları vermesiyle ABD'nin Ortadoğu'ya girmesinin başlangıcı gerçekleşmişti⁷³.

1933 yılında İran-İngiltere gerginliği, Milletler Cemiyeti'nin araya girmesi neticesinde, Anglo-Persian Petrol Şirketi'nin İran petrollerinden alacağı hisse oranının artırılması ile çözümlenirken, bundan böyle de İran'ın Almanya'ya yakınlaşmaya başladığı görülmekteydi.

Suudi Arabistan Krallığı'nın kurulmasıyla kuzeyden bir tehditle yüz yüze kalan Yemen, 1934'te İngiltere ile bozuk olan ilişkilerini düzeltme yoluna giderek, İngiltere ile, İngiltere'nin Yemen'in bağımsızlığını tanıdığı bir antlaşmaya imza attı.

1935'te, İngiltere ve Fransa, Hoare-Laval Paktı ile Kuzeydoğu Afrika'da İtalya lehine yeni bir toprak düzenlemesi önermişlerdi⁷⁴. Oysa İtalya'nın Kuzey Afrika'ya olan ilgisi gün be gün artmaktaydı.

1936'ya gelindiğinde, İtalya'nın Habeşistan'ı ele geçirmesiyle Fransa için Akdeniz'de büyük bir İtalyan tehdidi ortaya çıkmıştı. Bu sırada Almanya ve İtalya, Ortadoğu'da Fransa ve İngiltere'ye karşı yoğun bir propaganda faaliyeti içindeydiler. Fransa, bu nedenle, Suriye ve Lübnan'la olan ilişkilerini yumuşatmak için, 1936 yılı sonlarına doğru sırasıyla Suriye ve Lübnan'la ittifak anlaşmaları yaparak⁷⁵, bu ülkelerden çekilmeyi kabul etti⁷⁶. İtalya'nın Habeşistan'ı ele geçirerek Nil'in kaynakları üzerinde egemenliğini sağlaması Mısır için de bir tehdit oluşturuyordu. Bu tehditi göz önünde bulundurarak, Mısır, İngiltere ile 1936 Ağustos'unda bir ittifak anlaşması imzalarken, Ekim ayında da Yemen ile İtalya, on yıl önce imzaladıkları anlaşmaya bir yenisini daha eklediler.

1930'lu yılların sonuna doğru, Almanya'nın yeniden silahlanıp, Hitler'in politikaları doğrultusunda Avrupa'da yayılmasıyla, İtalya'nın Etiyopya'yı işgalinden sonra Arnavutluk'a atlamasıyla, Japonya'nın da Çin'in bir bölümünü-Mançurya'yı-ele geçirmesiyle, dünyada yeni bir büyük savaşın başlaması kaçınılmaz gibi gözüküyordu⁷⁷. 1929'da başlayan dünya ekonomik krizi, ülkelerin politikalarına da

⁷³ Armaoğlu, a.g.e., s. 207.

⁷⁴ Kennedy, a.g.e., s. 404.

⁷⁵ II. Dünya Savaşı başladığında Fransa Parlamentosu, bu anlaşmaları hala onaylamamıştı.

⁷⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 199.

⁷⁷ Kemal Girgin ve Işık Biren, **21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**, 2.b, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2002, s.22.

yansımış ve Ortadoğu'yu da derinden etkileyecek olan II. Dünya Savaşı, bu krizden on yıl sonra, 1939'da başlamıştı.

I.Dünya Savaşı'nın toprak kayıplarının yanı sıra, emperyalist devletlerin bu topraklardan bekledikleri çıkarları yitirmiş olmaları, II. Dünya Savaşı'nın en büyük nedenlerinden biriydi⁷⁸. Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmesiyle, II.Dünya Savaşı fiilen başlamıştı.

İlk adımları 1936'larda atılan II. Dünya Savaşı; Mussolini'nin Akdeniz'den "Bizim deniz" şeklinde bahsetmesi⁷⁹ ve 1939'da İngiltere'nin deniz gücünün kullanımında Singapur'un yerine Akdeniz'e öncelik verme kararı⁸⁰ ile Ortadoğu için de, çetin mücadelelere sahne olacağı benziyordu. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Ortadoğu, gerçekten de önemli olaylara sahne oldu. Dünya politikasında gün geçtikçe önemi artan Ortadoğu, II. Dünya Savaşı ile birlikte yeniden şekillendirme politikalarının etkisini fazlasıyla hissetmeye başladı.

1940 yılında, Almanya, Fransa'nın Kuzey Afrika sömürgelerini, Fransa'nın Petain Hükümeti sayesinde kontrol altına almıştı⁸¹. 19 Eylül 1941'de Fransız Komiseri Catroux, Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmişti⁸². Fransa'nın Almanya'ya II. Dünya Savaşı esnasında yenilmesi ise, Fransa'nın Ortadoğu'daki gücünü iyice sarsmıştı.

1940'ta, İtalya, Almanya ve Japonya arasında imzalanan Üçlü Pakta, Almanya, Sovyetler Birliği'ni de almak istiyor ve Ruslardan, İran'ı alarak sıcak denizlere inmelerini öneriyordu⁸³. Ruslar bu teklifi kabul etseler de, Almanya'dan, Finlandiya, Bulgaristan ve Boğazlar konusunda çeşitli talepleri olmuş, bu talepleri almanlar tarafından kabul görmeyince, Sovyetler Birliği'nin Üçlü Pakta girmesi gerçekleşmemişti.

⁷⁸ Mayer (düz.), a.g.e., s. 921.

⁷⁹ Serdaroğlu, a.g.e., s. 37.

⁸⁰ Kennedy, a.g.e., s. 385.

⁸¹ Serdaroğlu, a.g.e., s. 38.

⁸² Memiş, a.g.e., s. 37.

⁸³ Serdaroğlu, a.g.e., s. 38.

İran, 25 Ağustos 1941'de, kuzeyden Sovyetler Birliği, güneyden de İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra, 1942'de Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği ile anlaşma yapmış ve Eylül 1943'te Almanya'ya savaş ilan etmişti⁸⁴.

İrak'ta ise, Mihver Devletler⁸⁵ yanlısı Raşit Ali iktidara geldikten sonra İngilizlerin ülke üzerindeki etkisi yerini Alman etkisine bırakmıştı. İngilizlerin çıkarlarına aykırı olan bu durum karşısında İngilizler 1941 yılında Irak'ı işgal ettiler ve nihayetinde Irak, 1943'te Müttefiklerin⁸⁶ yanında savaşa katıldı⁸⁷.

Mısır, II. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin paralelinde bir politika izledi. Mısır ve Süveyş Kanalı, II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve müttefikleri için büyük önem arz etmekteydi. II. Dünya Savaşı esnasında, Mihver Devletler ve Müttefikler arasında Kuzey Afrika'da önce İtalya'nın girişimleriyle başlayan savaşta, İngilizlerin, 1942'de El-Alameyn mevzilerine çekilmesi; Mısır ve Süveyş gibi Ortadoğu'nun stratejik mevkillerini uzaktan güvenliğe alma imkanı sağlamıştı⁸⁸. 12 Mayıs 1943 günü, Tunus'taki Mihver Kuvvetleri'nin Müttefiklere teslim olmasıyla Kuzey Afrika muharebeleri sona ermiş ve Müttefikler Akdeniz'in güney kıyılarına egemen olmuşlardı⁸⁹.

1943'ün sonuna doğru, özellikle ikinci cephenin açılması konusu üzerinde Müttefiklerin fikir farklılıklarının olduğu bir dönemde görüşmek istemeleri üzerine ,Ortadoğu, Kahire ve Tahran Konferansları ile bu görüşmelere ev sahipliği yapmıştı. Kahire konferansı, Tahran Konferansı'na bir adım teşkil etmişti. Tahran Konferansı sonunda ise savaş sonuna doğru Müttefiklerin düşünce farklılıklarının bariz bir hal aldığı görülmüyordu.

Almanya, Türkiye'den geçip, Kafkaslara ve Bakü petrollerine ulaşmak, Ortadoğu'da da Kerkük ve Irak petrollerine yanaşmak istiyordu⁹⁰. II. Dünya Savaşı boyunca gerek Mihver Devletler, gerekse Müttefikler, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için çaba sarf etmişlerdi. Türkiye ise yeni kurulmuş bir devlet olarak,

⁸⁴ Erendil, a.g.e., s. 16.

⁸⁵ Mihver Devletler: "II. Dünya Savaşı'nda Müttefikler karşısında yer alan ve başını Almanya, İtalya ve Japonya'nın çektiği yenik devletler grubu". Bkz. Sönmezoğlu (der), a.g.e., s.512.

⁸⁶ Müttefikler: " II. Dünya Savaşı süresince, Almanya, Japonya ve İtalya'dan oluşan Mihver Devletleri'ne karşı, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin tarafından oluşturulan ittifak". Bkz. Sönmezoğlu (der), a.g.e., s. 535.

⁸⁷ Memiş, a.g.e., s. 35.

⁸⁸ Memiş, a.g.e., ss. 36-37.

⁸⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 387.

⁹⁰ Girgin ve Biren, a.g.e., s. 23.

maruz kalabileceği tehditleri göz önünde bulundurup, böyle bir serüvenden kendini uzak tutma politikası izlemişti. Türkiye'nin bu politikası sonucunda Almanya'nın bu petrol bölgelerine ulaşma isteği de gerçekleşmemişti.

Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla Avrupa'da biten II. Dünya savaşı, Japonya'nın da Ağustos 1945'te teslim olmasıyla dünyanın her yerinde son bulmuş oluyordu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, gerek sömürgeci devletlerin yıpranarak güç kaybetmeleri, gerekse sömürülen devletlerde gelişen ulusçuluk hareketleri neticesinde, sömürgeciliğin yıkılmasıyla dünya sahnesine pek çok yeni devlet çıktı. Ortadoğu'da da durum bu paralelde gelişti.

Soğuk savaş döneminde Avrupa'da sağlanan denge ile çatışmalar önlenerek, iki süper güç arasındaki rekabet yeni bağımsızlık kazanan ülkelere kaydırılmıştır. Bir görüşe göre; ilk hedef Uzakdoğu iken, sonraki hedef Ortadoğu olmuştur⁹¹. Başka bir görüşe göre ise Ortadoğu, Soğuk Savaş döneminde yaşanan bunalım ve çelişkilerden en fazla pay alan bölge olmuştur. Soğuk Savaş döneminde “...bölgenin jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik yapısı çift kutuplu yapıya uygun özellikler kazanmıştır... Ortadoğu'nun Soğuk savaş süresince belirginleşen özellikleri dört ana noktada tebarüz etmiştir: (i) İdeolojik nitelikli jeokültürel kutuplaşma, (ii) petrol eksenli jeoekonomik yapılanma, (iii) küresel stratejik rekabeti yansıtan jeopolitik hat ayrışması ve (iv) İsrail'in kurulması ile doğan ve gittikçe tırmanan bölge içi kültürel/siyasi çatışma alanı”⁹². Bu dönemde, bölge, SSCB'nin arka bahçesi konumunda ise de, bölgenin jeopolitik konumunun belirlenmesi ve tabii hudutlarının genişletilmesinde esas unsur, ABD'nin stratejisi olmuştur⁹³.

Ortadoğu, savaştan sonra, kültürel, ekonomik, politik ve askeri açıdan hassas bir bölge konumundaydı. Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen'in 1945'te Arap Birliği'ni kurmalarının ardından, bölgede 1945'ten itibaren şiddetlenen Arap-İsrail çatışmaları, BM'nin 1948'de İsrail'i kurma kararıyla farklı bir boyuta taşınarak günümüze kadar devam etti. 1948, 1956, 1967, 1973 yıllarındaki Arap-İsrail savaşları ile, bölgede, bakış açısına göre “İsrail Sorunu” ya da “Filistin

⁹¹ Serdaroğlu, a.g.e., s. 60.

⁹² Davutoğlu, a.g.e., ss. 134-135.

⁹³ Kayar, a.g.e., s. 87.

Sorunu” diye adlandırılabilir soruna çözüm bulunamadığı gibi; bu sorunun çözümüne yönelik Arap devletleri arasında görüş farklılıkları da oluştu. Buna rağmen; Batılı sömürgeci devletler tarafından özgürlüğe hasret bırakılan Arap devletlerinin en önemli amaçlarından biri, yine Batılı sömürgeci devletler tarafından bölgeye monte edilen İsrail Devleti ile ilgili sorunu çözmek oldu.

Ortadoğu’da bir Yahudi Devleti’nin kurulmak istenmesine gerekçe şöyle gösterilmişti: “ ABD dahil bir çok ülke, II. Dünya Harbi sırasında, Yahudilere karşı uygulamış oldukları engel ve sınırlamaların suçluluğu altında- 1939 yılında, İsrail devleti olsaydı, milyonlarca Yahudi II. Dünya Harbi’nin kurbanı olmayabilirdi görüşü ile- Siyonizmi desteklemeye ve bir İsrail devleti’nin kurulması gerektiğini ifade etmeye başladı”⁹⁴. Uluslararası ilişkilerde duygusallığın yeri yoktur. ABD dahil bir çok ülkenin kendi bölgelerinde değil de Ortadoğu’da bir Yahudi devleti kurulmasına sıcak bakması da bu duygusallığa tezat oluşturmaktadır.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu’da ortaya çıkan ulus-devletlerin yapılanmasında “petrol unsuru” önemli bir rol oynamıştır. Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri gibi kabile yapısına dayalı devletler petrol kaynaklarını Batılı ülkelere açarken, Arap milliyetçiliğine dayalı ve Doğu Bloğuna yakın olan totoliter rejime dayalı devletler, devletleştirme politikalarıyla petrolü koz olarak kullanmışlardır. Süper güçler arasındaki çelişkilerin bölgesel problemler haline dönüşmesi de bu kutuplaşma ile yol bulmuştur⁹⁵. Her ne kadar petrolün işletilmesi konusunda kutuplaşmalar yaşansa da; Araplar arasındaki dayanışmayı güçlendirmek için Mısır Kralı Nasır’ın öncülüğünde “ Büyük Arap Devleti” düşüncesi de hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı, İtalya ve Almanya’nın Ortadoğu’daki bütün çıkar ve etkilerini ortadan kaldırırken, ilerleyen dönemlerde Almanya özellikle ekonomik yolla Ortadoğu’da yeniden etkili olmaya çalışmıştır. II. Dünya savaşı’ndan sonra batılı devletlere ilave olarak Japonya ve Çin Halk Cumhuriyeti de Ortadoğu’da önemli rol oynamaya başlamıştır. Japonya, ekonomisine yeni alanlar açmak için Ortadoğu’ya sokulurken, Çin ise “ bölgede ideolojik çalışması yanında, ekonomik

⁹⁴ Pehlivanoğlu, a.g.e., s. 223.

⁹⁵ Davutoğlu, a.g.e., s. 334.

yönden de Ortadoğu'ya sokulmaktan geri kalmamıştır"⁹⁶. İngiltere ve Fransa, bölgedeki etkinliğini gün be gün yitirirken, Ortadoğu'da II. Dünya Savaşı'nın bitiminden Doğu Bloğu'nun çöküşüne kadarki dönemde ABD ve SSCB daha çok söz sahibi olmuşlardır. Bölgedeki gelişmeler çoğunlukla bu iki devletin politikaları çerçevesinde yön bulmuştur.

1946'ya gelindiğinde, SSCB'nin genişleme politikalarında üç ayak söz konusuydu. "Birincisi, İran üzerinden Ortadoğu petroleri ve Basra Körfeziyle Hint Okyanusu; ikincisi, Türkiye üzerinden boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz; üçüncüsü ise, Yunanistan üzerinden Ege Denizi ve Doğu Akdeniz"⁹⁷. Savaşın sonunda, 1942'de yapılan anlaşma gereği savaş bittikten sonra altı ay içinde Rus ve İngiliz ordularının İran'ı boşaltması maddesine İngilizler uyarken, Ruslar bu maddeye uymamış ve İran'a yerleşme çabası içine girmişlerdi. İran'ın bazı bölgelerinde ayaklanmalar çıkaran Sovyetler Birliği'nin amacı; " Basra Körfezi'ne inmek ve Ortadoğu'yu Rus nüfuzu altına almak idi". İran, Birleşmiş Milletlerin bu sorunu çözemeyeceğini görünce, Sovyetler Birliği ile İran'dan çekilmesine karşılık 1946'da anlaşma yoluna giderek Kuzey İran petrollerinin %51'ini Sovyetler Birliği'ne bırakıyordu. Tepkiler neticesinde İran Meclisi'nin 1947'de bu anlaşmayı feshetmesi ile Sovyetler Birliği gerilemek zorunda kaldı⁹⁸.

İngiltere'nin 1947'de bölgedeki sorumluluklarını devretmesi üzerine, ABD, İngiltere'nin yarattığı bu boşluğu doldurarak, SSCB'nin önünü kesmek maksadıyla Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımlarla Ortadoğu politikasında aktif bir rol üstlenmişti.

İngiltere'nin 1954'te Süveyş'teki üslerini boşaltarak Mısır'a devretmesinden sonra, Nasır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı devletleştirmesi üzerine, İngiltere ve Fransa'nın yönlendirmesiyle, İsrail, aynı yılda Mısır'a saldırdı. ABD ve SSCB'nin bu saldırıyı önlemesiyle, bu iki devletin bölgedeki etkisi arttı ve bundan böyle Ortadoğu, yeni gelişmelere sahne olmaya başladı⁹⁹.

⁹⁶ Uçarol, a.g.e., s. 573.

⁹⁷ Kayar, a.g.e., s. 113.

⁹⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 243.

⁹⁹ Uçarol, a.g.e., s. 562.

Sovyetler Birliği'nin, Mısır'a verdiği destekten dolayı Ortadoğu yolu açılırken, ABD de, Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım programı uygulayarak bölgedeki etkinliğini artırmaya başladı.

Arap-İsrail mücadelesinde, Batılı Devletler İsrail'in yanında iken, SSCB, Arapların yanında olmuş, 1956'da Kruşçev tarafından izlenen politika gereği SSCB'nin Ortadoğu'ya ekonomik desteği olmuştu. Bu paralelde, Arap devletlerinde de Sosyalist düzene doğru bir yaklaşma temayülü görülmeye başladı. Özellikle Mısır ve Suriye, SSCB ile yakın ilişkiler kurdu.

Soğuk Savaş döneminde, ABD, SSCB'ye karşı bölgedeki stratejik üstünlüğü ele almaya ve bölge içi dengeleri gözeten bir politika geliştirmeye çalıştı. ABD, 1950'li ve 1960'lı yıllarda, Nasır ve Baas yanlısı ekollerin yayılmasını engellemek için çaba sarf etti¹⁰⁰. ABD de tıpkı SSCB gibi bölgedeki ülkelere ekonomik yardımlarda bulundu. Doğu Bloğu'nun genişlemesini engelleme amacını taşıyan ABD, askeri paktlar kurmak isteyerek Ortadoğu'nun savunmasını sağlama almaya çalışıyordu. Bu düşünceden hareketle Türkiye, 1952'de NATO'ya alındı ve 1955'te de Bağdat Pakti¹⁰¹ kuruldu. Bağdat Pakti'nda Türkiye'nin ön plana çıkması, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde tedirginliğe neden olarak bu ülkelerin pakta karşı tavır almalarına yol açtı.

Temmuz 1958'deki Irak ihtilalinden sonraki hafta içinde sırasıyla, ABD'nin Lübnan'a ve İngiltere'nin Ürdün'e çıkartma yapması ile Ortadoğu'nun statükosu korunmaya çalışılmaktaydı. Fakat bu çıkartmalar, SSCB'ye yakın Arap Devletleri'nin ABD ve İngiltere'ye karşı daha çok cephe almalarına sebep oldu. Bu çıkartmalardan sonra gittikçe bozulan Mısır-Suriye ilişkileri, bu iki ülkenin oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin 1961'de sona ermesiyle doruğa ulaştı.

1960'ta Türk ve Rum toplumlarına dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1963'te ortaya çıkan Kıbrıs sorununda, İngiltere, garantör devletlerden biri olmasına rağmen Kıbrıs sorununda aktif bir rol üslenmedi. SSCB ise, ABD'nin aksine Türkiye'nin tarafında bir politika izledi.

¹⁰⁰ Davutoğlu, a.g.e., s. 343.

¹⁰¹ Bağdat Pakti; Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında kurulmuştur. 1958'deki Irak'taki ihtilalden sonra 1959'da Irak'ın Pakt'tan ayrılmasının akabinde aynı yıl içinde Bağdat Pakti'nin adı CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü) olarak değiştirilmiştir.

1962'de başlayan Yemen iç savaşının 1967'de sona ermesiyle, Kuzey ve Güney Yemen şeklinde ikiye ayrılan Yemen, Arapları ikiye bölerken, Güney Yemen Sovyetler Birliği'nin kontrolüne girdi. Arap Birliği'nin 1964'te FKÖ'yü kurmasının ardından üç yıl sonra Araplarla İsrail arasında Altı Gün savaşları yaşandı. Ortadoğu'daki eski etkinliğini kazanmak isteyen Fransa, 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nda, İsrail'i saldırgan olarak tanımladı. Lübnan, Irak ve Libya'ya askeri ve ekonomik yardımlarda bulundu. 1967'deki Arap-İsrail savaşı'ndan sonra SSCB'nin Ortadoğu'daki etkisi ile ABD'nin ilgisi daha da artmaya başladı. Bölgeye yaptığı ekonomik yardımlara askeri yardımları da ekleyen SSCB, çeşitli Ortadoğu ülkelerinde kurduğu üslerle Akdeniz'de muazzam bir donanma oluştururken, ABD, bölgede İsrail'i askeri ve siyasi alanda desteklemeye başlayarak kendine yeni bir müttefik oluşturdu.

1968'de Irak'taki karşı darbe neticesinde oluşan iktidar değişikliğinin ardından, 1970'li yıllarda Ortadoğu önemli gelişmelere sahne oldu: Irak'ın SSCB ile Savunma İşbirliği Anlaşması imzalamasının ardından, 1972 yılında Irak Petrol Şirketi'ni millileştirmesi üzerine ABD, Irak'ı terörü desteklediğine gerekçe göstererek “ terörist ülke” ilan etti. 1973'te Arap-İsrail Savaşlarına bir yenisinin eklenmesiyle birlikte, savaşın sonunda Arapların petrolü Batıya karşı bir koz olarak kullanmak istemeleri, tüm dünyayı etkileyen bir petrol krizini doğurdu. 1975-1976 yılları arasında Lübnan'da iç savaş yaşandı. İran'da 1979'da Humeyni tarafından İran Devrimi gerçekleştirildi. İran, CENTO'dan ayrıldı ve İran İslam Cumhuriyeti ilan edildi.

Mısır'ın 1979'da İsrail'le barış anlaşması imzalamasından sonra, 1980'lerde Ortadoğu'daki liderlik rolünü kaybettiği ve daha sonra bu durumu düzeltmeye çalıştığı görüldü¹⁰². Bununla birlikte, bu antlaşmayla Mısır, Ortadoğu'da ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri olduğunu ispatlamıştı.

İran'ın varlığından dolayı Irak'taki Şii bölücülüğü tehlikesi, Kuzistan Arapları, Kürt meselesi, Saddam Hüseyin'e yapılan komplolar ve sınır sorunlarında anlaşmazlıklar gibi nedenlerle 1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşı, 1988'de her iki tarafın ateşkesi kabul etmesi ile son buldu. İran-İrak savaşı devam ederken,

¹⁰² George Joffe, “ Relations Between the Middle East and the West”, *The Middle East and Europe, The Power Deficit*, London, Published by Routledge, 1998, s. 48.

1982’de Lübnan’ı işgal eden İsrail, 1985’te buradan çekilse de İsrail’in bıraktığı boşluğu doldurmak için çeşitli unsurların harekete geçmesi, Lübnan’da istikrarsız bir yapı oluşturdu.

ABD’nin bölge içi manevra alanı bakımından İran-İrak savaşı ve Lübnan Bunalımı önem arz etmekteydi. İran-İrak Savaşı ile İran bloke edilmişti. Lübnan iç savaşı da, FKÖ’nün Lübnan’dan ve merkezi Arap ekseninden kopuşuna yol açarak, İsrail’in güvenliği ve ABD’nin çıkarları düzgün bir zemine oturtulmuştu¹⁰³.

SSCB’de 1985’te Gorbaçov’un Komünist Partisi Genel sekreterliğine seçilmesinden sonra başlayan, Glasnost ve Perestroyka adıyla bilinen ekonomik reformların akabinde, 1989’da SSCB’ye bağlı uydu ülkelerin SSCB’den kopmasıyla, tüm dünya çok önemli gelişmelere hazırlanıyordu.

1.2. DOĞU BLOĞU’NUN ÇÖKÜŞÜNDEN GÜNÜMÜZE KADAR

ORTADOĞU (1989-2005)

1.2.1. DOĞU BLOĞU’NUN ÇÖKÜŞÜYLE ORTAYA ATILAN JEOKÜLTÜR VE EKONOMİK KÖKENLİ JEOPOLİTİK TEORİLER VE ORTADOĞU

1.2.1.1. TARİHİN SONU TEORİSİ VE ORTADOĞU

Fukuyama’nın “The End of History?(Tarihin sonu?)” adlı denemesi 1989’ da büyük tartışmalara yol açmıştır. Yazar bu kitabında 20.yüzyılın iktisadi ve siyasi liberalizmin zaferiyle sonuçlandığını iddia etmiştir.

Tarihin sonu teorisi ile, Batı dışı sistem ve medeniyetler son bulmuştur. Bu teorideki , “ artık Batı medeniyetinin üstün değerlerine boyun eğmek zorunluluğu vardır” yaklaşımı da “Yeni Dünya Düzeni fikrinin entellektüel zeminini oluşturmuştur”¹⁰⁴.

Fukuyama, geleceğin savaşlarının nasıl olacağı konusunda Huntington ve Enzesberger’e ait fikirlere¹⁰⁵ katılmayarak; “Savaşlar gelecekte de 20.yüzyıl

¹⁰³ Davutoğlu, a.g.e., s. 343.

¹⁰⁴ Sami Şener, “Medeniyetler Arası Çatışma Teorileri ve Tarihin Sonu Üzerine”, Murat Yılmaz (der.), *Medeniyetler Çatışması*, 8.b, Ankara, Vadi Yayınları, 2003, s. 427.

¹⁰⁵ Samuel Huntington, günümüz milli devletleri arasındaki mutlak çatışmaların gelecekte makroskopik bir nitelik kazanacağını ve bunu medeniyetler arasındaki birbirlerini ortadan kaldırmaya yönelik bir

insanlarının yadırgamayacağı ve bir çok bakımdan aşına oldukları birer vaka olarak kalacaktır. Sadece çatışma ve mücadelenin karakteri başka bir düzleme kayacaktır. Bu düzlem ekonomik hayat sahasıdır” demektir¹⁰⁶. Ortadoğu'nun dünya üzerindeki ekonomik hayat sahası olarak nitelendirilebilecek bölgeler arasında çok önemli bir yere sahip olduğunu göz önüne alırsak, BOP' un hayata geçirilmesinin önemini bir kez daha ortaya koymuş oluruz.

1.2.1.2. MEDENİYETLER ÇATIŞMASI TEORİSİ VE ORTADOĞU

Soğuk Savaş öncesinde SSCB'yi kuşatmak için uygulanan “ Yeşil Kuşak Stratejisi”, Soğuk savaşın bitimiyle “ Medeniyetler Çatışması” şeklinde yeni bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Böylelikle Medeniyetler Çatışması teorisi ile yeni hedef Ortadoğu olarak belirlenmiştir. Huntington'a göre; ABD'nin ileri demokrasi anlayışında Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya, Amerika'nın etkisine daha az hassas olan bölgelerdir.

Huntington, “Medeniyet kimliği, gelecekte gittikçe artan bir şekilde ehemmiyet kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı yedi veya sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunların içine, Batı, Konfüçyüs, Japonya, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri giriyor. Geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir” demektir¹⁰⁷.

İslam ve Batı arasındaki etkileşimin her iki tarafta da bir medeniyet çatışması olarak görüldüğüne değinen Huntington, Batı'nın bundan sonraki karşılaşacağı meydan okumanın Müslümanlardan geleceğine inanmaktadır¹⁰⁸. Müslüman nüfusun yoğunluğunun Ortadoğu'da olması nedeniyle, Medeniyetler Çatışması Teorisi ile Batılı güçlere hedef olarak Ortadoğu'nun gösterildiği apaçık ortadadır.

Anglo-Amerikan tehdit, 1990'dan bu yana medeniyetler çatışması ön kabulü ile Ortadoğu'ya yönelen tehdit, İslam dünyasını, kendi içinde çatışmaya ayarlı

mücadelenin takip edeceğine inanırken; Hans Magnus Enzesberger, gelecekte savaşların minyatürleşmesi sürecinin, başka bir ifadeyle teşkilatlanmamış gruplar tarafından yürütülecek moleküler iç savaşların hakim olacağı iddiasındadır.

¹⁰⁶ Francis Fukuyama, “Savaşların Geleceği”, Murat Yılmaz (der), **Medeniyetler Çatışması**, 8.b, Ankara, Vadi Yayınları, 2003, s. 196.

¹⁰⁷ Samuel P.Huntington, “Medeniyetler Çatışması mı?”, Murat Yılmaz (der), **Medeniyetler Çatışması**, 8.b, Ankara, Vadi Yayınları, 2003, s. 25.

¹⁰⁸ Samuel P.Huntington, a.g.m., s. 35.

projeleriyle sarsmaktadır. Örneğin AB, BOP' un Ortadoğu ve Asya' ya açılım projesini sabote edeceği inancıyla, BOP' a karşı çıkmaktadır. Buna gerekçe olarak da, “ BOP'un ‘medeniyetler çatışması’ ön kabulünden harekete hazırladığı” gösterilmektedir¹⁰⁹.

1.2.1.3. MEDENİYETLER BÜTÜNLEŞMESİ TEORİSİ VE ORTADOĞU

1995 yılında, İngiliz araştırmacılar Barry Buzan ve Gerald Segal, Huntington'un gelecekte medeniyetler çatışması olacak fikrine karşı çıkmışlar, Batı medeniyetinin, medeniyetlerin birbirinin boğazının sarılması yerine birbirlerine karışmasını sağlayacağını savunmuşlardır. Onların görüşüne göre, Batı medeniyeti alternatifsiz olarak dünyaya hakim olacaktır¹¹⁰.

Batı medeniyetinin, Ortadoğu'yu yeniden yapılandırırken, kendi medeniyetinin unsurlarını bölgeye adapte etmeye çalıştığı aşikardır. Aslında bu “hakim olma” fikrini “bütünleşme” olarak tanımlamak gerçekleri görmekten uzaktır. Batı medeniyeti, dünyaya hakim olmaya çalışırken, bırakın bütünleştirmeyi, Ortadoğu'yu bir kan gölü haline çevirmiştir.

1.2.1.4. BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI TEORİSİ VE ORTADOĞU

Zbigniew Brzezinski, 1997'de bu teoriyi ortaya koyduğunda; dünyayı bir satranç tahtası olarak düşünmüş, bu satranç oyununda en verimli oyun alanı olarak da “Avrasya”yı tanımlamıştır. Jeopolitik oyuncular, jeopolitik mihverler ve jeopolitik eksenler, bu alanın unsurlarıdır. Baş oyuncu ABD'dir. Diğer önemli jeostratejik oyuncular, Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan'dır. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran önemli jeopolitik mihverlerdir. Türkiye ve İran aynı zamanda sınırlı kapasiteleriyle jeostratejik oyuncudurlar.

Nicholas J. Spykman'ın “ Kenar Kuşak Teorisi”¹¹¹ ile örtüşen bu teoride görüldüğü üzere, “ Avrasya'nın” önemi ortaya konulmaktadır. BOP'ta öngörülen hegemonya alanının Avrasya olduğunu ve bu hegemonyayı kurmak isteyen ABD

¹⁰⁹ İbrahim Karagül, “ Medeniyetler çatışması Tezi İç Çatışma Projesine Döndü”, http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=66&tarih_yazi=1077919200

¹¹⁰ Süha Atatüre, “ Tarihsel Gelişim Sürecini Anlamak”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:1, Sayı:2, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Eylül 2003, s. 87.

¹¹¹ Kenar Kuşak (Rimland) Teorisine göre, merkez bölge ile denizlere kıyısı olan devletler arasındaki ara bölge olan Kenar Kuşağa hakim olan, Avrasya'ya; Avrasya'ya hakim olan da dünyaya hakim olur.

olduğunu görmekteyiz. Fransa ve Almanya'nın AB içinde sivrildiklerini, Çin, Rusya ve Hindistan'ın bu iki ülkeyle beraber BOP'tan endişe duyduklarını da bilmekteyiz. Ukrayna' da izlediğimiz halk ayaklanması neticesindeki yönetim değişikliğinin Azerbaycan' da da önümüzdeki dönemde beklendiğini; ABD'nin Türkiye 'yi BOP'ta model ülke olarak gördüğünü ve İran'ı hedef aldığını düşünürsek, bu teorinin BOP'a ilham verdiğini söylemek yerinde olacaktır.

1.2.2. KÜRESELLEŞME VE ORTADOĞU (1989-2005)

Küreselleşmenin sonucundaki teknolojik gelişmeler, terör örgütlerinin de işine yaramış, terör örgütlerinin faaliyetlerini koordine etmeleri kolaylaşmıştır. Aynı zamanda KİS'lerin ve bunların imalat malzemelerinin yapımının ve dağıtımının kontrolü de zorlaşmıştır. Ortadoğu, yapısı içerisinde pek çok terörist örgüt ve KİS ile ilgilenen unsur barındırdığından, bu durum, Ortadoğu'yu yeniden yapılandırmakla meşgul olan devletlerin eline bir koz vermesini sağlamıştır.

Küreselleşmenin Ortadoğu'ya yansımaları olumlu olmamış, küreselleşme, aksine, sözde jeopolitik olan klasik tehdit ve savaşlara ek olarak jeoekonomik ve toplumsal baskıyı yansıtan yeni tehdit ve savaşlar getirmiştir¹¹².

Küreselleşmenin Ortadoğu ülkelerine başlıca etkisi Ortadoğu ülkeleri üzerindeki siyaset oluşumunda görülmektedir. Batı, Ortadoğu petrol kaynakları üzerindeki denetimini sürdürmek amacıyla dünya petrol pazarlarına müdahale etme politikası uygulamaktadır. Böyle bir politika sonucunda Ortadoğu ülkelerinin, küreselleşme ve uluslararası ticaretten aldıkları pay da düşmektedir. Ortadoğu halklarının siyasal sistemden daha fazla hak ve katılım payı istemeleri de, küreselleşmenin Ortadoğu' ya etkilerinden biridir. Küreselleşme sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal dengesizlikler, Ortadoğu' da terörün tırmanmasına neden olmuştur. Ortadoğu ülkeleri, petrol gibi çok önemli bir ekonomik güce sahip oldukları halde küreselleşme sürecini çok iyi değerlendirememişlerdir¹¹³.

¹¹² Bahgat Korany, “ Küreselleşmenin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun Güvenlik Stratejilerine yansımaları”, **Küreselleşme ve Uluslar arası Güvenlik**, Ankara, Gn. Kur Basımevi, 2003, ss. 189-206 (Kahire Amerikan Üniversitesi ve Montreal Üniversitesi Öğretim Üyesi Bahgat Korany'nin Genelkurmay ATASE Başkanlığı SAREM Başkanlığı tarafından düzenlenen “ Küreselleşme ve Uluslar arası Güvenlik” konulu sempozyumda, “ Küreselleşmenin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun Güvenlik Stratejilerine yansımaları” konulu konuşması, İstanbul, 30 Mayıs 2003).

¹¹³ Nasır Niray, “ Küreselleşme Bağlamında Ortadoğu”, **Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt.II, Sayı:1, Elazığ, Fırat Üniv. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Ocak 2004, ss. 12-17.

Küreselleşme sonucunda ortaya çıkan ideolojik baskı ve kimlik sorununa alternatif çözümler en çok Ortadoğu'da tepkiyle karşılanmaktadır. Ortadoğu halkı, küreselleşmenin getirdiği ileri sürülen özgürlük ve liberalizmden ziyade, kendi kültürünün temelini oluşturan İslam'a ve muhafazakarlığı koruyan değerlere sarılmıştır¹¹⁴.

Küreselleşmenin bir etkisi olarak, devletler, içine kapalı yaşamının ve tek başına ayakta kalmanın mümkün olmadığını farkına varmışlar; Avrupa Birliği, Afrika Birliği Örgütü, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği gibi teşkilatlanmalar kurmuşlardır. Ortadoğu üzerinde oynanan oyunlarda Ortadoğu ülkelerine çoğunlukla figüranlık uygun görülmüştür. Ortadoğu ülkeleri, çıkar çatışmalarında imkan ve kabiliyetlerini ortak fayda ekseninde birleştiremeyerek çeşitli oyunlara ve yönlendirmelere maruz kalmışlardır¹¹⁵. Ortadoğu ülkelerinin küreselleşmenin hızına ayak uydurabilmeleri için kendi aralarında kuracakları bir teşkilata ihtiyaç duydukları ortadadır.

1.2.3. KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN ORTADOĞU'YU YENİDEN YAPILANDIRMA POLİTİKALARI (1989-2005)

1.2.3.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

1.2.3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikası

SSCB'nin çözümlü, Doğu Bloğunun çökmesiyle birlikte, ABD, 1989'dan itibaren dünya politikalarına yön verme konusunda tek süper güç olarak kalmış, yeni bir dünya düzeni kurma ve bu düzenin işletilmesinde tek söz sahibi devlet olmayı sürdürmeyi amaç edinmiştir. Bu amaca ulaşmak için, tarihte örnekleri olduğu gibi, "Ortadoğu'da egemen olmak", yine, olmazsa olmaz bir öncelik derecesi almıştır.

7 trilyon dolar GSYİH ile ve kara, deniz ve hava kuvvetlerinin kıtalararası operasyon yapabilme gücüyle tek başına kalan ABD, başlangıçta, yeni muhafazakar

¹¹⁴ Serhat Erkmen, " ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri", <http://members.fortunecity.com/nuri/Yaz/ABDihtiyaci.htm> (Stratejik Analiz Dergisi'nin Mart 2003 sayısından alınmıştır).

¹¹⁵ Ümit Ertuğrul, " OSEGİT'in Kültürel ve Etnik Yapılanması", Samir Salha (haz.), **Ortadoğu Siyasi Ekonomik Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (OSEGİT)**, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi. Yayınları, 2004, s. 23.

¹¹⁶çizgideki yönetimi ile bir yandan uzun yıllardır kurumsallaştırdıkları imparatorluk düşlerinin ilk adımı için bu dev savaş makinesini harekete geçirmiş, bir yandan BM ve NATO gibi kurumları etkisizleştirmiş, bir yandan da Avrupa'ya karşı politikalar izlemiştir¹¹⁷.

ABD, 1991'den 2001 yılına kadar Ortadoğu programına yaklaşık 250 milyon dolar harcamıştır. Bu rakamın çoğunluğu Mısır ve Filistin'e gitmiştir. ABD, 1990'larda Ortadoğu'da ekonomik yönden pek çok önemli girişime teşebbüs etmiştir: 1994'te, ABD-Mısır Ekonomik Gelişme Ortaklığı tesis edilmiştir. 1985'te tamamlanan ABD-İsrail Serbest Ticaret Anlaşması, 1996'da , Batı Şeria, Gazze ve Ürdün'deki Elverişli sanayi Bölgelerini de kapsayacak şekilde değiştirilmiştir.1998'de ABD-Kuzey Afrika Ekonomik Ortaklığı başlatılmıştır. 2000'de Ürdün ile Serbest Ticaret Anlaşması yapılmıştır. 2003'te ABD-Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesi'nin genişletilmesi niyeti izlendiği dile getirilmiştir. 2004'te Fas ve Bahreyn ile serbest ticaret anlaşmaları yapılmıştır¹¹⁸. ABD'nin bölgeyle bütünleşmesi için, ABD şirketlerinin Ortadoğu'daki serbest ticaret girişimleri ile, özellikle Bahreyn, Ürdün ve Fas ile yapılan serbest ticaret anlaşmalarının başarılı sonuçlar verdiği ifade edilmektedir¹¹⁹.

Körfez Bölgesi, dünya petrol üretiminin %30'unu sağlamakta olup, dünyanın bilinen petrol rezervlerinin %65'ine sahiptir¹²⁰. Üyelerinin çoğunluğu Ortadoğu ülkelerinden oluşan OPEC, toplam petrol üretiminin %41'ini sağlamakta, petrol rezervlerinin %78'ini kontrolü altında tutmakta ve toplam ihracatın %55'ini gerçekleştirmektedir. ABD ise, dünya ham petrol ithalatının %27'sini gerçekleştirirken, bunun büyük bir bölümünü Suudi Arabistan'dan almaktadır. ABD, dünya petrol tüketiminde ilk sırada yer alırken, dünya petrol üretiminde ikinci

¹¹⁶ Yeni Muhafazakarlık (NeoConservatizm) olarak anılan fikir akımının taraftarları, yani yeni muhafazakarlar (neocons), başlangıçta 1987'de oluşturulan Project For a New American Century (PNAC) adlı think-tank (düşünce) kuruluşu etrafında toplanan isimler olup, yeni muhafazakar hareketin fikir babalığını Leo Strauss, Albert Wohlschetter ve Alan Bloom yapmıştır. Bkz. Ayşe Hür, "Terör, İslam ve Amerika...(6)", *Radikal*, 12 Aralık 2003

¹¹⁷ Necdet Özalp, "Imperium Oeconmicum (1)", <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=437>

¹¹⁸ Michelle Durocher Dunne, "Integrating Democracy Promotion Into U.S. MiddleEast Policy", www.carnegieendowment.org/files/CP50FINAL.pdf, s.4

¹¹⁹ Eva Bellin, "The Political-Economic Conundrum: The Affinity of Economic and Political Reform in the Middle East and North Africa", <http://www.carnegieendowment.org/files/CP53Bellin2.pdf>, s. 14.

¹²⁰ Michael Renner, "Büyük Güçlerin Petrolle Dansı", Cahide Sarı (haz.), *ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi*, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004, s. 83.

sıradadır¹²¹. Cordesman'a göre; herhangi bir zamanda Ortadoğu'dan ABD'ye ithal edilen petrol oranının stratejik ve ekonomik önemi kayda değer değildir. Bir kriz durumunda ya da ücretlerde önemli bir değişiklik olduğunda, buna göre ABD'nin ithalat kaynakları değişecektir. Ayrıca, ABD ekonomisi Asya ve diğer bölgelerden sağlanacak toplu enerji ithalatına bağlıdır¹²². ABD, dünyada üretilen petrolün yaklaşık %25'ini tüketmektedir. Avrasya bölgesi ise; SSCB'nin dağılmasıyla yeni bir şekillenme sürecine girmiş, petrol ve gaz piyasasındaki şiddetli rekabetin merkezi haline gelmiştir. ABD için, bölge enerji kaynaklarının güvenliği öncelikli bir konu olmuştur¹²³. ABD, Ortadoğu'da petrol ve diğer enerji kaynaklarının çıkarılmasında, kendisine ve stratejik ortaklarına zarar gelmemesi ile, bu kaynakların işletilmesinde süreklilik ve uygun fiyatlandırma politikalarını gütmekte, kısa vadede Irak, Suriye ve İran'ı kontrol etmeyi amaçlamaktadır.

ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli ilgi alanları: terörizmi önlemek, kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek, petrol ürünlerinin ve fiyatlarının sabitlenmesini sağlamak, dost rejimlerin konumunu sağlamlaştırmak, İsrail'in güvenliğini sağlamak, demokrasi ile insan haklarını üst seviyeye çıkarmak konuları ile¹²⁴; İslam ile milliyetçilik çatışması, krizlerin ve sorunların ABD'nin bölgesel hegemonyasını destekleyecek şekilde çözümü, toplumsal yapılarda çözülme ve devlet kontrolünün erozyonu, ekonomik büyüme sorunları ve reformlar, bölge ülkelerindeki demografik değişme ve çarpık kentleşme, siyasal suç gibi sorunlardır¹²⁵.

1989'dan 11 Eylül 2001'e kadar, ABD'nin Ortadoğu politikalarını etkileyen olaylar ve gelişmeler şunlardır: 1989'da SSCB'nin çökmesi ve iki Almanya'nın birleşmesiyle birlikte, Birleşik Almanya ve Rusya'nın bu tarihten sonra İran ile iyi ilişkiler geliştirmeleri¹²⁶, 1987-1990 arasındaki intifada, Irak'ın 1990'da Kuveyt'i

¹²¹ Cahide Sarı, " ABD Saldırganlığının Irak ve Sonrasına İlişkin Gelece(ksizli)ği...", Cahide Sarı (haz.), **ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004, s. 13.

¹²² Anthony H. Cordesman, " Middle Eastern Energy After the Iraq War: Current and Projected Trends", <http://www.csis.org/burke/mees/meeafteriraq.pdf>, s. 9.

¹²³ Necdet Özalp, " Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu", <http://www.panoramadergisi.com/subat2004/index.php?dosya=enerji>

¹²⁴ Nora Bensahel and Daniel L. Byman, " The Future Security Environment in the Middle East", <http://www.rand.org/publications/MR/MR1640/MR1640.pdf>, s. 2.

¹²⁵ Yavuz Gökalp Yıldız, **Oyun İçinde Oyun Büyük Ortadoğu**, 2.b, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 20.

¹²⁶ Abdullah Manaz, " Savaşın 1. Yılında: ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Irak", <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=929>

işgali, 1992'de İran'ın Körfez adalarına el atması, Irak'ın 1994'te Kuveyt'i tehdit etmesi, 1994-1996 arasında Bahreyn'deki Şii kargaşası, 1995'te Suudi Arabistan'daki ABD kuvvetlerine yapılan ani saldırı, özellikle 1980'lerde yoğun olan ve hala devam eden Filistinli radikal gruplara olan Arap desteği ile Lübnan ve Körfez başta olmak üzere bölgedeki Şii radikallere İran'ın desteği, Irak ve İran'ın KİS programları, 1992'den itibaren El-kaide bağlantılı teröristlerin ABD kuvvetlerine, devlet görevlilerine ve sivillere yönelik saldırıları ile 2000'den itibaren el-Aksa intifadasıdır¹²⁷. ABD'ye 11 Eylül 2001'de yapılan saldırılarla birlikte, ABD, Ortadoğu'daki her olayla ve gelişmeyle ilgilenir hale gelmiştir.

Körfez savaşı'ndan önce ABD Başkanı Bush, “ Bu savaşı dünyada yüzyıl sürecek yeni bir dünya düzeni kurmak amacıyla yapıyoruz” demiştir. Bulaç'a göre; ABD, Ortadoğu için yeni dünya düzeninde üçlü bir sistem düşünmüştür. İlk aşama; Körfez ülkelerinin kendi güvenliklerini sağlamasıdır. İkinci aşama; İran, Türkiye ve Mısır arasında oluşturulması düşünülen kuşağın bölgesel çatışmalara müdahale etmesi olup, son aşama; çatışmaların bölgesel sınırları aşması durumunda ise bir koalisyon etrafında müdahalelere başvurulmasıdır¹²⁸.

Körfez Harekatı'ndan sonra, Clinton döneminde, Saddam'ın politik olarak ayakta kalması, ABD'yi hem İran'a, hem de Irak'a karşı “ ikili dizginleme” politikası izlemeye zorlamıştır¹²⁹. 11 Eylül 2001 öncesinde, 2000 yılında ABD'nin politikası; Irak ve İran'da yüksek petrol fiyatları ve enerji kısıtlamaları ile ilgili uygun bir düzenlemeye gitmek, İsrail-Filistin-Suriye barış projesini ilerletmek ve el-Aksa intifadasını bu ilerlemenin içine dahil etmeye çalışmaktı¹³⁰.

11 Eylül 2001'e gelindiğinde; “Yeni muhafazakarların 11 Eylül'e koydukları teşhis, o zamana kadar Ortadoğu'da statükoya dayalı geleneksel Amerikan politikasının iflas ettiğiydi”. Bu teşhis konulunca, 11 Eylül sonrasında doğal olarak farklı bir politika izlenmesi gerektiği ortaya çıkıyordu. Yeni muhafazakarlar, Ortadoğu'da dengeleri alt üst etmeyi olumlu bir gelişme görererek, Ortadoğu'da

¹²⁷ Nora Bensahel and Daniel L. Byman, a.g.m., s. 7.

¹²⁸ Ali Bulaç, *Ortadoğu'dan İslam Dünyasına*, İstanbul, İz Yayınları, 1996, ss. 298-307.

¹²⁹ Henry Kissinger, *Amerikanın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, çev. Tayfun Evyapan, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2002, s. 174.

¹³⁰ Judith S. Yaphe, “ An Overview”, *The Middle East in 2015: The Impact of Regional Trends on U.S Strategic Planning*, Washington, National Defense University Press, 2002, s. 213.

yönetim biçimi ve siyasi kültürün değişmesine ön ayak olacak, risk almaktan kaçınmayan, aktif ve kapsamlı bir proje sunuyorlardı¹³¹.

Soğuk savaşın sona ermesiyle, komünist ülkelerden sol örgütlere para akışı durmuş ve bu örgütler siyaset sahnesinden silinmiş, terör ve İslam adı sık sık birlikte anılmaya başlamıştı. “11 Eylül 2001’de ise aranan düşman bulunmuştu. Bu düşman, ‘ küresel terörizm’ adı altında radikal İslamcılardı. Sağcı Hıristiyan ve Yahudilerden oluşan yeni muhafazakarlar , arkalarına 11 Eylül’ün rüzgarını alarak, “ Serseri Devletler” diye adlandırdıkları ülkelere demokrasi getirme vaadinde bulundular¹³². Dolayısıyla, Ortadoğu, radikal İslamcılarının yoğun olduğu ve demokrasiden uzak devletlerin çoğunluğunu kapsayan bölge olması itibariyle, ABD’nin etki alanına girmektedir.

Halbuki, ABD’nin İran’da Musadduk’ın devrilmesini organize etmesi ya da ABD’nin Yeni Amerika Yüzyılı Projesi’nin temellerini oluşturduğu ulusal güvenlik stratejisi ve ulusal enerji stratejisinin mimarlarından olan Richard Perle’nin , 1996’da Natanyahu’dan Oslo Barış Görüşmeleri’nden geri dönülmesini öğütlemesi örneklerinden yola çıkarak; ABD’nin Ortadoğu’ya demokrasi istemesinin¹³³ aslında bir aldatmacadan ibaret olduğu değerlendirilmektedir¹³⁴. ABD’nin Ortadoğu ülkelerini demokratikleştirme düşüncesini eleştiren Kaplan, Bush’un BM’de yaptığı konuşmada Ortadoğu’daki varsayılan demokratik yayılmaya işaret ettiğine değinerek ve Suudi Arabistan’ın İslamcı temelini zayıflatıldığı mı, yoksa kuvvetlendirildiği mi sorusunu sorarak bir çelişkiyi ortaya koymaktadır¹³⁵.

¹³¹ Hakan Tunç, **Amerika’nın Irak Savaşı**, İstanbul, Harmoni Yayınları, 2004, s. 154.

¹³² Raif Karadağ, **İsrail, Ortadoğu ve Amerika**, İstanbul, Emre Yayınları, 2004, s. 10.

¹³³ ABD’nin demokrasiyi geliştirme dış politika stratejisi Soğuk savaş sonrası ilk kez, açık bir şekilde Clinton Yönetimi’nin 1994 Ulusal Güvenlik Genişleme ve İstihdam Stratejisi (National Strategy of Enlargement and Engagment)’nde telaffuz edilmişti. Bir sonraki yılın stratejisi; demokratik ve serbest piyasaya dayalı ülkelerin sayısını artırmayı amaçlamaktaydı. 1997,1998 ve 1999 stratejilerinde amaç; “ demokratik ve serbest piyasa kurum ve normlarını güçlendirmektir”. Bu normlardan biri olan insan hakları ön plana çıkarılırken, 1999 stratejisinde, demokrasinin, bozulmanın panzehiri olduğu vurgulanmaktaydı. Bush, 2002 yılı Ulusal Güvenlik Stratejisini açıklarken; “ özgürlük, demokrasi ve serbest teşebbüsün” ulusal başarı modelindeki önemine değinmekteydi. Bkz. P. H. Liotta and James F. Miskel, “ Dangerous Democracy? American Internationalism and the Greater Near East”, **Orbis, A Journal of World Affairs**, Volume:48, Number:3, Philedelphia, Foreign Policy Research Institute, Summer 2004, ss. 440-441.

¹³⁴ Necdet Özalp, “ Imperium Oeconmicum (2)”,

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=450>

¹³⁵ Fred Kaplan, “ Bush’s U.N. Speech Offers Platitudes Instead of Solutions”,
<http://slate.msn.com/id/2107027/>

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, ABD yönetimi duruma çok çabuk tepki göstererek 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'da “ Sonsuz Özgürlük” operasyonuna başlamış, bu asimetrik savaştan iki ay sonra da Taliban yönetimi devre dışı bırakılmıştır.

ABD yönetiminde söz sahibi, Ortadoğu uzmanı, tarihçi Bernard Lewis, Ortadoğu ülkelerini; İran ve Irak gibi, ülke halkı ABD yanlısı olan anti-Amerikan diktatörlükler; Mısır ve Suudi Arabistan gibi ülke halkı ABD karşıtı, ABD yanlısı diktatörlükler, Türkiye ve İsrail gibi hem halkı hem de rejimi ABD'ye dost olan ülkeler olmak üzere üç kategoriye ayırmaktadır¹³⁶. ABD'nin bölgedeki hedef kitlelerinde bir öncelik sırası yapmak gerekirse, Lewis'in yapmış olduğu kategoride izlediği sıranın bize rehber olacağı aşikardır.

ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarından elde ettiği olumlu sonuçlardan birisi olan Libya lideri Kaddafi'nin KİS programından vazgeçmesi, ABD'nin kendi stratejik zinciri içerisinde hareket eden müttefik ülkelerden beklentilerini de hızlandırmıştır¹³⁷. 11 Eylül saldırılarından sonra, Ortadoğu, ABD'nin politikalarında öncesine oranla daha önemli bir yer edinmiştir. ABD, İsrail, Suudi Arabistan, Katar, Mısır ve diğer Ortadoğu ortaklarına, terörizmle savaşmak ve kitle imha silahlarına sahip devletleri durdurmak konusunda güvenmektedir. Rejim değişiklikleri ve yükselen anti-Amerikancılıktan dolayı stratejik ortaklığın kaybının, ABD'nin bölgedeki savaşını sınırlayabileceği değerlendirilmektedir¹³⁸. ABD, “stratejik ortak” gözüyle baktığı bölge ülkelerinden kendi politikalarının hayata geçirilmesinde aktif politikalar beklemekte ve diğer bölge ülkelerini de bu yönde etkilemelerini istemektedir.

ABD Başkanı'nın BM'de yaptığı konuşmada, BM'yi de tehdit ederek, ABD'nin gerekirse Irak'ı tek başına vuracağını açıklaması; ABD'nin Irak üzerinden başladığı Ortadoğu hareketine kendisini her açıdan hazırladığını göstermektedir¹³⁹. Nitekim, ABD, Afganistan'dan sonra, Irak'ın, KİS programı ile tüm dünyayı tehdit ettiğini ve El-Kaide'yi desteklediğini öne sürerek 19 Mart 2003'te bu ülkeye

¹³⁶ Tuncay Özkan, *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, 2.b, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2003, ss. 233-234.

¹³⁷ Şule Kılıçarslan, “ Irak Savaşı Sonrasında Ortadoğu'da Güven Sorunu ve ABD'nin Yeni Stratejik Eğilimlerini Anlamak”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=512>

¹³⁸ Bensahel and Byman, a.g.m., ss. XIII-XIV.

¹³⁹ Emin Demirel, *www.habercenter.com/2002 Stratejik Dosyalar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 38.

saldırması, BM'yi ve NATO'yu arkasına alarak bu işgale meşruiyet kazandırmıştır. Irak'ta kaotik ortam gün be gün artmakla beraber; Saddam yönetimini deviren ABD'nin Irak'la başlayan Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma çalışmaları, ABD'nin güç kaybına rağmen halen devam etmektedir.

ABD, bölgede etkin bir güç olarak Arap-Orta Amerika askeri işbirliğinin genişlemesine de engel olmakta¹⁴⁰; AB, Rusya, Çin, Japonya gibi bölge üzerinde ekonomik ve siyasi yönden ağırlığını koyabilecek güçleri de bölgeden mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışmaktadır.

Amaçsız ve sorunlu toplumlar oluşturarak, bu toplumlar üzerinde istediği etkileri kolaylıkla uygulamak isteyen ABD, Ortadoğu politikalarıyla Ortadoğu'daki bölge halklarında kimlik problemi yaratmaktadır.

ABD hükümetleri, misyonerleri de dış politikanın bir aracı olarak kullanmışlardır. Önceki dönemlerde hem finansman, hem de dış politika imkanları ile misyonerlik çalışmalarına yardımcı olan ABD hükümetlerinin¹⁴¹ bu politikaları soğuk savaşın bitiminden günümüze yoğun ve artan bir şekilde devam etmiştir. Özellikle, Irak'ın işgaliyle ivme kazanan misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde eğitilen Protestan misyonerlerin sayısının, New York Times'ın Mayıs 2003 sayısında, yirmi yılda ikiye katlanarak otuz bini aşmış olduğuna değinilmektedir¹⁴².

1989'dan günümüze, ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde Ortadoğu'da, siyasi, ekonomik ve sosyal değişim devam etmiş, bu değişimlerle birlikte güvenlik sorunu da gittikçe artmıştır. ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma faaliyetleri kapsamında, İran ve Suriye dikkatle izlenmesi gereken ülkelerdir. ABD'nin, kısa vadede, İran ve Suriye'yi sindirme politikalarının devam edeceği beklenmelidir. Yeni bir savaşın çıkma tehlikesi orta vadede, büyük bir savaşın çıkma tehlikesi ise uzun vadede değerlendirilmelidir.

¹⁴⁰ Damian J. Fernandez, *Central America & The Middle East, The Internationalization of The Crises*, Miami, Florida International University Press, 1990, s. 10.

¹⁴¹ Mehmet Can, *Ortadoğu'da Amerikan Politikası*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 1993, s. 16.

¹⁴² Sami Hocaoğlu, "Misyonerler, Sömürgeciliğin Keşif Kolu?", <http://www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>

1.2.3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi

ABD'nin son dönem Ortadoğu politikasına anlam veren yaklaşım “ Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)”dir. Bu proje; çeşitli zamanlarda “Büyük Ortadoğu Projesi”, “Genişletilmiş Ortadoğu Projesi”, “Genişletilmiş Ortadoğu Kuzey Afrika Projesi”, “Ortadoğu Ortaklık Girişimi”, “Gelişim İçin Ortaklık ve Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesinde Ortak Gelecek”, “ Ortadoğu’yu Dönüştürmek”, “Ortadoğu’yu Özgürleştirme Stratejisi”, “ Ortadoğu’da Reform Projesi” ve bu terimlere yakın anlam taşıyan terimlerle ifade edilmiştir. Ülkemizde yaygın olarak, BOP ifadesi kullanılmaktadır.

BOP, özelde; Ortadoğu’yu, genelde; Kuzey Afrika ve Avrasya’yı, bununla bağlantılı olarak da; tüm dünyayı derinden etkilemektedir ve ABD'nin şekillendirdiği yeni dünya düzeninin anahtarı konumundadır. BOP ile birlikte küresel rekabette yeni bir sürece girilmiştir.

1989 öncesinde de BOP’a benzer çalışma ve projeler yapılmış olmakla beraber¹⁴³; Doğu Bloğunun çöküşünden itibaren BOP için atılan adımlar yoğunlaşmıştır.

¹⁴³ Fromkin, “ Barışa Son Veren Barış” isimli çalışmasında (David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993) , 19. yüzyıldaki şark meselesinin içinde yer alan Ortadoğu gelişmelerini “ büyük oyun” olarak adlandırmıştır. Bu oyunun, I. Dünya savaşı’ndan sonra devam ederek, Ortadoğu’nun sınırlarının yeniden çizilmesiyle sonuçlandığını belirten Fromkin, Ortadoğu’nun sınırlarına Afganistan ve “ Sovyet Orta Asyası”nı da dahil ederek klasik sınırların dışına çıkmıştır. Büyük Ortadoğu’nun, “ büyük oyun”da tanımlanan bölgeyle benzerlik göstermesi ilgi çekici olup, BOP ile birlikte şark meselesi kavramı yeniden önem kazanmıştır. Bkz. Gül Akyılmaz, “ Şark Meselesi Kavramı ve Günümüzdeki Yansımaları”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Sayı:4, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, Aralık 2004, ss. 59-61. “Büyük Ortadoğu” ifadesi ilk olarak II. Dünya Savaşı esnasında, sorumluluk sahasında Kuzey Afrika, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Arabistan yarımadası, İran ve Türkiye’nin olduğu, Mısır’da konuşlu İngiliz Komutanlığı’nın Fas’tan İran’ın doğusuna kadar olan sorumluluk sahasını tanımlamak için kullanılmıştır. Afganistan ve Pakistan da politik açıdan bu komutanlığın sorumluluk sahası ile birlikte değerlendirilmekteydi. Bkz. Hakan Kızıllırmak, “ ‘Büyük Ortadoğu Kavramı’: Anlamı, Amacı ve Türkiye’ye Olası Yansımaları”, <http://www.habusulu.com/makale27.htm> Aslında BOP, soğuk savaş döneminin ilk on yılında çalışılmış bir planın genişletilmiş şeklidir. BOP’a benzer bu plan, ilk defa İngiltere tarafından 1947’de hazırlanan Ortadoğu istikrar planıdır. İngiltere, ABD’nin de baskısıyla “ Bölge Devletleriyle İşbirliği ve Yardımlaşma Projesi”ni uygulamaya koymuştu ancak gerçekleştirilememişti. Aynı dönemde ABD, Marshall yardımı çerçevesinde “ 4. Nokta Yardımı” adı ile bir fon teşkil etmişti. ABD ve İngiltere, 1950’den sonra da Alfa ve Omega Projeleri ile Ortadoğu’ya istikrar getirme projelerini ortaya atmışlardı. Bkz. Mustafa Sıtkı Bilgin, “ Büyük Ortadoğu’nun Yarımı”, **Radikal**, 07 Nisan 2004. 1985’te, “ Ortadoğu ve Kuzey Afrika topraklarının taksimi gerçekten tamamlanmış olsa da, bu, siyasi haritanın değişmeyeceği anlamına gelmez” ifadesi kullanılarak ileride uygulama alanına taşınacak Genişletilmiş Ortadoğu Kuzey Afrika Projesi’ne atıf yapılmaktaydı. Bkz. Alasdair Drysdale and Gerald H. Blake, **The Middle East and North Africa, A Political Geography**, New York, Oxford University Press, 1985, s. 347.

1992’de, Wolfowitz, “ Savunma Planlama Rehberi” adı altında bir strateji geliştirmiştir¹⁴⁴.1993’te başlayan ve sonrasında sekteye uğrayan Oslo düzenlemelerinde “ yeni Ortadoğu’nun ortaya çıkacağı” ifade edilmiştir¹⁴⁵. Joint Force Quarterly (JFQ) adıyla Institute for National Strategic Studies ve National Defence University tarafından Amerikan Ordusu için çıkarılan, ana dosyası Büyük Ortadoğu olan ve “Büyük Ortadoğu’da Türkiye’nin Rolü” başlığıyla Türkiye’nin rolüne de değinilen derginin Sonbahar 1995 sayısında; Büyük Ortadoğu’nun kuzeyde Türkiye’den güneyde Afrika Boynuzu’na, batı’da Fas’tan doğuda Pakistan’a uzanan bölgeyi içerdiği belirtilmektedir¹⁴⁶. 1995’te, Ronald D. Asmus, Rand Corp’da “ Geniş Ortadoğu Stratejisi” adı altında bir bölüm kurmuştur. 1996’da, Bernard Lewis, bu stratejiyi İstanbul’da açıklamıştır. 1998’de, Ulusal Savunma Üniversitesi, Kuzey Afrika’dan Afganistan’a kadar uzanan bölgeyi “ Geniş Ortadoğu Bölgesi” olarak tanımlamıştır. 1999’da, ABD ordusunda, Orta Asya’dan sorumlu güçlerin komutanlığı Ortadoğu’dan Sorumlu Merkezi Kuvvetler Komutanlığı’na verilmiştir¹⁴⁷. 1999 yılında, fikir babalığını Bernard Lewis’in yaptığı “ Büyük Ortadoğu Planı” Pentagon’un raporlarında yer almıştır. Bu planın hedefi; “ bu coğrafyadaki bütün milli kimliklerin çözülerek, bütün halkların Ortadoğu kimliğinde birleştirilmesi ve İstanbul’dan yönetilen bir ‘ Ortadoğu Birleşik Devletleri’ kurulmasıdır”¹⁴⁸.

George Bush’un ABD Başkanı seçilmesinden sonra, “ Yeni Amerikan Yüzyılı”, “ Büyük Ortadoğu”, “Teröre Karşı Küresel Eylem Planı”, “ Önleyici Darbe”, “ Şer Mihveri” gibi yeni yeni kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kavramların çıkmasında baş aktör olan Yeni Muhafazakarlar, ABD’nin demokrasi değerlerini paylaşmayan ülkelerin, dünyayı bekleyen en büyük tehlikeyi oluşturduğuna inanıyorlar ve ABD’nin bu ülkelere gerektiğinde müdahale edebilmesini savunuyorlardı¹⁴⁹. ABD’nin ulusal güvenlik stratejisi ve ulusal enerji stratejisinin mimarları, Yeni Amerika Yüzyılı Projeleri’nin başlaması için “ Pearl

¹⁴⁴ Erol Bilbilik, *İçyüzü ve Perde Arkasıyla NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s. 116

¹⁴⁵ Yıldız, a.g.e. , s. 22.

¹⁴⁶ İbrahim Karagül, “ JFQ dergisinin ‘Büyük Ortadoğu’ dosyası: Bu projenin neresi yerli?”, http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=66&tarih_yazi=1076968800

¹⁴⁷ Bilbilik, a.g.e. , ss. 116-118

¹⁴⁸ Kızılırmak, a.g.m.

¹⁴⁹ Hür, a.g.m.

Harbour benzeri bir bing-banga ihtiyaçları olduklarını söylüyorlardı” ve bu imkanı 11 Eylül 2001’de ele geçiriyorlardı¹⁵⁰.

ABD’nin Eylül 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinde öncelikler; teröristlerle savaş, büyük güçler arasında iyi ilişkiler kurma, açık ve özgür toplumların her yerde cesaretlendirilmesi olarak belirtilmiştir. ABD’nin Eylül 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinde, İsrail-Filistin çatışması kritik olarak değerlendirilmekte ve bu bölgenin diğer önemli bölgelere göre öncelikli olduğu ifade edilmektedir¹⁵¹. ABD, yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ile “ pluralizme karşı pozisyon almakla birlikte” ; “ uluslararası ortak çıkar” sistemiyle de, terörün baş düşmanı, barışın örgütleyicisi, ekonomik kalkınmanın ve askeri güç dağılımının kurallarının belirleyicisi rolünü de üstlenmektedir¹⁵².

Bush Yönetimi, Aralık 2002’de Ortadoğu Ortaklık Girişimi (Middle East Partnership Initiative)’ni ortaya çıkardığında, burada, stratejisi ile demokrasi bağlantılı konular az sayıdaydı. Ortadoğu Ortaklık Girişimi; uluslararası medyaya girişi geliştirme, kadınların eğitimi ve kamusal/hukuksal şeffaflığı desteklerken, hükümet dışı kuruluşların yenilikçileri için ayrıcalıklar sunmaktaydı¹⁵³.

Afganistan ve Irak’a yapılan müdahaleler, stratejik bir devrim meydana getirmiştir. Bu devrim; birbiriyle ilişkileri giderek artan Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerinde stratejik alanın yeniden kavramsallaştırılmasını ortaya koymuştur. Askeri operasyonlar açısından, Türkiye’den Afganistan’a kadar, hatta Kuzey Afrika’nın tamamını kapsayan bir Büyük Ortadoğu’dan bahsetmenin mümkün olduğu değerlendirilirken,¹⁵⁴ ABD Dışişleri bakanı Condolezza Rice, o dönem Ulusal Güvenlik Konseyi danışmanı iken, 2003’ün sonunda, Washington Post’ta yayınlanan “ Ortadoğu’yu Değiştirmek” başlıklı makalesinde, “ Fas’tan Basra Körfezi’ne kadar Ortadoğu’da 22 devletin değiştirileceğini söylemiştir”¹⁵⁵.

¹⁵⁰ Necdet Özalp, “Imperium Oeconmicum (3)”,

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=460>

¹⁵¹ <http://www.commondreams.org/headlines02/0920-05.htm>

¹⁵² Burcu Bostanoğlu, “ Amerika’da Tarihi Kim Yazacak?”,

<http://www.panoramadergisi.com/mart2004/index.php?dosya=anakonu>

¹⁵³ Liotta and Miskel, a.g.m. , s. 441.

¹⁵⁴ Stephen Blank, “ Büyük Ortadoğu ve Stratejik Profili”, Bülent Aras (der.), **Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu**, çev. Ali Murat Yel, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004, ss. 31-32.

¹⁵⁵ Bilbilik, a.g.e. , s. 112.

ABD Başkanı Bush, 20 Ocak 2004 tarihinde kongrede yaptığı “ Birliğin Durumu (State of Union)” konuşmasında, ABD’nin bölgede ileri bir özgürlük projesi başlattığını ifade ederek BOP için düğmeye basmıştır¹⁵⁶.

ABD, Büyük Ortadoğu Projesi’nin Amerikan projesi olarak algılanmasının daha baştan reddedilmesine neden olabileceğini öngörerek G-8 ülkelerini yanına çekmeye çalışmıştır¹⁵⁷. BOP; G-8, Birleşik Devletler-Avrupa ve NATO zirvesinde Haziran 2004’te “Greater Middle East Initiative (kelime anlamıyla Daha Büyük Ortadoğu Girişimi)” şeklinde duyurularak onaylanmıştır. Haziran 2004 G-8 Zirvesi’nin başlangıç çalışma sayfasında ABD yönetimi, Büyük Ortadoğu’yu; Arap devletleri, İsrail, Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan şeklinde tanımlamıştır. Bazı aydınlar daha da ileri giderek, Büyük Ortadoğu’nun bütün Orta Asya’yı ve Kafkasları kapsadığını belirtmektedirler¹⁵⁸. G-8’in “ Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi” bildirisinde, hem dışarıdan dayatma olmaması, hem de reformların bekletilmemesi benimsenmiştir.

G-8 zirvesinde, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi’nin öngördüğü hedeflere ulaşmak için oluşturulan “ Demokrasi Yardım Diyaloğu”nun eş başkanlığına Türkiye ile birlikte, G-8 adına İtalya ve Arap ülkeleri adına Yemen getirilmiştir¹⁵⁹.

ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi’nden beklentileri ve hedefleri konusunda çok çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlere göre:

ABD, Irak’ın yeniden yapılanmasında tüm dünyanın desteğini alabilecektir. Merkezi Avrupa ülkeleri ile Türkiye, bu yolla yakınlaşacak, bunun sonucunda, ABD, Ortadoğu’da İsrail’le birlikte yalnız kalmayacaktır. Kıbrıs’ın AB’ye girmesiyle birlikte, AB’nin Suriye’den Fas’a kadar uzanan Akdeniz Projesinin pekişeceği düşüncesiyle buna karşılık içinde olduğu bir projesi olacaktır. Irak’a müdahalesiyle saldırı gücü iyice zayıflayacağından, NATO gücünü muhtemel yeni müdahalelere karşı işler duruma getirecektir. Artık ABD’ye tam bağlılık göstermeyen Arap ülkelerindeki üst yapılar değiştirilerek, ABD şirketlerine yeni alanlar açılacaktır¹⁶⁰,

¹⁵⁶ Nejat Eslen, “ Türkiye’ye Kilit Ülke Rolü”, **Radikal**, 25 Mart 2004

¹⁵⁷ Hüseyin Kalaycı, “ Neo-conlar’ın Gölgesinde BOP”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=1147>

¹⁵⁸ Völker Perthes, “ America’s Greater Middle East and Europe: Key Issues For Dialogue”, **Middle East Policy**, Vol:XI, No:3, (y.y), Fall 2004, ss. 85-88.

¹⁵⁹ **Radikal**, 11 Haziran 2004

¹⁶⁰ Abdullah Manaz, “ ABD’nin Ortadoğu Girişiminden Beklentileri”,

bölge serbest piyasa ekonomisine uyarlı hale getirilecek, Ortadoğu ülkelerinin küreselleşme politikalarına ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan entegrasyonu sağlanacak, küreselleşme düzenine uymayan rejimlere son verilecektir. İsrail dışındaki bölge ülkelerinin KİS programlarını geliştirmeye yönelik girişimleri durdurulacaktır. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla Hazar Petrolünün Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri üzerinde Rusya etkisi kırılacaktır. Askeri ve ekonomik açıdan enerji havzaları kontrol edilerek, AB¹⁶¹, Japonya, Çin gibi büyük ekonomiler kontrol altına alınacak, İran'ın bölgesel ve bölge aşırı etkisi kırılacaktır¹⁶². ABD, Türkiye üzerinden İslam dünyasına açılmayı hedeflemektedir¹⁶³. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Ortadoğu'ya demokrasi getirip getirmeyeceği belirsizse de; bu projeye son dönemde transatlantik ilişkilerinde oluşan aksaklıkların bir kısmının giderileceği düşünülmektedir¹⁶⁴. Eğer Arap ülkeleri demokratikleşirse, İsrail-Filistin Sorununun da kendiliğinden çözüleceği beklenilmektedir¹⁶⁵. Bu sorunun çözümüyle birlikte, her yıl 2 milyar dolar yardımda bulunduğu öne sürülen İsrail'in¹⁶⁶; ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarının bekçisi kılacak egemen bir güç haline gelmesi düşünülmektedir¹⁶⁷. Demokrasi söylemi ile, yükselen Anti-amerikancı söylemler ortadan kaldırılacak, radikal İslamcı örgütlerle bölge ülkeleri karşı karşıya getirilecektir¹⁶⁸. Arap ve İslam dünyasında iş imkanlarının sağlanması ile ABD'deki göçmenlerin oranı sınırlandırılacaktır¹⁶⁹. Amerikan finans kapitalizminin hesaplarına uygun tüketim toplumu yaratma önünde engel olarak görülen İslam'a, Katolikliğe ve Ortodoksluğa darbe vurulacak, kapitalizmin hizmetinde olan Protestanlık

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=897>

¹⁶¹ BOP ile ABD'nin AB için beklentisi; AB'nin Akdeniz'e hapsedilmesi, enerji kaynaklarından uzak tutulmasıdır. Bkz. Serdaroğlu, a.g.e., s.184.

¹⁶² Yıldız, a.g.e. , ss. 14-15.

¹⁶³ İbrahim Karagül, , “ ‘Yeni Osmanlılık’ Dersleri, ‘Büyük Ortadoğu’ ve Kıbrıs”,

http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=66&tarikh_yazi=1076104800

¹⁶⁴ Şanlı Bahadır Koç, , “ Geniş Ortadoğu-İrak-İsrail”,

<http://www.haberaliz.com/detayprnt.php?id=1127&s=detay>

¹⁶⁵ Hüseyin Kalaycı, , “ ABD'nin Ortadoğu Yanılgıları”,

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=1155>

¹⁶⁶ Karadağ, İsrail, Ortadoğu ve Amerika, s. 12.

¹⁶⁷ Haydar Haydar, “ Büyük Ortadoğu Tuzaktan İbarettir”, **Radikal**, 17 Haziran 2004 (Yazarın 11 Haziran 2004'te, Thawra Gazetesi'nde yayınlanan yazısından alınmıştır).

¹⁶⁸ Karadağ, İsrail, Ortadoğu ve Amerika, s. 12

¹⁶⁹ Münir Naime, “ Önce Filistin'e Çözüm, Sonra Ortadoğu”, **Radikal**, 13 Haziran 2004

yüceltilecektir¹⁷⁰. Uzun vadede, “Pax-Americana’nın” devamı için gerekli zemin sağlanacaktır¹⁷¹.

BOP, bir anlamda “ kaynakların kontrolü” projesidir. Bu kaynaklar, enerji, su ve insan kaynakları olup, bölge insanının inancı ve milliyetçilik duyguları, ABD tarafından diğer kaynakların kontrol edilebilmesi için bir gerekçe olarak kullanılmak istenmektedir¹⁷². BOP ile, Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya kontrol altında tutulmak istenmektedir. ABD, BOP kapsamındaki ülkelerde üsler kurarak ya da uygun gördüğü bölgeleri fiilen işgal ederek enerji yollarının kontrolünü sağlamak istemektedir.

Özalp’e göre; “ ABD’nin yeni hegemonya alanı Avrasya, finansman kaynağı petrol ve petro-dolar, siyasal yapısı Roma-Bizans İmparatorluğu ve stratejik ortakları İsrail ve İngiltere’dir” . Diğer destekçileri, ABD ihtiyaçlarına göre güncellenen eksen ülkeler veya İspanya, İtalya gibi kendi kıtalarında ergenliklerini kanıtlamak isteyen ülkelerdir. Almanya’dan hoşlanılmamakta, Rusya ve Türkiye ise bölgedeki eski nüfus odakları olarak bu sürecin dışında tutulması gereken ülkelerdir. ABD için petrol sahalarına sahip olmaktan çok, dağıtım ve petro-dolar marketinin kontrolü önemlidir. İngilizler ve İsrail, bu bölgede pek sempatik karşılanmadığından, ABD’nin bölge politikasında Fransa’nın diplomasi ve entelektüel birikiminden istifade etmek son derece önemlidir ¹⁷³. ABD, İngiltere ile birlikte Avrasya’ya fiilen yerleşmeyi ve bölgeyi yerinden kontrol etmeyi düşünmektedir. Şangay İttifakı, bu düşüncenin tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir.

İstikrarlı olarak bilinen Doğu Balkanlar Bölgesi ile dünyanın en istikrarsız bölgesi sayılan Büyük Ortadoğu arasında kalan Karadeniz’in dönüştürülebilmesi halinde, Büyük Ortadoğu’nun kontrolsüz bölgelerinin ileriki yıllarda dönüştürülmesinin kolaylaşacağı değerlendirilmektedir¹⁷⁴. Avrasya’nın çeşitli noktalarına üsler kuran ABD yönetiminin İran halkına, ayaklanmaları halinde kendilerini destekleyeceklerini belirten açıklamalarını da göz önünde bulundurarak;

¹⁷⁰ Faruk Bilgin (haz.), *Büyük Ortadoğu Projesi*, , 8.b, İstanbul, İlk Yayınları, 2004, s. 50. (Faruk Bilgin’in Emin Gürses ile yaptığı röportajdan alınmıştır).

¹⁷¹ Samir Salha ve Kemal Evcioğlu, “ OSEGİT’e Giden Yol”, Samir Salha (haz.), *Ortadoğu Siyasi Ekonomik Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (OSEGİT)*, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi. Yayınları, 2004, s.16.

¹⁷² Eslen, a.g.m.

¹⁷³ Özalp, “Imperium Oeconmicum (3)”

¹⁷⁴ Özdem Sanberk, “ Geleceği Yaratın İttifaklar”, *Radikal*, 29 Mart 2004

Gürcistan'da Karanfil, Ukrayna'da Turuncu ve Kırgızistan'da Sarı Devrim olarak bilinen halk ayaklanmaları neticesindeki yönetim değişiklikleri ile, Özbekistan'da radikal dinci grupların ayaklanmasında ve Azerbaycan, Ermenistan, gibi ülkelerde de beklenen bu tür girişimlerde ABD'nin etkin faktör olduğunu tahmin etmek güç olmayacaktır.

ABD, Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gazın akıtılması ve taşınımın devreye girmesi ile ulaşım hatlarının açık tutulmasını istemektedir. Böylelikle, Avrasya'dan geçecek doğalgaz ve petrol hatları ile Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı kontrol altına alınacaktır.

Büyük Ortadoğu Projesi'nde ABD'nin çıkarlarını zorlayan unsurlar: demografik değişiklikler, şehirleşme, ekonomik büyüme, reform sorunları, kötü niyetli gruplar, devlet yönetimlerinin yıpranması, siyasi meşruiyet krizleri ile İslam'ın ve milliyetçiliğin meydan okumaları olarak değerlendirilmektedir¹⁷⁵.

BOP'un gerçekleşebilmesi için, Ortadoğu'ya demokrasiyi getirmeden önce, bölgeyi ekonomik olarak refaha ulaştırmak ve İsrail sorununu çözmek esastır.

1.2.3.2. KUZEY ATLANTİK SAVUNMA ÖRGÜTÜ'NÜN ORTADOĞU POLİTİKASI

Soğuk Savaşın bitmesiyle, Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar'daki savaşlar, uluslararası güvenlik ve istikrar sağlama amacıyla olan örgütlerin başarısızlıklarını ortaya çıkarmıştır. Böylelikle, özellikle BM ve NATO'nun yeniden yapılandırılması gündeme gelmiştir¹⁷⁶. Bu kapsamda “ Büyük Ortadoğu”yu kapsayacak “güvenlik stratejilerinin” oluşturulmasına ağırlık verilerek; Ortadoğu'da etkili olan çeşitli sorunlar, “NATO'nun stratejisi açısından hard security ve soft security'nin iç içe geçtiği Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgesini eskiye oranla daha öncelikli hale getirmiştir”¹⁷⁷.

Akdeniz'in öneminin artması; Akdeniz'in, “NATO'nun çok daha geniş coğrafi yeniden odaklanmasının parçaları olan Kafkasya ve Orta Asya'nın yanında, terörizme karşı mücadelede ön cephe olmasından kaynaklanmaktadır”. Akdeniz

¹⁷⁵ Nejat Eslen, a.g.m. (Söz konusu bilgiyi Eslen, araştırma kurumu RAND'ın, Zalamy Khalizad ve Ian O.Lesser tarafından derlenen Sources of Conflict in the 21'st Century adlı incelemesinden aktarmaktadır.)

¹⁷⁶ Yıldız, a.g.e. , s. 45.

¹⁷⁷ Yıldız, a.g.e. , s. 58.

diyalogunun 1994 Aralık ayında kurulmasından sonra, 08 Şubat 1995'te, "NATO'nun Akdeniz Girişimi" olarak tanımlanan bildiri yayımlanmış ve bu çerçevedeki ilk görüşmeler 24 Şubat 1995'te gerçekleşmiştir. 11 Eylül 2001'in ardından 2001'in Ekim ayında Akdeniz diyalogu kapsamında büyükelçilikler seviyesinde ilk toplantı gerçekleştirilmiştir¹⁷⁸.

Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma faaliyetlerinde, NATO, itici bir güç olarak kullanılmak istenmekte, bu kapsamda NATO'nun Akdeniz Diyalogu vasıtasıyla Akdeniz'de güven ve istikrarın sağlanması ile Akdeniz Diyalogu ortakları¹⁷⁹ ile işbirliğine önem verilmektedir. Bu konuda, Türkiye, Mısır ve İsrail ön plana çıkan ülkelerdir. Kasım 2002 NATO Prag Zirvesi'nde ise, Ortadoğu, terörizm ve KİS'lerin kaynak bölgesi olarak değerlendirilmiştir.

Ekim 2003'te Prag'da " NATO ve Büyük Ortadoğu Konferansı" düzenlenmiş, NATO Konseyi daimi temsilcisi Burns, 19 Ekim 2003'te konferansta; " Dikkatimizi ve askeri gücümüzü doğuya ve güneye yerleştirmeliyiz. İnaniyoruz ki, NATO'nun geleceği doğuda ve güneydedir. Bu da Büyük Ortadoğu'dur" demiştir¹⁸⁰.

Almanya, Fransa ve Belçika'nın engellemeleri neticesinde, ABD'nin Irak'a saldırısı gecikmiştir ve bu durum ABD tarafından NATO'da yaşanan bir kriz olarak nitelenmiştir¹⁸¹.

NATO'nun 28 Haziran 2004 İstanbul zirvesiyle, NATO, Avrupa'da sorumluluğu AB'ye devrederken, " Amerika'nın gösterdiği hedefler istikametinde, Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da, Kafkasya'da, Orta Asya'da ABD çıkarlarına hizmet eden yeni jeostratejik dengelerin kurulmasını amaçlayan yayılmacı bir Avrasya gücüne dönüşmüştür"¹⁸². Irak'ın işgali öncesinde, NATO görüşmesinde masadan en çabuk kaldırılan öneriler arasında " Saddam sonrası dönemde Irak'ta NATO'nun

¹⁷⁸ Dick Leurdijk, " Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri'nin NATO'nun Güvenliğine Etkileri", **Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri**, Ankara, Gn. Kur. Basımevi, 2004, ss. 47-55. (Dick Leurdijk'in, Genelkurmay Başkanlığı tarafından düzenlenen, "Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri" konulu, İkinci Uluslar arası Sempozyum Bildirileri'nin " Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri'nin NATO'nun Güvenliğine Etkileri" konulu bildirisini, İstanbul: 27-28 Mayıs 2004).

¹⁷⁹ Akdeniz Diyalogu ülkeleri: İsrail, Mısır, Fas, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Moritanya'dır.

¹⁸⁰ <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/25602.htm>

¹⁸¹ Çağrı Erhan, " NATO'nun En Büyük Krizi?", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=94>

¹⁸² Nejat Eslen, " NATO'da Bush'un İsteddiği Oldu", **Radikal**, 01 Temmuz 2004

görev üslenmesine yönelik öneri” olduğu halde¹⁸³; Almanya ve Fransa, Irak’taki çok uluslu güçte NATO’nun görev almasını istemeseler de¹⁸⁴; İstanbul’da alınan Akdeniz Diyalogu’nun geliştirilmesi, İstanbul İşbirliği girişiminin başlatılması ve Irak güvenlik güçlerinin eğitiminde aktif rol alınması kararları¹⁸⁵ ile; artık, Büyük Ortadoğu, NATO’nun yeni sorumluluk alanı olarak değerlendirilmektedir.

1.2.3.3. RUSYA’NIN ORTADOĞU POLİTİKASI

Soğuk Savaşın bitimine yakın, Sovyetler Birliği, İsrail’in Ortadoğu’daki toprak iddialarını haksız ve yasadışı bulmakta, “Ortadoğu sorununun emperyalist irade dayatmaları, bozguncu Arap-karşıtı pazarlıklar ve Arap halklarının yaşamsal çıkarlarının satılması yoluyla çözülmesi girişimlerine kararlılıkla karşı çıkmaktaydı”¹⁸⁶.

Rusya, SSCB’nin dağılmasından sonra, Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya hattında egemenlik koruma telaşı içine girmiş, Rusya’nın Ortadoğu üzerindeki etkinliği önemli bir zafiyet göstermiştir¹⁸⁷.

Soğuk Savaşın bitiminin hemen ardından, Irak Kuveyt’i işgal edince; Helsinki zirvesinde Bush-Gorbaçov ikilisi, Irak’ın Kuveyt’ten önce barışı zorlamalarla, daha sonra askeri müdahalelerle çıkarılması gereği üzerinde anlaşılabilir. ABD, Sovyetler Birliği’nden gördüğü destekle, Kuveyt’in işgaline çok kısa sürede ve çok keskin biçimde tepki gösterdi¹⁸⁸.

SSCB’nin dağılmasıyla, bir anlamda rakipsiz kalan ABD’nin “Anakonda Planı¹⁸⁹”na karşıt bir plan düşünülerek; “ kaynaklara zengin bölgelerin Avrasyacı partnerler ve Rusya lehine yeniden bölüştürülmesi yoluyla ABD’nin Afrika’dan,

¹⁸³ George Robertson, “ Ben de savaşa Karşıyım”, [http:// www.foreignpolicy.org.tr/tur/roportaj/gozalp_180203.htm](http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/roportaj/gozalp_180203.htm) (Güven Özalp’in 18 Şubat 2003’te NATO Genel Sekreteri Lord George Robertson ile söyleşisinden alınmıştır).

¹⁸⁴ Hüseyin Kalaycı, “ NATO Irak’ta Güveni Sağlayabilir mi?”,

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=1178>

¹⁸⁵ Mustafa Aydın, “ Geniş Ortadoğu’da NATO’nun Geleceği”,

http://www.panoramadergisi.com/aralik2004/index.php?dosya=mustafa_aydin

¹⁸⁶ Robert Davydov ve Oleg Fomin, *Sovyetler Birliği ve Ortadoğu*, çev. Levent Oğuz , İstanbul, Amaç Yayıncılık, 1988, s. 11.

¹⁸⁷ Davutoğlu, a.g.e. , s. 352.

¹⁸⁸ Doğu Ergil, *Körfez Bunalımı*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990, s. 37.

¹⁸⁹ “Anakonda Planı”, ABD’nin, jeopolitik rakiplerine otarşik ekonomik bölgeler oluşturma imkanı vermemek amacıyla, Güney Avrasya, Afrika ve Pasifik bölgelerinde katı denetimini öngörmektedir.

Ortadoğu'dan ve Pasifik bölgesinden çıkarılmasına yönelmek" gerekliliği ön plana çıkmıştır¹⁹⁰.

Kurumsal olarak bakıldığında Ortadoğu'ya yönelik Rus dış politikasını etkileyen temel aktörler; yürütme organı, diğer devlet organları ve çıkar gruplarıdır¹⁹¹.

Rusya'nın bölgeye ilgisi özellikle enerji ve silah satışı boyutunda olmuştur. Ortadoğu ülkelerinde İran, Rusya'dan silah alımında başı çekmektedir. Libya da, Rusya ile yeni silah alımları için anlaşmıştır¹⁹². Rusya, Şubat 2005'te, Suriye ile kısa menzilli füze satışı konusunda görüşmelerini kabul ederken, uzun menzilli İskender füzelerinin satışına yönelik bir planın olmadığını açıklamıştır¹⁹³. Bu açıklamadan bir ay önce Rusya'nın Suriye'ye İskender-E füzelerini satmayı planladığına dair haberlerin yer alması; ABD ve İsrail'i rahatsız etmiştir.

Putin için Ortadoğu'daki en önemli ülkeler; Irak, İran ve Türkiye'dir. Putin, Irak ile petrol sahalarını geliştirme, İran ile nükleer reaktör satışları, Türkiye ile doğalgaz satışları yoluyla Rusya'nın ekonomik çıkarlarını artırmayı düşünmektedir. İran ve Türkiye'ye yasal, Irak'a yasal olmayan silah sistemleri satışları gerçekleştirilmek istenmektedir. Putin'in Türkiye ve İran ile geliştirdiği iyi ilişkilerin hem Türkiye'nin, hem de İran'ın daha sessiz bir Çeçenistan politikası benimsemelerine katkıda bulunması; Çeçenistan konusunun Rusya açısından başlıca endişe kaynağı olması itibarıyla önemlidir. 11 Eylül 2001 olayları ise, Rusya-ABD ilişkilerinin gelişmesine yardım etmiş, bu olaylar Rusya'nın Ortadoğu politikasını çok az etkilemiştir¹⁹⁴.

Irak'ın işgali öncesinde, mevcut bunalımda Rusya için de petrol önem taşımaktaydı. Rus şirketlerinin Irak'ta 30 milyar doları bulan yatırımları vardı. Saddam, Putin'in politikalarından pek memnun değildi ve bu memnuniyetsizliğini göstermek için bazı Rus petrol şirketlerini kısıtlarken, ipleri tamamen de kopartmak

¹⁹⁰ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s. 111.

¹⁹¹ Ali Kılıçarslan Topuz, "Rusya-İsrail ilişkileri", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 116.

¹⁹² Amy Myers Jaffe and Robert A. Manning, "Russia, Energy and the West", *Survival*, Vol: 43, No.: 2, Summer 2001, s. 145.

¹⁹³ Steven Rosenberg, "Rusya: Şam'a Füze Satacağız",

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_moscow_missile.shtml

¹⁹⁴ Robert O. Freedman, "Putin Döneminde Rusya'nın Ortadoğu Politikası", Bülent Aras (der.), *Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu*, çev. Ali Murat Yel, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004, s.80.

istemiyordu¹⁹⁵. Rusya, Saddam'ın devrilmesiyle Irak'taki mevzilerini terk etmek durumunda kalmıştı. Bu durumda, Rusya'nın Irak'tan yaklaşık 8 milyar dolarlık alacakları ile beraber petrol yataklarındaki ayrıcalıklarını kaybetme riski ortaya çıkmıştı. Bundan sonra da, Irak'ta kaybetmiş olduğu mevzilerin hiç olmazsa bir kısmını yeniden elde etmek için bir çaba içerisinde girmiştir¹⁹⁶.

Büyük Ortadoğu'da güç dengesi ve stratejik tercih bakımından, Rusya, Hazar Denizi ve havzasında kontrolü kaybetmemeye çalışmakta, Kuzey ve Güney Kafkasya'daki, Türkiye ve Afganistan'daki siyasal gelişmelere büyük önem vermekte, İran, Türkmenistan ve Afganistan'da etkili olmaya çalışmakta, diğer yandan Basra Körfezi ve Hint Okyanusu ile de ilgilenmektedir. Rusya için Hürmüz Boğazı büyük önem taşımakta, Rusya, bu bağlamda İran ile ilişkilerini sıkı tutmaya özen göstermektedir¹⁹⁷.

1.2.3.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Ortadoğu'da en etkin güç ABD olmasına karşın, bölgeye coğrafi yakınlığı, tarihi aşinalığı, ayrıcalıklı ticaret ilişkileri ve enerji tedarik güvenliği konuları, AB'yi, ABD'den bağımsız, zaman zaman da ona karşı bir çizgiye yöneltmiştir¹⁹⁸.

1992 Maastrich ve 1997 Amsterdam Antlaşmaları ile yeniden düzenlenen Avrupa Dış politikasının siyasi boyutu, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası adını almıştır. AT, 1991 Ekim ayında Madrid Barış Konferansı ile başlayan Ortadoğu barış sürecini her aşamada desteklemiştir. Maastrich Antlaşması ile düzenlenen Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile, 1994'te, ilk ortak eylem kabul edilmiş ve AB, 1994-1998 yılları arasında Filistin Özerk Bölgesi'nin imarına yönelik 500 milyon ECU kaynak tahsis etmiştir¹⁹⁹.

Avrupa'nın "güney kapısı" konumundaki Akdeniz, AB'nin Ortadoğu politikasında büyük önem taşımaktadır.

¹⁹⁵ Mehmet Ögütçü, "Olası Irak Savaşı, Petrol, Ortadoğu'nun Yeniden Tasarımı ve Türkiye", <http://www.haberaliz.com/detayprnt.php?id=179&s=detay>

¹⁹⁶ Sinan Oğan, "Rusya'nın Irak'ta Mevzi Savaşı", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=623>

¹⁹⁷ Yıldız, a.g.e., s. 24.

¹⁹⁸ Mehmet Ögütçü, "Ortadoğu'da Kuşak Değişimi Sessizce Gerçekleşiyor",

<http://www.panoramadergisi.com/aralik2004/index.php?dosya=dunyayabakis2>

¹⁹⁹ İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi", www.stradigma.com/turkce/eylul2003/print_04.html

1994 yılının Haziran ayında, Avrupa Konseyi Zirvesi'nde Komisyon, Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya kadar uzanan Akdeniz havzasında serbest ticaret bölgesi kurulmasını önermiştir. AB, 28 Kasım 1995'te, Barselona'da, "MED12" adı verilen Akdeniz çevresindeki ülkeler (Cezayir, Kıbrıs, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Malta, Fas, Suriye, Tunus, Türkiye, Filistin Özerk Yönetimi) için " Akdeniz Politikasını" oluşturmuştur. Bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, siyasi, ekonomik, sosyal ve insani alanlarda işbirliğinin artırılması kararlaştırılmıştır. 2010 yılında Akdeniz bölgesinde serbest ticaret bölgesi kurulması konusunun hedef olarak belirlendiği bu konferansın hedefleri, 1997'de Malta'da toplanan ikinci Avrupa Akdeniz Konferansı'nda revize edilmiştir²⁰⁰.

AB üyesi devletler, Akdeniz ülkeleriyle diyalog geliştirilmesi kararını her ne kadar birlikte almışlarsa da; bu ilişkileri sürdürme azim ve gayretinde olan AB ülkeleri Fransa, İspanya ve İtalya olmuştur²⁰¹.

AB'nin, büyük bir girişimle oluşturduğu Akdeniz Politikası'nın, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership)'nin ve Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighborhood Policy)'nin, ABD'nin hedeflerinin çoğu ile örtüşmesi; BOP'un, AB tarafından eleştirilmesinde ilk faktör olma özelliğini taşımaktadır.

Irak krizi, AB'nin ortak güvenlik ve dışişleri politikası oluşturmakta zorlandığını bir kez daha ortaya koymuştur²⁰². Avrupa Parlamentosu, 16 Mayıs 2002'de " Körfez savaşından 11 Yıl Sonra Irak'ın Durumu" başlığıyla bir karar yayınlamış, bu kararlarda Irak'ın geleceği için yapılması gerekenler belirtilmiştir²⁰³. Irak'a 19 Mart 2003'te yapılan müdahale öncesinde, AB içinde Irak'a yönelik güç kullanılmasına ilişkin görüş ayrılıkları yaşanmıştır²⁰⁴. Avrupa'daki Irak krizi konusundaki bölünmüşlüğün en heyecanlı yaşandığı yer ise Avrupa Parlamentosu

²⁰⁰ İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, İstanbul, TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını, 2003, ss. 26-27.

²⁰¹ Beril Dedeoğlu, " Akdeniz'in İki Yakasından AB-Magrep İlişkilerine Yönelik Algı ve Beklentiler: Akademiya Yanılgıları",

<http://www.panoramadergisi.com/kasim2004/index.php?dosya=dunyayabakis2>

²⁰² Didier Billion, " Kürt Devleti Politik Kurgu",

http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/kkaraca_250203_p.htm (Kayhan Karaca'nın 25 Şubat 2003'te merkezi Fransa'da bulunan Uluslar arası ve Stratejik İlişkiler Enstitüsü (IRIS) Ortadoğu ve Türkiye sorumlusu Didier Billion ile söyleşisinden alınmıştır).

²⁰³ http://www.turkmencephesi.org/AB_Orgut_Raporlari.asp

²⁰⁴ Güven Özalp, " Irak, AB ve NATO",

http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/gozalp_160103.htm

olmuştur²⁰⁵. Orta Avrupa ülkeleri, 30 Ocak 2003'de, Wall Street Journal'da ve Avrupa'nın önde gelen pek çok günlük gazetesinde yayınlanan "Sekizler Mektubu (Letter of Eight)"²⁰⁶ ile ABD'nin Irak politikasını desteklediklerini ifade etmişlerdir²⁰⁷. Fransa ve Almanya ise güç kullanımına olumsuz bakmış, "Irak'ta KİS olup olmadığına dair görüş ayrılığı, özellikle Fransa ve Almanya tarafından ortaya atılmıştır"²⁰⁸. Avrupa'daki Petrol rezervlerinin korunması için güç kullanımına AB'den destek %49 olmuştur²⁰⁹.

Irak'ın işgali ile birlikte, ABD'nin çok sayıda asker kaybetmesine karşın, koalisyonun ikinci büyük gücü olan İngiltere, işgal gücü görüntüsü vermekten kaçınan bir metot uygulayarak, az sayıda kayıp vermiştir²¹⁰.

AB, BOP'a genel olarak şüpheyle bakmakta ve kendi alternatiflerini yaratma peşindedir.

AB, Irak'ın işgalinden sonra, Ortadoğu'daki ilk önemli hamlesini İran'ı nükleer silahlanma konusunda yumuşatarak sağlamıştır. İspanya Kralı'nın işadamları ile Suriye'ye ziyareti; AB'nin Akdeniz bölgesi ile serbest ticaret bölgesi oluşturma kapsamında Suriye ile ekonomik işbirliği anlaşmasının gerçekleştirilmesinde ileri bir adım daha atılmasını sağlamıştır. AB, ABD'nin aksine, bölgede yumuşak politikalar izleyerek ön plana çıkma konusunda başarılı adımlar atmaya çalışmaktadır²¹¹. Bu kapsamda, Türkiye ve İran'a diplomatik ve ekonomik yardıma da odaklanılmıştır.

²⁰⁵ Kayhan Karaca, "Irak ve Avrupa Parlamentosu",

http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/kkaraca_170303.htm

²⁰⁶ Bu mektuba, Çek Cumhuriyeti Başkanı ile, Macaristan, Polonya, İspanya, Britanya, Portekiz, İtalya ve Danimarka başbakanları imza atmışlardır.

²⁰⁷ Matthew Rhodes, "Central Europe and Iraq: Balance, Bandwagon, or Bridge?", *Orbis, A Journal of World Affairs*, Volume:48, Number:3, Philadelphia, Foreign Policy Research Institute, Summer 2004, s. 428.

²⁰⁸ Reşat Arım, "Irak konusunda Fransa ve Almanya Ne Yapmak İstiyor?",

http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/makale/rarim_180203.htm

²⁰⁹ Güven Özalp, "Aynı Yolun Yolcuları",

http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/dosya/gozalp_230603-a.htm

²¹⁰ Recep Öztürk, "Irak'ta Neden Hep Amerikan Askeri Öldürülüyor? İngiliz Askeri Ayrıcalıklı mı?",

<http://www.panoramadergisi.com/kasim2004/index.php?dosya=dunyayabakis4>

²¹¹ Tahir Bora Atatanır, "Orta Doğu Satrancında AB'nin Yeni Hamlesi",

<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=709>

19 Ağustos 2004'te AB'nin 1.9 milyon askeri personeli olmasına rağmen, halihazırda bunların küçük bir oranının yerleştirilebilir olduğu²¹², Eylül 2004'te de Avrupa'nın yıllık savunma harcamasının yaklaşık 200 milyar dolar olduğu²¹³ ifade edilirken; AB'nin bölgede ön plana çıkması ile bağlantılı olarak, bölgedeki ABD askeri varlığını sınırlandırmak için, AB'nin Irak'ın yeniden inşası konusunda gerekli maddi desteği sağlaması ile Fransa ve Almanya'nın da katılacağı askeri gücün Irak'a yerleştirilmesi gerektiğine değinilmektedir²¹⁴.

Orta Asya, Karadeniz ve Kafkasların, BOP için önemini göz önüne aldığımızda; ilk adımları 1993'te Brüksel'de atılan, beş Orta Asya Cumhuriyeti ile üç Kafkas Cumhuriyetinin (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) AB tarafından bir araya getirilmesiyle başlayan ve Avrupa ile Asya arasında daha önce Moskova üzerinden yapılan ulaşım koridoruna alternatif yeni bir koridor yaratarak, 1990 sonrasında bağımsızlığına kavuşmuş olan ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile Avrupa arasında sağlam bir ulaşım köprüsü kurmayı amaçlayan TRACECA Projesinin de AB için ne kadar önemli olduğu ortadadır.

AB'nin dış politikada ortak bir söylemle hareket edememe zafiyeti Ortadoğu politikasında da görülmektedir. AB, günümüzde, bölgedeki tarihi tecrübelerinden istifade etmek konusunda başarısız kalmış, bölgedeki siyasi varlığının geleceği konusunda belirgin politikalar üretememiştir. Bu durumun kısa ve orta vadede de bariz bir değişiklik göstermeyeceği düşünülmelidir.

1.2.3.5. ARAP DEVLETLERİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

1989 itibariyle, dünyada yalnızca 12 devlet demokrasi ile sembolik de olsa bir uzlaşmadan uzaktı ve bunların sekiz tanesi (Bahreyn, Kuveyt, Lübnan, Katar,

²¹² http://www.csis.org/europe/initiative/040819_edi.pdf

²¹³ Radek Sikorski, " European Defense reform: The Beginning of the Beginning",

http://www.aei.org/publications/pubID.21227/pub_detail.asp

²¹⁴ Zbigniew Brzezinski, " A Grand U.S.-European Mideast Strategy: Iraq, Iran, Israel and Palestine",

http://www.iht.com/bin/print_ipub.php?file=/articles/2004/10/25/opinion/edzbig.html
(International Herald Tribune'nin internet sitesinde, yazarın, The New York Times'da , 26 Ekim 2004'te yayınlanan makalesinden alınmıştır).

Suudi Arabistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen Arap Cumhuriyeti) Ortadoğu ülkesi idi²¹⁵.

Bu dönemde, Araplarda, ABD'nin İsrail'in kolonisi olduğu yönünde bir görüş hakimdi. ABD hükümetinin Siyonizmin kontrolü altında olduğu düşüncesi öncelikli bir konuydu. Bu durum, İngilizlerin Mısır üzerindeki yaptırımlarıyla; İsrail'in ABD üzerindeki yaptırımlarının paralellik gösterdiği şeklinde değerlendiriliyordu.

El-Fetih de büyük bir politika değişikliğine giderek, Ağustos 1989'daki kongresinde bir Filistin Devleti'nin kurulması hususundaki Arafat'ın politikasını desteklemişti²¹⁶.

Arap Birliği Örgütünün 1945'te kurulmasından itibaren en fazla üzerinde durduğu mesele Filistin sorunudur²¹⁷. Ortadoğu'da çok sayıda Müslüman konu hakkında bilgisi olmasa da Filistin'i İsrail'e karşı savunmaktadır. Doğal olarak ulusal hükümetlerin bazıları Filistin sorununun, bütün bir Müslüman topluma ait olduğunu kabul etmektedir²¹⁸. "Filistin halkının tek temsilcisi olarak takdim edilen FKÖ'nün de bir şey elde edememesi, halkın İslami Hareket mensuplarının söylemlerine yönelmesine sebep olmuştur"²¹⁹. Son dönemde, İsrail'in 720 km. olarak planladığı duvar inşası, Filistinlilerden başka, başta Ürdün olmak üzere tüm Arap dünyasını da endişelendirmiştir²²⁰. Araplar, Filistin lideri Arafat'ın ölümünden sonra Mahmud Abbas'ın lider seçilmesi ile sözü edilmeye başlayan barışın, İsrail'in olumlu tutumlar sergilediği görülmediği müddetçe bir anlam taşımadığını düşünmektedirler ve iyimser olmak için İsrail'in uluslararası teamüllere uyduğunu görmek istemektedirler.

²¹⁵ James Lee Ray, "The Future of International War", David Garnham and Mark Tessler (ed.), **Democracy, War And Peace In the Middle East**, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1995, s.16.

²¹⁶ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, s. 569.

²¹⁷ Samir Salha, **Arap Birliği Teşkilatı**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1996, s. 114.

²¹⁸ Gökhan Bacık, "İsrail-Filistin Barışı ve Uluslararası Sistem: Kuramsal Sınırlar Üzerine Bir Deneme", http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_03.html

²¹⁹ Serkan Taflıoğlu, "İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 41.

²²⁰ Çağrı Erhan, "Barış ve Duvar", http://www.panoramadergisi.com/mart2004/index.php?dosya=cagri_erhan

Arap ülkelerinin çoğu BOP'a karşı olmakla birlikte, kendi aralarında ciddi görüş ayrılıkları da vardır. 11 Eylül saldırılarından sonra Bush'un "Haçlı Seferi (Crusade)" ifadesi kullanması, İslam dünyasında tepkilere neden olmuştur.

Büyük Ortadoğu Girişimi ile, ABD'nin G-8 Ortaklarının Ortadoğu'daki uygulamak istedikleri planın taslağının Şubat 2004'te El Hayat Gazetesi'nde yayınlanmasıyla, bu duruma Arap liderleri sert ve huzursuz biçimde bir tepki göstermişler, ABD'nin bu yöndeki çabalarını; "değişim dayatması" olarak eleştirmişlerdir²²¹. BOP'un basına yansıyan haliyle, Filistin sorununun çözümünden hiçbir yerde bahsetmemesi, Araplar tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Araplar, İsrail nükleer silahlarını geliştirirken ve engellenmezken, kendilerinin neden silahsızlanmaya zorlandıklarını anlamamaktadırlar²²². Körfez bölgesindeki zengin ve laik kesimlerde bile ABD politikalarına karşıt bir tutum vardır. Bin Ladin ise sevilmemesine karşın, "İslam'ın vicdanı" olduğu için sessizce desteklenmektedir²²³. BOP' a karşı Mısır ve Suudi Arabistan ortak bir belge hazırlamışlardır. Bu belgeyle; siyasi, ekonomik ve toplumsal reform çağrısı yapılarak vatandaşların harekete geçmesi öngörülmüş, Suriye de bu belgeye onay vermiştir²²⁴. Arap liderleri BOP' a şüphe ile bakmışlardır. Haziran 2004' teki G-8 zirvesi, Mart 2004'te , Arap liderlerinin Amerika'nın bu girişimine karşı hangi yönde hareket edecekleri konusunda anlaşamadıklarından ertelenmiştir.

Bununla birlikte, İran'dan Suudi Arabistan'a, Mısır'dan Pakistan'a kadar BOP kapsamındaki birçok ülkede, ülkelerindeki katı rejimlere karşı sivil toplum kesimlerinden ve aydınlardan bazı seslerin yükseldiği görülmektedir²²⁵.

Ceylan'a göre; "Pan -Arabizm teorisyenleri Arap ülkelerinin arasındaki kolonyel güçlerce empoze edilen sınırların , suni sınır olduğunu ve Arapların bunu istemediğini vurgulamaktadırlar"²²⁶.

²²¹ Zbigniew Brzezinski, " Büyük Ortadoğu'ya Dikkat", **Radikal**, 10 Mart 2004 (Yazarın 8 Mart 2004'te The New York Times'ta yayınlanan yazısından alınmıştır).

²²² Çağrı Erhan, , " Büyük Ortadoğu Projesi'ndeki Belirsizlikler",

<http://www.panoramadergisi.com/nisan2004/index.php?dosya=anakonu>

²²³ Tunç, a.g.e. , s. 90.

²²⁴ Araplardan Karşı Reform, **Radikal**, 02 Mart 2004

²²⁵ Sami Kohen, " Örnek Alsalar",

http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=51&tarih_yazi=1077832800

²²⁶ Ebubekir Ceylan, "Arap Milliyetçiliği ve Yeni Ortadoğu Fotoğrafi", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 212.

Araplar çoğunlukla Saddam' a karşı çıkmışlarsa da; Irak' ın parçalanmasını istememişlerdir. Aydın Araplar ve Ürdün kralı Abdullah gibi liderler, Arap dünyasının değişiminin anahtarını eğitimde görmektedirler. Araplar, GAP'a ve Türkiye'nin İsrail'e su satma fikrine karşı çıkmaktadırlar.

1.2.3.6. İSRAİL'İN ORTADOĞU POLİTİKASI

1991 Madrid Konferansı ve bundan iki yıl sonra Rabin ve Arafat arasında imzalanan prensip anlaşması, İsrail' in tarihindeki en kapsamlı diplomatik deneyim olmuştur²²⁷.

İsrail'in Filistin sorunu ile ilgili olarak işgal edilen bölgelerde başlıca beş seçeneği olmuştur. Bunlar: işgalle ilgili statükoyu muhafaza etmek, bütün Filistinlileri Ürdün ve Lübnan'a sürmek, İsrail' in koruması altında Filistin Özerk Cumhuriyetini tesis etmek, Ürdün ile Filistin Konfederasyonunu oluşturmak ve İsrail'in yanı sıra Filistin Devletini de oluşturarak, bölgede iki devletli çözümü kabul etmektir²²⁸.

İsrail'deki politik sistem, Filistin halkına ve bazen de diğer Arap komşularına karşı şiddet uygulamak üzerine kurulmuş ve sürdürülmüştür. 1993 Oslo Anlaşması sonrasında bazı Labor (İşçi Partisi) liderlerinin, Arafat ile bir çözüme gidilebileceğine olan inançları “ barış hareketi”nin önünü açmıştır. İsrail'deki radikaller, “ kutsal ulusal amaca” ulaşmak için, Arap bölgelerini Yahudileştirme ve sınır ötesi Yahudi yerleşimleri kurup genişletme programına devam etmişlerdir²²⁹. Bir görüşe göre de Ortadoğu'da yaşanan kaos ortamı ve Irak' ın bir savaşla işgali; Milattan 1000 yıl önce İmparatorluğu yıkılmış olan Yahudi ırkının üç bin yıllık kinin ifadesi olup, İsrailoğulları, üç bin yılın rüyası olan “siyon” için her çareye başvurumaktadırlar ve milli kinlerinin sembolü olan Hazreti Süleyman İmparatorluğunu ihya etmek istemektedirler²³⁰.

²²⁷ Ilan Berman, “ New Horizons for the American-Israeli Partnership”, <http://www.acpr.org.il/ENGLISH-NATIV/04-issue/berman-4.htm>

²²⁸ George D. Mullen, *Peace In the Middle East, A Realistic Proposal for Ending the Israeli-Palestinian Conflict*, California, Ican Press, 1994, ss. 25-27.

²²⁹ Ivan Ivekoviç, “ İsrail Etnokrasisi ve Filistin' in Bantustanlaştırılması”, <http://www.ozguruniversite.org/guncelasup.htm> (8 Nisan 20022 de Mısır-Kahire' deki Amerikan Üniversitelerinde düzenlenen panelde sunulan makaleden alınmıştır.)

²³⁰ Karadağ, *İsrail, Ortadoğu ve Amerika*, s. 19.

1999 yılı sonlarında, yeni bir intifadanın patlak verip Oslo sürecinin kesintiye uğradığı dönemde, her geçen gün daha fazla İsraili, Post-Siyonist düşüncüyü benimsemekteydi²³¹. Bu düşüncenin bir sonucu olarak da, İsrail, 2002’ de Ramallah’ı işgal ederek, o günden sonra Arafat’ ı, sağlık sebebi ile 29 Ekim 2004’te Filistin’den ayrılana kadar, karargahına hapsedti²³².

ABD, Rusya, AB ve BM’ den oluşan ve “Dörtlü” olarak adlandırılan Ortadoğu grubunun Filistin ve İsrail’ e Nisan 2003’te sunduğu “yol haritası”nın üçüncü aşamasında 2005 yılında kesin sınırları belirlenmiş bağımsız bir Filistin Devleti kurulması planlandığı halde²³³ Arafat’ın ölümünden sonra İsrail ve Filistin arasında sadece terör ve şiddetin sona ermesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.

İsrail, tamamı 1948 tehciri ile yurtlarından edilen insanların torunları olan, Suriye, Lübnan, Ürdün ve özerk yerleşim bölgelerinde yaşayan, 2003 yılı itibarı ile yaklaşık 3.700.000 mültecinin geri dönmesini kabul etmemektedir. İsrail, kendi topraklarına ilk üç yılda yapılacak bir dönüşü kabul etmekte, Filistinliler de 100.000’in altında kalacak bir kabulün anlamı olmayacağını ifade etmektedirler²³⁴.

İsrail’in nasıl daha güvenli bir yer haline getirileceği konusunda İsrail dışında üç tane aktörler grubu vardır. Birinci grup; Filistinlilerin kendisi, ikinci grup; Arap dünyasının liderleri ve üçüncü grup; Avrupalılar, Amerikalılar ve geriye kalanlar olarak nitelendirilmektedir. Şaron, kendi ırkçı tarzı içinde bu gruplardan ilk ikisine hiç bir önem vermemektedir²³⁵.

İsrail, kendi güvenliğini Mısır’dan sonra en güçlü Arap devleti olma potansiyeline sahip olan Irak’ın bölünmesinde görmüştür. Irak’ın kuzeyinde meydana gelecek bir bölünmenin, Araplığı, İran’ı ve Türkiye’yi baskı altına alacağı ve orta vadede Türkiye ve İran’a yayılmayı hedefleyeceği şüphe götürmez bir

²³¹ Tom Segev, *Elvis Kudüs’te; Post-Siyonizm ve İsrail’in Amerikanlaşması*, çev. Ömer F. Birpınar, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2004, s. 138.

²³² Mustafa Aydın, “ Bir Dönemin Sonu Yaser Arafat Sonrası Filistin”,

http://www.panoramadergisi.com/kasim2004/index.php?dosya=mustafa_aydin

²³³ Cemalettin Taşkiran, “ Filistin Meselesi ve İsrail’ in Son saldırısı”,

http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_02.html

²³⁴ Kenize Mourad, *Toprağımızın Kokusu Filistin ve İsrail’in Sesleri*, çev. M. Nedim Demirtaş, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, ss. 360-362.

²³⁵ Edward Said, *Yeni Bin Yılda Filistin Sorunu*, çev. Ahmet Cüneyt, Ali Kerem ve Nuri Ersoy, İstanbul, Aram Yayınları, 2002, ss. 189-191.

gerçektir²³⁶. Türkiye'nin Irak' a yönelik bir tehdit oluşturabileceği hissini yayan İsrail, hedefi yeni Irak ile İslam devrimi arasında kalan güvensizlik duvarı yaratmak olan bir kampanya başlatmıştır. İsrail, yeni Irak' a kendi politikasına uyumlu bir kimlik kazandırmak isterken, aynı zamanda Kürt sorununu kaşımakta ve İran' ı en büyük tehdit olarak işaret etmektedir²³⁷. İsrail kendi içinde çok parçalı olsa da dışarıya karşı politikası bütünlülük göstermektedir. Güçlü bir Irak'ın parçalanması İsrail'in işine geleceğinden, İsrail başından beri, kuzeyde Kürt Devleti, güneyde Şii Devleti ve merkezde Sünni Devleti olmak üzere üçlü bir devlet yapısını savunmaktadır²³⁸.

İsrail' in Ortadoğu planına göre ; "İsrail, savaşa Amerikan ordusunun devam etmesini; Suriye, İran, Mısır ve Suudi Arabistan gibi güçleri tasfiye etmesini istemektedir. Ayrıca İsrail' in Ortadoğu planında Filistin Devleti, Batı Şeria' da değil, Ürdün' de kurulacaktır... Plan, bütün Ortadoğu'nun yeniden düzenlenmesi, Ortadoğu'daki büyük güçlerin, büyük devletlerin tasfiyesi ve yerine küçük eyaletlerden oluşan bir bölgesel konfederasyonun kurulmasıdır"²³⁹. İsrail'in İran ve Suriye' yi parçalama istemesinin nedeni bu iki devleti arz-ı mevud²⁴⁰ projesinin önünde engel olarak görmesidir. İsraililer, Fırat-Dicle arasında kalan Türk topraklarını da Tanrı Yehova'nın kendilerine vaat ettiğine inanmaktadır. Son yıllarda Türkiye'ye gelen İsraili turist sayısında artış görülmekte olup, bu turistlerin çoğu Kürt Yahudileridir ve ziyaretleri Kürtlerin sayıca çok olduğu şehirlere yoğunlaşmaktadır²⁴¹. Özey, İsrail'in bölgede tüm hedeflerine ulaşınca rahat ve huzura kavuşacağı, bunun da vaat edilmiş topraklar üzerinde Büyük İsrail Devleti kurulunca gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Bu toprakların İsrail bayrağında simgelenmiş olduğuna dikkat çeken Özey, İsrail bayrağındaki altıgen yıldızın Siyonizm yıldızı olduğunu, yıldızın üstündeki iki mavi çizgilerden birinin Fırat-Dicle

²³⁶ Ümit Özdağ, "İsrail' in Kuzey Irak Politikası", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 229.

²³⁷ Muhammed Sadık Hüseyini, " İsrail' in Amacı Irak' ı Kuşatmak", *Radikal*, 13 Ağustos 2004, (Arap-İran Diyalog Kürsüsü Başkanı olan yazarın, 9 Ağustos 2004 tarihinde Bahreyn Gazetesi Wasat' ta yayınlanan makalesinden alınmıştır).

²³⁸ Mustafa Coşkun, " Irak'ın Parçalanması İsrail'in İşine Gelir",

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=80>

²³⁹ Anıl Çeçen, " ABD ve İsrail'in Planları Çerçevesinde: Ortadoğu'daki Son Gelişmeler",

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=505>

²⁴⁰ Arz-ı Mevud: Vaat edilmiş topraklar

²⁴¹ Ali Rıza Bayzan, "İsrail'in Kuzey Irak ve Türkiye üzerindeki Hesapları Bağlamında Kürt Yahudileri", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=297>

Nehirlerini, diğzerinin Nil Nehrini temsil ettiğini, yani bayrağın “ Fırat-Dicle Nehirleri ile Nil Nehri arasında kalan topraklarda Siyonizm’in hakim olacağı” anlamına geldiğini ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere bu coğrafya, Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin tamamı ile, Mısır’ın yarı topraklarını ve tüm Arap yarımadasını kapsamaktadır²⁴².

MOSSAD’ın temel prensibi “hile yoluyla savaşmak” şeklinde formüle edilmiştir²⁴³. Cheney, Rumsfeld, Wolfowitz, Faith ve Perle beşlisinin yönettiği Bush yönetimindeki siyonist lobi ve MOSSAD tarafından, Irak’ın kuzeyinde ikinci bir İsrail kurmak için, Irak’ ı bölmeye yönelik Barzani-Talabani komplosu yürürlüğe konmuştur²⁴⁴.

İsrail, Ortadoğu’ya ABD’ deki Yahudi lobisi vasıtasıyla da etki yapmaktadır. ABD’nin Ortadoğu politikalarının şekillenmesinde ve uygulama alanına taşınmasında Yahudi lobisinin yaptırımları yadırganamaz.

Bunun en çarpıcı örneklerinden birini de 1992’ de ABD’ deki Yahudi lobisinin güçlü ismi William Safire vermiştir. Safire, The New York Times gazetesindeki makalesinde; bölgede bir Kürt Devleti kurulması için Irak’ın kuzeyindeki Kürtlerin askeri açıdan ivedi takviye edilmesi gerektiğini, petrol bakımından zengin olan Kerkük ve çevresinin Kürtlerin kontrol altında olması gerektiğini ve PKK’nın başının Türkiye’ ye verilmesini, bunun karşılığında da kurulacak Kürt Devletinin Türkiye tarafından istenmesini önermiştir.

İsrail-Filistin mücadelesinde belirleyici faktörlerden biri de; Yahudi lobilerinin, bölgede etkin güç olan ABD yönetimlerine etki derecesi olmuştur.

Örneğin, İsrail-Filistin mücadelesinde, 1993 Oslo Anlaşmasından, Eylül 2000’ e kadar, Camp David Zirvesi ortada yok iken, yaklaşık 256 İsraili sivil ve asker ölmüştür. Bill Clinton’un ABD başkanı olduğu bu dönemden sonra, Bush

²⁴² Ramazan Özey, “ABD’nin Ortadoğu İşgali Devam Edecek mi?”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=432>

²⁴³ Mehmet Atay, “ İsrail Devleti Gizli İstihbarat ve Güvenlik Servisleri”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 26.

²⁴⁴ Kuds-ül Arab gazetesinden Harun Muhammed’in, 12 Eylül 2004 tarihli NTVMSNBC’ nin yayınında aktarılan tespittir.

döneminde, 2000 yılının 29 Eylülünden, Eylül 2004' e kadar 1026 İsraili ölmüştür²⁴⁵.

İsrail'in bölgedeki gerilimi tırmandırmasındaki amaçlarından birinin de ; NATO' ya üye olmak ve NATO güçlerinin bölgeye gelerek Filistinli örgütlerle mücadele etmesine zemin hazırlamak olduğu değerlendirilmektedir²⁴⁶.

1.2.3.7. ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI

Çin, 1980'li yılların sonunda, yenileşme hareketi başlatmış, bu hareket ileriki aşamalarda büyük bir stratejiye dönüşmüştür. Ekonomiyi güçlendirmek ilk aşamayı oluştururken; Uzak Doğu Asya'da bölgesel güç olmak, Tayvan'ı ana kıtaya katabilmek ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Askeri ve ekonomik gücü elinde tutarak süper güç olmak da son aşamadır. Çin, Orta Asya'yı, Ortadoğu'ya ve diğer öncelik verdiği bölgelere bir sıçrama tahtası olarak görmektedir²⁴⁷.

Çin' in, 1999' dan sonra dış politikasındaki değişimi; Rusya ile güç dengeleme, Japonya ile bölgesel sorunlar, Kuzey Kore ile sembolleşen Serseri Devletler, ABD'nin temsil ettiği küreselleşme ve Tayvan' la yeniden birleşmeye odaklı milliyetçilik olarak beş ana nedene dayandırmak mümkündür²⁴⁸.

Giderek artan oranda petrole bağımlı hale gelmekte olan Çin, 1994'te petrol ithal etmeye başlamıştır²⁴⁹. Petrol gereksiniminin %35'ini ithal eden Çin'in, ithal bağımlılığının 2020'ye kadar %70'e fırlayacağı tahmin edilmektedir. Irak'ta Al Akbad'ta iki petrol sahasına sahip olan ve Irak'ın işgali öncesinde bunların işletimi için BM yaptırımlarının kaldırılmasını bekleyen Çin²⁵⁰, petrol ithalatının büyük bir bölümünü Körfez ve Kafkaslardan yapmaktadır. Çin'in petrol ithalatı karşısında

²⁴⁵ Richard Cohen, "Pro-İsrail, But Pro-Peace?"

<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A62793-2004oct25?language=printer>

²⁴⁶ Meriç Işıldakoğlu, "İsrail NATO'ya Girerse, NATO Filistin'e Gelir mi?,"

<http://www.haberanaliz.com/detayprnt.php?id=977&s=detay>

²⁴⁷ Kutay Karaca, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yeni Güvenlik Kavramı, Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye'nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı:3, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2004, ss.201-202.

²⁴⁸ Gilbert Rozman, "China's Perspective On The World", *External Strategy of the New Chinese Leaderrship İnternational workship, The Japan Institute of International Affaris*, , Tokyo, (y.y), February 9-10, 2004, s.1.

²⁴⁹ <http://www.panoramadergisi.com/haziran2004/index.php?dosya=soylesil>

(Neşe Düzel'in Mustafa Aydın ile söyleşisinden alınmıştır).

²⁵⁰ Ögütçü, "Olası Irak Savaşı, Petrol, Ortadoğu'nun Yeniden Tasarımı ve Türkiye"

bölgeye KİS ve teknoloji transferi yapması mümkün gibi gözükse de, Batı'nın baskısı karşısında bu ihtimalin düşük olacağı değerlendirilmektedir²⁵¹.

2003'te Japonya'yı geçerek ABD'den sonra dünyanın en büyük petrol ürünleri ithalatçısı haline gelen Çin' in petrol ithalatı 2004'te, 2003'e göre % 40 artmıştır. Ortadoğu'ya enerji konusunda bağımlılığı artan Çin'in bölgeye ilgisi de artmaktadır. Çin, Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirmektedir. İki ülke bu yönde görüşme ve danışmalarını düzenli hale getirmeye karar vermiştir. Çin son dönemde değişik coğrafyalarla birlikte Ortadoğu'da da İran ve Saddam döneminde Irak' ta petrol arama ve üretimi konusunda girişimlerde bulunmuştur. Çin'in Ortadoğu'ya yönelik stratejisinde silah satışları da önemli bir yere sahiptir. Çin'in Ortadoğu'ya artan ilgisi AB' yi endişelendirmektedir. Ancak, Çin, ABD ile bölgede rekabete henüz çok hazır ve istekli değil gibi görünmektedir²⁵².

Çin'in önemli bir Müslüman nüfusa sahip olması da, onun Ortadoğu ile ilgilenmesini zorunlu kılmaktadır²⁵³. Bush'un, “şer eksenini”ni açıklarken, “ Bu eksenin oluşturduğu İran, Irak ve Kuzey Kore'nin ortak paydalarının Çin olduğu görülmektedir” ifadesini tepkiyle karşılayan Çin, terörün daima karşısında olduğunu dile getirmiştir. Enerji ihtiyacının büyük bölümünü Ortadoğu'dan karşılayan ve dolayısıyla Arap ülkeleri ile iyi ilişkileri olan Çin için, stratejik algılamasında, ABD tarafından BOP'un hayata geçirilmesiyle enerji güvenliği de önemli bir yer tutmaktadır. Rusya'nın son dönemde, ABD ve NATO yanlısı bir siyaset izlemesi nedeniyle, Çin'in orta vadede Rusya yerine, uzak çevre kavramı bağlamında Ortadoğu ülkelerini de Şangay İşbirliği Örgütü'ne üye edebileceği düşünülmelidir²⁵⁴.

1.2.3.8. JAPONYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKASI

Japonya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dış politikasında sırasıyla ; “uluslararası sisteme uyum sağlama” ve “ Uluslararası sistemi koruma” stratejisini

²⁵¹ Ian O. Lesser, “ Energy and the Middle Eastern Security : New Dimensions and Strategic Implications”, <http://www.rand.org/publications/MR/MR1640/MR1640.pdf>

²⁵² Şanlı Bahadır Koç, “Yahudiler ve Amerikan seçimleri-Çin ve Ortadoğu Petrolü”, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=1347>

²⁵³ Erol Göka, “Ortadoğu Barışının Psiko-Politik Çerçevesi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999 , s.186.

²⁵⁴ Barış Adıbelli, “ Çin Halk Cumhuriyeti'nin Merkez-Çevre Denklemine tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı:3, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2004, ss. 230-240.

izlemiştir. 1990' dan sonra ise Japonya'nın stratejisi ; " Uluslararası sistemi yaratma stratejisidir"²⁵⁵.

Ortadoğu petrollerine %90 oranında bağımlı olan Japonya ²⁵⁶, Ortadoğu sorununu da yakından takip etmektedir. Japonya, uluslararası yardımların, Ortadoğu'daki kalıcı barışın ve istikrarın sağlanması için gerekliliğine inanmaktadır²⁵⁷.

Japonya'nın kendi nüfusu durağan ve yaşlanan bir nüfus iken, 2025' e kadar nüfusu 4,9 milyara çıkacağı tahmin edilen Asya' da nasıl at koşturacağı, yerkürenin ısınması, finansal çöküş, Japonya'nın değişiminde tehdit edici kuvvetler olarak değerlendirilmektedir. Değerlendirmede, sermaye, haberleşme, robotik ve biyoteknoloji ise değişimin yararlı kuvvetleri olarak tespit edilmiştir²⁵⁸. Japonya, gelişimi için, kendini yeniden inşaaya zorlamayacaksa da, dış dünyada kontrol edemediği bölgelerde gelişmeler bu gelişimi doğrudan etkileyecektir. ABD, BOP ile dünya üzerindeki etkin kaynakları kontrol altına almaya çalışırken Japonya'nın Ortadoğu'ya ilgisiz kalması düşünülemez.

1.3. ABD ÖNCÜLÜĞÜNDE IRAK'A YAPILAN MÜDAHALELER

Irak'ın Ortadoğu'da jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik yönden önemli bir devlet olması; O'nun, Ortadoğu'nun sınırlarını değiştirmek isteyen güçler tarafından, ilk hedeflerden biri olarak görülmesine neden olmuştur.

Türkiye, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan, Ürdün ve Suriye'nin çevrelediği Irak, 438 317 kilometrekarelik yüzölçümü ile bölgede önemli bir coğrafi konumdadır. Bu coğrafyanın ona sağladığı pek çok avantajlar vardır. Ortadoğu petrol rezervlerinin batıdan ve kuzeyden kontrolüne imkan veren, Baharat Yolu ve su yollarının üzerinde olan bu coğrafyada, Dicle ve Fırat Nehirleri'nin vadileri dikkat çeken bölgelerdir. Ülkenin 25 milyon civarındaki nüfusunun önemli bir bölümü de bu vadilerde yaşamaktadır.

²⁵⁵ Hironao Matsutani, *Japonya' nın Dış Politikası ve Türkiye, Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1995, ss. 23-29.

²⁵⁶ <http://www.panoramadergisi.com/haziran2004/index.php?dosya=soylesi1> (Neşe Düzel'in Mustafa Aydın ile söyleşisinden alınmıştır).

²⁵⁷ Matsutani, a.g.e. , s. 32.

²⁵⁸ Paul Kennedy, *Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken*, 3.b, çev. Fikret Üçcan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, ss. 205-208.

Genel olarak, Arapça, Kürtçe, Türkçe ve Asurice'nin konuşulduğu ülkede, takriben, Şii Müslümanlar %60, Sünni Müslümanlar %36, Hıristiyanlar %3, diğer din ve mezheplere sahip olanlar %1 oranındadır. Ülkenin yaklaşık %70'ini Araplar, %15'ini Kürtler, %12'sini Türkler, %2'sini Asuriler ve kalan %1'ini diğer unsurlar oluşturmakla birlikte, yakın dönemde ülkede nüfus sayımı yapılamadığı için kesin rakamlar vermek güçtür²⁵⁹. Daha çok Bağdat'ta oturan Mandayyalar ve İran sınırında yaşayan Lurlar diğer etnik gruplar arasında gösterilebilir²⁶⁰.

Irak'ta iyi eğitim görmüş, zengin ve nüfuzlu unsurları bünyelerinde barındıran Sünniler, ülke yönetiminde hakim olmuşlardır. Şiiler çoğunlukla çiftçilikle uğraşmakta, çok az bir bölümü ise ticaret yapmaktadır. Ülkede Batı kiliseleri ile ilişkileri olan kiliseler de vardır²⁶¹. Şiilerin çoğu Bağdat ve daha güney bölgelerde yaşarlarken, Sünni Araplar daha çok Bağdat ve ülkenin kuzeyindeki bölgelerde, tamama yakını Şafii olan Kürtler ise ülkenin kuzeydoğu bölgesinde yaşarlar. Türkler ise genel olarak, Irak'ta, Telafer'den başlayarak Musul ve çevresi, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatı, Tavuk, Tuzhurmatı, Kifri, Hanekin, Karatepe ve Mendeli'ye kadar uzanan şerit üzerinde yaşamaktadırlar²⁶².

İslam dünyasının uzun bir dönem Bağdat'tan yönetilmesi bakımından, Irak, Müslümanlar için büyük önem taşımaktadır.

Irak'ta, petrol, ekonominin itici gücü olmakla beraber, Irak halkının temel uğraşı tarım olmuştur. Tarıma elverişli bölgelerin büyük bir kısmı Fırat ve Dicle vadilerindedir. 1940'lı yıllardan sonra sulama projelerine önem verilmiştir. Sanayi, 1950'lerden sonra gelişmeye başlamış, petrol sanayisi 1972'de kamulaştırılmıştır.

Irak'ın ana endüstri kolları: petrol, doğalgaz çıkarımı, petro-kimya, tekstil, gıda izleme, pamuk ve elektrik üretimidir. Ülkede hayvancılık pek gelişmiş değildir²⁶³.

²⁵⁹ Ertuğrul, a.g.m. , ss. 33-42.

²⁶⁰ Tayyar Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996*, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996, s. 33.

²⁶¹ Macit Çobanoğlu, *Türkiye-İrak İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 1994, s. 24.

²⁶² Suphi Saatçi, "Irak'ın Yapılanması ve Türkmenler", *Irak Dosyası II*, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003, s. 136.

²⁶³ İsmet Küçükkaragöz, *Irak'taki Türkmen Varlığı*, İstanbul, HAK Yayınları, 2000, s. 11.

Ortadoğu petrol yataklarının İran'da Kuzistan Havzası, Kuzey Irak Havzası, Suudi Arabistan ve Basra Körfezi olmak üzere başlıca üç büyük havzada toplandığını²⁶⁴ göz önüne aldığımızda, Irak'ın jeoekonomik önemi de ortaya çıkmış olur. Irak, gerek kendi coğrafyasındaki önemli petrol kaynakları ile, gerekse bölgedeki diğer önemli petrol kaynaklarını kontrol edebilecek bir coğrafyada olması sebebi ile iştah kabartacak bir konumdadır.

Mevcut üretim düzeylerinin aynen korunması halinde, 2005 yılına göre, ABD petrol yataklarının bakiye ömrünün yedi yıl, doğalgaz rezervlerinin altı yıl olduğu; Irak'ın ise petrol yataklarının bakiye ömrünün 54, doğalgaz rezervlerinin 100 yıl olduğu değerlendirilmektedir²⁶⁵. Irak'ın işgalinden hemen önce, Newsweek Dergisi, analizinde; ABD ile Britanya'nın dev petrol şirketlerinin Ortadoğu petrol yataklarını işgaliyle tekrar ele geçireceklerini vurgulayarak, Irak'ın dünyadaki ikinci büyük petrol rezervi olan 112 milyar varil kanıtlanmış rezervi ile birlikte, 220 milyon varil dokunulmamış rezervinin de bu şirketlerin tekeline gireceğini, “ Yedi Kız Kardeşler” diye anılan bu şirketlerden ExxonMobil, ChevronTexaco, Shell ve BP'nin şimdiden bu yarışta kazanmış gibi görüldüğünü ifade etmiştir²⁶⁶.

Küresel rekabetten bütün ülkelerin olumlu ya da olumsuz pay aldığı süreçte, “ Irak yönetimi” için, gerek ülke içi güçler, gerekse ülke dışı güçler “ ele geçirilmesi gerekli” tarzında bir yaklaşım tarzı izlemişlerdir.

Irak, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla İngiltere'nin mandasına girmiş, 1932'de bağımsızlığını kazanmıştır. 1958'e kadar süren monarşi rejimi, bu tarihte gerçekleştirilen askeri darbe ile son bulmuş ve cumhuriyet kurulmuştur. 10 yıl süren cumhuriyet rejimi, 1968'de yerini Arap dünyasını bir araya getirme düşüncesine odaklı Baas Partisi'ne bırakmıştır.

Irak, Suriye, Lübnan, Güney Yemen, Mısır ve Libya'da güçlü olan ve İslam sosyalizminin çeşitli versiyonlarından bir olarak tanımlanabilecek Baas Rejimi²⁶⁷ döneminde Irak, tek partili bir cumhuriyet şeklinde yönetilmiştir. 1970 yılında

²⁶⁴ Ramazan Özey, “Petrol Bataklığında Avla(n)mak”,

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=648>

²⁶⁵ Hikmet Ulugbay, *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s. 478. (Yazar, ifadesine göre bu verileri “oil.server4.com” internet sitesinden almıştır).

²⁶⁶ *Radikal*, “ Yedi Kız Kardeş Dönecek”, 18 Mart 2003

²⁶⁷ Dugin, a.g.e. , s. 74.

yürürlüğe giren “ Geçici Anayasa” ile ülke 18 ile ayrılmış, Bağdat’a özel bir statü verilmiş, Kürtlerin yoğun olduğu kuzeydeki Erbil, Dohuk ve Süleymaniye illerini kapsayan bölgede Kürtlere sınırlı özerklik tanınmıştır. Ülkede, aşiretlerin ve ailelerin siyasal örgütlenmedeki rolleri de yadsınmaz²⁶⁸.

1979’da Saddam Hüseyin’in iktidarı ele geçirmesinden sonra, Irak, 1980 yılında İran ile dokuz yıl sürecek bir savaşa başlamış, bu savaşın 1989’da bitmesinin ardından Kuveyt’i işgal etmiştir. Irak’ın Kuveyt’i işgalinden sonra, BM, Irak’a 1990’da ambargo koymuş ve Irak 1991’de Körfez Savaşı’nda hedef ülke haline gelmiştir. Irak, daha sonra, Aralık 1996’da, BM kontrolünde petrol karşılığı gıda ve ilaç programı anlaşmasına tabi tutulmuştur. Bu ambargolar, Irak’ın işgaline kadar sürmüştür.

Küresel bir güç olan ABD, özellikle II.Dünya Savaşından sonra bu gücünü tüm dünyaya kabul ettirmek istemiş, 11 Eylül 2001 olayları sonrasında Afganistan’a ve Irak’ a yaptığı operasyonlardan önce de, gerek siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulayarak, gerekse askeri operasyonlar düzenleyerek küresel müdahalelerde bulunmuştur²⁶⁹.

Manisalı, Irak ve çevre ülkelerde; Suriye, Türkiye, İran ve S.Arabistan da dahil olmak üzere, sınırların değiştirilmesine yönelik bir operasyon olduğunun ABD belgelerinde 10-12 yıl önce açıklandığını ifade etmiştir. Bunların yayınlandığı yerlere de işaret eden Manisalı; “ O belgeye göre önce Yugoslavya bölünecek

²⁶⁸ Küçükkaragöz, a.g.e. , ss. 9-10.

²⁶⁹ Blum, ABD’nin, 1945’ten 20. yüzyılın sonuna kadarki küresel müdahalelerini şu şekilde tespit etmiştir : Çin; 1945-1951 (iç savaşa müdahale), Fransa; 1947, Marshall Adaları; 1946-1958, İtalya; 1947 ve 1970’li yıllar, Yunanistan; 1947-1949, Filipinler; 1945-1953, Kore; 1945-1953, Arnavutluk; 1949-1953, Batı Avrupa; 1948-1956, Almanya; 1950’li yıllar, İran; 1953, Guatemala; 1953 ve 1990’lı yıllar, Kostarika; 1950’li yılların ortaları ve 1970-1971, Ortadoğu; 1956-1958, Endonezya; 1957-1958, Haiti; 1959, Batı Avrupa; 1950’li ve 1960’lı yıllar, Britanya Guanası/Guyana; 1953-1964, Irak; 1958-1963, SSCB; 1940 ve 1960’lı yıllar, Kamboçya; 1955-1973, Laos; 1957-1973, Tayland; 1965-1973, Ekvador; 1960-1963, Kango/Zaire; 1960-1965, 1977-1978, Fransa/Cezayir; 1960’lı yıllar, Brezilya; 1961-1964, Peru; 1965, Dominik Cumhuriyeti; 1963-1965, Küba; 1959’dan itibaren..., Endonezya; 1965, Gana; 1966, Uruguay; 1969-1972, Şili; 1964-1973, Yunanistan; 1967-1974, Güney Afrika; 1960-1980’li yıllar, Bolivya; 1964-1975, Avustralya; 1972-1975, Irak; 1972-1975, Portekiz; 1974-1976, Doğu Timor; 1975-1999, Angola; 1975 ve 1980’li yıllar, Jamaika; 1976, Honduras; 1980’li yıllar, Nikaragua; 1978-1990, Filipinler; 1970’li ve 1980’li yıllar, Seyşel Adaları; 1979-1981, Güney yemen; 1979-1984, Güney Kore; 1980, Çad; 1981-1982, Grenada; 1979-1983, Surinam; 1982-1984, Libya; 1981-1989, Fiji; 1987, Panama; 1989, Afganistan; 1979-1992, El Salvador; 1980-1992, Haiti; 1987-1994, Bulgaristan; 1990-1991, Arnavutluk; 1991-1992, Somali; 1993, Irak; 1990’lı yıllar..., Peru; 1990’lı yıllar..., Meksika; 1990’lı yıllar..., Kolombiya; 1990’lı yıllar..., Yugoslavya; 1995-1999 Bkz. William Blum, **Haydut Devlet, Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Rehber**, çev. Erdal Yüzak, Yeni Hayat Kütüphanesi Yayıncılık, İstanbul, 2003, ss. 95-99.

deniyordu ki bölündü, daha sonra Mezopotamya'da harita değişecek, ülkeler yeniden şekillendirilecek deniyordu. Kibarca Mezopotamya demişlerdi. Mezopotamya, Arap Ortadoğu'sunu, İran' ı ve Türkiye' yi kapsıyor. Dolayısıyla, ABD'nin Irak' ı işgali Mezopotamya'yı yeniden şekillendirme safhasının ilk operasyonudur.” demiştir²⁷⁰.

ABD, 1991'de yarım bıraktığı Saddam Hüseyin'i devirerek Irak'ı işgal etme işini, koalisyon ortağı olan İngiltere ile ve nihayetinde BM'yi de arkasına alarak 19 Mart 2003'te başlattığı operasyon neticesinde 9 Nisan 2003'te başkent Bağdat'a girerek gerçekleştirmiştir.

Irak'ta 16 Mayıs 2003'te işgal yönetimi kurulmuş ve 13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin yakalanmıştır. 1 Haziran 2004'te geçici Hükümet Konseyi'nin kendisini feshetmesinin ardından, 28 Haziran 2004'te ABD, Irak'ta egemenliği Iraklılara devrettiğini açıklamıştır. 30 Ocak 2005 tarihinde seçimlerin yapıldığı Irak'ın devlet başkanlığına, 6 Nisan 2005'te KYB lideri Celal Talabani seçilmiştir.

Wolfowitz'in daha çok önceden, “ Yeni Irak'ın başkanı neden bir Kürt olmasın!” şeklindeki açıklaması²⁷¹; ABD'nin Ortadoğu'yu ve Irak'ı yeniden yapılandırma konusunda planlı bir hareket sergilediğini ve bu planı adım adım uygulamaya koyduğunu bize göstermektedir. Uygulanan bu planların ve atılan adımların gelişimini, Körfez Savaşı'ndan 19 Mart 2003'te Irak'a yapılan gerçekleştirilen askeri müdahaleye kadarki dönem ve 19 Mart 2003 sonrası dönem olmak üzere incelemekte fayda vardır.

1.3.1. 19 MART 2003'TEKİ ASKERİ MÜDAHALEYE GİDEN YOLDA IRAK

Irak, Kuveyt'in, sınır bölgesi olan Rumeyla'dan petrol çıkararak Irak'ı büyük bir zarara soktuğunu iddia ediyor ve bu zararın ödenmesini istiyordu. Ayrıca Kuveyt ve Suudi Arabistan'a olan borçlarının silinmesini ve Irak'ın lehine olacak şekilde Kuveyt sınırının düzenlenmesini de istiyordu. İsteklerini kabul ettiremeyince 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti²⁷². İşgali, BM, AT, NATO ve pek çok ülke kınadı.

Saddam Hüseyin, 1988'de Kürtlere karşı gaz saldırısında bulunduğu ve İran-Irak savaşının sonlarına doğru sinir gazını ve diğer kimyasal silahları

²⁷⁰ Erol Manisalı, “ Savaş Değil, İşgal“, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=317>

²⁷¹ Abdullah Manaz, “Irak'ta Yeni Yapılanma“, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=440>

²⁷² Mehmet Kocaoğlu, *Uluslararası İlişkiler*, Ankara, yazarın kendi yayını, 1993, ss. 486-487.

kullanırken; ABD ve İngiltere'nin buna tepkisi, Saddam Hüseyin'e verdikleri desteği iyice arttırmak şeklinde olmuştu. Gaz saldırısından sonra da tarım ülkesi olan Irak' a başta gıda yardımı olmak üzere ABD, her türlü yardımda bulunuyordu. "Irak' a gönderilen yardım malzemeleri arasında teknik malzeme, askeri amaçlar için de kullanılabilir ikili kullanım malzemeleri, hatta kimyasal ve biyolojik silah üretiminde kullanılabilir pek çok araç gereç bulunuyordu. Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal edince bir anda "gözde dost" konumundan "Bağdat canavarı"na dönüşüyordu²⁷³. ABD, Irak'ın Kuveyt'i hemen boşaltmasını isteyerek, körfezdeki donanmasını kuzeye hareketlendirdi.

ABD'nin, 1990'da, 220 milyar dolar olan bütçe açığının yanı sıra 3,5 trilyon dolarlık iç borcu vardı. Dolayısıyla, Irak'ı Kuveyt'ten tek başına çıkartacak bir durumda değildi. Savaşın temel ögesi "Arap petrolü" olduğundan, Körfez Savaşı'nın finansmanı ve lojistik destekçisi olarak başka güçler de devreye girdi. Japonya ve Almanya 3 milyar dolarlık askeri yardıma razı olurken, Suudi Arabistan ağırlıklı olmak üzere 52 milyar dolarlık pay, diğer Arap ülkeleri tarafından paylaşıldı. Mart 1991 tahminlerine göre 70 milyar dolarlık maliyetin 15 milyar dolarını da ABD ödeyecekti²⁷⁴.

Dönemin ABD Başkanı Bush, Eylül 1990'da, ABD'nin Körfez'de savunma amacıyla bulunduğunu ve bu durumun Saddam'ın Suudi Arabistan'a karşı muhtemel saldırısını engellediğini beyan ediyordu. Halbuki, Hava Kuvvetleri Komutanı Micheal Dugan, " ABD hedeflerinin listesinin başında Bağdat şehir merkezi olduğunu, Hava Kuvvetleri'nin Irak enerji gritlerini, yolları, demiryollarını ve yurt içi petrol rafinerilerini yıkabileceğini" belirtti. Dugan'ın, pilotlarına, " petrol alanlarını hedef almamalarını" vurgulaması ise ilgi çekiciydi. Dugan, bu açıklamalarından sonra görevden alınmıştı²⁷⁵.

BM, Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasını sağlamaya ve Kuveyt'in yasal hükümetini yeniden iş başına getirmeye çalışmıştı. BM Güvenlik Konseyi, aldığı 660

²⁷³ Noam Chomsky, " ABD'nin Irak Politikası:Nedenler ve Sonuçlar", Anthony Arnove (der.), **Kuşatma Altında Irak, Yaptırımların ve Savaşın Ölümcül Etkileri**, çev. Mehmet Harmanacı, Everest Yayınları, İstanbul, 2001 (Yazarın 30 Ocak 1999' da Massachusetts, Cambridge' de yapılan konuşmasından alınmıştır.)

²⁷⁴ Laurie Mylroie, , " Iraq After Its Invasion of Kuwait", Robert O.Freedman (ed), **The Middle East After Iraq's Invasion Of Kuwait**, Gainesville, University Press Of Florida, 1993, s. 179.

²⁷⁵ Scott Taylor, **Şeytan Ekseninde Döngü Amerika'nın Irak Savaşı**, çev. Mustafa Ziya, İstanbul, Çatı Kitapları, 2004, s. 39.

sayılı karar ile Kuveyt'in işgalini kınamış, Irak'ın Kuveyt'te bulundurduğu bütün kuvvetlerini, derhal ve kayıtsız şartsız, 1 Ağustos 1990 tarihinde bulunan mevzilere çekmesini talep etmiş, Irak ile Kuveyt'e aralarındaki ihtilafa çözüm bulmak üzere derhal ve aralıksız bir şekilde görüşmelere başlamalarına çağrıda bulunmuş ve bu noktadan hareketle, bütün gayretleri, özellikle Arap Birliği'nin girişimlerini desteklemişti.

BM, tüm ikazlarına rağmen, Irak, Kuveyt'ten çekilmeyince; 15 Ocak 1991'e kadar çekilmediği takdirde, 660 sayılı kararı uygulamak üzere, Kuveyt ile işbirliği yapan devletlere, “ bütün gerekli vasıtaları kullanma” yetkisi verdi. Bunun üzerine 17 Ocak 1991 sabahında Amerikan ve İngiliz uçaklarının Irak'ı bombalamasıyla Körfez Savaşı başlamıştı²⁷⁶. Körfez Savaşı ile, Amerikan'ın müttefiklerinin, Suriye, İran, Çin ve başka yerlerde varlığını sürdürmekte olan Irak'inkine benzer rejimlere milyarlarca dolar tutarında silahların yanı sıra endüstriyel fabrikalar ile üretim aletlerini satmalarını haklı göstermeye benzeyen politikaları da Irak' ta iflas etmişti²⁷⁷.

Körfez Savaşı sonunda, Saddam Hüseyin, savaş alanında ağır zayıyata uğramış, ülkesi de bu savaşın ağır faturasını ödemeye mahkum edilmişti. Irak'ın coğrafyasında herhangi bir değişiklik olmasa da, silahlı kuvvetleri büyük kayıplar vermiş ve ekonomisi, özellikle endüstri tesisleri savaştan büyük zarar görmüştü. Savaştan kısa bir süre sonra BM'nin aldığı bir kararla, 36. paralelin kuzeyi ile 32. paralelin güneyinde Irak'ın askeri varlığına, doğal olarak siyasi otoritesine son verilmişti. Kürtlerin ayaklanması sonucunda Irak'ın kuzeyi bir süre Kürtlerin kontrolü altında kalmış, Saddam Hüseyin bu isyanı kanlı bir şekilde bastırmıştı. 1 milyon civarında Kürt, İran'a ve Türkiye'ye sığınmıştı. Irak'ın kuzeyindeki bu otorite boşluğunun sonucunda bir de Kürt Federe Devleti kurulmuştu²⁷⁸. Artık, Irak, 36. paralelin kuzeyi, 36 ve 32. paralel arası, 32. paralelin güneyi olmak üzere üçe bölünmüştü. ABD de petrol akışının sürekliliğini, İsrail'in ve Basra Körfezi'nin güvenliğini sağlamıştı.

²⁷⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)* Cilt:II, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 65.

²⁷⁷ Kenneth R. Timmerman, *Ölüm Lobisi Batı Irak'ı Nasıl Silahlandırdı?*, çev. İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 568.

²⁷⁸ Necip Torumtay, *Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, ss. 61-65.

Bu dönemde ABD için en uygun yöntemin, Saddam Hüseyin'in içeriden darbe ile devrilmesi olduğu düşünülse de²⁷⁹, Irak'ta düzeni sağlayacak yeni bir liderin bulunmayışı, yönetimin Şii radikallere geçme ihtimalinin olması gibi nedenlerden dolayı ABD'nin o dönem için mevcut durumdan memnun olduğu değerlendirilmelidir.

1992'de iş başına gelen Clinton yönetiminin Irak politikası, iktidarda kaldığı müddetçe Saddam yönetimini zayıf tutmak, bir daha tehdit unsuru haline gelmesini önlemektir. Clinton yönetimi de Saddam'dan kurtulmayı istiyordu. Fakat, bu konuda uzun vadeli bir strateji geliştirmekten ziyade, Saddam'ın hareket tarzına göre tepki göstermeyi tercih etti. Çünkü, Clinton yönetiminde ağır basan " güvercinler", Irak'ı öncelikli tehdit olarak görmüyordu²⁸⁰.

ABD'nin o dönem için düşüncesi; bölgede İran'ı dengeleyecek fakat komşularını tehdit edemeyecek derecede bir güce sahip Irak'ın varlığı idi.

Haziran 1993'te, ABD'nin Irak istihbaratının karargahına düzenlediği füze saldırısı ile Clinton, aslında Irak'ı ABD'nin silahlı denetimi altında tutma ve tek yanlı bir müdahale için örnek oluşturma kararlılığını Irak'a iletmek istiyordu. Bu kararlılığın bir göstergesi olarak da, 1994'te Clinton yönetimi güç kullanma tehdidi altında, Irak'a, ordusunu Kuveyt sınırından uzaklaştırma emrini verdi. 3 ve 4 Eylül 1996'da Irak'a karşı düzenlenen füze saldırılarına Clinton'un gerekçesi; " Irak'taki Kürt nüfusunu korumaktır". Halbuki yaklaşık iki hafta sonra Clinton, ABD'nin stratejik çıkarlarının kuzeydeki Kürtlerden çok, Irak'ın güney komşularına, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a bağlı olduğunu vurgulamıştı²⁸¹.

Irak, Ekim 1997'de, BM silah denetçileri ekibindeki, yani BM Özel Komisyonundaki (UNSCOM) Amerikalıların casusluk yaptığı kuşkusuyla; ki bu kuşkularından daha sonra yayınlanan ifşaatlarla sağlam temellere dayandığı görülmüştü; Amerikalıların ülkeyi terk etmesi emrini verdiğinde, Clinton yönetiminin tepkisi, Saddam'ı kuvvet kullanma tehdidi ile cezalandırmak, daha ağır yaptırımlar getirmek ve petrol karşılığı gıda programını iptal etmek oldu²⁸².

²⁷⁹ Özkan, a.g.e. , s. 116.

²⁸⁰ Tunç, a.g.e. , s. 26.

²⁸¹ Naseer Aruri, "Amerika'nın Irak' a Karşı Savaşı; 1990-2002", Anthony Arnove (haz.), **Amerika'nın Irak' a Karşı Savaşı**, çev.Taylan Doğan, Aram Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 60-61.

²⁸² Aruri, a.g.m, ss. 61-63

Saddam Hüseyin ise, ülkesine uygulanan ambargolara, düzenlenen hava saldırılarına ve ABD'nin kendisine alternatif bir lider arayışında olduğunu bilmesine rağmen, yönetiminde kararlılık göstermekteydi.

ABD'nin Irak'ı işgal etme planını Körfez Savaşı'nda ortaya koyup, savaş sonrasında bölgeye uyguladığı ambargo, Irak halkında ABD'ye karşı nefret oluşturdu. Bu nefretin dozu artınca, mezhep farkı ortadan kaybolarak tek düşman ABD olarak görünmeye başlandı²⁸³.

Irak, 12 Ocak 1998'de UNSCOM'un Amerikalı üyesi olan, aşırı bir Irak karşıtı olduğu ve ABD-İsrail istihbaratıyla şüpheli bağlantılara sahip olduğu düşünülen Scott Ritter'ın denetim heyetinde yer almasını yasaklayınca, BM Genel Sekreteri Kofi Annan tetiklenen krizi çözmek ve BM denetim sürecini yeniden tesis etmek üzere devreye girmişti. Annan'ın diplomasisi aslında kaçınılmaz olanı sadece ertelemişti. Irak'ı daha iyi bombalamak için UNSCOM'un teknolojisini ve denetçilerini bile kullanmakla suçlanan ABD için bu durum caydırıcı etki yaratmamaktaydı. ABD, yeni suçlamalar yaratmak ve işgal için uygun zamanı beklemekteydi. UNSCOM yöneticisi, Richard Butler, BM nezdindeki ABD heyeti içindeyken, Güvenlik Konseyi için, Irak'ı "kararlara uymamakla" suçlayan bir rapor hazırlamıştı. İngiliz ve Amerikan hava saldırılarının başladığı 1998'de Güvenlik Konseyi toplantıdaydı. Raporu görüşmemişti. UNSCOM ve Uluslararası Atom Enerji Kurumu (IAEA) personeli de güvenlikleri için Irak'tan çekilmişlerdi²⁸⁴. Irak'ın, 12 Ocak 1998'de denetim heyetinde yer almasını yasakladığı Scott Ritter, daha sonra kendisi ile yapılan röportajda; "1998'de BM denetleme programı sona erip Irak'tan ayrıldığımda, altyapı ve tesisler yüzde yüz oranında yok edilmişti. Buna şüphe yok." demişti²⁸⁵.

Irak'ın silah denetimcilerini ülkesine bir daha sokmayacağını açıklamasının ardından, ABD, Körfez Savaşı'nda oluşturduğu, Irak Ulusal Kongresi (INC) adı altındaki Iraklı muhalif harekete önem verse de, bunlara sağlanacak maddi yardımın hangi amaçlar için kullanılacağı açık olduğu için bunda da başarılı olamamıştı.

²⁸³ Ramazan Özey, "Irak Savaşında Başarısızlığın ve Savaşın Uzamasının Nedenleri", <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=361>

²⁸⁴ Aruri, a.g.m, ss. 63-66.

²⁸⁵ William R. Pitt, **Irak'a Savaş; Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, çev. Çiçek Öztekin, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s. 31. (Yazarın, BM eski silah denetçisi Scott Ritter ile 16 ve 19 Ağustos 2002 tarihlerindeki telefon görüşmelerinden alınmıştır).

Daha sonra Clinton yönetimi diplomasiyi deneyerek, İngiltere ile birlikte Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırdı. 17 Aralık 1999' da kabul edilen kararlar silah denetçileri yenilenecek, Irak, başka bir silahsızlanma talepleri paketine uyarsa bazı ticari yaptırımlar geçici olarak askıya alınacaktı²⁸⁶.

Bazı uzmanlar, Irak'ın 1991'de Körfez Savaşı ile sindirildiğini ya da ABD'nin büyük askeri gücünün diğer pek çok orta devletlerde olduğu gibi bunu gerçekleştirdiğine şüpheyle bakmaktaydı. Bush yönetiminin de dahil olduğu çoğunluk da, Saddam Hüseyin'i bu kapsamda değerlendirmekteydi. Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice, 2000 yılında, "İraklılar KİS elde ederlerse, silahları kullanılmaz duruma gelecek, çünkü bu silahları kullanmaya yönelik herhangi bir girişim ulusun ortadan kaldırılmasını beraberinde getirecektir." demişti²⁸⁷. Bush' un Irak politikasının tamamen Hıristiyan kökten dinciliğine dayandığına dair yorumlar da söz konusu idi. Örneğin, 7 Mart 2003 tarihli Businessweek Online'da yayınlanan Star Crock imzalı yorumda; Bush, "kıyamete yakın günlerde İsrailoğulları'nın, Yehova tarafından kendilerine vaat edilen topraklara geri döneceklerine, ancak aynı dönemde Deccal'ın(AntiChrist) da tüm Yahudileri tamamen ortadan kaldıracığına inanmaktaydı. Saddam, "Deccal" olarak görülüyor, "BM'nin de, Deccal tarafından kullanılan bir alet olduğuna inanılıyordu"²⁸⁸.

11 Eylül 2001'deki olayların ardından Başkan Yardımcısı Cheney, 9 Aralık 2001' de uçağı kaçıranlardan biri olan Atta'nın Prag'a giderek saldırılardan birkaç ay önce Nisan'da, Çekoslovakya'daki Irak istihbarat yetkilisiyle görüştüğünün teyit edildiğini açıklayarak, ABD'nin Irak operasyonunun sebeplerinden biri olarak gösterdiği Irak-El Kaide bağlantısına²⁸⁹ dikkat çekmek istemişti²⁹⁰.

ABD'nin 11 Eylül 2001'den sonra Avrasya enerji kaynakları üzerindeki stratejik noktalara terör bahanesiyle yerleşmesi; ABD'nin Irak'ı işgalinin terör

²⁸⁶ Aruri, a.g.m, s. 66.

²⁸⁷ Chaim Kaufmann, "Threat Inflation and the Failure of the Marketplace of Ideas: The Selling of the Iraq War", *International Security*, Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology, Vol: 9, No:1, Summer 2004, ss. 9-10.

²⁸⁸ Çağrı Erhan, "Perşembenin Gelişi", <http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=255>

²⁸⁹ Irak-El kaide bağlantısında Saddam Hüseyin ile Usame Bin Ladin de kıyaslanmış; Saddam Hüseyin' in Usame Bin Ladin' in aksine, asimetrik yöntemlere başvurmayarak, ABD' yi bir cephe savaşında yenebileceği konusunda yanılgıya düştüğü değerlendirilmiştir. Bkz. Gilbert Achcar , "Nefret, Barbarlık, Terörizm ve Leviathan", Masis Kürkçügil(der), *Sahibini Arayan Barış*, çev. U. Uraz Aydın, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, 110.

²⁹⁰ Carl Levin, "Report of an Inquiry into the Alternative Analysis of the Issue of an Iraq-al Qaeda Relationship", http://levin.senate.gov/newsroom/supporting/2004/102104_inquiryreport.pdf

endişesinden farklı olarak, “bir sonraki yüzyıla ABD’ yi tek süper güç olarak taşıma endişesinden hareketle teröre prim verilerek bu müdahale için zemin hazırladığına dair inanç uyandırmıştı”²⁹¹.

11 Eylül 2001 sonrasında, Irak’ın hedef gösterildiği bir durumda, Irak’ın statüsü Körfez Savaşından beri belirsizliğini sürdürmekteydi ve ateşkes şartları geçerliliğini korumaktaydı²⁹².

Bush, Irak’a operasyon başlatmadan tam bir yıl önce, 2002 Mart ayında, ulusal güvenlik danışmanı Rice’a; “ Saddam’ı s..... et. O’nu devireceğiz.” diyerek, 2002 Şubat ve Mart aylarında ABD Ordusu’nun Arapça konuşanlardan oluşan Beşinci Özel Timini Ortadoğu’ya kaydırarak, 2002 Nisan’ında Irak’ta rejim değişikliğinden söz ederek, Irak’a savaş kararı aldığını gösteriyordu. Ancak, 2002 Mayıs ayından Ağustos ayına kadarki sürede, bu karar, Bush yönetimince dışarıya duyurulmadı²⁹³.

ABD, Irak’ a operasyonu öncesi uluslararası camiada tek süper güç olması ile oluşan avantajı kullanmasına rağmen, kendisine net bir şekilde destek veren bir tek İngiltere olmasından dolayı uluslararası camiada yalnız kalmıştı²⁹⁴.

Irak operasyonundan bir ay kadar önce, Colin Powell, “Irak hükümetinin devrilmesinin, Ortadoğu’yu bir bakıma Amerikan çıkarlarına uygun olarak yeniden şekillendirebileceğini” söylemişti²⁹⁵. ABD, Irak’ı işgal ederek; psikolojik, stratejik ve ideolojik boyutta zaferler bekliyordu. Irak’ta güç gösterisinde bulunarak teröristlere ve onlara açık veya gizli destek sağlayan rejimlere güçlü bir mesaj verilmesi psikolojik boyutu oluştururken; Ortadoğu’da mevzi edinilerek, bu mevziden bölgede “ problemlili” görülen ülkelere ABD’nin gücünün yansıtılması stratejik boyutu; en azından uzun vadede Arap ülkelerinde ve İran’da siyasi yapının ve bu yapıyı besleyen ideolojinin değişmesi de ideolojik boyutu oluşturuyordu²⁹⁶.

²⁹¹Süleyman Seydi, “Küresel Güven Kaybı ABD’nin Aleyhine Gelişiyor”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=759>

²⁹² Ahmet Davutoğlu, “11 Eylül’ ün Felsefesi ve Stratejik Boyutları”, Masis Kürkcügil(der), **Sahibini Arayan Barış**, Everest Yayınları, İstanbul,2002, s. 66.

²⁹³ Tunç, a.g.e. , s. 163.

²⁹⁴ Füsün Arsava, , “ABD ve BM’nin durumu”, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=111>

²⁹⁵ <http://www.haberaliz.com/haber.php?jd=701>

²⁹⁶ Tunç, a.g.e. , s. 199.

1.3.2. 19 MART 2003 SONRASI DÖNEMDE IRAK

ABD ve İngiltere, Irak' a savaş planlarken, Yugoslavya ve Afganistan'da yaşanan deneyimleri göz önünde tutmuşlardı. Kosova-Kabil modelinin esas olarak burada da tekrarlanabileceği ümit ediliyor; karada çarpışmaya gerek kalmadan yoğun hava bombardımanı ile düşmanın diz çöktürüleceği düşünülüyordu²⁹⁷.

ABD öncülüğünde, 19 Mart 2003'te Irak'a başlatılan savaşta, Irak ordusu ilk darbeye dağılmasa da direnç gösterememiş, işgal güçleri, 9 Nisan 2003'te Bağdat' a çok rahat bir şekilde girmişti. Bu durum, dünya kamuoyunda çeşitli şüphelere neden olmuştu.

Irak' a silahlı müdahalenin yapılması, dünyada çeşitli görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştu. ABD-İngiltere eksenli koalisyon, BM Güvenlik Konseyinde Rusya ve Kıta Avrupa'sının desteğini Afganistan'da olduğu gibi alamamıştı²⁹⁸.

ABD'nin Irak'a güç kullanması²⁹⁹ da sorgulanmış ve çeşitli tepkilere neden olmuştu. Genel kanı, bu durumun hukuka aykırı bir durum taşıdığı yönünde idi.

Operasyonda, ABD Ordusu'nun teknolojik üstünlüğü başlangıçta kendini gösterdi. Bağdat'ın ele geçirilmesi için, meskun mahallerde muharebelerin gerçekleşmesi ve çok zayıfın verilmesi beklenirken; Eslen'e göre; "ABD birliklerinin komutanlığını yapan Orgeneral Tommy Franks , ünlü Çinli teorisyen

²⁹⁷ Tarık Ali, **Bush Bağdat'ta Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2003, s. 212.

²⁹⁸ Orhan Güçlü, " Ortadoğuda Değişim, Nedenler ve Muhtemel Sonuçlar", **Harp Akademileri Bülteni**, İstanbul, Yıl: 40, Sayı: 208, Temmuz 2004, s. 40.

²⁹⁹ Uluslararası hukukta güç kullanma yasağı BM Antlaşmasınının 2. maddesinin 4 ncü fıkrası ile belirlenmiştir. Buna göre devletler, uluslararası ilişkilerinde birbirlerine karşı güç tehdidi veya güç kullanmaktan kaçınma yükümlülüğü altındadır. Bunlardan biri, ülkelerin silahlı saldırıya uğraması karşısında meşru müdafaa haklarını kullanmaları, diğeri ise, BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ya da bozan ülke ya da ülkelere karşı güç kullanılmasına izin vermesidir. ABD' nin Irak' a askeri müdahalesinin, uluslararası hukukun bu temel prensiplerine uyup uymadığının tespiti temel hukuksal meseleyi oluşturmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 2002 tarihli ve 1441 sayılı kararı, Irak' ın BM kararlarına uyması gerektiğini, KİS ve uzun menzilli füzeler konusundaki tavrının uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu ve Irak' ın silahsızlandırılması konusunda BM kararlarına uyması için Irak' a "son şans" (final opportunity) verildiğini vurgulamaktadır. Ancak, kararda bu beklentilere uyulmaması durumunda ne yapılacağına, ya da Irak' a karşı silahlı güç kullanıp kullanılmayacağına dair açık bir hüküm içermemektedir. Irak' taki çatışmalar esnasında ABD ordusunun uluslararası hukukun savaş kurallarına ne kadar uyduğu da Bush yönetiminin Irak' a ilişkin politikalarının bir başka hukuksal yönü olup ABD' nin Irak' a askeri müdahalesinin ve çatışmalar esnasında ki tutumlarının uluslararası hukuka aykırı önemli unsurlar taşıdığını belirtilmelidir. Bkz. Yücel Acer, " Bush Yönetimi, Irak ve Uluslararası Hukuk", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:I, Sayı: 1-2, Ankara, Roma Yayınları, 2003-2004, ss. 71-73.

Sun Tzu'nun "savaşta ustalığın ağır çarpışmaya girmeden düşmanın direncini kırmak" ilkesini dejenere ederek uyguladı ve savaş tarihine düşman komutanlarını satın alan komutan olarak geçti"³⁰⁰.

ABD'nin Irak'a başlattığı operasyonun ilk haftasında durumu "Irak Krizi" olarak niteleyen Dedeoğlu; bu durumun "soğuk savaş sonrası geçiş döneminin sonlandırılması sürecinin başlangıcı ve eski dünya düzeninin ABD tarafından ortadan kaldırılacağını gösteren bir dizi olgunun önemli bir başlangıç halkası olduğunu" ifade etmiştir. Dedeoğlu, klasik güç dengelerinin değiştirilmesi ve AB'nin, ticari, ekonomik, mali faaliyetlerini, güvenlik ve savunma politikalarını, Rusya ile kurduğu ittifak ilişkisini, Çin Halk Cumhuriyeti ile kurulacak denge politikasını, Ortadoğu'da ABD'nin şer eksenine içine soktuğu devletlerle sürdürdüğü ilişkileri kesmeye yönelik bir işlev taşıdığı tespitinde bulunmuştur³⁰¹. Yaşanan durumu Irak savaşı olarak niteleyen Yeldan ise, Irak Savaşını; yalnızca bir bölge sorunu değil, "küresel kapitalizmin içinde bulunduğu krizden çıkışı" şeklinde değerlendirmiştir³⁰². Her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsın, yaşanan bu süreç BOP'un hayata geçirilmesinde atılan en büyük adımdır ve BOP'un askeri ayağının can alıcı noktasıdır.

ABD'nin Irak'a yaptığı operasyonun başlarında planında yaptığı sık değişiklikler, ABD'nin gerçek planı nedir? ABD, günü birlik plan mı değiştiriyor? ABD, olayların önünde değil arkasında mı? gibi soruların sorulmasına neden olarak, ABD'nin süper güç olduğu konusunda şüpheye düşülmeye başladığını göstermişti³⁰³. ABD, Irak'ta direnişin Bağdat etrafında olacağını, en azından Şii'lerin ABD'ye destek vereceğini düşünürken; bu yanlış istihbarattan dolayı hayal kırıklığı yaşadı. Bush, savaş başlamadan önce kendi medyasından yoğun destek alırken, işler iyi gitmeyince suçlanmaya başladı³⁰⁴.

ABD'nin Irak'ı işgalinden hemen sonra; ABD, 1 Mayıs 2003'te Irak'ta savaşın sona erdiğini açıklamış, 16 Mayıs 2003'te işgal yönetimi kurulmuş ve BM

³⁰⁰ Nejat Eslen, " ABD'nin Stratejik Hataları", **Harp Akademileri Bülteni**, İstanbul, Yıl:40, Sayı:208, Temmuz 2004, s. 56.

³⁰¹ Beril Dedeoğlu, "Irak Krizi: Yine Yeniden Dünya Düzeni", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=343>

³⁰² A.Erinç Yeldan, " Irak Operasyonu ve Dünya Ekonomisi", <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=369>

³⁰³ Osman Metin Öztürk, "Yeni Bir Domuzlar Körfezi Herakatı Mı?", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=366>

³⁰⁴ Süleyman Seydi, "ABD'nin Irak Politikası", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=357>

Güvenlik Konseyi, 22 Mayıs 2003'te Irak'ın kontrolünü geçici olarak ABD ve İngiltere'ye verdiğini açıklamıştı. Iraklıların işgale direnişi de sürmekteydi.

Irak'ta meydana gelen çatışmalar aktörlerin bakış açısına göre değişmekteydi. Saddam yanlıları bu çatışmalara “ulusal kurtuluş hareketi”, İslamcı diye tabir edilen kesim “cihat”, Saddam yanlısı olmayanlar çoğunlukla “direniş”, ABD ise “terörizm” veya “ayaklanma” demektedir. Çatışmadaki gruplara, bunların ortak noktasını alarak “direnişçi” deniliyordu³⁰⁵. Direnişçilerin bazıları Saddam Hüseyin'e sadık olan güçler, diğerleri işgale son vermek isteyen Iraklılar ve komşu Müslüman ülkelerinden radikal İslam yanlılarıydı³⁰⁶. Iraklı direnişçilerin tutumları konusunda Arap medyasında pek çok tartışma gündeme getirildi. Bu tartışmalardan ilgi çeken biri de, direnişçilerin Amerikalılardan daha çok Iraklıları öldürdüğü yönündeydi. Arap kiliselerinin bombalanması ve adam kaçırp öldürmeler kimilerine göre araştırmaya değer görüldü³⁰⁷.

13 Temmuz 2003'te, Irak Geçici Hükümet Konseyi ilk toplantısını gerçekleştirdi. 22 Temmuz 2003'te ABD kuvvetlerinin Uday ve Kusay Hüseyin'i öldürmelerinin ardından, 23-24 Ekim 2003'te, 80 ülkenin katıldığı Madrid Konferansı'nda ABD'nin vaat ettiği 20 milyar dolara ilaveten 13 milyar dolar tahsis edilmesi öngörüldü. Irak'ın gelecek dört yılı için ABD ve Dünya Bankası tahminlerine göre 56 milyar doları hedeflediğine işaret edildi.

13 Aralık 2003'te, Saddam Hüseyin yakalanınca, neden sağ yakalandığına dair soru işaretleri oluşmuştu. Bazı çevreler Saddam'ın yakalanacağını anlayınca intihar etmediği gerekçesiyle korkak olarak nitelerken; bazıları kendinin ve Irak halkının haklarını savunabilmek için bunu tercih etmediği fikrinde odaklanıyordu. Bazılarının düşüncesi de; yaşanan bu durumun ABD-Saddam ittifakının bir parçası olduğu yönündeydi.

19 Ocak 2004'te on binlerce Şii Müslüman yeni hükümetin seçilmesine dair doğrudan seçimlerin yapılması talebiyle Bağdat' ta yürüyüş gerçekleştirdi. Bu; Irak'ın işgalinden itibaren oluşan en büyük protesto gösterisiydi.

³⁰⁵ Serhat Erkmen ve diğerleri, “Irak'ta Direniş”, <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran141.htm>

³⁰⁶ Rachelle Marshall, “Set a Date For Leaving Iraq and Start Now”, *Washington Report On Middle East Affairs*, Vol: 13, No:8, October 2004, s. 13

³⁰⁷ Reueel Marc Gerecht, “Dead or Alive?”, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/004/827awmhq.asp>

1 Mart 2004'te, Irak Hükümet Konseyi, İslam'ın Irak Anayasasına temel teşkil ettiği, aynı zamanda, temel hakların korunduğu taslak anayasanın tanındığı konusunda anlaşıldığını açıklamıştı. Ertesi gün, ABD'nin Irak'ta savaşın bittiğini açıklamasından itibaren en kanlı gün yaşandı. Şiiilerin ayin törenlerinde Bağdat ve Kerbela'da en az beş bombanın patlamasıyla en az 270 kişi ölümlen, 537 kişi de yaralandı. Hastaneye akın eden insanlar "ABD ve İsrail defol" sloganları attılar.

8 Mart 2004'te Irak Geçici Anayasası imzalandı. Irak Geçici Anayasası hazırlanırken saydamlığa ve temsile önem verilmemesi bakımından eleştirilmiş, bir bölgenin etnik temelde ayrıcalıklı yapılmasının uygun olmadığı, dine verilen önemin etnik ve dini temelde bölünmeyi teşvik ettiği ileri sürülmüştü. Bazıları, kadınlara tanınan %25'lik kontenjan ve silahlı grupların tek bir komutanlığa bağlanmış olmalarından dolayı, yasanın devrimci bir nitelik taşıdığını ileri sürmüşlerdi. Çoğunluk, düzeltmeler, iyileştirmeler yapılabileceğini ve yapılması gerektiğini vurgulamıştı³⁰⁸.

09 Mart 2004'te, Irak'ta, Irak polisi tarafından ilk kez ABD'li siviller öldürülürken, ABD'nin Irak'a operasyonunun birinci yıl dönümünde organize bir protesto gösterisi olmadı. Fakat, işgale direniş yoğun bir şekilde devam etmekteydi. Felluce bölgesi ise neredeyse direnişin bir simgesi haline gelmişti.

Operasyondan tam bir sene sonraki tabloda, Irak'ta ABD'nin ve İngiltere'nin iddia ettiği gibi KİS olmadığı, başta ilan edilen demokratik yönetimin kurulması işleminin henüz gerçekleşemediği, ülke içinde etnik unsurlar arasındaki çatışmaların giderek arttığı, dış petrol satışlarının gerçekleştirilemediği, Irak'a yeteri kadar yabancı yatırımın giremediği, ABD'ye başlangıçta Irak operasyonu için destek veren bir takım ülkelerin bu desteklerinin niteliğini değiştirdikleri, ölen Iraklıların rakamlara dökülmediği ve bu operasyonun bölgeye istikrardan çok yeni istikrarsızlıkları getirdiği görülmekteydi³⁰⁹. Bunca ay geçmesine ve milyonlarca dolar harcanmasına rağmen, olumsuzlukların daha fazla olduğu, Irak'tan en kısa sürede çıkılmadığı takdirde Filistinlilerin İsrail'den nefret etmelerine benzer şekilde

³⁰⁸ http://www.foreignpoliy.org.tr/tvr/toplanti/irakanayasa_30034.htm (22-23 Mart 2004'te Ankara'da Dış Politika Enstitüsü ile Bilkent Üniversitesi tarafından düzenlenen " Yeni Anayasasına Giden Yolda Irak" sempozyumu değerlendirmesidir).

³⁰⁹ Çağrı Erhan, , "Operasyon İstikrar Değil Belirsizlik Getirdi", <http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=952>

Iraklıların nefretinin kazanılacağına dair özeleştiriler de yapılmaktaydı³¹⁰. Tehlikeli silahların teröristlerin eline geçmesi; “Saddam Hüseyin’in başaramadığını Bush başardı” şeklinde değerlendirmelere neden olmuştu. Kuşkusuz buna sebep, işgal sonrası istikrarın sağlanamamasıydı³¹¹.

2004 Nisan ayının başlarında, Şii örgüt lideri Muktada el-Sadr yanlısı göstericiler Irak’ın çeşitli şehirlerinde yürüyüş yapmışlar, koalisyon güçleri ortada Sünniler ve güneyde Şiiler olmak üzere bir anda iki cephede savaşa karşı karşıya kalmışlardı. Sadr’a bağlı güçler Kafa, Kut ve Necef’in bir bölümünde kontrolü ele geçirmişlerdi. Bu arada yabancı işçilere yönelik adam kaçırmaya olayları devam etmekteydi. 2004 Nisan ayının sonunda, Iraklı mahkumlara yapılan işkence fotoğrafları bütün dünya medyasında yayınlandı ve büyük yankı buldu.

Amerikalıların, Iraklılara Ebu Garip hapisanesinde işkence yaptıkları belgelenince, Bush’un Irak vatandaşlarına doğrudan hitap ederek Ebu Garip’in ABD’nin politikalarını ve karakterini yansıtmadığını açıklaması beklendiği halde³¹²; Bush, Arap televizyonlarındaki görüşmelerinde Iraklıların ihtiyacı olan “üzgünüm” lafını söylemeyi kabul etmemişti³¹³.

17 Mayıs 2004’te, bir intihar komandosu tarafından Irak Hükümet Konseyi Başkanı İzzeddin Selim öldürülürken, aynı ayın sonuna doğru Sadr’ın Mehdi Ordusunu Necef’ten çekme barış anlaşması teklifine rağmen, Necef’te ABD kuvvetleri ile Sadr’a bağlı güçler tarafından çatışmalar devam etmekteydi.

1 Haziran 2004’te Geçici yönetim kendini feshetmişti. Devlet Başkanlığına da Gazi Yaver seçilmişti. Devlet başkanlığına ABD’ye yakın olarak bilinen Adnan Paçacı’nın değil de, Gazi Yaver’in seçilmesi, “Irak yönetimin inisiyatif kullanması” şeklinde değerlendirilip, “Iraklıların söz söylemeye başladığı” yönünde bir yoruma yol açsa da³¹⁴, yeni hükümetin aldığı kararlarda ABD’den bağımsız hareket etmediği görülmüştü.

³¹⁰ Charley Reese, “Iraq on the Verge of Implosion”, *Washington Report On Middle East Affairs*, Vol:13, No: 8, October 2004, p. 13.

³¹¹ http://globalsecurity.com/war_on_terror/making_things.htm

³¹² Fred Kaplan, “How to stay in-without staying the course”, <http://slate.msn.com/?id=2099956&>

³¹³ Fred Kaplan, “Why Bush Didn’t Apologize”, <http://slate.msn.com/id/2100015/>

³¹⁴ Mete Çubukçu, “Egemenlik, Çözüm ve Irak’ın Geleceği”, *Foreign Policy Türkiye Baskısı*, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, Temmuz/Ağustos 2004, s. 16.

2004 Haziran ayında, Sadr'ın Irak Geçici Hükümetini tanıyıp yandaşlarını görüşülen ateşkes noktası sınırına göndermesine rağmen, Sünni direnişçilerin Irak güvenlik güçlerine yönelik koordineli saldırıları da sürmekteydi. Yönetimin Iraklılara devri yaklaşırken, Irak'taki şiddet her geçen gün artmaktaydı. Nihayetinde, 28 Haziran 2004'te, ABD yönetimi, planlanandan iki gün önce İstanbul'da NATO zirvesi devam ederken, Irak Geçici Hükümeti'ne yetki devrini gerçekleştirdi.

ABD'nin Irak'ta uygulamaya koymak istediği siyasi sistemde üç hedefi vardı. Birincisi; Washington'un Irak'ı küresel kapitalist sisteme dahil etmesiyle ilgilenen ve işgal güçlerince inşa edilen devleti yönetebilecek yerli yada yabancı uyruklu seçkin kişiler yetiştirebilmek, ikincisi; ABD'nin projelerine karşı çıkan seçkin kişileri saf dışı bırakmak ve sonuncusu; ABD'nin siyasi talepleri doğrultusunda görüş birliği oluşturarak, Iraklıların çoğunluğunu ABD projelerine karşı çıkmalarını önlemek için yetiştirdiği bu seçkin kişilerin Irak'ın çoğunluğu üzerinde hakimiyet kurmasını sağlamaktı³¹⁵.

Yönetimin Iraklılara geçmesinden sonra da, Iraklı direnişçilerin gerçekleştirdiği adam kaçırma olayları artarak devam etmekteydi. Yabancı kamyon şoförlerinin kaçırılması olayları da artmaktaydı.

6 Eylül 2004 tarihine gelindiğinde, 28 Haziranda yönetimin Iraklılara devrinden itibaren ölen ABD askerlerinin sayısı 138'i bularak savaş zamanında ölenlerin sayısını geçmişti. 7 Eylül 2004'te, Irak'ın işgalinden beri ölen ABD askerinin sayısı 1000'e ulaşmıştı. ABD yönetimi, Irak'ta direnişin artmasının Ocak 2005'te planlanan seçimleri sekteye uğratabileceğinden endişe duyar hale gelmişti³¹⁶. Bomba yüklü araçların patladığı, ülkenin bazı bölgelerinde lağım ve içme suyu şebekesinin çökmesine bağlı olarak salgın hastalıkların olduğu ve halkın kendini güven içinde hissetmediği bir durumda Başbakan Allavi, Irak'ta başarılı olduklarını beyan etmekteydi.

Irak' ta güvenlik kaygı verici boyutlara ulaşınca, ABD yönetiminde, BM'nin Irak'ta daha fazla yetkilendirilmesi tartışılmaya başlandı. Aslında ABD'nin Irak'taki denetim gücünü BM'ye devretmekten yana olmadığı, operasyona başlarken BM'yi

³¹⁵ William I. Robinson, "What to Expect from US Democracy Promotion in Iraq", <http://repositories.cdlib.org/gis/13/>

³¹⁶ Stephen Lanier, "Low Intensity Conflict and Nation-Building in Iraq", Center for Strategic and International Studies, Washington, October 22, 2004, s. 17.

hiç bir şekilde dikkate almayan ABD'nin daha sonra meşruiyet arayışıyla ilgili olarak BM'nin kapısını çalmaya hazırlandığı değerlendirilmekteydi. Sonrasında, Beyaz Saray, Irak operasyonu için Kongreden 60-70 milyar dolarlık ek bütçe talep etti³¹⁷. Halbuki ABD hükümeti, 2004'ün başlarında Irak'ta demokrasinin tesisi için en az 458 milyon dolar ayırmıştı³¹⁸.

Irak'ta adam kaçırmaların yoğun olduğu bu dönemde, 18 Ekim 2004 itibarı ile bu olayları üstlenen 17 farklı grup mevcut iken yaklaşık 150 yabancı rehineden takriben 40 tanesi öldürülmüştü ve en az 20 tanesi de bu grupların elindeydi³¹⁹. Irak'ta ortamın karmaşık bir hale gelmesinde, Irak içinde etkiye sahip olan İran'ın izlediği politikaların da önemli bir yeri olduğu düşünülmekteydi³²⁰. 2004'ün Ekim ayında, ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, dış ilişkiler konseyinde yaptığı konuşmada; "Saddam ile El Kaide arasında bir ilişki olduğuna dair şimdiye kadar hiç bir güçlü, sağlam kanıt görmediğini" söylemişti. Başkan yardımcısı Dick Cheney ise hala bu arada bir ilişki olduğunu savunmaktaydı³²¹. Irak'ta Ekim 2004'te yapılması planlanan nüfus sayımı da, sağlıklı bir nüfus sayımı için gerekli ortamın oluşmaması ve bazı grupların nüfus sayımından istedikleri sonucu elde edemeyeceklerini düşüncelerinden dolayı iptal edildi.

Kasım 2004 itibarıyla, Irak'ta 340.000 kişilik Irak Güvenlik Gücü'nün yanı sıra, 29 ülkeden yaklaşık olarak 155.000 personelin bulunduğu Koalisyon ve İstikrar Gücü'nün yaklaşık 135.000'i ABD personeli idi³²². Irak Başbakanı İyad Allavi'nin, 7 Kasım 2004'te, Ocak 2005'te seçimlerin düzenlenmesine olanak sağlamak amacıyla, kuzey bölgesi hariç, bütün ülkede 60 günlük olağanüstü hal ilan etmesinden hemen bir gün sonra, yaklaşık 12.000 kişilik ABD'li ve Irak güçlerinin katılımıyla Felluce'ye bir hareket düzenlendi.

Guardian gazetesinin değerlendirmesine göre, Felluce hareketinin zamanlamasında, Amerika'da yapılan başkanlık seçimleriyle Irak'ta yapılacak

³¹⁷ Çağrı Erhan, , "ABD BM'den Ne Çıkaracak?", <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=618>

³¹⁸ Los Angeles Times, "Iraq; One Year Later : Transition, But to What?", March,20, 2004

³¹⁹ Rod Nordland, "Hostage Business", Newsweek, October 18, NewYork, 2004, s. 38.

³²⁰ Arif Keskin, "ABD-İran ve Irak Güvenlik Sistematiği",

<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=690>

³²¹ Şanlı Bahadır Koç, "Rumsfeld, Bremer ve Irak",

<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=1369>

³²² http://www.tsk.mil.tr/bashalk/toplanti/basbilotplanti/kasim2004/kasim2004_basinbrifingi.htm

seçimler belirleyici olmuştu³²³. Bilindiği gibi, ABD’de seçimler 2 Kasım 2004’te yapılmıştı.

2004 yılının son ayına gelindiğinde de Iraklı direnişçiler ile ABD güçleri arasındaki çatışmalar devam etmekteydi. Seçimler yaklaşırken, Irak Savunma Bakanı, İran’ı Irak’ın en tehlikeli düşmanı olmakla ve bu ülkede büyük bir terörist şebekeyi yönetmekle suçlarken; Devlet Başkanı Gazi El Yaver de, Iraklı asilerin operasyonlarını Suriye’den yürüttüğünü belirtiyordu. Bu durumu bir şikayet olarak gören ABD de, İran ve Suriye’ye yönelik yaptığı eleştirilerin dozunu artırmaktaydı.

30 Ocak 2005 tarihinde bir çok şehirde çatışmalar devam etmesine rağmen gerçekleştirilen ve katılımın yaklaşık %59 olduğu seçimlerde; en çok oyu % 48.1 ile Şii İttifakı alırken, Kürdistan İttifakı oyların % 25.4’ünü, Allavi’nin başını çektiği blok da % 13.6’sını aldı.

Seçimlere katılımın az olması; seçimlerin demokrasi anlayışından uzak ve ABD’nin iş başına getirmeyi düşündüğü yönetimi meşrulaştırmasının bir aracı olarak da yorumlandı.

ABD, bazı engellerle karşılaştı da, Irak ve Ortadoğu’da hedeflerine adım adım ilerlerken; Mart 2005 sonunda ABD Başkanlık İstihbarat Komisyonu’nun, Irak’ın KİS konusunda savaş öncesi muhakemesinin neredeyse tamamının yanlış olduğu ve bunun, ABD için büyük bir istihbarat başarısızlığı olduğuna dair raporunu yorumlayan Bush, “ hata payımız giderek düşüyor” şeklinde bir yaklaşımla, Irak halkı ve dünya kamuoyu ile alay eder gibiydi.

Birleşik Irak İttifakı ile Kürt İttifakı, hükümet yapısı konusunda anlaşmaya varınca; Irak Meclisi’nin yönetim kadrosunu oluşturmak üzere, 16 Mart 2005’te ilk oturumunu gerçekleştirmesiyle, Sanayi Bakanı Sünni Arap Hacim el Hassani’nin Meclis Başkanı seçildi. Ardından, Irak Meclisi, 6 Nisan 2005’te, Devlet Başkanı olarak KYB lideri Celal Talabani’yi seçti. Sonrasında, Başbakanlık Konseyi de başbakanlığa Şii politikacı İbrahim el Caferi’yi atadı.

Talabani, Devlet Başkanlığına seçilmesinin ardından; yalnızca Kürtleri değil, tüm Iraklıları yöneteceğini söyleyerek, ülkeyi güvenliğe kavuşturmaya çalışacağını dile getirdi. Sonrasında bağımsız bir Kürt Devleti’nin yaşayamayacağını beyan eden

³²³ http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2004/11/041109_pressreview.shtml

Talabani, direnişin önüne geçmek için çareyi Kürt ve Şii milislere görev verilmesinde buldu ve Saddam Hüseyin'e idam kararı verilmesi durumunda bunu onaylamayacağını ifade etti.

Türkiye ve Irak Türkleri hakkında da olumlu açıklamalar yapan Talabani'nin sözleri ile yaptıklarının çelişkili olduğunu geçmişten bilmekteyiz. Talabani, karar alma mekanizmasında bulunduğu konum itibarı ile etkili olacakmış gibi görünse de, ABD'nin doğrudan tesiri ile hareket edeceği şüphe götürmez bir gerçektir.

Irak'ın önündeki takvime göre; Irak Meclisi 15 Ağustos 2005'e kadar anayasayı hazırlayıp bunu Ekim 2005'e kadar da halk oylamasına sunmaktan sorumludur. Anayasanın onaylanması durumunda da 15 Aralık 2005'te genel seçimlerin yapılması planlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİNDE IRAK TÜRKLERİNİN YAŞAM MÜCADELELERİ

2.1. TÜRKLERİN IRAK'A GİRİŞLERİNDEN OSMANLI EGEMENLİĞİ DÖNEMİNE KADAR IRAK TÜRKLERİ (684-1534)

Irak Devleti vatandaşı olan soydaşlarımıza çoğunlukla “Türkmen” denilmektedir. Bu sözcük, gerek eski eserlerde, gerekse son zamanlarda yapılmış olan araştırmalarda çeşitli yorumlara uğramış ve farklı şekillerde açıklanmıştır.

İlk kez XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un “Divan-ı Lügat-it Türk” adlı eserinde rastlandığı bilinen bu kelimenin, Türklerden Müslüman olanlara bu adın verildiği esasına dayandırılmasıyla, “Türk ve iman” şeklinde bir açıklanışı vardır. “Türkmen” sözcüğünün anlamı için, “Büyük Türk”, “Türklük ve Türkler”, “Koyu Türk”, “Halis Kan Türk” gibi tespitler de yapılmıştır¹.

En çok kabul gören görüş ise; “Müslüman Oğuzlara Türkmen adının verildiği” görüşüdür. Oğuzlar kendilerine uzun süre "Türkmen" dememişlerdir. Oğuzlara İslamiyet'i kabul edişlerinden itibaren “Türkmen” denildiği bilinmektedir². Özgürel'e göre; Irak Türkleri, Irak'ın kuzeyine yerleşen Bozokların, Bayat ve diğer kollarının oluşturduğu topluluktur³.

Irak Türkleri, “Türkmen” olarak bilindikleri halde gelmiş geçmiş bütün Irak hükümetleri onları “Türk” ya da “Türkmen” olarak adlandırmaktan kaçınmışlardır. Buna sebep olarak, Irak Devletinin kuruluş nedenleriyle birlikte gündeme getirilen birtakım politik kaygılar gösterilebilir⁴. Bu soydaşlarımızın Türk olduklarının mutlaka ifade edilmesi gereken durumlarda da, “Türk” ifadesinden özellikle kaçınılmış, “Türkmen” ifadesi tercih edilmiştir.

¹ Küçükkaragöz, a.g.e. , s.24.

² Mim Kemal Öke, *Musul-Kürdistan Sorunu 1918-1926*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1995, s.14.

³ Avni Özgürel, “Telafer'e Güç Verecek Kapı”, *Radikal*, 26 Eylül 2004

⁴ Meryem İmamzade, *Irak Dosyası*, İstanbul, Akabe Yayınları, 1986, s.124

MÖ. Orta Asya'dan göç eden Türk gruplardan Mezopotamya'ya gelenler olduğu, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan çok önceleri çeşitli adlar altında Türk grupların Irak bölgesine geldiği bilinmektedir⁵.

Irak Türklerinin, Şah İsmail tarafından Azerbaycan'dan bölgeye getirilip yerleştirilen Maraga Türklerinden olduğuna dair batılı kaynakların görüşü de vardır⁶.

Irak Türklerinin Irak'a yerleşmelerini, üç göç dalgasının sonucuna dayandırmak mümkündür. İlk dönem, 694 yılındaki Emevilerin getirişidir. Irak'a Türk göçünün belkemiğini teşkil eden ikinci dalga olup, bu akım 1050 yılından sonra Selçuklular tarafından yapılmıştır. Üçüncü ve son dalga ise Yavuz Sultan Selim'in Musul bölgesini Osmanlı topraklarına katması ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı aldıktan sonra Türk hakimiyetini bütün Irak'a taşıdığı Osmanlılar devridir. Türklerin askerlik ve strateji alanındaki üstünlüklerini fark eden Emeviler, bir kayda göre, 694 yılında onları yöreye getirip ordu kurmuşlardır⁷.

Emevi halifesi Muaviye tarafından Horasan'a gönderilen Ubeydullah bin Ziyad'ın, 674 yılında, Buhara prensesi Hatun emrindeki Türk kuvvetleri ile şiddetli çarpışmalardan sonra barış yapmak zorunda kaldığı, sonra, Ziyad'ın yanına aldığı 2000 kadar Türk askerini Irak'a götürerek, Basra'ya yerleştirdiği ve bunlardan Yemame'de asi Arap bedevilerinin bastırılmasında yararlandıdığı görüşü de vardır⁸.

Horasan ve Maveraiünnehir'de fetihlere girişen İslam ordularına katılan Türk beylerinin, Emeviler döneminde orduda önemli görevler almaya başladıkları bilinmektedir⁹. Horasan Valisi, halifenin emri üzerine 749 yılından sonra Türkistan'ın çeşitli şehirlerinden her yıl Irak'a 2000 Türk savaşçısı göndermiştir. 755 yılında ise, Horasan Valisi, 20.000 Türk savaşçısını Irak'a göndermiştir¹⁰.

⁵ Şevket Koçsoy, **Irak Türkleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1991, s. 125.

⁶ <http://www.kerkuk.net/haberdetay.asp?haberid=2830>

⁷ Öke, a.g.e., ss.14-15

⁸ Hakkı Dursun Yıldız, **İslamiyet ve Türkler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Ebebiyat Fakültesi Yayını, 1976, ss. 11-13'den Küçükkaragöz, a.g.e, s. 21 (Sözkonusu bilgiyi Küçükkaragöz, Yıldız'ın kitabından aktarmaktadır.)

⁹ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, İstanbul Ün. Ed. Fak. Yayınları, 1970, s.174

¹⁰ Suphi Saatçi, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 1996, s.40

Abbasi döneminde Türklerin Irak'a girişleri yoğunlaşmıştır. Memun'un tahta oturmasında büyük rol oynayan Türkler, Bağdat'a yerleştirilmişlerdir. Türk askerlerinden oluşan yeni kuvvetler, Memun'u savunmak için Bağdat'a getirilmiştir.

Mutasım devrinde 835 tarihinde Samerra şehri kurulmuş, bu şehirde Türk askerlerinin mevcudu bir ara 40 bine kadar çıkmış, bu askerler çeşitli yörelerden getirilen ve devlet bütçesinden maaş ödenen Türk kızlarıyla evlendirilmişlerdir¹¹.

Daha sonra, Türk komutanı Beckem, İran'dan askerleri ile birlikte kaçarak Vasıt Valisi Muhammed bin Raik'e Emirül-Ümera'nın ordusuna girmiştir. 938 yılında Beckem, Raik'in yerine halife tarafından Emirül-Ümera tayin edilmiştir. Beckem ölünce yerine yine bir Türk komutanı olan Tozun atanmıştır. 944-945 yıllarında üç kez Vasıt'a saldıran Büveyhoğlu Ahmet, 945 tarihinde, Bağdat'a girerek, iktidarı ele almıştır. Böylece Irak'ta Büveyhoğulları'nın hakimiyet dönemi başlamıştır¹².

Irak Türkleri, Osmanlı egemenliğine kadar Irak'ta hüküm süren devletlerin kontrolünde yaşamışlardır. Bu devletler şunlardır¹³:

- a. Büveyhiler Dönemi(945-1055)
- b. Selçuklular Dönemi
 - (1). Büyük Selçuklular(1055-1157)
 - (2). Irak Selçukluları(1118-1194)
- c. Atabeyler Dönemi
 - (1). Musul Atabeyleri(1127-1233)
 - (2). Erbil Atabeyleri(1144-1233)
- d. İlhanlılar Dönemi(1258-1344)
- e. Celayirliler Dönemi(1339-1410)
- f. Karakoyunlular Dönemi(1411-1468)
- g. Akkoyunlular Dönemi(1468-1508)

¹¹ Koçsoy, a.g.e. , s.126.

¹² Küçükkaragöz, a.g.e,s.22.

¹³ Bu dönemlere ait detaylı bilgi için Bknz. Saatçi, a.g.e, s. 44-87

e. Safeviler Dönemi(1508-1534)

2.2. OSMANLI EGEMENLİĞİ DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ (1534- 1918)

Tahrir defterleri, Irak Türkleri hakkındaki ilk yazılı belgelere Osmanlı arşivlerinde 1538 yılında ulaşmışlardır. Bunlar, Tapu Kadastrodaki 111 numaralı defterdedir¹⁴.

Osmanlılar, Safevilerle ilk kez Çaldıran Savaşı'nda karşılaşarak, Musul, Kerkük¹⁵ ve Erbil gibi şehirleri Osmanlı topraklarına katmışlardır. Bağdat da, 1534'te ele geçirilmiş ve Irak'a Bağdat Beylerbeyliği adı verilmiştir. 1555 yılında bütün Irak Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiştir.

1624 tarihinde, Bağdat'a gelen İran kuvvetleri, Bağdat'ı işgal etmişlerdir. Şah Abbas'ın Bağdat'ta ve diğer şehirlerde Sünni Türklere karşı giriştiği baskı ve işkenceler Irak Türklerinin büyük bir bölümünün kuzeye doğru kaçmasına ve dağılmasına neden olmuştur.

IV. Murat'ın 1638'de Bağdat'ı ele geçirdiği sefer esnasında IV. Murat, Kerkük'e uğradığı zaman bir Türk ailesi, Kerkük'ün güneyindeki Baba-Gürgür'deki kuyulardan çıkardıkları ham petrolü orduya hediye etmiştir. Padişah, 1049-"1640" tarihli bir fermanla bölgede petrol çıkarma hak ve ayrıcalığını Neftçizadeler (Neftçioğulları) adını taşıyan bu aileye vermiştir¹⁶.

Bu dönemde Hanekin, Kızlarbat, Mendeli, Kerkük ve Erbil Bölgelerine Türkmen boyları yerleştirilmiş, Irak-ı Acem hariç bütün Irak, 1639 yılında yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1645'te, Basra da alınmıştır. Buraya vali tayin edilen Hüseyin Paşa'nın çıkardığı isyan, 1667 yılında bastırılmıştır.

¹⁴ Bu bilgi, daha önce Irak'ta yaşamış ve Irak Türkleri ile ilgili çok sayıda çalışması olan Prof. Dr. Suphi Saatçi'den alınmıştır.

¹⁵ Kerkük ve yöresi (Telafer'den Mendeli'ye kadar olan bölge), daha sonra, 1785 tarihinde Amerika'da yayınlanan haritada "Turkomania", yani "Türkmeneli" olarak gösterilmiştir. Bkz. İzzettin Kerkük, " ABD'nin Irak'ta Türkmenleri Dışlayan Politikası Adaletsiz ve Yanlıştır, **Kardaşlık** , Yıl:5, Sayı:18, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Nisan-Haziran 2003, s. 8

¹⁶ Nazmi Sevgen, "Kerkük Türkleri", **Müdafaa-i Hukuk Atatürkçü Aylık Dergi**, Sayı:52, Ankara, Aralık 2002, , s.56

Daha sonra, Basra'nın hakimiyeti bazı aşiretlere ve İranlılara geçmiştir. 1699 Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu Basra'ya tekrar hakim olmuştur.

1704 yılında Eyüplü Hasan Paşa'nın Bağdat Beylerbeyliği'ne atanması ile başlayıp, 19 yıl süren ve Kölemen Valileri'nin iktidar dönemi olarak adlandırılan dönemde ülkede istikrar sağlanmıştır.

1731'de, Osmanlı kuvvetlerinin Irak ve Azerbaycan olmak üzere iki yönden İran'a saldırıya geçmesi neticesinde Kirman'dan sonra Hamedan da ele geçirilince, yapılan antlaşma ile Irak'ın doğu sınırları Hamedan'ı da içine alacak şekilde genişlemiştir.

Sonrasında İran'da iktidarı ele geçiren Nadir Şah,1733'te Erbil ve Kerkük'ü işgal ederek, Bağdat'ı kuşatmıştır. Bölgeye başkomutan olarak atanan Topal Osman Paşa, Kerkük'ü geçerek Nadir Han'ı yenmiş ve Bağdat kuşatmadan kurtarılmıştır¹⁷.

1736'da Nadir Han'la Kasr-ı Şirin sınırlarını esas alan bir anlaşma imzalanmasının ardından, Nadir Han, 1743'de Hille ve Kerkük'ü işgal ederek Musul'u kuşatmıştır. Osmanlı Ordusu'nun müdahalesinden sonra, İran'la 1746 yılında anlaşmaya varılarak istikrar sağlanmıştır.

Kölemen Süleyman Ağa (Büyük Süleyman Paşa), 1779'da Basra hakimliğine gelince, Bağdat ve Zor eyaletleri de kendisine verilmiştir. Bu vali, Arap ve Kürt aşiretlerini kontrol etmiş, Irak'ta büyük çapta onarım faaliyetlerinde bulunmuş ve tarım ve ticarete büyük atılımlar gerçekleştirmiştir.

Bu dönemde, Irak'ın kuzeyinde¹⁸ hüküm süren Baban Sancağı'nın başına Süleyman Paşa tarafından getirilen İbrahim Paşa, 1784'da Tanca Ro Vadisi'nde bir kasaba kurarak, buraya Süleymaniye adını vermiştir¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu, Büyük Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra, bu yönetime son vermek düşüncesiyle,1810'da, Halef Efendi'yi bölgeye göndermiş; Abdullah Ağa vali tayin edilerek bölgede Osmanlı otoritesi yeniden tesis edilmiştir.

¹⁷ Küçükkaragöz, a.g.e,s.55

¹⁸ Irak'ın kuzeyi:Hanekin, Süleymaniye, Dohuk ve Erbil şehirlerinin bulunduğu, 1970 Özerklik Anlaşmasıyla Bağdat Hükümeti tarafından Irak Kürdistanı şeklinde tanımlanan ve 1991'den sonra "Kuzey Irak" olarak adlandırılan bölge olup, çalışmada genel olarak Musul ve Kerkük'ü de içine alan bir coğrafi bölge olarak değerlendirilmiştir.

¹⁹ Küçükkaragöz, a.g.e,s. 56

Sonrasında, Davut Paşa, 1816'da başlayan valilik döneminde Irak'ta büyük kalkınmalara imzasını atmasına rağmen, merkezi otoriteden uzaklaşması nedeniyle üzerine birlikler gönderilmesi neticesinde 1831 yılında valiliğine son verilmiş, Irak da tekrar merkezi otoriteye bağlanmıştır. Daha sonra, Irak'ta Osmanlı otoritesi devam etmiştir. Bağdat ve Basra eyaletlerinin tek bir valiye bağlanmasına son verilmiş, Musul ve Kerkük sancaklarına katılmışlardır.

Davut Paşa'nın 1830'da verdiği izinle İngiliz Hükümeti Irak su yollarını işletmek üzere bir program hazırlamış, Dicle ve Fırat'ın haritasını çıkarma iznini de almayı başarmış ve bu haritaları 1842'de tamamlayabilmiştir. Bağdat Valisi Namık Paşa, İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve 1868 yılında Osmanlı-Umman Deniz Nakliyat Şirketi'ni kurarak, bu faaliyetlere karşı cephe almıştır. 1869'da Mithat Paşa'nın Bağdat Valiliği'ne atanmasıyla Irak'ın modernleştirilmesi hızlanmış, Mithat Paşa üç yıllık süren görevi sırasında, Irak'ta özellikle Bağdat'ta hayata geçirdiği sosyal ve ekonomik kurumlarla kayda değer hizmetler yapmıştır²⁰. 1875'de ayrı bir eyalet haline getirilen Basra'da Tanzimat ilkeleri de uygulanmıştır.

Petrolün ve dolayısıyla bölgenin öneminin gittikçe arttığı I. Dünya Savaşı öncesinde petrol bölgelerini padişahın şahsi mülkü ilan eden Sultan II. Abdülhamit'in rakip ülkeleri birbirleri ile çekiştirmek ve bölgede oynanan oyunları dengelemek siyaseti doğrultusunda, Bağdat Demiryolu İmtiyazı Almanlara verilmiş, Şattularap ve Fırat sularının düzenlenmesi projesi de Türk-İngiliz işbirliğiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1909'da, Abdülhamit'in tahttan indirilmesinin ardından, İngiliz Hükümeti'nin, İttihat ve Terakki Hükümeti'ne petrol imtiyazları konusunda uyguladığı baskı neticesinde Osmanlı Maliye Bakanı Cavit Bey, yanında Osmanlı Borçları Komisyonu'nda yer alan bir Ermeni olan Kalust Gülbenkyan'la beraber petrolle ilgili görüşmeler yapmak üzere İngiltere'ye gitmiş, daha sonra görüşmelere Osmanlı Hükümeti adına devam eden Gülbenkyan'la İngilizler'in imzaladıkları anlaşma neticesinde Gülbenkyan'a Musul petrollerinden %5 hisse verilmiştir²¹.

²⁰ Saatçi, a.g.e, s.103.

²¹ Saatçi, a.g.e, s.109.

Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde, Irak'taki kuvvetleri başka cephelere göndererek, Basra'da az bir kuvvet bırakan Osmanlı Devleti²², 22 Kasım 1914'te İngilizlerin Basra'yı işgaline engel olamamıştır.

İngiliz kuvvetlerinin 1915'te İmamare ve Nasiriye'ye girmesinin ardından takviye almaya başlayan Osmanlı Ordusu, daha sonra Kut'ta İngilizleri yenmiş ve 29 Nisan 1916'da İngilizler Kut'ta teslim olmuşlardır²³.

Aralık 1915'te Necd Emiri İbni Suud ile de bir antlaşma imzalayarak Basra Körfezi'nin güney kıyılarında İbni Suud'un bağımsızlık ve egemenliğini tanıyan İngiltere, Mekke Şerifi Hüseyin ile Ocak 1916'da bölgede bağımsız bir devlet kurulmasına yönelik anlaşmasının ardından, Fransa ile de 9-16 Mayıs 1916 tarihleri arasında Sykes-Picot Antlaşması'nı imzalamıştır.

Savaş esnasında bölgede 1917'ye kadar çok önemli bir gelişme yokken; 24 Mart 1917 tarihinde İngiliz kuvvetlerinin Bağdat'ı işgalleri, Osmanlı Ordusu'nun önemli birlikleri İran içlerinde bulunduğundan dolayı önlenememiştir²⁴.

İngilizlerin 27 Nisan 1918 günü gerçekleştirdiği taarruz neticesinde Osmanlı birlikleri, Kerkük istikametinde çekilmeye başlamış, daha sonra Kerkük'ü de bırakarak, Altunköprü üzerinden Küçük Zap gerisine çekilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin müttefikleri yenilgiyi kabul ederek, barış anlaşmaları imzalarken, Osmanlı Devleti'nin de bir barış anlaşması yapması kaçınılmaz gözüküyordu. İngilizler ise bir anlaşmadan önce Musul'u ele geçirmeyi istiyorlardı.

Ali İhsan Paşa ve Selahaddin Adil Paşa 24 Mayıs 1918'de Bağdat ve Kerkük'ü tekrar ele geçirdilerse de bu bir işe yaramamış²⁵, nihayetinde, 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Mondros Mütarekesi imzalanmıştır.

Mondros Mütarekesi imzalandığı zaman, Musul'a 13 mil uzaklıkta bulunan İngilizler, Mütarekenin imzalanmasından sonra, baskılarını artırarak, 10 Kasım 1918'de Musul'u elde etmişlerdir²⁶.

²² Çobanoğlu, a.g.e. , s.97.

²³ Saatçi, a.g.e, s.112.

²⁴ Celalettin Yücel, **Dış Türkler**, İstanbul, Hun Yayınları, 1976, s.98

²⁵ Saadetin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999, s. 265

²⁶Çobanoğlu, a.g.e, s.98.

2.3. OSMANLI EGEMENLİĞİ DÖNEMİNDEN SONRA IRAK TÜRKLERİ (1918-2005)

2.3.1. BAAS PARTİSİ ÖNCESİ DÖNEMDE IRAK TÜRKLERİ (1918-1968)

2.3.1.1. 1918-1926 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

Anadolu’da, I. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle başlayan Kurtuluş Savaşı ruhu, Musul, Kerkük ve Erbil Türklerine de sirayet etmiş ve İngiliz işgaline karşı mücadele başlamıştı. Irak Türkleri, İngilizlerin bölgedeki aşiret reislerini elde etmek için verdikleri uğraşı boşa çıkarmak için çaba sarf ederek mücadelelerini sürdürmüşlerdi.

Daha sonra Anadolu’ya geçip Milli Mücadeleye katılan Irak’lı aşiret reisi Acemi Sadun Paşa, Iraklıların Türkiye’ye bağlılığını bildiriyor ve Mustafa Kemal Paşa ile haberleşiyordu²⁷.

Misak-ı Milli’nin, 10 Ocak 1920’de toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından onaylanmasından sonra, 23 Nisan 1920’de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Misak-ı Milli’yi kabul ve ilan etmişti.

Şubat 1920’de son Osmanlı Mebusan Meclisi’nce yayınlanan Misak-ı Milli’nin birinci maddesinde, “30 Ekim 1918 tarihinde elimizde bulunan toprakları içine alan bölgeler, milli sınırlarımız içerisinde” denilmekteydi²⁸.

İngiliz işgali altındaki Irak’ta 1920 yılında manda rejimi ilan edilmişti ve halk bu durumdan memnun değildi. Haziran 1920’de Rumeyse’de başlayan ayaklanma, daha sonra, Irak’ın değişik bölgelerine yayılmıştı. Irak Türkleri, Telafer’de İngiliz kışlasını basmışlar, fakat, İngilizlerin kendilerine yönelik hazırlıklarının büyüklüğünü öğrenince Telafer’i boşaltmışlardı. Hindistan’dan getirilen takviye birliklerle, ayaklanmayı güçlükle bastıran İngilizler, tutuklamalara ve toplu idamlara başlayıp, birçok aydın ve ileri gelen şahısları sürgüne gönderdiler²⁹.

1920’de, Kaç Kaç Katliamı ile Irak Türklerine yapılan katliam, Irak Türklerinin sonraki 85 yılda çekeceği sıkıntıların habercisiydi.

²⁷ Saatçi, a.g.e, s.185

²⁸ Mustafa Necati Özfatura, *Kurtlar Sofrasında Ortadoğu II, Savaş Devam Ediyor*, İstanbul, Adım Yayınları, 1993, s. 83

²⁹ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 75.

Sonrasında, başta Türkler olmak üzere tüm Irak vatandaşları, istemeseler de Faysal'ı kral seçmek zorunda kalmışlardı. İngiltere'nin isteğiyle göstermelik bir oylama neticesinde Kral Hüseyin'in oğlu Faysal'ın 28 Ağustos 1921'de kral ilan edilmesiyle Irak'ta krallık dönemi başlamıştı.

Kerkük halkı, Faysal'ın krallığına biat etmediği gibi Musul sorunun savunulmasını beklediği için isyan da etmemişti. Irak Türkleri, o sıralarda kendisini Irak'a bağlı saymıyor, Türk Milli Mücadelesi için söylenen zafer türküleri arasında merakla kaderlerini bekliyorlardı³⁰.

Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerini içine alan Musul Eyalati'nin akıbeti, " Musul sorunu" olarak ortaya çıkmış ve Türkiye ile İngiltere arasında bir diplomasi savaşına dönüşmüştü.

Irak'ta soydaşlarımız 1924 yılında, İngiliz, Arap, Ermeni ve Süryaniler tarafından katledilmişlerdi³¹. 4 Mayıs 1924 tarihinde Kerkük'te Teyyari askerlerinden³² bir grup, çarşıda alışveriş yaparken, esnafla tartışmaya girmiş, tartışma sonrasında çıkan kavgada askerlerden biri yaralanmış ve diğerleri kaçmıştır. Daha sonra yanlarına silahlarını ve başka Teyyari askerlerini alarak halkın üzerine ateş açmışlardır. Bayram arifesinde meydana gelen bu olay halkın kendisini korumak için silaha sarılmasına neden olmuştur. Bu arada, Teyyariler birçok vatandaşın ölümüne sebebiyet vermişlerdir. Bunu duyan Kerkük çevresindeki aşiretler de silahlarıyla birlikte geldikleri Kerkük'te Teyyari askerlerinin üzerine yürümek istemişlerdir³³. Tam 12 saat süren katliamda Kerkük 'ün başta gelenlerinden 280 masum Türk katledilmiştir. Kerkük kalesi ve civarındaki evlerden yağmadan kurtulan ev veya iş yeri yok denecek kadar azdır . Anavatan basınında büyük yankılar yaratan bu katliama , her zaman olduğu gibi tüm dünya sessiz kalmıştır³⁴. Daha sonra Kerkük'teki İngiliz temsilcisi, suçluların cezalandırılacağını açıklayarak aşiretleri yatıştırmış, o dönemdeki Irak'ın İngiliz Siyasi Hakimi, 5 Mayıs 1924 tarihinde bir bildiri yayınlarak, zarar görenlere tazminat ödenmesi için hükümetin karar aldığını açıklamıştır.

³⁰ Nermin Neftçi, "Kerkük'ten Geliyorum", *Kardaşlık*, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004, s. 43. (yazarın 11 Aralık 1958 tarihli Yeni Sabah'taki yazısından alınmıştır).

³¹ Cemal Anadol, *21.Yüzyıla Girerken Türk Dünyası*, İstanbul, Orkun Yayınları, 1992, s.219

³² Bu askerlere Levi adı verilmekteydi. Bkz. <http://www.turkmeneligenclik.8k.com/tarih.htm> Bu askerler Ermeni asıllı idiler. Bkz. http://www.ezeliates.net/turkmen_hakihlali.htm

³³ Nefi Demirci, *Dünden Bugüne Kerkük*, İstanbul, Renk Ofset, 1990, ss. 27-32

³⁴ <http://www.turkmencephesi.org/katliamlar.asp>

Bu olay, farklı ve benzer tarafları ile, o dönem bölgede yaşayan yazar Erbil tarafından da kaleme alınmıştır. Erbil'e göre;

Musul sorunu Haliç Konferansı'nda müzakere edilirken³⁵ Kerkük'te Irak Türklerine yönelik bir katliam gerçekleştirildi. İngilizler tarafından eğitilen Nesturi³⁶ subayları komutasındaki 400 kadar asker, Kerkük kışlasına yerleştirilmişti. Kerkük çarşısında Türkleri çeşitli yollarla taciz eden bazı Nesturi askerlerine Türklerin de karşılık vermesi sonucunda, topluca kışlada bulunan askerler, çarşıdaki binlerce kişiye ateş açarak ortalığı kan gölüne çevirmişler, çarşayı yağmalayıp ateşe vermişler, yangını söndürmeye gelenleri kurşunlamışlar, evleri basarak kadınlara tecavüz etmişler ve aileleri öldürmüşlerdi. Faciadan sonra İngiltere, askerleri cezalandıracağını, yanmış yerler için de tazminat vereceğini bildirmiş ama gerçekleştirilmemiştir. İngilizler adına müzakereleri yürüten Percy Cox, Türklük şuurunun en kuvvetli olduğu yerlerden birinin Kerkük olduğunu ve Türklerin parayla satın alınamayacağını bilmekteydi. Bunun için Türklere kuvvetli bir darbe indirilmesi gerektiği düşüncesiyle, Cox, Londra'da Asuri milliyetçileriyle bunun şeklini kararlaştırmıştı. Türk kuvvetleri Nesturileri süratle tart etmişlerdi. Fakat bundan bir süre sonra İngilizlerin gizlice teşvik ettiği ve Şeyh Sait ile hayata geçirilen Şark isyanı başlatılarak Türkiye'nin savunmaya geçmesi ve Musul vilayetini eline geçirmemesi amaçlanmaktaydı³⁷.

Milletler Cemiyeti Meclisi'nin, Musul Sorunu'nu incelemesi için görevlendirdiği Komisyon 27 Ocak 1925'de Musul'a gelmiş, İngilizlerin ve Irak'lı yetkililerin yaptığı birçok baskıya rağmen, halk Türk heyetine büyük sevgi gösterisinde bulunmuştur. Türkiye lehine gösteriler yapılmıştır. Komisyon raporunda da ayrıntılı olarak yer alan bu olaydan sonra gösteri yapanlar tutuklanmış, Komisyon'un yaptığı çalışmalar ve komisyon üyeleri sıkı bir takibe alınmıştır. Komisyon üyeleri ve görevlendirdiği tali komisyonlar; Musul, Erbil, Kerkük, Sincar,

³⁵ Haliç Konferansı 19 Mayıs 1924'te başladığı için, (Bkz. <http://www.turkmenfront.org/Turkish/Tarih/lozan.htm>) ilk olayla tarih uyumsuzluğu söz konusudur.

³⁶ Nesturiler: "5. asırdaki Efes konsilinde aforoz edilen bir mezhebe bağlı olan kişilerdir". Bkz. İlber Ortaylı, "Türkler Sergisi", <http://www.milliyet.com.tr/pazar/yazortay.html>

³⁷ Haşim Nahit Erbil, "Musul Meselesi Haliç Konferansı'nda Müzakere Edilirken Kerkük'te Yapılan Katliam", İzzettin Kerkük (haz.), Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, 2004, ss. 131-135. (yazarın 7 Ağustos 1925' de Hakimiyet-i Milliye'deki yazısından alınmıştır.)

Telefer, Akra, Altunköprü, Süleymaniye, Zaho, Duhok'daki halkla temasta bulunmuş, görüştükları kişilere çeşitli sorular sormuşlardır. Görüşmelere katılanların büyük çoğunluğu, maruz kaldıkları baskılara rağmen Türkiye'yi istediklerini çeşitli şekilde ısrarla ifade etmişlerdir³⁸.

Yaşanan gelişmelerin ardından, Türkiye, yeni bir savaşa girecek durumda olmadığı için, içerdeki isyanlara ilaveten, dışarıda yalnız olmasından ve ekonomik sıkıntılar yaşamasından dolayı İngiltere ile anlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştı. 5 Haziran 1926 tarihinde yapılan Ankara Antlaşması'na göre; Türkiye-Irak sınırı Brüksel Hattı olacak, bu hatta Türkiye lehine küçük düzeltmeler yapılacak ve Irak hükümeti petrolden alacağı gelirin yüzde 10'unu 25 yıl süreyle Türkiye'ye verecekti. 500.000 Sterlin karşılığında bu hakkından feragat eden Türkiye, böylelikle, Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye'yi Irak'a bırakmış oluyordu.

Ankara Antlaşması ile Türkiye ve Irak Türklerinin ilişkilerinin koptuğunu söylemek de mümkündür³⁹. Bundan sonra, Musul ve Kerkük vilayeti, siyasi ve toplumsal istikrara hiçbir zaman tam olarak ulaşamamıştır. Çünkü sınırlar öylesi çarpık çizilmiştir ki; Irak'ın kuzeyinde yaşayan halkın çoğunluğunu oluşturan Kürtler ve Türkler, bu ülkenin ancak üçte birini oluşturan Arap-Sünni anlayışa sahip yönetimlerin altına konulmuşlardır⁴⁰.

I. Dünya Savaşı sonunda, 1919-1923 yılları arasında yapılan barış anlaşmalarının hemen hepsinde "Ekalliyetlerin Himayesi" başlıklı bölümler yer almasına karşın, Ankara Anlaşması'nda Irak Türklerinin "azınlık" olarak korunmaları ile ilgili hiçbir hüküm yoktu⁴¹. Ankara Antlaşması'nda, Irak Türklerinin kültürel veya siyasi haklarıyla ilgili hiçbir maddenin yer almaması hayal kırıklığına neden olmuştu. Böylece Irak Türkleri, kendi kaderleriyle baş başa kalmışlardır. Bundan sonra Irak vatandaşı olarak yaşamak durumunda kalan Irak Türkleri, yönetimin baskılarına maruz kalmışlardır. Asimilasyon hareketlerine karşı mücadele eden Irak Türkleri, İngiliz yönetimi tarafından yurt dışına ve yurdun başka yörelerine sürgün edilmişlerdir.

³⁸ Saatçi, a.g.e, s.172.

³⁹ Gömeç, a.g.e, s.266

⁴⁰ Ramazan Gözen, *Amerikan Kıskaçında Dış Politika:Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s.309

⁴¹ Bilal N. Şimşir, *Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004, s. 71.

2.3.1.2. 1926-1958 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

1926 yılında, Asuri askerleri, İngilizlerin kendilerine para vermesi karşılığında yüzlerce Irak Türkünü öldürmüşlerdir⁴².

Irak Türkleri, Irak'ın Milletler Cemiyeti üyesi olduğu 1932 yılına kadar, Irak'ın İngiliz Mandası altında bulunduğu dönemi sıkıntı içerisinde geçirmişlerdir. Irak'ın bağımsızlığını kazanmasıyla rahata kavuşacakları konusunda ümitlenen Irak Türkleri, aksine, daha çok baskı ve şiddete maruz kalmışlardır.

Irak Türkleri, 1920'deki Geçici Irak Anayasası ile Arap ve Kürtlerle birlikte Irak halkının unsurlarından biri olarak kabul edildikleri ve ana dilleri ile öğretim yapmaları kabul edildiği halde, Kürtlerin aksine, Irak Türklerinin bu haklarını kullanmalarına izin verilmemiştir⁴³.

1930-1931 eğitim-öğretim yılında Kerkük şehir merkezi dışındaki ilkokullarda Türkçe öğretim Irak yönetimi tarafından yasaklanmış, Kerkük merkezindeki birkaç okulda ise, yabancı dil dersi gibi haftada bir saate indirilmiştir.

1930'lara kadar, bölgede yaşayan Türk çocukları, Arapça eğitim yapmak zorunda kalmış, Kerkük ve Erbil gibi Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki mahkemelerde ve okullarda 1931'de çıkartılan özel bir yasa sayesinde Türkçe konuşulması serbest bırakılmıştır⁴⁴.

Irak Krallığı'nın, 30 Mayıs 1932'de yayınladığı deklarasyona göre; Irak Türklerinin ve diğer azınlıkların varlığı kabul ve garanti edilmiştir. Irak Türkleri'nin siyasi, kültürel ve sosyal haklarını içeren bir belge özelliğinde olan bu deklarasyona göre; Kifri ve Kerkük'te Arapça ile birlikte Türkçe ve Kürtçe resmi dil olmuştur⁴⁵.

Beklenenin aksine, Irak yönetimi, Türklerin bu hakları kullanmasına olumlu yaklaşmamış, hatta, onları Araplaştırmak için çaba sarf etmiştir. Krallık döneminde Türkçe eğitime hiç müsaade edilmemiş, 1936-1958 yılları arasında da Türklerin,

⁴² Anadol, a.g.e. , s. 219.

⁴³ Koçsoy, a.g.e, s.128

⁴⁴ Meşkure Yılmaz Börklü, " Lozan Sonrası Irak Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri", <http://www.turkmenfront.org/Turkish/Makale/MYB1.htm>

⁴⁵ Saatçi, a.g.e., s. 197

kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunan dernek kurlmaları ve Türkçe yayın çıkarmaları yasaklanmıştır⁴⁶.

Sadabat Paktı'nın imzalanmasından önce Türk heyeti Irak'a gittiğinde, Kerkük'te heyete karşı olağan üstü bir sevgi gösterisinde bulunulmuştur. Türk heyetine karşı sevgiden korkan Irak hükümetleri, bu tarihten sonra, Türkiye'den gelen hiçbir heyeti Kerkük'e sokmamaya özen göstermişlerdir⁴⁷.

21 Haziran 1937 yılında Türk Heyetinin Irak'a gelişi, Irak Türkleri arasında bir tarih başlangıcı olarak algılanmaya başlanmış, kimileri çocuğunun yaşını, evinin yapılışını bu tarihe göre hesaplamıştır.

8 Temmuz 1937'de imzalanan Sadabat Paktı'nın birinci maddesi, paktı imzalayan devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmamasını öngörmesine rağmen; Sadabat Paktı'nda Irak Türkleri ile ilgili hiçbir madde de yer almamıştır⁴⁸. Hatta, o yıl, Irak'ta Türkçe eğitim-öğretim tamamen yasaklanmıştır⁴⁹.

Tüm dünyanın II. Dünya Savaşı esnasında yaşadığı sorunlardan aynı şekilde etkilenen Irak Türkleri, daha sonra, Kerkük'te, 1946 yılında iş bırakma eylemi yapan Türk işçilerden yirmi kadarının öldürülmesi ve pek çoğunun yaralanmasıyla yeni bir acıyla yüz yüze kalmışlardır.

12 Temmuz 1946'da, Kerkük'te Petrol Şirketi işçilerinin uğradığı "Gavurbağı Katliamı", işçilerin insan haklarının gereği olan yasal taleplerine düzmece nedenler gösterilmesine ve ırkçı ve siyasi baskılara çok iyi bir örnek teşkil etmektedir⁵⁰.

24 Şubat 1955'te Türkiye ile Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı sonrasında gelişme gösteren Türkiye-İrak ilişkilerinin Irak Türklerine etkisi aksi yönde gerçekleşerek, Irak Türklerine yapılan sindirme politikaları daha da yoğunlaşmıştır.

⁴⁶ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 78.

⁴⁷ Gömeç, a.g.e, s.267

⁴⁸ Çobanoğlu, a.g.e, s.169

⁴⁹ Şimşir, a.g.e, s. 110.

⁵⁰ Arshad Al-Hirmizi, *The Türkmén Reality in Iraq*, İstanbul, A Publication of Kerkük Vakfı, 2005, s. 91.

2.3.1.3. 1958-1968 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

Tuğgeneral Abdülkerim Kasım ve yardımcısı Albay Abdüsselam Arif'in komutasındaki Irak'ta işten çıkarılan subayların ihtilal yaparak yönetimi ele geçirme düşünceleri 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleşmiştir. Halkın da bu olaya destek vermesi neticesinde, Kral II. Faysal, Kral varisi veliaht Abdullah ve Başbakan Nuri Said Paşa öldürülmüş, krallık yıkılarak ülkede Cumhuriyet ilan edilmiştir.

İhtilal liderlerinin Irak'ı meydana getiren üç asli unsurdan biri olarak Türkleri de göstermesi, Irak Türklerini sevince boğmuştur. İhtilali destekleyen Irak Türkleri, demokratik bir düzenin kurulacağı, okullarda Türkçe eğitim verilebileceği, öğrenci dernekleri ve sendikalar kurulabileceği, parlamenter sisteme geçileceği gibi düşüncelere kapılmışlar, ama, her zamanki gibi hayal kırıklığı yaşamışlardır⁵¹.

Kasım, iktidara geldiğinde Irak Türklerine Türkiye ile ilişkileri olmadığını dikte etmek için; " siz Türkmensiniz" dayatması yapmış, bu dönemden sonra da Irak Türkleri arasında " Türkmen" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.

İhtilali gerçekleştirenler arasındaki gerginliklerden nasibini alan Irak Türklerine, Abdülkerim Kasım'ın hazırlattığı yeni Irak Anayasası'nda yer verilmemiştir.

Kasım'ın, Arif ile birlikte milliyetçileri tasfiye edip sosyalist bir çizgide yoluna devam etmesi, Irak'ın kuzeyinde, Kürtlerin özerklik taleplerini artırmıştır. Irak'ta, Türk bölgelerinde Kürtlerin Türklere yönelik tacizleri olmuştur. Mustafa Barzani'nin Irak'a dönmesiyle de, Kürtlerin, Kerkük'ü kendi bölgeleri içine alma hesapları başlamış, bu yolda en büyük engel olarak Kerkük'te Türk nüfusunun üstünlüğü görülmüştür.

1958'de Mustafa Barzani'nin Kerkük'e gelmesi sırasında yanındaki silahlı Kürtler, Türkler aleyhine sloganlar atmış, dükkanları yağmalamış ve Türk evlerine saldırmışlardır. Olayların boyutu daha da büyüyünce çatışmalar yaşanmıştır. Kerkük'teki 2. Tümen Komutanlığı'nın, bu olaylardan sonra Kürtlerin bölgedeki faaliyetleri hakkında Bağdat'a gönderdiği raporlarda, "Kürtlerin Kerkük petrollerine hakim olmaya çalıştıkları, bu amaçla çoğunluğunu Irak Türklerinin oluşturduğu Kerkük'ü Kürtleştirmek için çevre bölgedeki Kürtleri bu şehirde toplama gayretinde

⁵¹ Saatçi, a.g.e, s.209

oldukları, bu gelişmeler önlenmediği takdirde, vahim sonuçların doğabileceği bildirilmiş ve alınması gereken tedbirler sıralanmıştır⁵².

8 Mart 1959'da yönetime karşı Musul'da Arap milliyetçilerinin ayaklanmasının ardından, Kerkük Belediye Başkanlığı'na Moskova'da eğitim görmüş olan Maruf Mermerci ile Halk Mukavemet Teşkilatı'nın başına Ermeni kökenli Ojin adlı aşırı bir komünist atanınca, Türklere karşı büyük bir baskı politikası izlenmiştir.

Kürtlerin Kasım'dan aldıkları izinle harekete geçerek üç binden fazla Türk aydınını Turancılık iddiasıyla tutuklamalarından sonra⁵³; Cumhuriyetin birinci yıl dönümü kutlamalarının yapıldığı 14 Temmuz 1959'da, yürüyüş esnasında Türkler aleyhine sloganların atılmasının ardından, kutlamalara katılan Türklere ateş açılması ile "Kerkük Katliamı" başlatılmıştır. 16 Temmuz 1959'a kadar süren bu katliamda, Türkler çeşitli işkencelere ve soykırım girişimine maruz kalmışlardır.

Bazı Türklerin diri diri toprağa gömüldüğü⁵⁴ bu katliamda, Celal Talabani'yi tepeden turnağa silahlı olduğu halde Kerkük kışlasından çıkarken görenler olmuştur⁵⁵. Başta Rusya olmak üzere komünist ülkeler katliamı desteklerken⁵⁶, bu katliam, gerek Irak'ta, gerekse Irak dışında şiddetle kınanmıştır.

Bu katliamı yaşatanların bazıları idam edilmiş, bazıları hapse atılmış, bazıları da serbest bırakılmıştır. Serbest bırakılma olayına anlam veremeyen Irak Türkleri, daha sonra 40 civarındaki bu kişileri gizlice öldürmüşlerdir⁵⁷.

1960'da, Irak'ta, çeşitli bölgelerden gelen Türk öğretmenlerinin katılımıyla ilk Eğitim Kongresi toplanmış, toplantıda genel olarak Türkçe'nin yaygın olarak kullanılması için alınacak tedbirler belirlenmiş, Irak Türklerinin eğitim alanında ve kültürel boyutta yaşadıkları sorunlar tespit edilmişti. Yıl içerisinde de bu yönde atılan adımların bir çıktısı olarak, sosyal ve kültürel faaliyetleri artıran bir klüp kurulmuş, Türkçe-Arapça aylık bir dergi çıkartılmıştı.

⁵² Küçükkaragöz, a.g.e, ss. 83-84.

⁵³ Gömeç, a.g.e. , ss. 267-268.

⁵⁴ Koçsoy, a.g.e, s.131

⁵⁵ Sönmez Ateş, "Kerkük Katliamının Kitabı Mutlaka Yazılmalı", **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:19, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2003, s. 31.

⁵⁶ Koçsoy, a.g.e, s.131.

⁵⁷ Saatçi, a.g.e, s.221.

Mustafa Barzani,1960 yılından itibaren Kürtleri ayaklandırarak yönetimin otoritesini sarsmaya çalışmıştı⁵⁸. Kürtler, Türk bölgelerinde Türkçe eğitime engel olmaya, hatta sokaklarda Türkçe konuşulmasına izin vermemeye başlamıştı. Bağdat yönetimi de kuzeyde askeri harekate girişmiş, Irak Türkleri, Kürtlerle güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmalarda zor anlar yaşamışlardı.

1961'de, Irak Türklerine yönelik başlayan suikastler, 1962 yılında da devam etmiş, yaşanan olaylara tepki gösteren Türkler tutuklanmıştı.

Irak'ta, Baas Partisi'yle işbirliği yapan bir grup subayın Şubat 1963'de gerçekleştirdikleri darbe ile Kasım öldürülerek Devlet Başkanlığına Abdüsselam Arif getirilmişti. Bir görüşe göre Kasım'ı iktidara getiren de, öldürten de İngiltere ve ABD idi⁵⁹.

Bu dönemde, Kerkük katliamı nedeniyle hakkında idam hükmü verilen 28 kişi, 23 Haziran 1963 tarihinde Kerkük'te idam edilince⁶⁰, Irak Türklerinin gönlünü kazanmak için önemli bir adım atılmıştı.

1963-1968 arası dönemde, Irak Türklerinin üzerindeki siyasi baskının azalması ile Irak Türklerinin Türkiye'yi ziyaret etmeleri de kolaylaşmıştı⁶¹.

Irak Türkleri, bu dönemde, kültürel haklarını elde edemeseler de, geçmişe nazaran daha istikrarlı bir dönem geçirmekteydi. Arif'in Baas mensuplarını tasfiye etmesinin ardından, 1966'da helikopter kazasında ölmesiyle yerine geçen kardeşi Abdurrahman Arif de çok kısa bir süre sonra istifa etmek zorunda bırakılmıştı. Baas Partisi'nin 17 Temmuz 1968'de bir darbe gerçekleştirerek tekrar yönetime gelmesiyle El-Bekr, ülke yönetiminde tek başına söz sahibi olmuş, Saddam Hüseyin de yönetimde ikinci adam konumuna gelmişti⁶².

⁵⁸ Barzani 1960 yılında Kerkük'ü, kuracakları devletin kalbi olarak ilan etmişti. Barzani taraftarları gruplar halinde Kerkük'e yerleşmeye başlarken, Baas rejimi çok sayıda Arap ailesini şehirde kurulan mahallelere yerleştirmiş, onlara iş imkanı yaratmış ve toprak vermişti.

⁵⁹ Özfatura, a.g.e, s.98.

⁶⁰ Enver Yakupoğlu, *Irak Türkleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1976, s.199.

⁶¹ Börklü, a.g.m.

⁶² Küçükkaragöz, a.g.e, s.89.

2.3.2. BAAS PARTİSİ DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ (1968-2003)

2.3.2.1. 1968-1979 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

Baas Partisi⁶³, yönetimi ele geçirdikten sonra kendine muhalif gruplar üzerinde baskı kurarak onları sindirme politikası izlemeye başlamıştır.

24 Ocak 1970 tarihinde, İhtilal Komuta Konseyi, Irak Türklerine kültürel haklar tanıdığına dair aldığı kararı yayınlamış ve Kerkük'ün Türklere ait olduğunu kabul etmiştir. Alınan kararlarda, “eğitimde kullanılacak alfabe ve bahsi geçen Türkmençe'nin ne anlama geldiği” konuları kafalarda soru işaretleri oluşturmuştu⁶⁴. Arap alfabesinin kullanılmasını sağlamakla, Irak Türklerini, Türk Dünyası'ndan uzaklaştırmaya çalışan Irak Hükümeti, Türk bölgelerinde bulunan 199 ilkokulu “Türkmençe” eğitime geçirmişti⁶⁵.

11 Mart 1970'de, Irak yönetimi, Kürtlerle “özerklik” konusunda anlaşmış⁶⁶, Kürtlerin, Kerkük'ün de özerk bölgeye dahil edilmesi talebi kabul edilmemişti. Özerk Kürt Bölgesinin sınırlarının tayini için plebisit öngörüldüğü için, gerek Kürtler, gerekse Araplar, Irak yönetiminin daha sonra ertelediği plebisitte lehlerine oy çıkması için çeşitli oyunlar yapmışlar, sonuçta mağdur olan taraf yine Irak Türkleri olmuştu.

⁶³ Baas, Ortadoğu'da, özellikle Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan siyasal nitelikte bir akımdır. Bu deyim “Diriliş” veya “Arap Sosyalist Diriliş Partisi” anlamında kullanılmakta olup, Arap Diriliş Partisi ile Arap Sosyalist Partisi'nin birleşmesinden doğan bir isimdir. Baas, amaç olarak Orta Doğu'daki bütün Arap devletlerini bir Arap devleti yapmayı benimsemiştir. Çabaları arasında, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmak ve Suriye ile bütünleşmek yer almıştır. Yine Baasçılar; sosyalist reformları gerçekleştirmek, sosyal farkları azaltmak, mülkiyeti sınırlandırmak, büyük üretim araçlarını millileştirmek, miras hakkını korumak, sermaye ve özel girişimi devam ettirmek gibi ilkeleri savunurlar. Bu yolla kalkınmayı gerçekleştirmek hedefleri arasındadır. Bkz. Çobanoğlu, a.g.e, ss.136-137.

⁶⁴ Irak Türklerinin yazı dili, Türkiye Türkçesi yazı dilidir. Irak Türk ağızları ise Azeri ağızları içinde yer almaktadır. Bkz. Ahmet Bican Ercilasun, **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 1993, ss.224-225. Irak Türkleri, yayınlarında Arap alfabesini kullanıyorlardı. Ancak, Irak Türkleri arasında Latin harfleriyle eğitim ve yayın yapılması yönünde eğilim vardı. Arapça alfabenin kullanılmasıyla yine Arapça'ya bağımlı kalınacak, modern Türkçe'den uzaklaşılacak, böylece Irak Türkleri Türkçe'yi Latin harfleri ile kullanan Türk toplumundan ayrılmış olacaktı. Türkmençe diye ifade edilen ise, halkın konuştuğu dildi. Ancak, Türkmençe halk ağzında yaşayan bir dil olmasına rağmen yazı dilinde kullanılmıyordu. Irak Türkleri, yazı dilinde Türkiye Türkçe'sini benimsemişti. Bağdat yönetimi Irak Türkmenleri'nin eğitim kitaplarının ve yayınlarının Arap harfleri ile Türkmençe olmasını kabul ediyordu. Bkz. Küçükkaragöz, a.g.e, s. 91.

⁶⁵ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 91.

⁶⁶ Anlaşmaya göre; Kürtler Millet Meclisi'nde temsil edilecek, özerk bir Kürt bölgesi kurulacak, bir Kürt Cumhurbaşkanı Yardımcısı olacak ve bölgede Arapça ve Kürtçe resmi dil olarak kabul edilecekti.

Sonrasında, Irak Türkleri'nin mağduriyetleri devam etmiş; Irak yönetimi tarafından, Türklerin özellikle Türkçe kullanmasını engellemeye yönelik yaptırımların dozu artırılmıştı. Bu yaptırımlara karşı koyan ve haksızlıkları boykot eden Türkler de, daha önceki dönemlerde yaşanan tecrübelere benzer şekilde çeşitli işkencelere maruz kalmışlardı.

Bu tür karşı koyma ve boykotları kendisine gerekçe sayan Irak yönetimi, 1971'den sonra özellikle Iraklı Türk iş adamlarının önüne çeşitli engeller koymuş, Türk bölgelerinde kamu hizmetine Türkleri yerleştirmekten kaçınmış, sınavları kazanmalarına rağmen Türk öğrenciler üniversitelere alınmamıştı.

Türklerin çoğunlukta oldukları bölgelerin etnik yapısını değiştirmek için çeşitli yöntemler geliştiren Irak yönetimi, Türkçe olan köy ve mahalle adlarını değiştirmişti. 1976'da da Kerkük'ün adı, "millileştirme" anlamına gelen "al-Tamim" olarak değiştirildi⁶⁷.

Kerkük'e yerleşen Arapları Türk kızları ile evlenmeye teşvik etmek için para yardımı yapan Irak yönetimi, Türklerin arsa satın almalarını ve inşaat yapmalarını izine bağlamaktaydı. Türk bölgelerinde din adamlarının camilerde Türkçe hutbe okumaları bile yasaklanmıştı.

27 Nisan 1976 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Irak'a gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Kerkük'te onları karşılayan Türklerin sevinç gösterilerinden rahatsız olan Irak yönetimi, pek çok Türkü tutukladı. Bundan sonra da, Türklerin tarım arazileri kamulaştırıldı ve Arapların, Türklerin topraklarını işletmeleri sağlandı. Türklerin konuya ilişkin itirazları dikkate alınmadı.

1977 yılından itibaren Baas yönetimi tarafından Irak Türkleri tarafından kurulmuş olan kültürel, sosyal ve meslek kuruluşlarına el konulmuş, bunların başına Arap asıllı yöneticiler getirilmişti. Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın yönetimine de Baas rejimi taraftarları getirilmişti.

⁶⁷ Saatçi, a.g.e, s.240

2.3.2.2. 1979-1992 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

1979 yılında, Saddam Hüseyin, yönetimi ele geçirdi. Bundan sonra da ülke içinde Şiiler, Kürtler, Türkler ve yönetime karşı olanlar üzerinde baskıcı bir politika izledi. İzlenen bu politika gereği, Irak Türklerinden halk üzerinde söz sahibi olan bazı Türklere karşı, göz altına alma, işkence yapma ve öldürme faaliyetleri başlatıldı.

Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesiyle, Irak Türklerinin açık yerlerde ve telefonla Türkçe konuşmaları bile yasaklandı⁶⁸.

Irak ile İran'ın 1980 yılında başlattıkları savaşının ikinci yılında, 20 Ekim 1981'de Devrim Komuta Konseyi'nin aldığı bir kararla Irak Türklerinin bir bölümü güneyde Kadisiye, Zikar, Enbar gibi Arap yerleşim bölgelerine göçe zorlandı⁶⁹.

Irak-İran Savaşı'nda 8 yıl boyunca cephede öldürülenlerin çoğu, Irak cephesinde Irak Türkleri ve İran cephesinde Azeri Türkleri olmuştu⁷⁰. Savaşın Irak Türkleri üzerindeki olumsuz etkilerine ilave olarak Irak yönetiminin sürdürdüğü baskı politikaları üzerine, gelinen nokta, Irak Türklerini çok zor duruma sokmuştu.

Nüfusunun tamamı Türklerden oluşan Beşir'de, yüze yakın Türk gencinin idam edilip, diğerlerinin Ben-i Sılava'daki kamplara sürülmesi, Irak Türklerini derinden etkilemişti. Baas yönetimi, Kerkük'ün Araplaştırılması politikasını kararlılıkla uygulamaya devam etmekteydi. Bir yandan, Bılava, Badava, Topzava, Kümbetler, Yayçı ve Tokmaklı köylerinde yaşayan Türkleri yaşadıkları bölgelerden çıkartma, Tisin mahallesinde Türk mimari özelliğini taşıyan 500 tarihi evi yıkma, boşalan köylerin bir kısmını yakıp yıkma, bir kısmına Arapları yerleştirme faaliyetleri de gerçekleştirilmekteydi. Kasım 1985'de önce Kerkük'te, daha sonra diğer Türk bölgelerinde sokağa çıkma yasağı ilan edilerek evler aranmakta, çok sayıda Türk tutuklanmakta ve Türk işadamlarına yönelik operasyonlar düzenlenmekteydi⁷¹.

⁶⁸ Börklü, a.g.m.

⁶⁹ Özkan, a.g.e. , s.38.

⁷⁰ Özfatura, a.g.e, s.77.

⁷¹ Saatçi, a.g.e, ss.244-246.

1987'de, Saddam Hüseyin, sayım yapma kararı almış, fakat, Türklerin kendi kimliklerini kullanmasına imkan vermeyen bir form hazırlanmıştı. 12 Ekim 1987'de gerçekleştirilen sayım öncesinde Irak Türkleri bu duruma büyük tepki gösterdiler⁷².

Irak'ta, 1988'den 1990'a kadarki dönemde de Türklere yönelik baskı, işkence, alıkoyma ve idamlar devam etmişti.

Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgal etmesinin ardından başlayan Körfez Savaşı'nda, Saddam Hüseyin, Müttefik Kuvvetler tarafından mağlup edilmişti. Savaş sonrasında Irak'a uygulanan ambargolarla ülkede tırmanan kriz ortamında, Irak Türkleri olayların gidişatını tahriklere kapılmadan izlemişlerdi.

Ambargo en çok Irak Türklerini etkilemiş, özellikle Kerkük'te yaşayan Türklerden bazılarını dilencilik yapmak zorunda dahi bırakmıştı. Cinayet, fuhuş, hırsızlık ve boşanmalarda artış görülürken; işsizliğin artması ile çok sayıda Irak Türkü, Türkiye, Amerika ve Avrupa ülkelerine iltica etmişti⁷³.

Kürtlerin 18 Mart 1991'de Kerkük'e girerek Baas Parti Merkezi'ni, nüfus ve tapu dairelerini basıp, buradaki arşivlere el koymalarının ardından, Irak askeri güçleri 26 Mart 1991'de önce Türklerin yaşadığı Tuzhurmatu'ya daha sonra Tazehurmatu'ya ulaşarak buralarda bir çok masum Türkü öldürdüler. 26 Mart 1991'de, Kerkük, Saddam Hüseyin'e bağlı güçler tarafından topa tutuldu. Burada sivil halkı rasgele öldüren Cumhuriyet Muhafız Birlikleri, Irak Türklerini topraklarını terk ederek, kuzeye doğru kaçmak zorunda bırakıyordu. Altunköprü ve Erbil'e doğru kendilerini takip eden Irak güçlerinden kaçmaya çalışan Türklerin pek çoğu yollarda hayatını kaybetmişti⁷⁴. 27 Mart 1991'de Irak Ordusu ve Cumhuriyet Muhafız Güçleri, Kerkük'ün kuzey batısına ve Altunköprü'ye girerek buldukları bütün erkekleri ertesi gün toplama kamplarına götürmüşlerdi. Daha sonra, bunlardan hiçbir haber alınamamıştı⁷⁵. Cumhuriyet Muhafız Birlikleri, Altunköprü'de, genç yaşlı demeden önüne gelen herkesi öldürerek bir katliam gerçekleştirmişlerdi.

Binlerce Türk, bu saldırı ve katliamlardan dolayı Türkiye ve İran'a kaçıyor. Saddam Hüseyin'den kaçan Kürt gruplar da aynı yönde kaçıp sınırlara dayanınca, BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı uyarınca Huzur Sağlama Operasyonul

⁷² Küçükkaragöz, a.g.e, s. 104.

⁷³ Börklü, a.g.m.

⁷⁴ Saatçi, a.g.e, s. 250.

⁷⁵ Erşat Hürmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, 2003, s. 68.

(Operation Provide Comfort 1) başlatıldı⁷⁶. Irak'ta bulunan Kürt halkının %25'inden fazlası göç ederken, Kerkük, Erbil ve Altunköprü'den göç eden Türklerin oranı %1'i geçmemiştir⁷⁷.

1991 Körfez Krizinde Irak Ordusu'ndan kaçarak Türkiye sınırına yığılan mültecilere ABD ve İngiltere tarafından atılan notun üç dilde yazılmış olması, aslında Irak'ta, Kürt, Türk ve Arap topluluklarının varlığının kabul edildiği anlamını taşıdığı şeklinde değerlendirilmiştir⁷⁸.

Türkiye'nin, yüz binlerce sığınmacıya kapısını açmasından sonra, Mayıs 1991'den itibaren Türkiye sınırındaki sığınmacılar, Irak'ın kuzeyinden geçen 36. paralel ile Türkiye sınırı arasında kalan alanda oluşturulan Güvenlik Bölgesi (Tampon Bölge)'ne yerleştirildiler.

Bu tampon bölgenin sınırını oluşturan 36. paralel, düz bir çizgi olması gerekirken; amaçlanan bazı yerlerin korunabilmesi için değiştirilmiştir⁷⁹.

Irak Türklerinin sesini dünyaya duyurma görevini 1991 yılından itibaren Irak Milli Türkmen Partisi üstlenmişti.

2.3.2.3. 1992-2001 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

1992'de ABD-İngiltere tarafından uygulanan 36. paralel vasıtasıyla Kerkük'ün merkezi hükümetin kontrolünde kalması, Irak Türklerinin ikiye bölünmesine yol açmıştı. Bölgede Mayıs 1992'de Bağdat'tan bağımsız olarak gerçekleşen seçimler sonucunda KDP ve KYB'den oluşan bir parlamento kurulmuştu. Irak Milli Türkmen Partisi, seçimlerin Irak halkı ve Irak Türklerinin beklentilerini karşılamadığı gerekçesiyle seçimlere katılmamış, seçime katılanlar da "Kürdistan vatandaşı" olarak nitelendirilmişti. Irak'ın kuzeyinde yaşanan serbestliğin neticesinde Irak Türkleri, Asuriler, Araplar ve Kürtler arasında bir diyalog başlamış, Irak Türklerinin girişimi sonucunda Irak Milli Kongresi, Irak Türklerinin oranını %6'ya çıkarmışsa da Irak Türkleri bunu kabul etmeyerek %12-15'e çıkarılmasını

⁷⁶ Güçlü Demirci, "Irak'taki Türkler", Ali Ahmetbeyoğlu ve diğerleri (haz.), **Irak Dosyası II**, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003, s. 111

⁷⁷ Mazin Hasan, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=113>

⁷⁸ Suphi Saatçi, "Açlık ve Sefaletten Talana", **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:18, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Nisan-Haziran 2003, s. 3.

⁷⁹ Demirci, a.g.m. , s. 112.

istemişlerdi. Irak Türkmen Cephesi (ITC)'nin⁸⁰ 1995'te kurulmasıyla Irak Türkleri örgütlenmiş, bölgedeki rolleri artmış, KDP ve KYB arasındaki çatışmalarda arabuluculuk misyonu almışlardı⁸¹.

Bu dönemde, Irak yönetiminin Türklere yönelik baskıları da devam ediyordu. Bu baskılara isyan eden bir Türk kıızı 16 Ekim 1995'te, Kerkük'te herkesin gözü önünde kendini ateşe vererek yakmıştı⁸².

Barzani'ye bağlı peşmergeler, Saddam'a bağlı birliklerin desteğiyle, Erbil'e saldırmışlardı⁸³. KDP, 1996'da Erbil'i ele geçirerek bölgedeki dengeleri değiştirmiş, işgalden itibaren de Türkmen Cephesi'ne karşı baskısını artırarak KYB'ye nazaran daha sert bir politika izlediğini göstermişti⁸⁴.

31 Ağustos 1996'da, Erbil'e giren Irak ordu ve istihbarat birimleri, Türk, Arap, Asuri ve bazı Kürt gruplara karşı geniş çaplı askeri operasyonlara girişmişti. Bu operasyonlar sonucunda, Türkmen Cephesi ve Siyasi Partileri Büroları yağmalamaya maruz kalırken, Türkmen Siyasi Partilerinin önde gelenleri ile Erbil'deki Irak Milli Türkmen Partisi Genel Merkezi'nden bir çok parti mensubu toplu halde Bağdat'a götürülerek hapsedildi ya da öldürüldü. Sağ kalanlardan da daha sonra haber alınamadı⁸⁵. Katliam sürerken Erbil'deki Türk halkı ise büyük bir panik yaşamaktaydı. Saddam Hüseyin, Irak Türklerine ve Türkiye'ye Irak Türklerine dokunmayacağına dair söz verdiği halde, Saddam Hüseyin'in askerleri önce tank ve toplarla kenti ateşe tutmuş, daha sonra Türklerin evlerini basarak sivil halkı toplayıp götürmüşlerdi⁸⁶.

⁸⁰ 24 Nisan 1995'te kurulan ve Türkmenlere ait parti ve kuruluşları birleştirmeye çalışan Irak Türkmen Cephesi, Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmen Partisi, ve Türkmen Birlik Hareketi'nin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. ITC'nin hedefleri, Irak'taki Türk halkı ve diğer halkların Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde meşru haklarına kavuşması, Irak'ta insan hakları ve özgürlükleri gözetilen demokratik ve çok sesli bir rejimin kurulması, Irak'ta yaşayan tüm etnik grup, din ve mezhepteki halklara eşit bir biçimde muamele edilmesi ve siyasi/idari yapının eşitlik esaslarına göre yapılandırılmasıdır.

Bkz. <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran137.htm>

⁸¹ Hasan, a.g.m.

⁸² Saatçi, a.g.e, s. 255.

⁸³ Bahadır Selim Dilek, "31 Ağustos Kıyımı", *Türkmeneli'nden Notlar*, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, Eylül 1999, s. 4.

⁸⁴ Hasan, a.g.m.

⁸⁵ Mustafa Kemal Yayıncı, "31 Ağustos 1996 ve 10 Ağustos 1998 Olayları Hakkında Açıklama", *Türkmeneli'nden Notlar*, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, Eylül 1999, s. 7.

⁸⁶ Dilek, a.g.m, s. 6.

1995'te Irak Türklerinin siyasi kuruluşlarını bir araya toplamak amacıyla kurulan ITC, ilk kurultayını 24 Nisan 1997'de gerçekleştirebildi.

1997 yılında üç ayrı olayda onlarca Irak Türkü Ege sularını geçmeye çalışırken boğularak hayatını kaybetti.

Ekim 1997'de yeni bir nüfus sayımı yapılmıştı. İktidardaki Baas Partisi ve güvenlik birimleri, Irak Türkleri arasında, "kendilerini Türkmen yazdırınların ellerinden her türlü vatandaşlık hakları alınarak sürgün edilecekleri" şayiasını yayarak halkı korkutmuştu. Bu nedenle birçok Türk, can ve mal güvenliği nedeni ile kendini Arap yazdırdı⁸⁷.

Erbil'de yaşayan Türkler, daha sonra da, 10 Ağustos 1998'de, KDP'ye bağlı güçlerin saldırısına maruz kaldılar. Bu olayın amacı; "fazla kan dökmeden Türkmen siyasi hareketini çökertmek, Türklerin bölgeyi terk etmelerini sağlamaktı". Türklerle ait 14 kuruluşun binalarına büyük zayıatın verildiği saldırı, başarısızlığa uğratıldı. Saldırıların ardından, Irak Türkleri, "KDP'nin olayın sorumluluğunu üstlenmesi ve Irak'taki Türk toplumundan özür dilemesi, hareketin sorumlularının tarafsız bir mahkemede yargılanarak cezalandırılması, Türklerin haklarının kabul edilmesi, işçilerine karışılmaması, hareket ve iletişim serbestliği tanınması, ikili sorunlarda Türkiye'nin hakemliğinin kabul edilmesi ve Irak Kürtleri ile Irak Türkleri arasındaki görüşmelerin Ankara'da yapılması gibi isteklerde bulundular⁸⁸".

Irak Türkleri, yaşadıkları bu saldırı sonucunda belirleyici bir dönüşümden geçmişlerdi. Coğrafi, lojistik, örgütlenme ve destek açılarından da yetersiz olduklarının bilinciyle silahlı çatışmayı tercih etmeyen Irak Türkleri, kendilerine ilişkin ırkçı beklentilerin er geç gerçekleştirileceğine bir kez daha inanmışlardı. Bu durum Irak Türklerinin daha fazla örgütlenmesi gereken bir dönemde tam tersi bir etki yaratmıştı. Irak Türkleri, Türkiye'yi "asgari haklarının korunmasının garantörü" olarak gördükleri için, Irak Türkleri'nin Türkiye'ye olan güvenleri zedelenmişti⁸⁹.

Talabani, 11 Kasım 1998 tarihli Radikal'e verdiği röportajda, Irak Türklerinin azınlık statüsünün çerçevesini çizmişti: "...Türkmenler hükümette ve parlamentoda

⁸⁷ http://www.turkmencephesi.org/Mh_Ihlalleri.asp

⁸⁸ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 113.

⁸⁹ Hasan, a.g.m.

temsil edilecek. Şehirlerin güvenliğini de KDP, KYB, Türkmenler ve Asurilerden oluşan güçle koruyacağız”. Burada dikkat edilmesi gereken husus; Talabani’nin ortak yönetimden söz etmemesi idi⁹⁰. Bu dönemde, Irak Kürtlerinin, Irak’ın kuzeyinde Irak Türklerini sindirme politikalarının gereği olarak, kendilerini Irak’ın asli unsuru; Irak Türklerini de azınlık olarak gösterme çalışmaları da ivme kazanarak devam etmekteydi.

1999 Irak’ı kurtarma yarasınca kurulan başkanlık heyetine Irak Türkleri dahil edilmeyince, Irak Türkleri Irak’taki siyasi süreçten dışlanmışlardı⁹¹.

20-22 Kasım 2000’de, Erbil’de, “ İkinci Türkmen Kurultayı” toplandı. Bu Kurultayda Türkmen Kurultayı fikri benimsenerek; sorunların tartışılacağı ve çözümlerin aranacağı tek yer “Türkmen Kurultayı” olarak benimsendi. Kurultayda, Irak Türklerinin hedeflerini ve mücadelesinin çerçevesini çizen temel ilkeler deklarasyonu ile Irak Türkmen Cephesinin tüzüğünün tadil edilmiş şekli kabul edildi. Aynı zamanda, Türkmen Şurası üyeleri ve ITC Yürütme kurulu üyeleri ile diğer yetkili organlar seçildi⁹².

2.3.2.4. 2001-2003 DÖNEMİNDE IRAK TÜRKLERİ

11 Eylül 2001 tarihinde, ABD’ye dört uçağın, üç binaya çarpması ve sonucunda 3315 kişinin öldüğü saldırılar⁹³; dünyanın siyasi, askeri ve ekonomik bakımından yeniden şekillenmesine araç olacak özellikler taşımaktadır. Yeni bir yüzyılın hemen başında meydana gelen bu saldırıların çok sonraki yıllarda bir “milat” olarak telaffuz edileceği şüphesizdir.

11 Eylül 2001 olaylarından sonra, Ocak 2002’de, ABD Başkanı Bush, Irak, Kuzey Kore ve İran’ı şer ekseni olarak ilan etmişti⁹⁴. ABD’nin 11 Eylül olaylarının ardından Irak’ı hedef alması sürecinde, 16 Mayıs 2002 tarihinde, Avrupa Parlamentosu ‘Körfez savaşından 11 yıl sonra Irak’ın durumu’ başlığı altında bir karar yayınladı. Uluslararası adalet ittifakı ise Irak’taki rejimin baskısı altında halkın işkenceye maruz kaldığını ve mevcut Irak rejiminin II. Dünya Savaşı’ndan beri

⁹⁰ Ferruh Sezgin, “ Üç Irak’a Doğru mu?”, *Avrasya Dosyası*, Cilt:5, Sayı:1, İlkbahar 1999, ss. 151-152.

⁹¹ Cüneyt Mengü, “ Irak’ta Başlatılan Yeni Süreçte Türkmenlerin Durumu”, http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?s=kose&id=1435&y_id=71

⁹² http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15_dosyalar/editdata.mso

⁹³ Jason Burke, *El Kaide*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, s.30.

⁹⁴ Ümit Özdağ, “Yeniden Yapılanan Ortadoğu”, *Irak Dosyası II*, Ali Ahmetbeyoğlu ve diğerleri, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003, s.160.

görülen en baskıcı rejim olduğunu, Avrupa Parlamentosu kararlarını desteklediğini bildirdi. Burada alınan kararların birinde de “Kerkük ve Musul gibi kentlerde yapılan Araplaştırma çalışmaları yüzünden 800.000 den fazla Kürt,Türk ve Asuri yer değiştirerek kuzeydeki üç Kürt iline sığınmak zorunda kalmışlardır” ifadesi kullanılmıştı⁹⁵.

Körfez Savaşı’ndan sonra Irak’ın kuzeyinin bir bölümünün Irak rejiminin kontrolünden çıkmasına rağmen, Kerkük, merkezi hükümetin kontrolünde kalmıştı. Araplaştırma politikasının zirvede olduğu bu dönemde Irak Türkleri, Kerkük’ten büyük ölçüde göç ettirilmiş ve yerlerine Irak’ın orta ve güney bölgelerinden getirilen Araplar yerleştirilmişti. Kerkük’ten uzaklaştırılan Türklerin sayısı 2002 yılında 1000 aileyi aşmıştı.

Bu dönemde KDP’nin Irak Türklerine sertlikten taviz vermeyen tavrı, Kerkük konusunda KYB’yi de aynı tavrı göstermeye çağırmasıyla tartışılmaz hale gelmişti⁹⁶.

Irak muhalefet grupları, 17 Aralık 2002’de kongrelerini gerçekleştirmişler, Irak; “Araplar, Kürtler ve diğerlerinin ülkesi”olarak tanımlanmıştı.

Bu toplantıda, beş kişilik Türk kontenjanının bir kişisi, Barzani’nin “tabela Türkmen kuruluşuna” verilmişti. Bu kuruluşlar, çoğunlukla kendilerinin “Türkmen olduğunu iddia eden” birkaç kişilik gruplar tarafından kurulmuştu. Barzani’dan düzenli olarak maaş ve mali destek alan bu kuruluşlar, Kürt parti ve dernekleriyle aynı birlikler içerisinde yer almakta ve Barzani’nin siyaseti doğrultusunda hareket etmekteydiler⁹⁷.

Irak’a karşı savaş tehlikesinin arttığı günlerde, Saddam Hüseyin sonrası Irak konusunda Şubat 2003’ün sonunda KDP kontrolündeki Salahaddin kentinde gerçekleşen Irak muhalefet toplantısı neticesinde altı kişiden oluşan bir yönetim oluşturulmuştur. Yönetimin oluşumunda Sünni Araplar ve Türkler yönetimden uzak tutulmuşlardır. Bu durum; KDP ve KYB’nin, “federal” bir Irak adı altında uzun süreden beri “konfederal” bir yapının peşinde oldukları şeklinde yorumlanmıştır⁹⁸.

⁹⁵ http://www.turkmencephesi.org/AB_Orgut_Raporlari.asp

⁹⁶ Hasan, a.g.m, s. 58.

⁹⁷ Abdullah Manaz, “Türkiye Karşısı Türkmen Açıklamaları?”,

<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=254>

⁹⁸ Hasan, a.g.m.

Halbuki, yıllardır her türlü baskıya maruz kalmış Irak Türklerinin peşinden koştukları öncelikli konu; iktidar mücadelesi değil, “ insan gibi yaşamaktı”.

Baas yönetimi, Mart 2003'te Kerkük'teki tüm nüfus hareketleri ile ilgili evrakların toplatılması emrini vererek⁹⁹, daha öncesinde yaptıklarının ortaya çıkmasını önlemek istemiş, bir anlamda, ileride Kerkük'te çıkacak sorunların körüklenmesini sağlamıştı.

ABD Başkanı Bush'un küresel terörü önleme bahanesiyle Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları ürettiği sebebine dayandırarak Irak'ı işgal etmesinin an be an olduğu Mart 2003'e gelindiğinde, Irak Türkleri, hiç şüphesiz, yıllardır kendilerine zulmetmiş olan Saddam'ın devrilmesini Irak vatandaşları içinde en çok isteyen unsurlardan biriydi. Onları birinci derecede ilgilendiren konu; ABD'nin Ortadoğu'ya ve dolayısıyla bölge kaynaklarına hakim olma düşüncesi, İsrail'in ileriki dönemde bölgeye yayılmasına adım teşkil edebilecek Irak'ın bölünmesine yönelik Irak'ın kuzeyindeki de facto Kürt Devleti'nin hukuken tanınmasına verebileceği destek, İngilizlerin Türkiye'den alarak kurduğu uydu devletin imkanlarından ABD ile müşterek istifade etme arzusu ve Türkiye'deki Misak-ı Milli düşüncesinden ziyade, “temel hak ve özgürlüklerini kullanabilecekleri bir toprakta yaşamak” olmuştur.

ABD, Irak'a müdahalesinde Türkiye'yi stratejik bir bölge olarak algılamış, kuzey cephesinden yapacağı bir hareketle işinin kolaylaşacağını düşünerek Türkiye'den “yol vermesini” istemişti. 1 Mart 2003'te tezkere TBMM'de oylanmış; 1991'deki kaybedilenlerin tecrübesi, operasyonun sonunda Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Federe Devleti'nin kurulmayacağına ve Irak Türklerinin gelecek endişelerini karşılamaya yönelik ABD tarafından net bir ağızla garanti verilmemesi ve ülke içi siyasetindeki dengeler nedeniyle kabul edilmemiş ve yeniden Meclise gönderilmemişti.

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell ise tezkereden sonra askeri planlarında değişiklik yapmak zorunda kaldıklarını açıklamıştı. Avrupa'daki Amerikan Kuvvetleri Komutanı, tezkerenin reddinden sonra “ alternatif arayışları

⁹⁹ M. Ali Kışlalı, “ Kerkük Kimin?”, **Radikal**, 15 Ekim 2004.

sürdürdüklerini, hafif silahlı ve seri hareket eden birliklerin Irak Kürdistanı bölgesine yerleştirileceğini” söylemişti¹⁰⁰.

Irak hareketi öncesi, TBMM'nin tezkereyi reddetmesine Kürtler sevindiği halde, Irak Türkleri çok üzülmüştü.

Türk askerinin bölgeye girmeyeceğinden emin olacak Kürt grupların, hem Irak Türklerinin sesini kısmak, hem de Türkiye'nin sabrını taşımak için yine kışkırtılacaklarından endişe ediliyordu. “Özellikle KDP'nin hakimiyetinde bulunan Erbil'deki Türkmen Radyo Televizyon Kurumu, 13 Türkmen okulu, poliklinik ve diğer Türkmen büroları” ile burada yaşayan Irak Türklerinin daha fazla tehdit altında olduğu düşünülüyordu¹⁰¹.

Türkiye-ABD ilişkilerinin gerildiği bu aşamada; Irak Türklerinin beklentisi, tezkerenin onaylanması yönündeydi. Irak Türkleri, böylelikle, Türkiye'nin de Irak'a girebileceğini ve can güvenliklerinin garantiye alınacağını ümit ediyorlardı. Operasyon öncesi, KYB ve KDP'nin en büyük korkusu, kuşkusuz, Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Musul ve Kerkük'ün Türkiye tarafından geri alınması Bağımsız Kürdistan Devleti hedefini suya düşüreceğinden, Türk Ordusu'nun da bölgeye girmesi olmuştu. Böylelikle, Irak Kürtleri, Irak Türklerini bölgede devre dışı bırakarak, Irak'ın kuzeyinde egemenlik süreceklerdi.

ABD, operasyon için askerlerini Türkiye'de konuşlandırmak, Türkiye'nin havaalanlarından ve limanlarından istifade etmek istemişti. Bunlara karşılık Türkiye'nin ABD'den belli bir miktar kredi ya da hibe istediği kamuoyunda hakim bir görüş olarak ön plana çıkmıştı. Fakat, Türkiye'nin tezkereyi meclisten geçirmemesi savaşın durdurulabileceği anlamını taşııyordu.

Türkiye'nin Irak Türklerine karşı dikkatinden ve hassasiyetinden, Irak Türklerinin de Türkiye'ye bağlılığından ve sevgisinden şüphe edilmemekle birlikte; Irak'a müdahale yaklaşırken, “Türkiye karşıtı açıklamalar yapan iki tür Türkmen kuruluşu vardı”. Birincisi, Mesut Barzani'nin kendi hakimiyet bölgesinde kurdurduğu “tabela partileri ve dernekleri” idi. Diğeri de, önemli bir bölümü yurt dışında ABD ve Avrupa şehirlerinde örgütlenen, üyeleri son derece sınırlı bazı

¹⁰⁰ Faik Bulut, *Arapların Gözüyle Irak İşgali Binbir Gece Savaşları*, İstanbul, Berfin Yayınları, 2003, s.31.

¹⁰¹ Abdullah Manaz, “Türkmenlere Ne Olur?”, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=182>

Türkmen partileri ve dernekleri idi. KDP hakimiyetindeki Erbil’de faaliyet gösteren “ büyük bir Türkmen kuruluşu olan Türkmen Kardeşlik Ocağı” ise, Barzani kuvvetlerinin baskıları neticesinde çoğu zaman tarafsız bir politika yürütmek zorunda kalıyor, fakat Türkiye karşıtı açıklamalar da yapmıyordu¹⁰².

Nihayetinde, ABD, 19 Mart 2003 tarihinde İngiltere ile birlikte Irak operasyonunu başlatınca; 19 Mart 2003 tarihi ile birlikte Irak Türkleri için yeni bir belirsizlik dönemi başlamıştı. Irak’ta, yoğun olarak Musul’un kuzeyindeki Zaho’dan doğuda Diyala’nın güneyindeki Bedre’ye kadar uzanan hilal şeklindeki bir bölgede yaşayan Irak Türklerinin¹⁰³ kafasında şu soruların olduğu muhakkaktı; Acaba özgürlüğümüze kavuşacak mıyız?, eğer özgürlüğümüze kavuşursak bu bizim kurabileceğimiz federe ya da tam bağımsız bir devlet bünyesinde mi olacak, ya da Türkiye vasıtasıyla mı, veya üniter Irak içinde mi?, ölecek miyiz?, göç etmek zorunda mı kalacağız?, Kürtler topraklarımızı elimizden alacak mı?, ABD, bizi de düşünecek mi yoksa Kürtler ya da Saddam tarafından katledilecek miyiz, böyle bir ihtimal olduğunda hasretiyle yandıığımız Türkiye bize kucak açacak mı?...

2.3.3. BAAS PARTİSİ SONRASI DÖNEMDE IRAK TÜRKLERİ

(2003’TEN GÜNÜMÜZE)

Savaş başladığında herkes ne zaman biteceğini ve sonuçlarını merak ediyordu. Türkiye’nin tavrı neticesinde, Türklerin yoğun olarak buldukları kuzey cephesi fiiliyata geçirilememiş, alternatif planlar devreye sokulmuştu.

ABD; Peşmerge kuvvetlerinin Musul ve Kerkük’e girmesinin yaratacağı kaos ve buna mukabele edecek Türk kuvvetleriyle Peşmerge birliklerinin muhtemel çatışmasıyla başa çıkamayacağından endişeleniyordu.

Türklerin “Kürdistan Hükümetleri” yönetimindeki durumunun Saddam yönetimlerindeki durumlarından çok daha iyi olduğunu, “Türkiye’nin Türkmen kozunu kullanarak Kürdistan bölgesine müdahalesine” ve Irak’ın geleceğinde nüfuz sahibi olmasına karşı olduklarına dair beyanatlar veren Türkmen Halk Partisi

¹⁰² Manaz, “Türkiye Karşıtı Türkmen Açıklamaları?”.

¹⁰³ Irak Türklerinin nüfusunun yarısına yakını, Kerkük, Musul ve Erbil’de yaşamakta, bir kısmı da Irak’ın diğer Arap şehirlerine dağılmış durumdadır.

Başkanı İrfan Kerküklü'ye¹⁰⁴ Kürt yetkililerin ne gibi menfaatler sunduğu konusu araştırmaya değerdir.

9 Nisan 2003'te, 20 gün gibi kısa bir sürede Saddam yönetiminin çökmesiyle oluşan tabloda Kürtler, kendilerine tevdi edilen yetki ve sorumluluklarla hallerinden memnun görünürken, Şii'ler ve Türkler, ne gibi roller alacaklarının belirsizliği içinde istim üzerindediler.

10 Nisan 2003'e gelindiğinde, Talabani'ye bağlı peşmergeler, Kerkük'ün başta Tapu ve Nüfus Daireleri olmak üzere, valilik, belediye başkanlığı, adliye, şehir müzesi gibi resmi kurum ve kuruluşlarını yağmalamış, tabure ve sandalyeleri, elektrik düğme ve prizlerini dahi sökerek götürmüşlerdi¹⁰⁵. Peşmergeler, Kerkük başta olmak üzere Tuzhurmatı, Hanekin Karatepe ve Celevla gibi Türklerin çoğunlukta oldukları yerleşim merkezlerini yağmaladılar. Musul'da halktan büyük tepki gören peşmergeler, Telafer'de geri püskürtülüp, Reşidiye'de Türklerin karşı koyması üzerine çekildiler¹⁰⁶.

Kürt liderleri, her fırsatta Kerkük'ün bir Kürt şehri olduğu konusunda ısrarcı ve tehditkar demeçler vermekteydi. Talabani'nin " Türkiye, Kerkük'e karışırsa biz de Diyarbakır'ı gündeme getiririz"; Barzani'nin " Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini önlememiz, en büyük zaferimizdir" ¹⁰⁷ şeklindeki sözleri, bu liderlerin ABD'den aldıkları desteğin ve Türkiye'nin zamanında bu iki lidere verdiği önemin yersizliğinin birer delili niteliğindedir.

Kerkük ve Musul halkı, Kürt peşmergelerin Irak ordusundan kalan ağır silahlara el koymalarının ve PKK militanlarının da fırsattan yararlanarak ağır silahlardan pay almalarının iç savaşa işaret ettiğinden dolayı tedirginlik duymaktaydılar¹⁰⁸.

Irak Türkleri silahsızdı ve bundan dolayı endişeleri daha da artmaktaydı. Aynı zamanda Kürtlerin bölgeyi Kürtleştirme politikaları olanca hızıyla devam etmekteydi.

¹⁰⁴ Bulut, a.g.e. , s. 360.

¹⁰⁵ Saatçi, "Irak'ın Yapılanması ve Türkmenler", s. 137.

¹⁰⁶ Saatçi, " Açlık ve Sefaletten Talana", s. 2.

¹⁰⁷ Saatçi, "Irak'ın Yapılanması ve Türkmenler", s. 138.

¹⁰⁸ Saatçi, " Açlık ve Sefaletten Talana", s. 2.

2003 yılı Mayıs ayının başlarında, Kerkük'ün en önemli tarihi Türk eserlerinden Gökkümbet ve Aziziye Kışlalarının üzerine Kürtçe "Kerkük, Kürdistan'ın kalbidir" yazılmıştı. Kerkük'ün resmi kütüphanesindeki Osmanlı Türkçesi ile yazılı olan eserler başka yere taşınmıştı¹⁰⁹.

Kerkük'te hayat devam ederken Irak Türkleri, Kerkük'ün Türk olduğuna ve böyle kalacağına olan inançlarıyla Latin alfabeli Türkçe kurslarına devam etmekteydiler. Yeni eğitim-öğretim döneminde de dersleri Türkçe olarak planlamışlardı¹¹⁰. ITC Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı, Irak Türklerinin eğitim faaliyetlerinde önemli bir sorumluluk üstlenmişti.

Irak Türklerinin kültürel çalışmaları da devam etmekteydi. Daha önce rejim tarafından yasaklandığından dolayı çok sayıda sınırlı olan yayınlar, artık daha çok basılabilmekteydi.

ABD Başkanı Bush'un, 1 Mayıs 2003'te Irak'ta savaşın sona erdiğini açıklamasından sonra direnişçilerin başlattığı düşük yoğunluklu çatışmaların, 2003 Haziran sonuna gelindiğinde şiddetinin gittikçe artmasının yarattığı kaos ortamı, Irak Türklerini de fazlasıyla etkilemekteydi. Buna rağmen, Irak Türkleri, olaylara sükunetle yaklaşmaktaydı.

13 Temmuz 2003'te, Yönetici Konsey kurulmuştu. 25 kişilik Konsey, 13 Şîî, 5 Kürt, 5 Sünnî, 1 Türk ve 1 Hıristiyan'dan oluşmaktaydı¹¹¹. Bu tespit her ne kadar etnik ve dini yapıların karışımı ise de; ülkede, nüfus bakımından üçüncü büyük etnik grup olduğu düşünülen Irak Türklerinden¹¹² sadece bir kişi olması, beklentileri karşılayacak düzeyde değildi.

¹⁰⁹ Mahir Nakip, "28 Yıllık Hicran", *Kardaşlık*, Yıl:5, Sayı:18, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Nisan-Haziran 2003, s. 7.

¹¹⁰ Fatma Sibel Bayraktar, "Kerkük İzlenimleri", *Kardaşlık*, Yıl:5, Sayı:19, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2003, s.18.

¹¹¹ <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran141.htm>

¹¹² Irak'ta 1926 yılında 300 binin üzerinde Türk'ün yaşadığı bilinmektedir. Bkz. Ramazan Özey, *Dünya Platformunda Türk Dünyası*, İstanbul, Aktif Yayınları, 1997, s. 309. 1 Şubat 1987 tarihli İngiliz "Inguirg" dergisinde Irak'taki Türklerin nüfusunun 1.5 milyonu aştığı ve baskı sebebiyle bazı Türklerin kendilerini Kürt veya Arap olarak yazdırdığı ifade edilmiştir. Bkz. Özfatıra, a.g.e, s.78. 1 Ekim 1997'de Irak'ta yapılan nüfus sayımında Baas Partisi ve güvenlik birimleri sayımlarda kendini Türk yazdıranların ellerinden her türlü vatandaşlık hakları alınarak sürgün edileceklerini ilan etmişlerdir. Bkz. *Irak Türkmenleri Dergisi* (ITC Türkiye Temsilciliği), 2003, s.24. Günümüz itibariyle çeşitli kaynaklar Irak Türklerinin sayısını 2-3,5 milyon arasında göstermektedirler. Günümüzde Irak'ta yaşayan Türklerin kesin sayısını tespit etmek için nüfus sayımına ihtiyaç vardır. Önceki sayımlar bize yol göstericidir.

22 Ağustos 2003'te, Irak Türklerine ait Tuzhurmatı'daki anıtlar KYB'ye bağlı peşmergeler tarafından tahrip edildi. Bölgedeki Türkler bu girişime karşı bir gösteri düzenlediler. Ancak gösteri sırasında silahlı peşmergelerin ateş açması sonucu yedi Türk hayatını kaybetti¹¹³.

Irak Bayrağından başka bayrağın bayrak asılmaması hususunda Amerikalıların koyduğu yasağa Türkler uydukları halde peşmergelerin uymamakta ısrar etmeleri huzursuzluğu artıran bir sebepti. Irak Türklerinin ellerindeki silahlar da Amerikalılar tarafından toplatılmıştı.

İlerleyen günlerde, 13-15 Eylül 2003 tarihleri arasında, Kerkük'te 550 delegenin katılımıyla 3. Türkmen Kurultayı düzenlendi.

Kerkük Sorumlusu Albay William Mayville'nin yaptığı konuşmada Türkmen Kurultayı'nı demokrasi örneği olarak tanımlaması ve yeni hazırlanacak Irak Anayasası'nda Türklerin her hakkının korunacağını söylemiş olması, ABD'nin Irak Türklerine karşı olumsuz tavrını yavaş yavaş değiştirmeye başladığının bir belirtisi olarak yorumlanmaktaydı¹¹⁴.

Oysa, Saddam'ın devrilmesinden sekiz ay geçtiği halde, ABD, Irak'a hakim olamamış, hakimiyet yer altı güçlerine geçmeye başlamıştı. Irak ordusu kurulmamıştı. Polis, hiç bir olaya müdahale edemiyordu. ABD'nin kurduğu Hükümet Konseyi'ni ve Geçici Hükümeti ülke dışında tanıyan olmadığı gibi, ülke içinde de itibar eden azdı. Anayasa komisyonunun çalışmaları ilerleme kaydedemiyordu. ABD basın subayının; "yakın gelecekte Kerkük şehrinin kontrolünü tamamen peşmergelere bırakabiliriz" demeci yeni bir çatışma kaynağına işaret etti¹¹⁵.

2003 yılı Ekim ayı başında Hükümet, Türk askerlerini Irak'a gönderme kararı aldı. Geçici Konsey üyesi Songül Çabuk, Türk askerinin Irak'a gidip gitmemesi konusunda şunları beyan etti: " Geçici Konseyde Türk askerinin istenmediği yönünde söz alındı. Bu söz bir karar değil. Türk askeri sadece Türkmenlere değil bütün Iraklılara yardım etmek için geliyor. Irak'ta iyi işler yapacaklarından

¹¹³ Mazin Hasan ve Soran Şükür, " Kerkük Kerkük",

<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran147.htm>

¹¹⁴ İzzettin Kerkük, "Türkmenler'in Çilesi, Bir Kalemşörtlün Hezeyanı ve Amerika'nın Tutumu", **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:20, , İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ekim-Aralık 2003, , s.13.

¹¹⁵ Mahir Nakip, "Irak Bölünecek mi?", **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:20, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ekim-Aralık 2003, s. 8.

eminim”¹¹⁶. Aslında, Çabuk, bazı istisnalar olsa da Irak Türklerinin duygularına tercüman oluyordu. Irak Türkleri, Türk askerinin bölgeye gelmesiyle daha güvenli bir ortamın oluşacağını düşünüyorlardı.

Nihayetinde ABD’li yetkililer Geçici Hükümet Konseyi’ni ikna edemeyince, Türk askerlerinin Irak’a gitme olayı gerçekleşmedi. Böylelikle, Irak Türkleri hayal kırıklığı yaşadılar.

Aralık 2003’te, ABD’nin Irak genel Valisi Bremer’in Irak Türklerini, Irak Hıristiyanlarından sonra anması, Irak Türkleri’nin cismi var, ismi yok hale getirilmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanmaktaydı¹¹⁷. Irak Türklerinin planlamalarda ve uygulamalarda göz ardı edilmesinde Irak Türklerinin de payı vardı. Irak Türkleri, gerektiği şekilde organize olamıyor ve kendilerini dünyaya yeteri kadar tanıtamıyorlardı. Irak’ta oluşan kaos ortamında isyan edenler, yağmalayanlar, art niyetle hareket edenler dinleniyor ve haklı görülüyor, Irak Türkleri gibi sorunların medeni yollarla çözülmesi gerektiğini savunanlar beklentilerine cevap alamıyorlardı.

Saddam Hüseyin’in 13 Aralık 2003’te yakalanışı ile, Irak’taki eylemleri bizzat Saddam mı düzenliyor sorusunun cevabının da bulunacağı düşünülüyordu. Saddam Hüseyin’in yakalanışından sonra, belki olayların sayısında artış görülmedi ama azalma da görülmedi. Kürtlerin federasyon talepleri de önemli bir tehlike olarak devam etmekteydi.

Aralık 2003’ün son haftası ile Ocak 2004’ün başlarında, Kerkük’ü Kürt federasyonuna bağlamak isteyen Kürt grupları demokratik bir şekilde protesto eden Irak Türklerine ve Araplara peşmergelerin açtığı ateş sonucu altı kişi ölmüştü. Bu dönemde, ABD yönetiminin bütün Irak halkını silahsızlandırdığı halde, “sadece Kürtlere dokunmama” uygulaması devam etmekteydi¹¹⁸.

El-Ahrar gazetesinin, 1 Ocak 2004 tarihli “Kerkük’ün Kürdistan’a Dahil Edilmemesi İçin Gösteriler Düzenlendi.. Türkmenler Federalizmi Kabul Etmiyorlar” manşetinde, Irak Türklerinin federalizme karşı oldukları, Irak’ın parçalanmasına değil, toprak bütünlüğüne bağlı oldukları ifade edilmişti¹¹⁹. Irak Türklerinin özerklik,

¹¹⁶ Sabah, 9 Ekim 2003.

¹¹⁷ Yılmaz Öztuna, “Kerkük”, Altunköprü, Yıl:2, Sayı:10, İstanbul, Şubat 2004, s. 7

¹¹⁸ Mehmet Tütüncü, “Siyasi Parti mi, Askeri Karargah mı?”, Altunköprü, Yıl:2, Sayı:10, İstanbul, Şubat 2004, s. 1.

¹¹⁹ <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran146.htm>

federasyon, konfederasyon, bağımsız devlet kurma veya Türkiye'ye bağlanma gibi istekleri yoktu. Onlar, üniter bir Irak'ta eşit şartlar altında yaşamlarını sürdürme isteğindeydiler.

2004 Ocak ayının sonunda Başbakan Erdoğan'ın ABD'yi ziyareti sırasında Bush, Irak'ta özerk bir Kürt Devleti kurulmasına yönelik Türkiye'nin kaygılarını tam anlamıyla gideremediği gibi Irak Türklerinin geleceği konusunda da net bir tavır sergilemedi.

31 Ocak 2004 tarihinde, Kerkük'te bayram davetiyesi dağıtan ITC heyetinin aracına ateş açıldı. ITC'nin Tazehurmati beldesi meclis üyesi öldürüldü ve bir ITC sorumlusu da yaralandı¹²⁰. ITC, Irak Türklerinin siyasi parti ve hareketleri içinde Türkiye'ye en yakın olanı şeklinde değerlendirildiğinden, ITC personeli de çeşitli güç odaklarının hedefi konumundaydı.

Şubat 2004'e gelindiğinde Talabani, federasyon ısrarını sürdürüyordu. Londra'da yayımlanan Şark-ül Evsat gazetesindeki 7 Şubat 2004 tarihli demecinde, Talabani, Kürt halkının yıllardır federasyon haklarını pratiğe geçirdiğini, bunun sonucunda Kürdistan'ın yeni demokratik Irak için bir model haline geldiğini ve Kerkük'te çoğunluğun Kürt olduğunu beyan etmekteydi¹²¹. Irak Türkleri de bu gelişmeler karşısında tepkilerini ortaya koymaktaydı. Irak Türklerinden 100 kadarı 2004 Şubat sonuna doğru eyleme geçerek Bağdat'ta açlık grevi yapmaya başladı. 100 kadar bir grup da 28 Şubat'ta arkadaşlarına destek vermek üzere protesto gösterisi yaptı. Zincirli eylemde okunan bildiride Irak nüfusunun %13'ünü oluşturan 3 milyon Türkün resmen tanınması istendi. Ulusal Türkmen Hareketi de Kerkük'te genel grev başlattı. Irak Türkleri, dükkan ve lokantaları açmazken, polis gücünün %20'sini oluşturan Türkler de iş bıraktılar.

8 Mart 2004'te, Irak'ta geçici anayasa imzalanmış ve Kürtler fiili özerkliğin devamını garanti altına almışlardı. Geçici anayasada Irak Türklerine sosyal haklar bağlamında değinilirken, resmi dil olarak Arapça ve Kürtçe kabul edilmişti.. Türkçe'nin adı geçmiyordu.

8 Mart 2004 tarihli anayasa, " Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası " adı altında yayımlanmıştı. 62 maddeli geçici anayasanın 2. maddesinin (A)

¹²⁰ Radikal, 1 Şubat 2004.

¹²¹ Radikal, 28 Şubat 2004.

bindinde; geçiş dönemi ifadesi, 30 Haziran 2004 tarihinden başlayıp, bu yasada belirtilen şekilde kalıcı bir anayasaya dayalı olarak işbaşına gelecek olan bir Irak hükümetinin oluşturulmasına kadar devam edecek olan dönemi kapsamaktaydı. Madde 61’de yer alan hükümlerin uygulanması söz konusu olmadığı takdirde geçiş dönemi her ne olursa olsun, en geç 31 Aralık 2005 tarihinde sona erecektir” ifadesi kullanılmaktaydı¹²².

Geçici anayasa, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld’e göre, “ inanç ve ifade özgürlüğünü, toplanma ve siyasi partiler kurma hakkını, oy verme hakkını, adil, hızlı ve şeffaf yargılanma hakkını garanti altına almakta; cins, milliyet ve din temelinde ayrımcılığı, keyfi tutuklama ve göz altıları yasaklamaktaydı”¹²³. Irak’ta Arapları ve Kürtleri asli unsur olarak gören, Türkleri hak ettikleri yere koymayan bir anayasa imzalanmışken, bu tür açıklamaların Irak Türkleri için tatmin eder bir tarafı da yoktu.

Geçici Anayasanın imzalanmasından sonra, Irak Türklerini politik yönden çökertme planları hız kazanmaya başlamıştı.

Öncelikle, 14 Mart 2004’te ITC Lideri Abdullah Abdurrahman’a suikast girişiminde bulunuldu. Sonrasında, Irak’ın işgalinden beri en çok ABD’li askerin öldürüldüğü 2004 Nisan ayında ve 2004 Mayıs aylarında, ardı ardına bazı Türk siyasetçilerin trafik kazalarında ölmesi dikkate değerdi¹²⁴.

Irak Türkleri, Mayıs 2004 itibariyle, Kürtlerin aksine, yaşadıkları yerlere “Türkmen bayrağını” sokamadıkları gibi, silahlı Kürtler, Türk gençlerini, ABD askerlerine “El kaide militanı” yakaladık diyerek teslim etmekteydiler¹²⁵. Buna rağmen, Irak Türkleri, medeni tavırlarından taviz vermiyorlardı.

ABD, 2004 Mayıs ayında, İncirlikten çektiği eğitim uçaklarını yeniden konuşlandırmayı istediğini belirtmesine¹²⁶ rağmen, Türkiye’ye, Irak Türklerinin geleceğine dair bir güvence vermiş değildi.

¹²² Habib Hürmüzlü, **Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası, 8 Mart 2004**, Ankara, Global Strateji Enstitüsü , 2004, s. 2.

¹²³ **Radikal**, 20 Mart 2004.

¹²⁴ Vedat Yenerer, **Düşman Kardeşler, ABD İşgalindeki Irak’ta Arap, Kürt ve Türkmen Çatışması**, İstanbul, Bulut Yayınları, 2004, ss.219-220.

¹²⁵ Yenerer, a.g.e, s.217.

¹²⁶ Serdaroğlu, a.g.e, s. 249.

Irak Geçici Hükümet Konseyi'nin 1 Haziran 2004'te kendini feshedip, yetkiyi devralacak yeni bir geçici hükümetin kurulmasıyla, yeni hükümette Irak Türklerine, Irak'ın siyasi yapılanmasında etkisi olmayacak ve sadece bir tane bakanlık uygun görülmüştü.

33 üyeden oluşan Geçici Hükümette ülke nüfusunun % 17'sini oluşturan Kürtlere 10 bakanlık verilmesine karşın, nüfusun % 13'ünü oluşturan Irak Türklerine yalnızca tek bakanlık verilmesi ile, ITC; “ konuyla ilgili herkesin Beyaz Saray'ı arayarak Türkmenlere karşı bu adil olmayan haksız eylemin protesto edilmesi” yönünde çağrıda bulundu¹²⁷.

ITC de, İstanbul'da yapılacak NATO zirvesi ve Irak'ta yönetimin Iraklılara devri öncesinde Türkiye ile yakın temastaydı. Bu kapsamda, 2004 Haziran ortalarında, ITC lideri, Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirdi.

Bu arada Amerikalı gazeteci Hersh'in, İsrail'in Irak'ın kuzeyinde Kürtlerle tam ittifaka gittiğini, peşmergeleri direnişçilere karşı eğiterek Irak'ta gidişatı yönlendirdiğini, aynı zamanda İran ve Suriye'de gizli operasyonlarla Kürtleri isyana teşvik ettiğini yazmasıyla¹²⁸, İsrail'in bölgedeki etkinliği yeniden gündeme gelmiş oldu. Kürtlerin İsrail'den destek alarak güçlenmesi, Irak'ta Kürtlerden en çok zarar gören Irak Türklerini rahatsız etmekteydi.

ABD, İstanbul'da gerçekleştirilen NATO toplantısı devam ederken, Irak'ta yetkiyi planlanandan iki gün önce, 28 Haziran 2004'te, Irak'lılara devretti. Bu devir, Irak Türkleri için pek bir anlam ifade etmiyordu. Çünkü, Irak Türkleri yönetimde söz sahibi değildiler.

NATO'ya Irak'ta görev verilmesi, NATO toplantısında alınan en önemli kararlardan biriydi. NATO'nun Irak güvenlik kuvvetlerini eğitmeyi kararlaştırmasının Irak Türklerini ilgilendiren boyutu ise; yeni oluşturulacak orduda Kürtlerin ağırlıkta olacağı öngörüsü ile, NATO şemsiyesi altında eğitilecek Kürtlerin, Irak Türkleri için tehdit oluşturabileceği yönündeydi.

Kürtler yalnızca Irak Türkleri için değil, ülkedeki Araplar için de tehdit oluşturmaktaydı. Irak Türkleri ile Arapların Kürt tehdidine karşı birlikte hareket

¹²⁷ Ziyat Köprülü, “Türkmenler Yine Görmezlikten Gelindi”, **Kardaşlık**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004, s. 54.

¹²⁸ **Radikal**, 22 Haziran 2004.

etmeye çalıştığı bu dönemde, Arapların toprak sorunu yüzünden Irak Türklerinin yoğun olduğu Başır Köyü'nü soykırımdan geçirdiği, 350'den fazla ailenin katledildiği iddialarının su yüzüne çıkmasıyla Irak Türkleri ile Araplar arasında bir gerilim yaşandı¹²⁹.

Kürtlerin, Kerkük'ün nüfus dengesini değiştirme ve Kerkük'ü ele geçirme çalışmaları yoğunlaşırken, Irak Türklerinin buna karşı koyma dereceleri de aynı oranda artmaktaydı. Yüzlerce Irak Türkü, Kerkük'te 22 Ağustos 2004'te bu durumu pankartlarla protesto ettiler.

Ocak 2005'te yapılacak seçimlere yavaş yavaş yaklaşıırken, Eylül 2004 itibariyle, Kerkük'e özellikle Süleymaniye ve Erbil olmak üzere çeşitli şehirlerden ve Mahmur Kampı'ndan getirilen Kürtlerin sayısı da artış göstermekteydi. Çoğunlukla Sorca bölgesine yerleştirilen Kürtler, Irak Türklerini endişelendiriyordu.

2004 Eylül ayı başında Irak Türkleri, bir soykırım girişiminin eşiğinden döndüler. 100-150 kadar masum Türkün hayatını kaybettiği, 200'den fazlasının yaralandığı, binlercesinin de göçe zorlandığı "Telafer Katliamı", Irak Türklerinin maruz kaldığı katliamların sonuncusu oldu.

Irak'taki direnişlerde ön plana çıkan Mukteda El Sadr'a bağlı 300 kişilik grubun Al Hüda Camii'nde karargah kurarak Telafer'de saklandığı ve Telafer'in yeni bir Felluce olmasını engellemek gerekçesiyle, ABD'nin, Telafer'e saldırması sonucunda, en az %90 gibi büyük bir oranını Türklerin, kalanını Arapların oluşturduğu Telafer'de mağdur olanlar yine Irak Türkleri oldu.

Telafer'in bombalanması devam ederken, "bazı Türkmen aşiretleri", başka bir çıkış yolu bulamadıkları için bu direnişe açıkça destek vermekteydiler. Direnişçilerin saflarına geçenler, Ferhatlı, Karabaşlı ve Himmetli aşiretlerine bağlı olan aşiretlerdi¹³⁰.

Irak Türklerinin ABD güçleri ile çatıştığı, saldırılardan kaçan Irak Türklerinin Türkiye sınırına dayandığına dair haberlerin asılsız olduğu ITC tarafından deklare edildi. Bombalama sonrasında eşeklerle ya da kilometrelerce yol kat ederek evlerine

¹²⁹ Nermin El Mufti, "Kerkük'te Nüfus Kavgası", *Radikal*, 08 Eylül 2004 (Yazarın 19 Ağustos 2004 tarihinde Mısır'da yayımlanan yazısından alınmıştır).

¹³⁰ M. Hanefi Bostan, "Irak Türkleri Soykırımıyla Kırımın Karşı Karşıya", *Kardaşlık*, Yıl: 6, Sayı: 24, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ekim-Aralık 2004, s. 51.

dönen Irak Türklerinin durumu da içler acısıydı. Dönüş yapan Irak Türkleri, Telafer'e girişte de üst aramasına tabi tutuldular.

Suriye ve Türkiye'ye yakın olan, Musul'a 60km mesafedeki Telafer, Musul ile beraber Körfez Savaşı'ndan sonra 36. paralel kriterine göre güvenli hat içinde olmasına rağmen, ABD tarafından bu bölgenin dışında tutulmuştur. Telafer, Türkiye-İrak Türkleri bağlantısını sağlayabilecek bir konumdadır. Türkiye'nin Ovaköy'de açmak istediği Habur'a alternatif sınır kapısı sayesinde Telafer'den Musul'a bağlantı sağlanması planlanmaktadır. Bu takdirde sınır ötesinde kontrol Irak Türklerinde olacak ve Barzani Habur'da elde ettiği gelirden de mahrum kalacaktır. Telafer aynı zamanda tarıma elverişli bir bölgedir. Telafer'in civar köylerle beraber 500 bin olduğu tahmin edilen nüfusunun %10'unu oluşturan Araplar haricinde kalanının tamamının Türk olması, Irak'ın kuzeyi için stratejik önemi haiz bir bölge olan Telafer'in özellikle KDP'nin kritik hedef bölgeleri arasında yer almasına neden olmuştur.

Koç'a göre, Telafer'de yaşananlar, Kerkük'te uygulanan salam politikasının¹³¹ bir provasıydı. Irak Türklerini sindirmek ve Türkiye'nin Irak içindeki gelişmelere etki edemediğini göstermek amaçlanmaktaydı. Kürtlerin radikal adımlar atması halinde, Türkiye'ye müdahale etmeyi aklından bile geçirmemesi yönünde mesaj veriliyor ve PKK terörünün tırmanması isteniyordu¹³². Telafer operasyonunun amaçları Sezgin'e göre ise; "Telafer ve kuzeyine hakim olarak Türkiye'nin Irak Türkleri ile bağlantısını kesmek, Telafer'in batısında Irak-Suriye sınırına ulaşarak Suriye Kürtleri ile birleşmek ve güneyde Basra Körfezi'ne inip denize ulaşmak için yürütülmekte olan operasyonlara paralel olarak Suriye Kürtleri ile birleşip, Türkiye-İrak Türkleri-İran kuşatmasını yarmaktı¹³³.

ABD askerlerinin Telafer'i bombalamasının, İsrail ve ABD'nin her türlü desteğini alan Kürtlerin kışkırtmaları neticesinde olduğu ortadadır. O dönemde, Ekim 2004'te Irak'ta nüfus sayımı yapılmasının planlandığını ve henüz erteleme kararının

¹³¹ Salam politikası: Dilim dilim kazanımlarla amacına ulaşma politikası.

¹³² Şanlı Bahadır Koç, , "Telafer, ABD ve Türkiye",

<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=1337>

¹³³ Ferruh Sezgin, "Telafer'de Ne Oldu Ne Olacak?", *Kardaşlık*, Yıl: 6, Sayı: 24, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ekim-Aralık 2004, s.16, (yazarın 5 Kasım 2004 tarihinde Yeniçağ'daki yazısından alınmıştır).

alınmadığını göz önünde bulundurduğumuzda; özellikle Suriye'den gelen Kürtlerin bu bölgeye yerleştirilmesinin planlanmış olabileceğini düşünmek gerekir.

Nüfusunun ezici bir çoğunluğu Türk olan Telafer'de bir soykırım gerçekleştirmenin çok zor olduğunu varsayıp, ABD'nin operasyon için öne sürdüğü nedenlerde tamamen haklı olduğunu düşünsek bile, operasyon esnasında masum Türklerin öldürülmesi hiçbir surette kabul edilebilir bir durum değildir. Türk kamuoyunun yaşanan olaylara gösterdiği tepki, Irak Türkleri tarafından memnuniyetle karşılanırsa da; "Telafer Katliamı", Irak Türklerinin, Irak'ı işgal eden ABD ve koalisyon güçlerine olan güvenini de tamamen sarsmış, Kürtlerin niyetleri konusundaki kuşkuları artırmış, aynı zamanda, Türkiye-ABD ilişkilerinde yeni bir gerginliğe neden olmuştur.

Irak Türklerini derinden etkileyen bu olaylar sonunda Uluslararası Türkmen Hakları Savunma Örgütü Telafer Şubesi bildiri yayınlayarak olayları kınamış ve Irak Türklerini tuzağa düşmemeleri konusunda uyarmıştır¹³⁴.

Irak'ta 1920'de İngiliz sömürgeciliğine baş kaldıran ilk şehir olarak adını tarihe yazdıran Telafer'de Eylül 2004'teki katliamın ardından iki hareket ön plana çıkmıştır. Bunlar ; "Türkmen Hareketi" ve "Mezhebi Hareketler"dir. Hemen hemen

¹³⁴ Bildirinin tam metni şöyledir: "Gözler, daha doğrusu sözde direnişin ateşi aniden ve hiç beklenmedik bir şekilde Türkmen bölgesi Telafer'e çevrildi. Burada yaşanan olayların gerçeğini öğrenmek amacıyla da bazı Türkmen parti ve resmi kuruluşlardan açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda, Telafer'deki Türkmen Halkımızı kendi kontrolü altında tutmaktan aciz kalan, Saddam rejiminin yapamadığını yapmak isteyen tarafların planında Türkmenlerin sorumlu olmadıkları vurgulanmıştır. Telafer'de cereyan eden olayların dışarıdan yönetilmesi, içerideki art niyetli bazı tarafları da çirkin amaçlarına ulaşmak için devreye sokmuştur. Diğer yandan da bu taraflar, Türkmen varlığını parçalamaya ve Türkmenleri işgal güçleriyle karşı karşıya getirmeye çalıştılar. Onlar, bir taşla iki kuş değil de on kuş vurmayı planlıyorlar. Bir yandan Türkmenlerin işgale karşı tutumları belli olup, diğer yandan da Kerkük, Tuz, Hanekin ve Mendeli'deki Türkmen Halkımız, Telafer'lilerin gücünden daha az güce sahip değildiler ki, işgalcilere karşı eli bağlı kalıp direnmesinler! Ancak, Türkmen davasıyla hiç ilgisi olmayan ve kendi aşiretine bağlı kalmayan belli fikre sahip bir grup, Telafer'i çıkmaza soktu. Bombalanan yer Telafer'dir ve ölenler de bizim kardeşlerimizdir ve bu bir gerçektir. Onlara gereken maddi, manevi yardımlar yaptık. Ama, Telafer'i yok etmeye çalışan ve Türkmenleri zor duruma sürükleyen tecavüzcü grubun bu yaptıklarını kınıyoruz. İç ve dış kamuoyundan istediğimiz tek şey, Türkmenlerin bu olayla ilgili tutumunu anlayışla karşılamak, birden fazla taraf için bir tuzak kurulduğunun farkında olup bu tuzağa düşmemektir. Evet bu bir tuzaktır sakın kimse oyuna gelmesin. Yüce Allah'tan şehitlerimize rahmet, yaralılarımıza acil şifa ve aziz şehrimiz Telafer'in bir an önce huzuruna kavuşmasını dileriz". Bkz. <http://www.kerkuk.net/haberdetay.asp?haberid=4514>

yarı yarıya Sünni- Şii nüfusa sahip olan Telafer’de daha önce görülmeyen mezhep ayrımı, Eylül 2004’te yaşanan olaylardan sonra tırmandırılmaya çalışılmıştır¹³⁵.

Irak’ta Ekim 2004’te sayım, Ocak 2005 sonunda seçim planlanırken, Eylül 2004’te Kerkük il idaresinin işgal sonrasında Kerkük’e yerleşenlerin, gıda karnelerini göstermek suretiyle 12 Ekim 2004 tarihine kadar Kerkük nüfusuna kayıt yaptırabilecekleri yönündeki kararına Irak Türklerinin anlam vermesine imkan yoktu.

ABD, Türkiye, KYB, KDP, ITC ve beş muhalif grubun, Ankara’da, 22 Mart 2003’te yapılan toplantıda, “ kentlerin demografik yapılarını değiştirmeye yönelik adım atmayacaklarına” dair anlaşma imzalamalarına¹³⁶ rağmen; işgal sonrasında Kerkük’ün demografik yapısını değiştirmek amacıyla binlerce Kürt, Kerkük’e yerleşmekteydi.

Irak’ta nüfus sayımı yaklaşırken, Kerkük’te, Irak Türkleri arasında “Sınıfta Kalmayalım!” sloganı ile bir gençlik hareketi göze çarpmaktaydı¹³⁷. Irak Türklerinin arasında çok sayıda maddi durumu kötü olanlar olduğu, bunlardan bazılarının baskı altına alınarak veya para ile kandırılarak nüfus sayımında kendisini “Türkmen” olarak yazdırmak istemeyebilecekleri ihtimali düşünülmüştü. Bunların dışlanmaması, aksine, ikna yoluna gidilmesi gerekliliği önem kazanmıştı¹³⁸.

Eylül 2004 sonunda, Irak Türkleri ve Araplar, Tikrit’te bir toplantı düzenleyerek, Kerkük’teki Kürt tehdidine karşı haklarını aramak üzere birlikte hareket etme kararı aldılar.

Telafer’de henüz akan sular durulmamışken, katliamdan bir ay sonra, Telafer, ABD güçleri tarafından şehirde direnişçilerin olduğu gerekçesiyle yeniden kuşatma altına alınmıştır.

Irak seçimleri öncesinde, seçimleri kimin kazanacağına dair tahminler yapılırken; genellikle ülkedeki nüfus oranları referans alınmıştır. ABD’li think-tank kuruluşlarının bu tahminlerinden birinde, ülkedeki nüfus dağılımı: %60 Şii Arap,

¹³⁵ Deniz Musa, “ Saklı Şehir: Telafer ”, **Türkmen Bohçası**, Yıl:2, Sayı:5, İstanbul, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayını, Aralık 2004, ss. 18-19.

¹³⁶ Yavuz Gökalep Yıldız, a.g.e, s. 214.

¹³⁷ Erşat Hüzmüzlü, “Sınıfta Kalmayalım!”, **Kardaşlık**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2004, s. 4.

¹³⁸ Mahir Nakip, “Kendimizi Türkmen Yazalım”, **Kardaşlık**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2004, s. 8.

%20 Sünni Arap, %15 Kürt ve %5 diğerleri olarak gösterilmiştir¹³⁹. Irak Türklerinin bu çalışmada gruplandırmaya dahil edilmemesi bilinçli bir hareketin sonucu olsa dahi, bunda Irak Türklerinin kendilerini yeteri kadar anlatamamasının payı da vardır.

Irak seçimleri yaklaşırken, KDP ve KYB, Irak Seçimleri Bağımsız Yüksek Komiserliği Kerkük Bürosu Müdürü'nü ITC çıkarına çalıştığını ileri sürerek istifaya zorladılar¹⁴⁰. El-Hadidi'nin istifaya zorlanmasıyla oynanan oyunlar karşısında ITC ve Türkmen Milli Hareketi, medeni bir davranış göstererek bu kanunsuz uygulamanın düzeltilmesini talep ettiler. Seçimleri boykot etmediler. Yapılan hata ise bu uyarıya cevap gelmeden ITC'nin Kerkük'te seçime katılmaya karar vermesi idi. Her iki siyasi kuruluşun Kürtlerin seçimde yaptıkları usulsüzlükleri tespit edip itiraz etmeleri olumlu bir davranışken; "çıkacak sonuçların şimdiden kabul edilemez olacağını ilan edilmemesi" ise hata olarak değerlendirilmekteydi¹⁴¹.

Seçimlerde, Irak Türkleri için, seçim yapılırken aynı zamanda vilayet meclislerinin seçimlerinin de yapılacak olması ve bu seçimlerin de mevcut idari hudutlarıyla belirlenecek olan kesimlerde yapılacak olması önem taşımaktaydı. 8 Mart 2004 tarihli Anayasanın 30. maddesinin c fıkrasındaki hükmün kadınlara belirli bir oranda temsil hakkı vermesinden ve Irak Türklerinin de adil bir oranla temsil edilmesinden yola çıkılarak, her seçim listesinde en az bir Türkün yer alması kanuni bir gereklilik olarak yorumlanmaktaydı¹⁴².

Seçimlerde bölgesel olarak Irak Türkleri ile Araplar arasında yakınlaşmalar da görülmüştür. Özellikle Havize bölgesinde tam bir mutabakat sağlanmıştır.

Seçimlere Sünniler katılmamış; Türkler, Kürtler ve Şiiler katılmışlardır. Seçimlere Irak Türkleri adına ITC ve Türkmen Milli Hareketi katılmıştır.

Sünnilerin seçimleri boykot ederek katılmamaları dolayısıyla, Bağdat gibi bölgelerde Irak Türkleri oy kullanamadılar.

¹³⁹ Anthony H. Cordesman, "Praying For Luck: The Real Meaning of Iraq's Coming Elections", http://www.csis.org/features/050102_IraqiElections.pdf, s. 7.

¹⁴⁰ <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=334&s=analizdetay>

¹⁴¹ Mahir Nakip, "Çuvaldız", *Kardaşlık*, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005, ss. 9-10.

¹⁴² Erşat Hürmüzlü, "Türkmenler...Dikkat!", *Kardaşlık*, Yıl: 6, Sayı: 24, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ekim-Aralık 2004, ss. 4-5.

Seçimler esnasında, gözlemciler, Kürt grupların, Irak Türklerinin seçim bölgelerinde yaptıkları ihlallere ve usulsüzlüklere dair rapor düzenlemişlerdir¹⁴³.

Kürtler, bu ihlalleri ve usulsüzlükleri yaparlarken gayet rahat davranmışlar, Irak Türklerini bariz bir şekilde engellemişlerdir.

Seçimler bitince Türkmeneli TV’de kesin olmayan sonuçlar açıklanmaya başladığında, Türkmeneli TV’nin polis ve muhafız grubu tarafından saldırıya uğraması, canlı yayında herkes tarafından seyredilmiştir¹⁴⁴.

Altunköprü, Karaincir gibi yerleşim merkezlerinde buraların toplam nüfusundan fazla oy çıkmıştır.

14.200.000 kayıtlı seçmenin 8.500.000’inin oy kullandığı 30 Ocak 2005’te yapılan Irak seçimlerinde Türkmen Cephesi 93.500 oy alarak seçimlerde beşinci sırada yer almıştır.

Seçimlerde Irak Türkmenleri Cephesi’nden 3 milletvekili Meclise girebilecek oyu almıştır. Şii listesinden 5 Irak Türkü milletvekili seçilirken, Allavi’nin listesinden ve Kürt listesinden Meclise giren Türkler de olmuştur¹⁴⁵.

¹⁴³ Düzenlenen raporda şu hususlara değinilmiştir: “1. Türkmen mahallelerinde eksik form dağıtılmış olup, 30 bin seçmenin bulunduğu Peşmerge bölgesi Azadi’de 89 bin 648 kişi oy kullandı. 20 bin seçmenin kayıtlı olduğu Rahimova’da 76 bin kişi oy kullandı. 2. BM gözlemcilerine rastlanmamıştır. Polis ve gözlemcilerin tümü Kürt olup Arapların ve Türkmenlerin ağırlıkta olduğu 80 bin seçmeni bulunan Al Havice’ye de 20 bin adet oy pusulası gönderildi. 3. İzinli sokağa çıkan arabaların % 95’i Kürtlere verilmiştir. 18 yaşından küçüklerin oy kullanmasına göz yumuldu. Bu kişilerin ABD askerlerinin önünde oy kullanması görüntülerle tespit edilmiştir.4. Vilayetin yazısına göre Erbil ve Süleymaniye’den Kerkük’e gelen yolun, gün boyunca Kürtlere açık olması dikkat çekmiştir. Seçim bölgelerinde görevli 2 bin 700 Peşmerge, birkaç yerde birden mükerrer oy kullandı. 5. Karaincir, Şuvan, Takta gibi Kürt bölgelerinde 34 yeni seçim merkezleri kurulmuştur. El Mansuriye İlçesi’nde seçim pusulaları çalındığı için 3 bin Türkmen oy kullanamadı. 6. Telafer’de helikopter ve Peşmerge saldırıları nedeniyle seçmenler sandık başına gidememişlerdir. Süleymaniye ve Erbil’de ölenlerin yerine oy kullanıldı. 7. Telafer’de sandıklar 9 km merkezden uzak olduğu açıklandı. Denetçiler için hazırlanan 150 kartın 60’ı Vali Yardımcısı İsmail Hadidi’ye verildi. Kürt gruplar, çok sayıda seçmeni yasak olmasına rağmen özel araçlarla sandığa taşıdı. 8. Telafer’e bağlı köylerde sandık yoktur ve Afgene, Reşidiye, Karakoyunlu köylerinde 445.000 seçmen sandığa ulaşamamıştır. Mehmet Sadık okulundaki seçim merkezinden Türkmenlerin yoğunlukta oy kullandığı 6 sandık çalındı. Şikayet ciddiye alınmadı. 9. Telafer’de seçime giden insanlara ING (İraçî National Guard, Irak Ulusal Muhafız Birlikleri) tarafından ateş açıldı. Peşmergelere birden fazla seçim pusulası verildiği tespit edildi. 10. Tuzhurmatu kazasında 169 numaralı sandık başında Kürt seçmenlerin parmaklarına mürekkep sürülmeden oy kullanmalarına izin verilmiştir. Telafer’de, sandık, şehrin kilometrelerce dışına kuruldu. Çok sayıda seçmen sandıklara ulaşamadı. 11. Kerkük seçim merkezlerinin yanında Kürtler tarafından çadırlar kurularak Kürt devletinin kurulmasına dair referandum yapılmıştır. Türkmen bölgelerindeki seçim sandıklar geç kurularak seçim saati bitmeden kapatılmıştır”. Bkz. **Altunköprü**, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005, s. 16.

¹⁴⁴ Türkmen Bayraktar, “Seçimlerden Geliyorum”, **Kardaşlık**, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005, s. 23.

¹⁴⁵ Nakip, “Çuvaldız”, s. 9.

Seçim sonuçlarına göre Kerkük Şehir meclisinde Irak Türkleri dokuz milletvekili kazanırken, Kürtler 26 milletvekili kazandılar. Önümüzdeki dönemde Kerkük'ün statüsü tartışılırken, Kürtlerin bu oranı lehlerine kullanacakları şüphesizdir.

Irak Türkleri arasında ciddi bir Şii-Sünni ayrımı olmamasına karşın; bu ayrım Irak Türklerinin bir miktar oy kaybına da neden oldu. Şii Türklerin oylarının % 25'ini Sistani'ye verdiği görüldü¹⁴⁶.

30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerde Irak Türklerinin başarısız olmasına sebep; geçmişte Irak yönetiminin Araplaştırma politikalarının etkisi ile birlikte Irak Kürtlerinin seçim esnasında seçim bölgelerine adam taşınması ve seçim esnasında yaptıkları seçim hileleriydi. Bunlar dış etkenlerdi. İç etkenler de, Irak Türklerinin hatalarıydı. Irak Türklerinin en büyük hatası çoğunun seçim sandığına gitmemesiydi.

Başarısızlık karşısında Türkiye'de Irak Türklerinin sorunlarına çözüm arayanlar da bunun nedenlerini sorgulamaktaydı.

Yapılan özeleştiriyeye göre; geçmişte çoğu zaman bilimsellikten uzak bir nüfus tahmini yapılmıştı. Irak Türklerinin nüfusunu en çok söyleyenin daha fazla alkışlandığı görülmüyordu. Irak Türklerinden Türkiye'de ve yurt dışında on binlerce yaşayan olduğu, Kerkük ve diğer bölgelerin boşaldığı söylendiğinde, bu, kabul görmüyordu, şahsi çıkar peşine düşüldüğü görülmüştü, Irak Türkleri meselesinin dünyada ciddi bir kabul görmediği, Irak muhalefeti tarafından da gerektiğince benimsenmediği söylendiğinde ciddiye alınmıyordu, meseleyi savunan sorumluların olayları geriden takip ettiği, yaratıcı fikirler üretmediği görülmüyordu, konuyla ilgili gerçekleştirilen paneller içe dönük oluyor, konuşmacıların çoğu gerçeklerden uzaklaşarak alkış toplamayı amaçlıyor, başkalarının tezlerini savunuyordu, nadiren ağırlanan Arap ve Batılı gazeteciler propaganda malzemesi haline getirilmişti, yeterli sayıda İngilizce ve Arapça kitap yayınlanmamıştı, en önemlisi Irak Türklerinin ciddiyeti ispat edilememişti, Irak Türklerini Batılılara, Araplara anlatmak için seminer vermeye gönderilenler adam kayırmalar neticesinde Türkçe dışında başka dil bilmeyenlerden seçiliyordu¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Bayraktar, " Seçimlerden Geliyorum", s. 22.

¹⁴⁷ Erşat Hüürmüzlü, " Ayaklanmak", Kardaşlık, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005, ss. 4-5.

Seçimlerden sonra, Şubat 2005'in ortalarına doğru, Kerkük'te, Irak Türkleri, Araplarla birlikte Kerkük'ün Kürtlere bağlanmasına ilişkin çabaları protesto ettiler. Yürüyüşte, Kerkük'teki seçim sonuçlarının kesinlikle kabul edilemez olduğu, Kürt liderlerin isteklerine geçit verilmeyeceği söylendi. Kerkük'ün Valilik Caddesi'nde petrolü simgeleyen heykele Irak bayrağını diken Araplar ve Türkler, KDP'nin Kerkük temsilciliği önünde toplanarak slogan attılar. Irak Türkleri'nin seçimlere yönelik protestoları daha sonra Bağdat ve başka yerlerde devam etti.

15 Şubat 2005'te ITC'nin Musul'daki il başkanlığı binasına düzenlenen baskında, yaralanan ya da hayatını kaybeden olmadı. Olayla ilgili olarak, ITC Musul İl Başkanı Mehmet Tahir, bu baskını gerçekleştiren ABD askerlerinin binadaki güvenlik görevlilerinin elbiselerini giyerek etrafa ateş açtığını söyleyerek, amaçlarının da; ITC görevlilerinin çevreye rasgele ateş açtığı düşüncesini yaymak olduğu yorumunda bulundu¹⁴⁸.

Kerkük'te ise, beklenenler yavaş yavaş gerçekleşmeye başlamıştı. Şubat 2005 sonuna doğru, Kerkük'ün güvenliği, ABD tarafından, peşmergelerin oluşturduğu Irak Ulusal Muhafızlarına devredildi. Irak Türkleri için Kerkük'e atanan 160 öğretmen de, Vali tarafından reddedildi¹⁴⁹. Seçimlerden sonra Kerkük Valiliği'ne getirilen Kürt kökenli Abdurrahman Mustafa, bununla da yetinmeyerek, yayınladığı genelgeyle Kerkük ilinde ve tüm ilçelerinde Kürtçe'nin resmi dil olarak kullanılması talimatını verdi. Hemen hemen hiç bir Kürt'ün yaşamadığı Taze Hurmatu, Riyad ve Beşir kasabalarında bile, Kürtçe, resmi ve zorunlu dil haline geldi¹⁵⁰.

Kerkük Meclis toplantısında, Kürt gruplarla Türkler ve Araplar arasında anlaşmazlıklar çıkmış, Türkler ve Araplar, toplantıyı terk etmişlerdi. Daha sonra, Mart 2005 itibariyle, Şii İttifakı ve Kürt İttifakı, Kerkük'ün nüfusunun Saddam Hüseyin döneminde göçe zorlanan Türklerin ve Kürtlerin tekrar Kerkük'e dönmeleri sağlanarak normalleştirilmesi konusunda anlaşılabilir. Mart 2005 ortalarında, Meclis toplanmasına rağmen, gelir dağılımı üzerindeki anlaşmazlıklar devam etmekteydi. Kerkük'te sular durulacak gibi de görülüyordu.

¹⁴⁸ <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=965&katagori=5&s=detay>

¹⁴⁹ <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=923&katagori=2&s=detay> (Halka ve Olaylara Tercüman'ın 24 Şubat 2005 tarihli haberinden alınmıştır).

¹⁵⁰ <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=935&katagori=2&s=detay> (Dünden Bugüne Tercüman'ın 25 Şubat 2005 tarihli haberinden alınmıştır).

Bundan hemen sonra hükümet kurma çalışmalarının devam ettiği Nisan 2005 başında, Irak Meclisi'nin düzenlenen oturumunda, ITC Başkanı Faruk Abdurrahman Meclis Başkanı seçilemezken, bu görevi Sünni-Arap politikacı Haşim El Hassani üstlendi. Irak Türkleri, kendilerine yalnızca bir tane bakanlık verilmesi durumunda, başbakan yardımcılığı görevlerinden birinin mutlaka Irak Türklerine verilmesi gerektiği görüşündeydiler. Bu görüş, daha sonra, hükümet kurma çalışmaları esnasında Şii İttifakı tarafından da önerildi.

Bu sıralarda, teröristlerin kullandığı gerekçeyle, Telafer, ABD askerleri tarafından boşaltılmak isteniyor, Irak Ulusal Muhafız güçlerinin 200'den fazla Türkü tutuklayarak Bağdat'a götürdüğü haberleri geliyordu.

Kerkük'e verilecek özel statünün boyutları da tartışılmakta, Brüksel Modeli¹⁵¹, Irak'ın yeni Devlet Başkanı Talabani tarafından Kerkük'e örnek olarak gösterilmekteydi. Irak Türkleri, çoğunlukla bu modeli uygun bulmazken, bazıları da her modelin tartışılabileceği ve bu modelin prensipte ideal olduğu görüşündeydiler. Talabani'nin Devlet Başkanı seçilmesi ise, Irak Türkleri arasında ciddi bir tepkiye neden olmamış, hatta kabul görüp desteklenmişti.

22 Nisan 2005 tarihinde başlatılan 4. Türkmen kurultayında, ITC'ye bağlı dört partinin yeni bir adla birleştirilmesi amaçlanıyordu. Genel Başkanlık için üç adayın yarıştığı kurultayda anlaşmazlıklar çıkınca, 4. Türkmen kurultayı ertelendi.

Irak'ta kabine kurma çalışmaları sonuçlandırılarak 27 Nisan 2005'te yeni kabine kuruldu. 17 bakanlığın Şii İttifaka, 8 bakanlığın Kürt Partilere, 6 bakanlığın Sünnilere, birer bakanlığın da Türklere ve Hıristiyanlara verildiği kabine, hemen sonra, parlamentodan güven oyu alarak göreve başladı. Şii ittifakın Başbakan yardımcılarında birinin Türklerden seçilmesi önerisi Kürtlerin veto etmesi neticesinde gerçekleşmedi.

Irak Türkleri, 2005 Mayıs ayına gelindiğinde, siyasi mücadelelerine devam ederken, aynı zamanda temel hak ve hürriyetlerine sahip olma mücadelesi de vermekteydiler. Türkmeneli TV'nin Telafer ile ilgili haberleri, bu bölgede çektiği

¹⁵¹ Bu modelde; ülke genelinde nüfus üstünlüğüne sahip Flamanlar, ülke yönetimini Valonlarla yarı yarıya paylaşmaları karşılığında, başkent Brüksel'de sadece yüzde 15 nüfusa sahip olmalarına rağmen şehrin yönetiminin de yarısına sahiptirler.

görüntüler ve yapılan röportajlar, Irak Türklerinin önümüzdeki dönemde de sorunlardan kurtulamayacağına işaret etti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKLERİ VE TÜRKİYE

3.1. TÜRKİYE, IRAK VE IRAK TÜRKLERİ BAĞLAMINDA KÜRTLER

Günümüzde, yoğun olarak Ortadoğu'da yaşayan Kürtler, gruplar halinde Asya, Azerbaycan, Horasan, Kur-Aras boyları, Yenisey, Macaristan, hatta, Çek Cumhuriyeti ve Slovekya coğrafyalarında da varlıklarını göstermişlerdir. Bugün, “Kürt olduğuna inanan ve Kürdüm diyen topluluklar”, yoğun olarak, Türkiye, Irak ve İran'da; bir kısmı da, Kafkasya, Ermenistan ve Suriye'de yaşamaktadırlar¹. Kürtlerin değişik ülkelerde yaşayıp, tek bir çatı altında olmamaları, bazı kesimler tarafından “mazlum insanlar” şeklinde değerlendirilmelerine neden olmuştur. Bazı kesimler de, bu özelliği kendi çıkarları için kullanmışlardır.

Kürtler ve Kürt devleti yaratmak isteyenler arasında, tezlerini güçlendirmek için, Kürtlere müstakil kimlik verme ihtiyacı duyanlar olmuştur. Kürtleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayırıp Araplara bağlamak isteyenler, Kürtlerin köklerini Asurilere, Keldanilere ve Sami ırkına bağlamak istemişlerdir. İranlı araştırmacılar, onların aslen Ari olduğunda ısrar etmişler, Kürt meselesi üzerinde çalışan Ruslar, Kürtlerin kökeninin İranlı olduğunu vurgulamışlardır. Terörist başı Abdullah Öcalan da Kürtlerin ataları olarak İranlı Medleri işaret etmiştir. Bazı araştırmacılar, siyasi, duygusal veya kişisel bazı sebeplerle Kürtlerin kökenini 5000 yıl öncesine, hatta daha da öteye götürmeye çalışmışlardır. Kürtlere, müstakil bir kimlik verebilmek için bugün “ Kürt Hareketi” diye söz edilen olguyu, binlerce yıl öncesine bağlamaya çalışmışlardır. Attar'a göre ise; “ böylesi bir tarihi ve fikri bağ, kesin, açık, belirsizlik ve görüş ayrılığından uzak belgelere dayalı bir şekilde bugüne kadar ispat edilebilmiş değildir”².

Önder'e göre; Türklerin veya Sakaların egemen olmadığı hiçbir bölgede Kürtlerin mevcut olmadığı, Türklerin var olmadığı hiçbir bölgede Kürtlerin bulunmadığı bilinse de; bu durum, Kürtlerin Türk olduğu tezini doğrulamamaktadır. Bunun tespitini bilim yapacaktır. Ancak, Macarların ve Finlilerin de Türk kökenleri

¹ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, 3.b, Ankara, Önderler Yayıncılık, 1999, ss. 73-75.

² Ali Rıza Şeyh Attar, *Kürtler & Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler*, çev. Alptekin Dursunoğlu, İstanbul, Anka Yayınları, 2004, ss. 30-41.

kimse tarafından inkar edilemeyen “ farklı etnik gruplar” olduğu bilinmektedir. “Kürtler Türk olmasın da ne olursa olsun” gibi Batı çıkarlarını empoze eden bir şartlanma da bilime aykırıdır³.

Kürtlerin İrani (veya Ari), Arabi kökenli oldukları, menşeinin Orta Asya’da bulunan Turani bir kavim oldukları, etnolojik anlamda bu kelimenin sadece Türklerin buldukları bölgelerde bir Türk soyu olarak yetiştiği iddiaları vardır. Öke’ye göre; Kürtler; 20. yüzyıla giderken bazı iç ve dış etkenlerden dolayı soydaşları Türklerden ayrı bir alt kültür oluşturmuşlardır. Ortadoğu’da çıkar peşinde koşan devletler, Kürtleri yeni bir etnik hüviyet kazandırma sürecine doğru sürüklemeye çalışmışlardır⁴.

Kürtlerin kökenleri ile ilgili görüşler, genel olarak Kürtlerin, Karduk, Med (İran), Arap, Hint-Avrupa, Türk, Gürcü-Ermeni kökenli oldukları konusunda yoğunlaşmıştır. Herkesin kabul ettiği ortak bir görüş yoktur.

3.1.1. IRAK KÜRTLERİ

Genel olarak, Büyük Zap ve Küçük Zap Havzası’na dağılmış olan Irak Kürtleri, Zaho, Süleymaniye, Erbil, Dohuk, Şehrezur ve Halepçe bölgelerinde çoğunluk oluşturmaktadırlar. Kerkük, Musul, Mendeli ve Bedre olmak üzere güneye doğru gittikçe Kürtlerin sayısında azalma görülmektedir⁵.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kürtlerin isyanları 18. yüzyılda başlamıştır. Bu isyanların çoğunluğu bugünkü Irak topraklarında gerçekleşmiştir. 18. yüzyılda; Süleyman Baban oğlu Bekir Bey isyanı, Abdurrahman Paşa Baban isyanı, Muhammed Paşa Revanduz İsyanı, 19. yüzyılda da; Bedirhan Bey isyanı, Yezdan Şir isyanı ve Şeyh Ubeydullah Nehri isyanı gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın başında, “büyük bir çoğunluğun özerk, bazılarının ise bağımsız bir Kürt devleti kurma isteği açıkça söz konusu edilmeye başlanmıştır”⁶.

İngilizler, 10 Kasım 1918’de Musul’u ele geçirdiklerinde, Kürtlük konularında yetiştirilmiş bulunan Binbaşı Noel, Süleymaniye’ye giderek Büyük Britanya İmparatorluğu’nun himayesinde bu çevrede Şeyh Mahmut’un otoritesini

³ Önder, a.g.e. , s. 73.

⁴ Öke, a.g.e, ss. 16-17.

⁵ Attar, a.g.e, s. 44.

⁶ Attar, a.g.e, ss. 75-84.

tanımıştır. Bu kuruluşu, Kerkük, Kifri çevresindeki şeyhler kabul etmedikleri gibi Revanduz ve Erbil reisleri de tanımamışlardır. Bu durumda İngiltere, kendi himayesinde büyük bir Kürdistan meydana getirme projesini ele almıştır⁷.

Irak Kürtleri, Şeyh Mahmut Berzenci liderliğinde gelişen “Kürt Hareketinin” de çabasıyla 1925 Irak Anayasasında elde ettikleri haklardan⁸ sonra, 1930 yılında İngiltere’ye, 1932-1935 yılları arasında ve 1943,1945 yıllarında Haşimi Hanedanı’na karşı ayaklanmışlardır. Irak Kürdistan Demokrat Partisi’nin kurucusu Molla Mustafa Barzani, 1961’de ve 1969’da Kasım yönetimine ve Baas rejimine karşı ayaklanmıştır⁹.

1970 yılında Irak yönetimini özerklik anlaşması yapmaya zorlayan Irak Kürtleri, daha sonra, Molla Mustafa Barzani önderliğinde Irak yönetimine karşı yeniden ayaklanmışlardır.

1975’te, Irak yönetiminin Kürt ayaklanmasına karşı başlattığı saldırıda, bir kısmı daha sonra Irak’a geri gönderilen 200.000 Kürt kaçarak İran’a sığınmıştır¹⁰.

1975’te KDP liderliğine Molla Mustafa Barzani geçerken, KDP’den ayrılan Celal Talabani’nin KYB’yi kurmasıyla, KDP ve KYB’nin Irak’ta etkinlik kurma süreci başlamıştır.

Saddam Hüseyin, 1976-1977 yıllarında Kürtlerle ilgili zorunlu göç politikasını yürürlüğe koyarak, kuzeyde yaşayan Kürtlerin bir bölümünü güneye nakletmiştir. Saddam Hüseyin, bir yandan da Kürtleri hükümete katılmaya teşvik etmiş, hükümet destekli Kürt milisler yaratarak bunları otonomi isteyen diğer Kürtlere karşı kullanmıştır¹¹.

1980’de başlayan İran-İrak savaşı devam ederken, 1984’te, KDP ve KYB, Irak yönetimine karşı yeni bir mücadele başlatmışlar, diğer Kürt grupların da bu mücadeleye katılmasıyla, 1986 yılının sonlarından itibaren, Irak’ın kuzeyi, İran’ın

⁷ İsmet Parmaksızoğlu, **Tarih Boyunca Kürttürkleri ve Türkmenler**, Ankara, Kültür Yayınevi, 1983, s.75.

⁸ Erol Kurubaş, “Kuzey Irak’ta Olası bir Ayrılmanın Gerçekleşebilirliği”,

<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran134.htm>

⁹ Özkan, a.g.e. , s. 172.

¹⁰ Alan Gresh ve Dominique Vidal, **Ortadoğu; Mezopotamya’dan Körfez Savaşı’na**, çev. Hamdi Türe, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1991, s. 70.

¹¹ Yunus Şen ve Eyüp Coşkun, **Saddam’ın Irak’ı ve Bir Çöküşün Öyküsü; Babil Yanarken**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 73.

sürdüğü “ aşındırma savaşı” taktiği için en uygun bölge haline gelmiştir. Bu örgütler, 1986 Ekim ayından 1988 Mart ayına kadar, Irak’ın kuzeyinde belirli bölgeleri egemenlikleri altına alarak, “ her seferinde İran’ın aktif destek ve katkısıyla, başlangıçta özellikle Kerkük’ü hedef alan 17 büyük çaplı askeri hareket gerçekleştirmişlerdir”¹².

Irak yönetimi, 1988’de, Şubat ayının sonundan Eylül ayına kadar, Irak Kürtlerine altı ayrı bölgede bir seri hareket düzenlemiştir. “ Enfal” adıyla bilinen bu harekatta çok sayıda Irak Kürtünü katleden Irak yönetimi, yirmi yıldır izlediği Kürt bölgelerini Araplaştırma politikasının mantıksal bir uzantısını gerçekleştirmiştir¹³. Bu harekatta ölü sayısının 50.000-182.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir¹⁴. 16-17 Mart 1988’deki Halepçe Katliamında Saddam Hüseyin’in kimyasal ve biyolojik silahlar kullandığı tespit edilmiştir.

İran-İrak Savaşı’nın 1988 yılının Eylül ayında bitmesinden sonra, 70.000’den fazla Kürt Irak yönetiminin saldırısından kaçarak Türkiye’ye sığınmıştır. 1991’de biten Körfez Savaşı’nın ardından ayaklanan Kürtlere karşı saldırıya geçen Irak Ordusu’ndan kaçarak Türkiye sınırına gelen Kürtler de bu durumun benzerini yaşamışlardır¹⁵.

Koalisyon devletleri, birliklerini Temmuz 1991’de Irak’ın kuzeyinden çekerken Irak Kürtlerinin korunmasını istemişlerdir. Bu amaçla Türkiye’de konuşlandırılan ve “ Çekiç Güç (Poised Hammer)” olarak adlandırılan acil tepki gücü ile Irak Kürtlerinin güvenliği sağlanmıştır¹⁶. Çekiç Gücün görevi daha sonra altışar aylık aralarla uzatılarak 15 Nisan 2003’e kadar devam etmiştir.

Yavuz’a göre; ABD yönetimi, 1992 yılının ilkbaharına kadar belirgin bir Kürt politikası oluşturamamıştır. Irak’ın kuzeyindeki Kürt liderlerin bölgede seçimlerin yapılmasına dair ABD’ye taleplerinin artması üzerine, ABD yönetimi, Türkiye’nin tepkisinin alınmasını istemiş, bunun üzerine Türkiye’ye bir heyetle

¹² Nazmi Çora, **Kürt Sorunu’nun Geleceği**, İstanbul, Q-Matris Yayınları, 2004, s. 11.

¹³ Khalel Salih, “ Bir Azınlığı Şeytanlaştırma: Irak Kürtleri Örneği”, Kirsten E. Schulze, Martin Stokes ve Colm Campbell (der.), **Ortadoğu’da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999, ss. 123-124.

¹⁴ Akın Sarı, Orhan Akalın ve Umut Hasdemir (çev.), **Irak’ta Soykırım, Kürtlere Karşı Enfal Harekatı**, İstanbul, Aram Yayıncılık, 1991, s. 408. (Human Rights Watch ve Middle East Watch’dan çevrilmiştir).

¹⁵ Çora, a.g.e, s. 89.

¹⁶ Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi 1978-1996**, s. 243.

gelen Talabani, Türk hükümet yetkililerinden olumlu yanıt almıştır¹⁷. ABD'nin bu dönemde somut bir Kürt politikasının olmaması; yapılan seçimlerle bir Kürt devleti yoluna girilmesinin ABD'nin onayı dışında gerçekleştiği şeklinde yorumlanmamalıdır.

KDP, Irak Türklerini tanımamakla beraber, Mayıs 1992'de Irak yönetiminden bağımsız olarak gerçekleştirilen seçimlere Irak Türklerinin katılmamasının Türkiye'nin isteği ile olduğunu düşünerek, Türkiye'yi eleştirmiştir. KDP, daha sonraki dönemlerde de Irak Türklerinin tamamını kendi çatısı altında toplamayı amaçlamıştır.

Parlamento seçimlerinin ardından 7 Temmuz 1992'de Bakanlar Kurulu'nu oluşturan Kürtler, devlet; kurum ve kuruluşlar açısından bakıldığında, resmen (de jure) olmasa da, fiilen (de facto) bir devlet kurmuşlardır¹⁸.

Irak Kürtleri, seçimlerden sonra, bölgede her türlü hak kendilerininmiş gibi hareket etmeye başlamışlardır. Bundan sonra da bölge, KDP, KYB ve PKK'nın güç mücadelelerine sahne olmuştur.

1992'nin yaz aylarında PKK ile KDP arasında başlayan çatışmalarda KYB'nin PKK'ya dolaylı desteği görülmüştür. 1994'ün ortalarında KDP ve KYB arasında çatışmalar başlamış, daha sonra bu çatışmaların şiddeti artmıştır. PKK tehdidine karşı, Türkiye'nin KDP'yi desteklemesi ile 1995'in sonlarına doğru KDP ile PKK arasında yeniden çatışmalar çıkmıştır. 1996'da Saddam Hüseyin'in, Barzani'yi desteklemesi sonucunda Talabani, Erbil'den uzaklaştırılıp, Süleymaniye'ye gönderilmiştir. Erbil, Barzani'nin, Süleymaniye de Talabani'nin kalesi konumuna girmiştir.

17 Eylül 1998' de Washington' da Barzani ile Talabani arasında "mutabakat zaptı"(anlaşma) imzalanmıştır. ABD yönetiminin "nezaretinde" imzalanan metin, ilk olarak 2 Ekim 1998' de basınımızda yer almıştır. Buna göre, anlaşmada, "Irak'ın federatif modelde yeniden yapılanması" ifadesine yer verilmiştir¹⁹.

¹⁷ Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003, s.326.

¹⁸ Doğan Şentürk, *Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baası*, İstanbul, Alfa BasımYayım Dağıtım, 2003, s. 127.

¹⁹ Sezgin, "Üç Irak'a Doğru(mu)?"", s. 150.

Irak'ın işgali öncesinde KDP ve KYB'nin bölgedeki ve uluslararası arenadaki boy gösterme faaliyetleri ivme kazanmıştır. 2 Mayıs 2002'de, KYB ve KDP, ABD'de toplantıya katılmışlardır. Burada; "Kerkük, Kürdistan'ın başkenti olarak açıklanmıştır"²⁰.

2002 Ağustos ayında, Barzani'ye bağlı yerel gazete ve TV'lerde " Türk Ordusu K.Irak'a girdiği takdirde bölge ona mezar olacaktır" şeklinde açıklamalar yapılmıştır²¹.

Aynı yılın Eylül ayında, KDP ve KYB'nin anlaşması sonucunda açıklanan sözde Kürdistan Anayasasında, bu defa, Telafer ve Sincan Bölgesinin sözde Kürdistan Devleti'nin bir parçası olduğu ifade edilmiştir.

4 Ekim 2002'de Kürt Parlamentosu, 1994'ten sonra ilk defa toplanmıştır. 10 yıl önce aynı gün yapılan toplantıda alınan "federalizm" kararı yeşertilmiştir. Kürt Parlamentosu'nun ilk oturum konuğu, Fransa eski Devlet Başkanı'nın eşi olup, ABD Dışişleri Bakanı Powell da karar için bir tebrik mesajı göndermiştir²². ABD'ye gerçekleştirilen saldırılardan tam bir yıl sonra, Kürt gruplarının bu samimiyetine sebebini, ABD'nin Irak'ı hedef göstermesinden ve sonrasındaki beklentilerinden kaynaklandığı aşikardır.

Irak'a müdahale edilmesine iki hafta kala, 3 Mart 2003'te de, KDP ve KYP silahlı peşmergelerini birleştirme konusunda anlaşmışlar ve yürüyüş düzenleyerek Türk bayrağını yakmışlardır²³.

Tüm bunlar olurken, Irak'ın kuzeyinde söz sahibi olan ABD, sesini çıkarmadığı gibi, Irak Kürtlerini desteklemiştir. ABD'nin Kürtlere verdiği desteğin sebebi Irak'ın kuzeyinde ipleri ABD'nin elinde bulunan bir Kürt devletinin kendine getireceği yararlarıdır. Bazı yüklerle karşın bu devletin ABD'ye sağlayacağı önemli yararları analiz eden Manisalı'ya göre; " Böyle bir oluşum, Irak'ın bölünmesi ve dolayısıyla küçülmesi demektir. Küçülmüş bir Irak, petrol konusu da dahil, ABD'nin Ortadoğu'da 'daha da sağlam yerleşme' politikasına uygun düşer...İsrail'i de rahatlatır. Bugün, pek akla gelmeyen konu da olayın İç Asya ve Hazar Havzası ile

²⁰ Hicran Kazancı, "Türkiye, 1 Mart Tezkeresine Takılıp Kalmamalı", **Altunköprü**, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005, s.7.

²¹ Çora, a.g.e. , s.149.

²² Özkan, a.g.e, s. 211.

²³ Kazancı, a.g.m. , s.7.

ilgisidir. Hem enerji yolları hem de ticari yollar bakımından yeni olasılıkların gündemde tutulmasına olanak sağlar. Bölge ile Akdeniz arasındaki bağlantılar açısından ABD'nin Ortadoğu petrol politikasına uygundur..."²⁴.

Kürtlerin, ABD'nin Irak'a müdahale etmesini çok istemelerine rağmen, birtakım endişeleri de olmuştur; Bunlardan birincisi, ABD'nin başladığı işi sonuna kadar götürmemesi ve Saddam Hüseyin'in veya rejimin işbaşında kalması ihtimaliydi. İkincisi, askeri hareket sırasında Saddam Hüseyin'in Irak'ın kuzeyine saldırması ve özellikle KİS kullanması, üçüncü endişesi ise Saddam Hüseyin devrildikten ve Irak'ta yeni bir yönetim işbaşına geldikten sonra bugünkü fiili konumlarının sona erecek olmasıydı. Dördüncü korkuları, askeri hareket sonrasında Bağdat'ta işbaşına gelecek ABD destekli bir hükümetin petrol gelirlerini öngören düzenlemeyi sona erdirmesi ihtimaliydi. Son ve en önemli endişeleri ise, askeri hareket sırasında ABD açısından kendilerinden çok daha önemli bir müttefik olacak Türkiye'nin askeri müdahalede bulunması, federalizme karşı çıkarak ağırlığını güçlü bir merkezi hükümetten yana koyması, ayrıca Kürtlerin Kerkük'ü ele geçirmesini engellemesi ihtimaliydi²⁵.

Ünal'a göre; ABD, Irak'ı işgal ederken, Kürtler hariç Irak halkının tamamını karşısına almıştı²⁶. Kürt peşmergeleri, savaş esnasında Irak kuvvetlerine karşı Irak'ın kuzeyinde ABD kuvvetleri ile yakın bir işbirliği içerisine girmişler, Musul ve Kerkük'ü kontrolleri altına almışlardı²⁷. ABD Başkanı Bush'un 1 Mayıs 2003'te savaşın bittiğini ilan etmesinden sonra, 5 Mayıs 2003 itibarıyla; Irak'a Habur Sınır Kapısı'ndan girildiğinde sözde Kürdistan Devletinin uygulamaları ile karşılaşılıyordu. Bölgede bütün resmi işlemler Kürtçe yapılmakta, Bağdat'ın kuzeyindeki her yer Kürdistan'a bağlı olarak gösterilmekteydi. Peşmergeler, yollarda kontrol noktaları tesis etmişler, resmi dairelere el koyarak adlarını Kürtçeye

²⁴ Hikmet Çetinkaya, ABD'nin Kürt Kozu ve Bağdat'ın Çocukları, İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2003, s.34-35.

²⁵ Özkan, a.g.e, ss. 215-218.

²⁶ Hasan Ünal, " Adım Adım Kürt Devleti Senaryosu", <http://www.turkmencephesi.org/haberdetay.asp?haberid=2439>

²⁷ Bill Park, " Iraq's Kurds and Turkey: Challenges for US Policy", <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/04autumn/park.pdf>

çevirmişlerdi. Kerkük'teki tek televizyon kanalı Talabani'nin denetimindeydi. Süleymaniye ve Erbil'den gelen Kürt aileler Kerkük'e yerleştirilmekteydi²⁸.

Talabani, ABD başkanı Bush'un; " Kuzey Irak kendi kendisini yönetir" sözünden sonra, Türk askerinin Irak'a gelmesini istemediklerini defalarca söylemişti²⁹.

Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra, Türkiye'den Irak'a giriş yapan araç sayısı 248715'ti. Bir yılda 300 milyon dolara yakın para, Irak Kürtlere haraç olarak verilmişti. Akabe, Suriye ve Körfez'den Irak'a giriş yapan kamyonlar ise hiç para ödemiyorlardı³⁰.

Geçici Anayasanın 8 Mart 2004'te imzalanmasından sonra, İsviçre'de basıldığı ortaya çıkan sözde "Kürdistan" dinarları, Irak'ın kuzeyine de ulaşmıştı. Kürdistan Devleti ibaresinin yer aldığı madeni paranın bir yüzünde, üzerinde 21 çizgili Mezopotamya güneşinin parladığı yan yana dört dağ resmi vardı. Dört dağın; Türkiye, İran, Irak ve Suriye'deki Kürt varlığını temsil ettiği değerlendirilmekteydi³¹.

Bundan sonra da, Barzani'nin, fırsat bulduğu her ortamda, " Kerkük Kürdistan'ın kalbidir", " Kerkük için ölümü göze alırız" gibi açıklamaları gittikçe artmıştır. Barzani, yapılacak bir nüfus sayımında Kürtlerin Kerkük'te çoğunluk çıkmasını sağladıktan sonra, Kürtleri sokaklara dökerek veya imza toplatarak Irak yönetiminden ve BM'den Kerkük'ün Kürtlere bağlanmasını istemeyi amaçlamaktadır. Kerkük ile birlikte, Kerkük'ün güneyindeki sekiz yerleşim merkezi de " Büyük Kürdistan" hedefinin birer parçasıdır.

Kürtler, Irak'ın en önemli bölgesi olan 34. paralelin üzerindeki bölgelere el koyarak Ortadoğu'nun yeni petrol zengini olmayı hedeflemektedirler. Peşmergelerin bir askeri güç olarak bu gaspı yapma kudretinde olmaması, ABD'nin Kerkük petrolünü tamamen Kürtlere vermeyi düşünmeyecek olması, Irak'taki Arapların ve Arap Dünyası'nın bu durumu kabullenmesinin mümkün olmaması, Türkiye'nin ve

²⁸ Mahir Nakip, " 28 Yıllık Hicran", s.7

²⁹ Nevzat Yalçıntaş, " Anglo-Amerikan Kürdistanı mı?", Ahmet Almaz (haz.), **Irak'ta Neler Oluyor? Yalanların Dansı ve Komploları: Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'tan Tarihe Notlar**, İstanbul, Genesis Yayınları, 2003, ss. 185-187.

³⁰ Osman Oğuz, "Türkiye Diken Üstünde", **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004, s. 13.

³¹ **Radikal**, 20 Mart 2004.

Irak Türklerinin buna karşılık verecek olması nedenlerinden dolayı peşmergelerin bu hesabının yanlış olduğu değerlendirilmektedir³².

KDP ve KYB, Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Kerkük'e getirilen Kürtlerin daha önce Kerkük'ten sürülenler olduğunu savunurken; ABD yönetimi de aynı görüşü paylaşmakta ve bu geri dönüşün Irak Geçici Anayasasının 58. maddesi gereğince gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Kürtler, "self determinasyon ilkesini"³³ kullanarak bağımsızlık isteseler de; Irak'ın kuzeyi ve Türkiye toprakları için bu durumun hukuksal tabanı yoktur³⁴.

Irak' ta Kürt liderleri, Kürt şovenizmini ateşleyerek ülkedeki bütün toplulukların nefretini kazanmışlardır. Etnik yapıya dayalı federasyon istemelerinin temelindeki eğilim "hiç kimseyle bir arada yaşamama" eğilimidir. Kürt liderler, Saddam Hüseyin' in zulümlerini bahane ederek Irak' tan ayrı bir devlet istemekle Kürtleri felakete sürüklemektedirler³⁵.

Kürtler Ekim 2004'te planlanan sayım öncesinde Kerküklü olduklarını ispatlamak için sahte kimlik düzenlemişlerdir. Nüfus sayımı için getirilen Kürtler,

³² Hasan Celal Güzel, "Oy Kerkük Oy", *Kardaşlık*, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004, s. 15.

³³ "...Kürtler, bağımsız bir Kürt devletinin kurulması konusunda referandum yapılması için Birleşmiş Milletlere ve iddialara göre Irak hükümetine bir dilekçe sunmuşlardır. Dilekçede Irak'ın kuzeyi "Güney Kürdistan" olarak tanımlanmakta ve uluslar arası koruma altındaki Kürtlerin Kuzey Irak'ın fiilen özgür olabilmesi için 13 yıldır çaba sarf ettikleri ve Arap ağırlıklı Irak tarafından kontrol edilmek istendiklerinden bağımsızlıklarını talep ettikleri dile getirilmektedir. .. Halkların geleceklelerini kendilerinin saptaması anlamına gelen self-determinasyon hakkının uluslar arası hukukta kabulü BM Anlaşması ile gerçekleşmiştir. Bu ilkenin uluslar arası hukuktaki anlamının ve kapsamının belirlenmesi büyük ölçüde 1960'dan bu yana kabul edilen kimi BM kararları ile olmuştur. Bunların ilki, 14.12.1960 tarihli ve 1514 sayılı "Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri" dir. Bu kararı daha sonra BM Genel Kurulu'nun diğer kararları izlemiştir. Bunların en önemlilerinden biri 14.12.1962 tarihli ve 1803 sayılı "Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirgesi"dir. 1976 yılında yürürlüğe giren insan hakları sözleşmesi, "Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi" ile "Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" bu ilkeyi açıkça teyit etmekte ve anlamına açıklık getirmektedir. Self-determinasyon ilkesinin anlamı incelendiğinde iki farklı anlamı olduğu görülmektedir. Birinci anlamı, devletlerin iç örgütlemelerine ilişkin olup bir halkın dilediği yönetim biçimini seçmesi hakkı olarak ortaya çıkar. İkinci anlamı ise, bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dahil dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını belirtmektedir. Self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsız bir devlet kurmanın ana koşulu sömürge altında bir halkın varlığıdır. Yani bir devletin bir parçasını oluşturan toplulukların bu ilkeye dayanarak bir devlet kurma istemelerinin uluslar arası hukukta karşılığı yoktur. Self-determinasyon hakkının bir devletten ayrılarak yeni bir devlet kurmak için kullanılamayacağına ilişkin değerlendirmenin uluslar arası hukuktaki dayanağı "devletin ülkesinin bölünmez bütünlüğü" ilkesidir. Bu ilke üniter olsun federal olsun bütün devletler için geçerlidir. Ancak bu hakkın kullanılmasının federal devletler için bir istisnası vardır, o da, federal devlet anayasasında federe devletlere böyle bir hakkın açıkça tanınmış olmasıdır". Bkz. <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=334&katagori=3&s=analizdetay>

³⁴ <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=334&katagori=3&s=analizdetay>

³⁵ Suphi Saatçi, "Irak'ın Eski Olan Yeni(!) Sorunu", *Kardaşlık*, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004, ss. 2-3.

çadırlarda kalmışlar ve kendilerine yüklü miktarda maaş verilmiştir. Sayımlar iptal edilince de bu çabalar yerini seçimlere bırakmıştır.

Yıllardır Irak'ın kuzeyine giriş yapan ve özellikle 14-18 yaş grubunda olan PKK militanlarına çeşitli dallarda eğitim verildikten sonra değişik isimlerle "Irak Nüfus Cüzdanı" verildiği, peşmergeler tarafından kayıt işlemlerinin tamamlandığı, daha sonra da bunların Irak'ın kuzeyinde Kürt kızları ile evlendirildiği ve Iraklı bir Kürt olarak nüfus dairelerinde kayıtlara geçirildiği bilinmektedir³⁶. Türkiye'den Irak'a giden Kürt kökenli Türk vatandaşlara da, kolay iş yeri açma ve iş yapma, kimlik, arsa ve kredi imkanı sağlanmaktadır³⁷.

Seçimlerden kısa bir süre önce Kerkük Seçim Komiserliği Kürt kökenli vatandaşlara ait usulsüz olan 70.000 tane seçim karnesini iptal edince, Komiser istifa ettirilmiş, yeni Komiser ise bunları kabul etmesinin yanında on binlerce yeni usulsüz karneyi de yürürlüğe sokmuştur³⁸.

Irak seçimlerinde, BM, gözlemci göndermemiştir. Peşmerge gücünü arkasına alan Kürt liderler seçimler esnasında tehdit ve zorbalık boyutunda bir tavır sergileyerek seçimlere müdahale etmişlerdir. Sandıktaki oy pusulaları değiştirilmiştir. Bazı Kürtlere mükerrer oy kullanılmıştır. Seçmen yaşında olmayanlar adına da oy kullanıldığı görülmüştür. Seyahat yasağı olmasına rağmen seçim günü otobüslerle Kerkük'e Kürt bölgelerinden getirilen seçmenlere oy kullanılmıştır. Peşmerge kontrolünde bulunan Kuzey bölgesinde kullanılan oylar Kürt koalisyonuna yönlendirilerek Arap ve Türk bölgelerine seçim sandığı ve oy pusulaları gönderilmemiştir. Oy kullanma başlangıç saati 07 olmasına rağmen, Kürt bölgelerinde 06'da başlatılan seçimi Arap ve Türk bölgelerinde 10-11'lere kadar geciktirilmeye çalışılmıştır³⁹.

Seçimlerde istedikleri başarıya ulaşan Irak Kürtlerinin, bu başarıdan aldıkları cesaretle, taleplerini isyan ederek dile getirmeye hız verdikleri görülmüştür. Talabani, Devlet Başkanı seçilmesinin ardından, kabinede en az bir Türk bakan olacağını, Irak ile Türkiye arasındaki ilişkileri geliştirmek için elinden geleni

³⁶ Reşit Bostancı, "İlk Kez Gün Işığına Çıkartılan Bir Gerçek; İslanmayan Yüzemez", *Kardaşlık*, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004, s. 31.

³⁷ Ümit Özdağ, "PKK Ne Yapıyor?", *Yeniçağ*, 29 Nisan 2005.

³⁸ Nakip, "Çuvaldız", s. 7.

³⁹ Suphi Saatçı, "Zorbaların Seçimi", *Kardaşlık*, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005, s. 2.

yapacağını, Irak ile Türkiye arasında ikinci bir sınır kapısı açılmasına olumlu yaklaştıklarını, PKK'yı Irak'ta barındırmayacaklarını, fakat, Irak Ordusu'nun ülkedeki yabancı silahlı güçlerle mücadele edebilmesi için bir yıla ihtiyaçlarının olduğunu söyleyerek, Musul'da Türk konsolosluğu açılması ve Türk şirketlerinin Irak'ta yatırım yapmaları için çaba göstereceğini dile getirmiştir.

Talabani, daha ılımlı mesajlar verirken, Barzani; bir gün, Kerkük'ü Kürdistan'ın kalbi ilan ederek, bir gün, Irak bayrağını Kürdistan'da dalgalandırmayacaklarını söyleyerek yeni taktikler geliştirmiş ve tüm dünyaya meydan okumaya devam etmiştir. Mesut Barzani'nin PKK'ya verdiği destek de Türkiye için bir sorun niteliğindedir.

Celal Talabani'nin Irak Devlet Başkanı seçilmesi ile ilgili olarak, Mesut Barzani ; “Celal, benim Irak Devlet Başkanı adayı olmamda ısrar etti. Ben de aynı şekilde onun. Yani ikimiz de birbirimizi destekledik. Ancak benim ısrarım baskın çıktı. Onu Bağdat'a yolladık. Kürt bölgesi konusunda da Bağdat konusunda da yüzde yüz anlaşmamız var. Kürt bölgesini tamamen birleştirmek, aradaki farkları yok etmek istiyoruz” demiştir⁴⁰.

Irak Kürtleri, İsrail için stratejik bir unsurdurlar. Bundan da öte, Irak Kürtleri ile İsrail arasında bazı tarihi bağlar mevcuttur⁴¹. “Yahudi Kürtleri”, bölgede ciddi etkinliği olan ama pek üzerinde durulmayan bir gruptur. Yahudi Kürtleri, 17.yy.da yaşayan ve soyunu halen devam ettiren, kendileri tarafından “emsalsiz bir alim dini lider” olarak tanımlanan “Asenath Barzani” ye özel önem vermişlerdir. Bölgede yaşayan Kürtlerin Yahudilerle arasındaki tarihsel bağ dikkat çekicidir. 1999 Şubat ayında İsrail gazetesi Jarusalem Post'ta İsrail' in bugüne kadar Molla Mustafa Barzani'nin her türlü yardımına koştuğuna değinilerek, Kürtlerin Siyonistlerin mücadele taktiğini örnek alması gerektiği ortaya konulmuş ve Kürtlerin bir bölge üzerinde yoğunlaşması tavsiye edilerek, bu bölgenin “Kuzey Irak” olduğu ifade edilmiştir⁴². İsrail ile Molla Mustafa Barzani arasındaki ilişkilerde kilit isim olan Kamuran Ali Bedirhan, Sivas Kongresi'ni basıp Mustafa Kemal'i tutuklamak isteyen grubun başında olmuş, Kurtuluş Savaşı döneminde Mustafa Kemal'e suikast

⁴⁰ Akşam, 22 Nisan 2005 (Nagehan Alçı'nın Mesut Barzani ile yaptığı röportajdan alınmıştır).

⁴¹ Özdağ, “İsrail' in Kuzey Irak Politikası”, s. 225.

⁴² Nedret Ersanel, “ Hile Yolu ile Savaşacaksınız”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı:1, İlkbahar 1999, s. 173-175.

planlayanlar arasında yer almıştır. Özkan'a göre; "İsrail, Kürtler üzerinde düzenli bir 'Yahudisiniz' propagandası yapmaktadır ve bunun için çok uzun bir zamandır para ve eleman ayırmaktadır"⁴³. İsrail'in Kürtlerle olan ilişkileri, 6 Mart 1975'te İran ile Irak arasında imzalanan Cezayir Anlaşması'nda ortaya çıkmıştır. İsrail'in Kürtlere özel ilgi göstermesinin sebebi, Irak Kürtlerinin bölgede kurmayı düşündükleri devletin, İsrail'in genişleme politikasına hizmet edecek olmasındandır.

3.1.2. TÜRKİYE VE PKK

Türkler ve Kürtler, yüzyıllar önce, " Türk coğrafyası olarak bilinen Orta Asya'dan Macaristan'a ve Çekoslovakya'ya kadar uzanan bir coğrafyada" bir arada yaşamışlar ve daha sonra Anadolu'ya gelmişlerdir. Türklerin ve Kürtlerin birbirinden olduklarını kanıtlayan çok sayıda bilgi mevcuttur⁴⁴.

Anadolu coğrafyasında da asırlarca Türklerle birlikte yaşayan Kürtler, her hangi bir ayrımcılığa tabi tutulmamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde her türlü vatandaşlık hakkına sahip olan Kürtlerin bir kısmı, ne yazık ki, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, Batılı güçlerin yönlendirmesiyle isyana ve ayrımcılığa heveslenmişler, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Türkiye'den bağımsız bir Kürt devleti kurmak üzere örgütlenme yoluna gitmişlerdir.

Türkiye'deki " Kürt ve Kürtçülük"⁴⁵ " sorununun altında Batı'nın çıkarları vardır. Ülkemizde meydana gelen olaylar, Batı'nın Şark meselesinin bir parçasından ibarettir⁴⁶.

Batı'nın, Türkiye'nin ve Irak'ın bir bölümünde suni bir uydu devlet kurma girişimini, İsrail basamağını yeterli görmeyip Ortadoğu'ya iki ayakla yerleşme manevrası olarak değerlendirmek de mümkündür⁴⁷.

Kurtuluş savaşı esnasında, 1921'de " Koçgiri Ayaklanması" gerçekleşmiş, Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1925'te "Şeyh Sait Ayaklanması" olmuştur. Bu

⁴³ Tuncay Özkan, *CIA Kürtleri; Kürt Devleti'nin Gizli Tarihi*, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004, ss. 11-19.

⁴⁴ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Önder, a.g.e, ss. 118-147.

⁴⁵ Kürtçülük: Kürt kimliğini ve Kürt sorunlarını kullanarak, bunları sömürerek, Kürt milliyetçiliğini körükleyerek, terör ve silah yolu ile özerklikten bağımsız bir Kürdistan oluşturmaya kadar uzanan, esas itibariyle ideolojik bir akım olup; Türkiye'den Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun koparılmasını hedef alan bir bölücülük faaliyetidir. Bkz. Çora, a.g.e, s. 101.

⁴⁶ Çora, a.g.e, s. 102.

⁴⁷ Muzaffer Özdağ, "Ortadoğu'da Yaşanan Durum ve Yakın Gelecek Üzerine Değerlendirmeler", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 19.

ayaklanmadan sonra, “ Sason Ayaklanması”, “ Ağrı Ayaklanmaları”, “ Koçuşağı Ayaklanması”, “ Mutki Ayaklanması”, “ Alikan Aşireti Reisi Halil Semi'nin Ayaklanması”, “ Asi Resul Ayaklanması”, “ Oramar Ayaklanması” gibi ayaklanmalar baş göstermiş ve bu ayaklanmaları bastırmak üzere çeşitli birlikler gönderilmiş ve hareketler gerçekleştirilmiştir⁴⁸. 1937'den sonra, Haziran-Ağustos 1938'deki 2. Tunceli isyanına kadar süren bu isyanların bastırılması, Tunceli'de yedi ay almış, Şeyh Sait isyanında dört buçuk ay sürmüştür. Diğer isyanlar, 2-30 gün arasında bastırılmıştır⁴⁹.

1938'den sonra, ayaklanma olmamış, fakat, 1984'e kadar geçen dönem içerisinde Türkiye'yi yıpratmak isteyen güçler tarafından Kürt kökenli vatandaşlarımız, bu amaç doğrultusunda kullanılmışlardır.

1950'de “çok partili demokrasi dönemine geçilmesi ile birlikte Kürtçülük faaliyetinde yeniden bir hareketlilik olmuştur. 1960'lı yıllarda ve 1970'li yılların başlarında kendini çeşitli dernekler şeklinde göstermeye başlayan Kürtçülük fikri, 1970'li yıllarda yaygınlaşmaya ve yerleşmeye başlamıştır⁵⁰.

1980'den sonra Irak'taki Kürt partileriyle iyi ilişkileri olan PKK, 1980-1984 yılları arasında yurt dışında yeniden yapılanmış ve askeri eğitime başlamıştır⁵¹.

15 Ağustos 1984'te Şemdinli ve Eruh'taki baskınlarla başlayan PKK'nın eylemleri, 1990'ların sonuna kadar yoğun bir şekilde devam etmiş , 1999'dan bugüne azalan bir seyir izlemiş, bu süreç zarfında çok sayıda güvenlik görevlimiz şehit olurken, binlerce masum vatandaşımız da PKK tarafından katledilmiştir. Türkiye, PKK ile mücadelesinde aynı zamanda dış güçlerle siyasi mücadele vermek zorunda kalmıştır. Kürtlere karşı insan haklarının ihlal edildiği iddialarında bulunan bazı yabancı siyasetçiler ve sivil toplum örgütleri, Türkiye'nin iç işlerine karışmaya başlamışlardır.

PKK kamplarına karşı sınır ötesi hareketler düzenlenerek, savunma stratejisi kapsamında mahdut hedefli darbeler indirilmiş⁵², terörist başı Abdullah Öcalan'ın 1999 tarihinde yakalanmasıyla yeni bir sürece girilmiştir.

⁴⁸ Uğur Mumcu, *Kürt Dosyası*, 11.b, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1995, ss. 36-41.

⁴⁹ Osman Pamukoğlu, *Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok*, 11.b, İstanbul, Harmoni Yayıncılık, 2003, s. 16.

⁵⁰ Çora, a.g.e, ss. 104-105

⁵¹ Kıvanç Galip Över, *Vaat Edilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu*, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 1999, ss. 96-97.

Bazı açıklamalar, Terörist başı Abdullah Öcalan'ın Kenya'daki Yunanistan Büyükelçiliğinde bulunuşunu, ABD istihbarat ajanlarının gerçekleştirdiğini göstermiştir⁵³. 17 Kasım Örgütü'ne göre de; terörist başı Abdullah Öcalan'ın yakalanıp saf dışı bırakılmasını ABD sağlamıştır. ABD, Saddam'ı devirerek Irak Kürdistanı diye tabir edilen bölgede Amerikan sempatzanı bir devlet kurmak istemektedir. Barzani ile Talabani de lider olarak kabul edilecektir. Bu planın gerçekleşmesi için ABD tarafından kontrol edilemeyen tek güç olan PKK'nın siyasi ve askeri açıdan ezilmesi ve liderinin de tutuklanması zorunlu hale gelmiştir⁵⁴.

Öcalan'ın cezaevine konmasından sonra, PKK, bazı ülkeler tarafından terör örgütü listesine alınmayı engellemek amacıyla sık sık isim değişikliğine gitmiş ve yeni stratejiler üretmek için hazırlanmıştır.

Irak seçimlerinde PKK'nın da seçimlere girmesine izin verilmiştir. PKK ile ilişkisi olduğu bilinen Demokratik Çözüm Partisi ve Irak Demokratik İnşa Partisi, Irak seçim konseyi tarafından yasal partiler olarak kabul edilmişlerdir.

Talabani ve Barzani'nin Diyarbakır'ı gündeme getirmelerini bir anlamda vatandaşlarımızı ayaklanmaya çağırma şeklinde değerlendirmek gerekir. Diyarbakır, Türkiye'yi bölmek isteyen güçler ile PKK ve yandaşları tarafından kırılma noktası olarak algılanmaktadır. Kendini tüm dünyaya saygın bir kuruluş olarak kabul ettirmiş olan BBC'nin, Diyarbakır'a uçak düştüğünde, olayı; " Büyük Kürt Şehrine Uçak Düştü!" şeklinde duyurmasını, BBC'nin yanlışlıkla böyle bir haber geçtiği şeklinde değerlendirmek gerçeklerden uzaklaşmak olacaktır.

CENTCOM, PKK'yı hedef alan planlarını Türkiye ile paylaşma sözü vermesine rağmen bunu hayata geçirememektedir. ABD Savunma Bakanlığı İstihbarat Dairesi ve Genelkurmayının PKK'nın nerede konuşlandığını bilmediklerini iddia etmeleri samimi olmayan bir tutum olarak değerlendirilmektedir⁵⁵.

AİHM'nin, terörist başı Abdullah Öcalan'ın adil yargılanmadığına karar verdiği ve Abdullah Öcalan'ın yeniden yargılanma sürecinin gündeme geldiği bu son

⁵² Torumtay, a.g.e. , s. 242

⁵³ Kemal Girgin, *Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye*, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık, 2003, s. 230.

⁵⁴ *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999, s. 338. (Atina'daki 17 Kasım Örgütünün 17 Mart 1999 tarihindeki bildirisinden alınmıştır).

⁵⁵ Michael Rubin, "ABD, PKK'ya Karşı Acil Önlem Almalı", *Radikal*, 08 Ağustos 2004, (Amerikan Girişim Enstitüsü akademisyenlerinden, Middle East Quarterly dergisinin editörü olan yazarın 5 Ağustos 2004 tarihli yazısından alınmıştır).

dönemde, PKK'nın, Irak'ın kuzeyinde Türkiye sınırına yakın bölgelerde hareketlendiği görülmekte, Türkiye'deki kırsal kesimlerde ve büyük şehirlerde saldırı hazırlığı içinde olduğu bilinmektedir.

3.2. TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Asırlarca Ortadoğu'ya hakim olan Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yıkılması sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten, Doğu Bloğu'nun çöküşüne kadar, Ortadoğu politikasında genel olarak aktif bir politika sergilememiş, bölgeye direk müdahalelerden kaçınmıştır. Türkiye; Cumhuriyetin ilanından sonra, Atatürk döneminde, dış borçlardan mümkün olduğunca uzak durmayı prensip haline getirdiyse de, sonraki dönemlerde dış yardımlar ve dış borçlar Türkiye'yi Batı'ya bağımlı hale getirmiştir.

Türkiye'nin, II. Dünya Savaşı sonuna kadar Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri, tarihsel nedenlere de bağlı olarak güvensiz bir seyir izlemiştir.

İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi Ortadoğu ülkeleri arasında endişeye neden olmuş, İtalyan tehdidine karşı savunma tedbiri almak üzere, 1937'de, Türkiye'nin de katıldığı "Sadabat Paketi" adıyla anılan anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, İran'da Saadabad Sarayı'nda, Türkiye, İran, Afganistan ve Irak arasında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, Fransa ile Türkiye'nin ortak garantisi altında bulunan Hatay devleti ile yakın ilişkiler kurmuştur. Hatay'ın Türkiye'ye katılmak istemesi ile Türkiye'nin, Suriye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesi karşılığında Fransa'nın bu durumu kabul etmesi neticesinde, Hatay, Temmuz 1939'da Türkiye'ye katılmıştır.

Türkiye'nin İsrail Devleti'ni tanınması sürecinde, ilk etapta; Türkiye 7 Kasım 1947'de Arapların yanında yer almıştır. Bu oylamayı izleyen gelişmelerle birlikte Türkiye, Araplardan giderek uzaklaşmıştır⁵⁶. Türkiye, 1949'da, Müslüman ülkeler arasında İsrail ile ilk diplomatik ilişki kuran ülke olmuş, bundan dolayı da Ortadoğu'daki Arap ülkeleri tarafından eleştirilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, İngiltere, global etkinliğini geri kazanma düşüncesiyle değişik yollara baş vurmuştur. Bunlardan birinin sonucu olarak, Nisan

⁵⁶ Özmen, a.g.e. , s. 257.

1949'da Yunanistan Başbakanı, Arap ülkelerinin de katıldığı, Türkiye ve Yunanistan'ın liderliğinde bir pakt kurulmasını teklif etmiş, Türkiye ise bu teklifi gerçekçi bulmamıştır. İngiltere, 1950'li yılların başında da, Araplarla ve İran'la çıkarlarını tek başına sürdüremeyeceğini fark ederek, Ortadoğu'da Türkiye'nin liderliğinde Ortadoğu Savunma Örgütü (Middle East Defence Organization-MEDO) adı altında bir ittifak projesi geliştirmiştir. Mısır ve Suriye gibi Ortadoğu ülkeleri, Türkiye'yi Batının çıkarlarının temsilcisi şeklinde görmelerinden dolayı bu proje gerçekleşmemiştir⁵⁷.

Türkiye'nin NATO'ya girmesi söz konusu olunca, İngiltere, Türkiye'yi Ortadoğu Savunma Sistemi'ne dahil etmek için buna karşı çıkmıştır. Kore Savaşı'na katılan Türkiye'nin Ortadoğu'nun savunulması konusunda aktif roller alacağı vaatlerinde bulunması ile, ABD, İngiltere'yi itirazlarından vazgeçirmiştir⁵⁸.

Türkiye, Sovyetler Birliği tehdidine karşı, 1955'te Irak ile ittifak anlaşması imzalamış, daha sonra, bu ittifaka sırasıyla, İngiltere, Pakistan ve İran katılmıştır. Bağdat Paktı olarak anılan bu ittifak, amacına ulaşamamış, Irak'ın daha sonra çekilmesi ile adını “ Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization-CENTO)” olarak değiştirerek, ekonomik ve kültürel işbirliğine odaklanmıştır.

Türkiye, Irak'ta gerçekleşen darbenin ardından, 1958'de, İsrail ve İran ile birlikte ABD'nin öncülüğünde bölgede Komünist, Kürt ve diğer etnik hareketlere karşı “Trident (üç çatallı zıpkın)” koduyla anılan programda yer almıştır⁵⁹.

Türkiye, Ortadoğu politikasını Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı Bloğu arasındaki genel ilişkilere dayandırmıştır⁶⁰. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı Bloğu içerisinde yer alan Türkiye, Ortadoğu'da ortaya çıkan yeni devletlere Sovyetler Birliği'nin ortağı olabilir düşüncesiyle plansız refleksler göstermiştir. Türkiye, bu dönemde, Arap kamuoyu tarafından sömürgeci devletlerin stratejik ortağı olarak algılanmaya başlamıştır⁶¹. Türkiye, Soğuk savaş döneminde, Sovyetler Birliği'nden ve “ bu ülkenin Ortadoğu'daki taşeronu olan Suriye ve Mısır” gibi ülkelerin

⁵⁷ Kayar, a.g.e, ss. 121-122.

⁵⁸ Pehlivanoglu, a.g.e, s. 301.

⁵⁹ Nurullah S. Özbek, “ Ortadoğu Denkleminde Türkiye-İsrail İlişkileri”, <http://www.geocities.com/akademyaarsiv1/akademarsiv32.htm>'den Arı, a.g.e, s. 642 (Söz konusu bilgiyi Arı, Özbek'in makalesinden aktarmaktadır.)

⁶⁰ Davutoğlu, a.g.e, s. 337.

⁶¹ Davutoğlu, a.g.e, s. 410.

politikalarından rahatsızlık duymuş, bu ülkelerdeki gelişmelerden güvenliği için endişelenmiştir⁶².

12 Mart 1971'deki muhtıra öncesindeki 1965-1971 yılları arasındaki dönemde, Ortadoğu'daki Araplarla izlenen yakınlaşma siyasetinin batılı güçleri tedirgin ettiği, şeriatçı Arap ülkelerinin Türkiye'deki gerici çevreleri her açıdan desteklemeye başladıkları değerlendirilmiştir⁶³.

Türkiye, 1970'lerde Suudi Arabistan ve Libya gibi Arap ülkelerinde ekonomik açıdan aktif bir politika izlemiştir. 1979'da İran'daki devrimden sonra, Türkiye; İran, Irak ve Suriye'yi tehdit unsuru olarak görmeye başlamıştır.

1980'lerde, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde, Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine ihracatı, ilk kez toplam ihracatının yarısını oluşturmuştur. Türkiye'nin Ortadoğu'ya ihracatı, 1982'de toplam ihracatın %45'i, 1985'de ise %42'si oranında gerçekleşmiştir⁶⁴. İsrail'in 1982'de Lübnan'a saldırması neticesinde Türkiye'nin İsrail'le olan diplomatik ilişkilerini kesmesi, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri arasındaki itibarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

Türkiye, 1980'li yıllarda, petrol sıkıntısından dolayı, başta Suudi Arabistan olmak üzere, Ortadoğu ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu durum, ABD ve İsrail'de rahatsızlığa yol açmıştır. Türkiye, İran-İrak Savaşı'nda her iki ülkeye de eşit mesafede yaklaşmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılarak, Soğuk Savaşın bitmesiyle, Irak, Ortadoğu'da liderliğini ilan etmiştir. Dönemin Başbakanı Yıldırım Akbulut, “ Sovyetler dağıldı, NATO'nun işlevi bitti, bundan sonra kime dayanacaksınız?” şeklinde mesajlarla rahatsız edilmiş, Türkiye, su sorunu dolayısıyla Irak tarafından sıkıştırılmaya çalışılmıştır⁶⁵. 1990'ların başında Türkiye'nin dış politikasında, Ortadoğu'ya güven duyulmayan bir gözle bakılmıştır.

Türkiye, 1990 yılına kadar, Atatürk zamanında kabul edilen milli dış siyasetini korumuş, ancak Körfez Krizi ile başlayan aşamada tereddütlü bir dönem geçirmiştir. Daha sonra “Irak'ın toprak bütünlüğü esasını tekrar benimseyen

⁶² Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 641.

⁶³ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1995, s. 147.

⁶⁴ Muhittin Ataman, “Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar”, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=1&no=92>

⁶⁵ Serdaroğlu, a.g.e, s. 183.

görüşünü açıklayarak, stratejik savunma prensibine dayanan milli siyasetini vurgulamıştır⁶⁶.

Körfez Savaşı sırasında, Türkiye, savaşa fiilen katılmasa bile, koalisyon güçlerinin yanında hareket etmiştir. Turgut Özal döneminde, Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğini yeniden kazandırma düşüncesiyle ortaya atılan “ Yeni Osmanlılık” kavramı, Özal'ın Körfez Savaşı esnasında Türkiye'nin aktif bir rol almasını istemesine de temel teşkil etmiştir.

Körfez Savaşı sonrasında, bölücü terör örgütü PKK'nın eylemlerinin şiddetini artırması üzerine, Türkiye, sınır ötesinde PKK kamplarına direk müdahalelerde bulunmak zorunda kalmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Doğu Akdeniz'in konumu değişmiş, AB, Rusya ve ABD için önemi artan Kıbrıs, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında da önemli bir yer almıştır⁶⁷.

İran'ın İslam devrimini ihraç etme çabaları, su konusunda Suriye ile yaşanan uyuşmazlıklar, Suriye ve İran'ın PKK'ya verdiği destek gibi nedenler Türkiye'yi İsrail'e yakınlaştırmıştır. Türkiye'nin İsrail ile ilişkisi 1990'lı yıllarda yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle askeri alanda gerçekleştirilen tatbikatlar, anlaşmalar ve istihbarat paylaşımı, olumlu etkilerini ticari alana da yansıtmıştır. Türkiye'nin İsrail ile yakın ilişki içerisinde olması, Araplar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra Madrid'de başlatılan Ortadoğu Barış Süreci'nde Mısır, Türkiye'nin Ortadoğu liderliğini elinden alabileceği konusunda endişeye kapılmıştır.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesiyle ilgili olarak; “Ortadoğu'da yalnız kalmış iki ülkenin kaygan zeminlerde doğal olarak birbirini bulmaları” tanımlaması yapılmıştır⁶⁸. Arı'ya göre; Türkiye, İsrail ile geliştirdiği bu ilişki sayesinde güvenlik sorununu çözmek ve Avrupa'daki yalnızlığını dengelemek istemiştir⁶⁹. Türkiye ile İsrail arasında, ortak askeri tatbikat, hava sahasının kullanımı ve Fırat Nehri'nin suyu konusunda gerçekleştirilen sözleşme, “teknik sözleşme” olarak nitelendirilmiştir.

⁶⁶ Toruntay, a.g.e. , s. 242.

⁶⁷ Erol Manisalı, *Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye*, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 1998, s. 165.

⁶⁸ Metehen Demir, “Multi-Containment Politikalara Tepki İttifakı”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı:1, İlkbahar 1999, s. 193.

⁶⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 648.

“ Devlet aşırı işlevsel ittifaklara” örnek olarak gösterilen bu sözleşmeye lider ülke ABD’nin patronluk yapma zorunluluğu duyduğu değerlendirilmiştir⁷⁰. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi, Ortadoğu’nun yapılandırılmasında önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye-İsrail-Ürdün arasında gelişen yakın ilişkiler Suriye ve İran’ı rahatsız etmiş ve bu iki ülke, Balkanlarda, Kafkaslarda ve Ortadoğu’da bu ittifaka karşı yandaş aramışlardır⁷¹.

1996-1997 yılları arasındaki Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi ittifakının iktidarda olduğu dönemde de Türk-İsrail ilişkileri gelişme kaydetmiştir. Fakat, Necmettin Erbakan’ın, Türkiye ile temel konularda anlaşmazlığa düştüğü Libya, Suriye ve İran ağırlıklı olarak izlediği Ortadoğu politikası, “18 Haziran 1997’deki istifa sürecini hızlandırdı” şeklinde değerlendirilmiştir⁷².

1998’deki Adana mutabakatı süreciyle Türkiye-Suriye ilişkilerinde düzelmeye görülmüştür. Türkiye’nin Suriye ile olan ilişkilerini düzeltmesi ve 1999’da Türkiye’ye AB’ye üye adaylığı verilmesi, Türkiye’nin Ortadoğu politikasını daha dengeli bir hale sokmasına etki etmiştir. Bundan sonra, 2000’de Ariel Şaron’un El-Aksa ziyareti ile barış sürecini sekteye uğratması, Şaron’un 2001 başında İsrail’de iktidarı elde etmesi ve aynı yıl ABD’de Şaron’un politikalarıyla örtüşen George Bush ve ekibinin yönetime geçmesi, “bölgede barışı, dengeleri bozmadan korumayı temel bir dış politika haline getiren Türkiye’nin politikalarıyla örtüşmemiş” ve İsrail ile olan ilişkilerde sorunlara neden olmuştur. Son dönemde, İsrail’in, Musul-Hayfa Petrol Boru Hattı’nı devreye sokarak, Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı’nı devreden çıkarmak istemesi de Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerin bozulmasına etken olmuş, İsrail’in Irak’ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulması konusunu desteklediği haberleri Türkiye’yi rahatsız etmiştir. 2003 Kasım ayında, İsrail Başbakanının Türkiye’de görüşme talebine Türkiye Başbakanının randevu vermemesi, iki ülke arasındaki ortamı iyice germiştir⁷³.

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Kuveyt’te yapılan Irak’a komşu ülkelerinin dış işleri bakanlarının katıldığı toplantıda, “Ortadoğu Birliği”ni önermiştir. Ortadoğu’daki demokratik ve sosyal değişimin dışarıdan değil de, bölge insanı

⁷⁰ Alain Joxe, *Kaos İmparatorluğu*, çev. Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 177.

⁷¹ Yavuz Gökcalp Yıldız, a.g.e, s. 38.

⁷² Daniel Pipes, “ A new Axis: The Emerging Turkish-Israeli Entente”,

<http://www.danielpipes.org/article/293>

⁷³ Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu; Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, ss. 649-652.

vasıtasıyla gerçekleşmesinin uygun olacağından hareketle ortaya atılan bu önergeye göre, AB benzeri, siyasi, ekonomik ve güvenlik sistemi kurulması düşünülmüştür⁷⁴.

Türkiye'nin Ortadoğu politikası bakımından, Türkiye için Japonya'nın yolundan gittiğine dair yorumlar da yapılmıştır. Bunda, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerinin temelini karşılıklı ekonomik çıkarlara dayanmasının payı büyüktür.

OECD ülkeleri ve OECD'ye üye olmayan diğer Avrupa ülkelerinden sonra, Türkiye'nin dış ticaretinde en büyük paya sahip ülkeler, Ortadoğu ülkeleridir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki İslam ülkeleri ile olan dış ticaretinin belirleyici unsuru petrol olmuştur. 1990-1995 döneminde, Ortadoğu ülkeleri ile olan ticaret 30 puan düşmüş, 1995'ten sonra, " iç siyasette yaşanan dine referans yapan unsurlara karşı hassas psikoloji, bir anda Ortadoğu'da yer alan İslam ülkeleri ile olan ilişkileri azaltmıştır". Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile ticari ilişkileri, 2000 yılından sonra canlanma sürecine girmiştir⁷⁵.

Türkiye, son dönemde Suriye ile olan ekonomik gelişmeler ve Irak'ın yeniden yapılanma sürecine dahil olma girişimleri ile ticaret anlayışını Avrupa merkezli olmaktan çıkarmaya başlamıştır. Türkiye'nin son dönemde Ortadoğu'da izlediği politika, Türk Hükümeti tarafından; " Türkiye'nin daha önceden kendi kabuğuna çekilirken bölgede bıraktığı boşluğu doldurma" isteğinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. İsrail ile olan ilişkilerde de önceki döneme nazaran bir gerileme söz konusudur.

Türkiye'nin, Irak, İran ve Suriye ile ilişkilerini geliştirip, ekonomik ortaklıklar gerçekleştirmesi sonucunda İsrail ile olan bağlarının zayıfladığı görüşünde olan Fuller'e göre, buna sebep; İsrail'in Likud liderliğinde Filistinlilere karşı uyguladığı sert politikalara karşı kamuoyunda Filistinlilere karşı oluşan sempati ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İslam'a olan yakınlığıdır⁷⁶.

⁷⁴ Muhammed Nureddin, "Büyük Ortadoğu Projesi İçin Kilit Ülke Türkiye", **Radikal**, 04 Mart 2004 (Türkiye uzmanı olan Lübnanlı akademisyen yazarın 26 Şubat 2004'te Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki El Haliç Gazetesinde yayınlanan yazısından alınmıştır).

⁷⁵ İlhan Oğuz Akdemir ve Aysel Çağlıyan, " Türkiye-Ortadoğu Ülkeleri Arasında Dış Ticaret İlişkileri, **Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt:II, Sayı:1, Elazığ, 2004, ss. 177-178.

⁷⁶ Graham E. Fuller, "Turkey's Strategic Model; Myths and Realities", **The Washington Quarterly**, The Center For Strategic and International Studies and Massachusetts Institute of Technology, Summer 2004, s. 60.

Türkiye, 4 Mart 2004'te, İsrail ile 20 yıllık su ihracatı anlaşması imzalamış, 2004 ve 2005 yıllarında Türk Hükümeti, İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmuş, 2005 yılı Mayıs ayı başında, Başbakan Erdoğan, İsrail ve Filistin'i ziyaret ederek, Türkiye'nin her zaman için bölgede barışın teminatı ve güvencesi olduğu mesajını vermiş, gerekirse iki ülke arasında arabuluculuk görevi üslenebileceğini ortaya koymuştur.

Yakın zamana kadar ABD ile AB arasında dengeli bir politika izleyen Türkiye, ABD ile AB'nin çıkarları bağlamında kendini, AB yerine, BOP'ta "bir model ülke" tanımlaması içinde bulmuştur, "ılımlı İslam" tabiri ile "laik Türkiye", maalesef belirli bir yola sokulmaya çalışılmıştır. Büyük Ortadoğu Projesinde Türkiye, ABD yönetimi tarafından kilit ülke olarak algılanmaktadır. Nüfusunun büyük bölümü Müslüman olan Türkiye, "ılımlı İslam Ülkesi Modeli" adı altında diğer Müslüman Ortadoğu Ülkelerine örnek olarak gösterilmektedir.

Buna dair ilk işareti, Kasım 1999'da, Türkiye'yi " Laik bir İslam Devleti" olarak tanımlayarak Türkiye ile İslam'ı özleştiren ABD Başkanı Clinton vermiştir. Daha sonra, ABD yönetimi tarafından buna benzer ifadeler kullanılmıştır. Türkiye'ye verilecek rolle, " Türkiye'nin AB içinde yer alması yerine, BOP içinde bulunması, ABD ve AB'nin daha çok yararınadır" değerlendirilmesi yapılmaktadır⁷⁷.

Bu model, Türkiye tarafından kabul edilmemekte; Türkiye'nin laik ve demokratik bir hukuk devleti olduğu vurgulanmaktadır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de, Haziran 2004'te İstanbul'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde, ABD Başkanı George Bush'a, " Türkiye'nin laik bir Cumhuriyet olduğunu, bu kavram dışındaki örneklendirme çabalarına sıcak bakmadığımızı" dile getirmiştir.

Türkiye'yi BOP'a dahil etmeye çalışanların ilginç benzetme ve görüşleri de olmuştur. Bunlardan birinde, BOP için; " Ortadoğu'da neo-Kemalist dönem" benzetmesi yapılmıştır⁷⁸. Hatta, Atatürk'ün Arapça'ya yönelik icraatlarının, Bush'un BOP ile hedeflediği uygulamalarla örtüştüğüne dair yorum yapılarak⁷⁹, ulu önder

⁷⁷ Pehlivanoglu, a.g.e, s. 416.

⁷⁸ H. Bülent Kahraman, " Ortadoğu'da (neo) Kemalizm", **Radikal**, 12 Mart 2004.

⁷⁹ Muhammed Harb, " Bush Atatürk Yolunda", **Radikal**, 11 Haziran 2004 (Türkiye uzmanı olan Mısırlı akademisyenin 07 Haziran 2004'te Bahreyn'de yayınlanan Ahbar-El Haliç gazetesindeki yazısından alınmıştır.)

Atatürk'e göntülden bağı Türk ulusunun BOP'a sıcak bakması sağlanmaya çalışılmıştır.

Haziran 2004 NATO Zirvesi'nden sonra, Türkiye'nin zirvede alınan kararlarla Ortadoğu sorununun çözümünde anahtar ülke olacağına dair bir Rus gazetesinde yayınlanan yazıdaki benzetme çok ilginçtir. " Türkiye, İstanbul'daki NATO Zirvesi'nde kendisini balınaya Müslüman dünyaya giden yolu gösteren balık rolünde buldu" yorumunda, "balına" ile işaret edilen, " bir bütün olarak Batı'dır"⁸⁰.

ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma süreci içerisinde başlattığı faaliyetlere Irak savaşı esnasında ne taraf olan, ne de dışında kalan Türkiye'nin⁸¹ Ortadoğu politikasının şekillenmesinde ABD'nin çok önemli bir fonksiyonu vardır. Türkiye'nin İran ve Suriye ile olan ilişkilerini dizginlemek isteyen ABD, bunu açıkça dile getirmekte, Türkiye'ye Ortadoğu'da roller vermektedir.

Davutoğlu'na göre; Türkiye, Mısır ve İran arasındaki ilişkiler sistemi, Ortadoğu'nun denge unsurudur. Tahterevalliyeye benzetilen bu sistemde, bu üç ülkeden ikisinin aynı anda dışlanması, bölge dışı güçler açısından kaldırılamayacak bir yük oluşturmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında, Mısır ve İran ile geliştirdiği ilişkiler, büyük önem taşımaktadır⁸².

Türkiye, Ortadoğu coğrafyasının bir parçası olması özelliğini AB'ye üye olma politikalarında kullanmaktadır. Türkiye'nin AB'ye girmesiyle, AB'nin Ortadoğu'ya komşu olacağı, böylelikle Ortadoğu pazarına açılabilmesinin kolaylaşacağı ortaya konulmaktadır.

3.3. TÜRKİYE'NİN IRAK POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN IRAK

TÜRKLERİNE YAKLAŞIMI

Türkiye'nin Irak politikası ve Irak Türklerine yaklaşımında ilk tecrübesi Musul sorununun çözümünde olmuştur. Türk- Irak ilişkilerini 1932 yılına kadar, Türk-İngiliz ilişkileri şeklinde tanımlamak yerinde olacaktır.

⁸⁰ **Radikal**, 03 Temmuz 2004 (Bir Rus gazetesinin 30 Haziran 2004 tarihindeki başyazısından alınmıştır).

⁸¹ Beril Dedeoğlu, "Ortadoğu'nun Yeniden Yapılandırılması ve ABD Talepleri", <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=421>

⁸² Davutoğlu, a.g.e, ss. 354-355.

Türkiye'nin, 1920-1923 yılları arasında, dış politikasında belirleyici unsur Misak-ı Milli metni olmuştur. Türkiye, bu tutumunu Musul sorunun çözümündeki politikasına da yansıtmıştır.

Atatürk, 30 Ağustos 1922'de kazanılan zaferden sonra, yabancı bir yazarla yaptığı söyleşide; sonraki projeleri için sorulan soruya cevaben, "bütün Türk toprakları kurtulmadığı müddetçe durmayacağını" söylemiş, bütün Türk topraklarından neyi kastettiği sorulunca da "Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın yarısı"⁸³ demiştir⁸⁴.

Musul, tahıl üretimi ile Irak'ı beslediğinden ve zengin petrol yataklarına sahip olduğundan, Lord Curzon, Musul'u vermeye karşı çıkmıştır.

Musul sorununun ilk olarak ele alındığı Lozan Konferansının 23 Ocak 1923 tarihli oturumunda, İsmet Paşa, yaptığı konuşmada Musul'un neden Türkiye'ye ait olduğunu, etnik, siyasal, tarihi, askeri ve stratejik olmak üzere dört bölümlük gerekçelerde ayrıntılı bir şekilde açıklamış ve özellikle etnik gerekçelerle, Musul vilayetinin nüfus yapısını rakamlarla tahlil etmişti. Ayrıca, Musul'un Türkiye için bir vatan sorunu olduğunu tekrarlayarak, plebisite başvurulmasında ısrar etmişti⁸⁵. İsmet Paşa, Misak-ı Milli'yi esas alacaklarını dile getirmişti.

Lozan Konferansında Musul'un nüfusu, Türk tezine göre 503.000 kişiydi. Türk-Kürt ayrımı yapılmadan çoğunluğun Türk olduğu vurgulanmıştı. Türk istatistiklerine göre; 146.960 Türk, 263.830 Kürt, 43.210 Arap, 31.000 Gayri Müslim olmak üzere toplam 503.000 kişi Musul'u meydana getirmekteydi. İngiliz heyetine göre; 65.895 Türk, 452.720 Kürt, 185.763 Arap, 62.225 Hıristiyan, 16.895 Yahudi olmak üzere toplam 785.468 kişi Musul'da yaşamaktaydı⁸⁶. Kürtlerle yıllardır iç içe yaşayan Türklerin, burada beraber yaşadıkları Kürtleri ayrı tutmayarak kendilerinden

⁸³ Konuşmada yazarın "İhraz ettiğiniz muzafferiyetten sonra projelerinizin neden ibaret olduğunu sorabilir miyim?" sorusuna, Atatürk:; "Bütün Türk toprakları halas olmadıkça tevakkuf etmeyeceğim" cevabını vermiş; yazar; "Paşa hazretleri, Türk toprakları demekle ne murad ediyorsunuz?" diye sorunca, Atatürk, "Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın nısfı" demiştir. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğüne göre konuşmada geçen; halas olmak: kurtulmak, tevakkuf etmek: durmak, eğleşmek, eğlenmek ve nısf: yarı, yarım anlamına gelmektedir. Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozara.htm>

⁸⁴ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 128.

⁸⁵ Fahir Armaoğlu, "Lozan Konferansı ve Musul Sorunu", **Misak'ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1998, s.127.

⁸⁶ Semih Yalçın, "Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi", <http://www.haberbilgi.com/bilim/tarih/musul.html>

saymalarını göz önüne aldığımızda, aslında, İngilizler de Türk tezini kabul etmiş oluyorlardı.

İngiltere'nin temsilcisi Lord Curzon'un, Musul sorununun Milletler Cemiyeti'nin hakemliğine havale edilmesi önerisi, Japonya, Fransa ve İtalya tarafından desteklenince 23 Ocak 1923 günü yapılan toplantıdan bir sonuç alınamamıştı.

Konferansa Amerikan temsilci heyetinin sunduğu bir bildiriye , Musul hangi devletin topraklarında sayılırsa sayılsın, İngiltere'nin burada "açık kapı" ilkesine aykırı davranmaması istenmişti. Amerikan Hükümeti bir yandan da "Chester" ayrıcalığının⁸⁷ TBMM tarafından yeniden tanınması için Ankara'daki temsilcileri aracılığıyla çaba göstermişti⁸⁸.

Türk heyetinde görüş farklılıkları yaşanıyordu. İsmet Paşa, M. Kemal Paşa ve Rauf Orbay'a çektiği uzun telgrafta, Musul Meselesi konusunda Türk heyetindeki görüş farklılıklarını şu şekilde anlatmıştır: "Ben, Musul'dan feragat ederek sulh aramak fikrindeyim...Rıza Nur, Musul bize pek lazımdır, sonuna kadar direnelim diyor...Hasan Saka Bey ise Musul çok önemli olduğu için karar veremiyor..."⁸⁹. Atatürk ise "Musul vilayetinin milli sınırlarımıza dahil araziden olduğunu defalarca ilan ettik. Lozan'da bugün karşımızda yer alanlar bunu çok iyi bilirler. Vatanımızın sınırlarını tayin ettiğimiz zaman büyük fedakarlıklara katlandık. Menfaatlerimize ters olmakla beraber barışseverlikle hareket ettik. Artık milli topraklarımızdan en ufak bir parçasını bizden koparmağa çalışmak pek haksız bir hareket olur. Buna kesinlikle razı olamayız"⁹⁰ demekteydi.

Müttefikler tarafından hazırlanan ve 29 Ocak 1923'te İsmet Paşa'ya verilen antlaşma tasarısında "Musul" adı hiç geçmiyordu. 31 Ocak 1923 günü yapılan Genel Kurul toplantısında antlaşma taslağı ele alındı. İsmet Paşa, tasarıyı incelemek için

⁸⁷ Chester'in kurmuş olduğu şirket olan The Ottoman-American Development Company'si ve Amerikan kapitalistleri ile , Standart Oil'in desteklediği Turkish Petroleum Company, Irak petrolerini ele geçirmek için karşı karşıya gelmiştir. Standart Oil'in önderliğindeki Amerikan grubu, çıkarlarını Turkish Petroleum Company ile birleştirdiklerini, 1922 Kasım'ında Amerikan hükümetine bildirmiş, ancak Chester grubuyla yapılan ön anlaşma 9 Nisan 1923'te TBMM'de onaylanmıştır. Daha sonra, 1929'da Turkish Petroleum Company'nin adı da Iraq Petroleum Company (IPC) olarak değiştirilmiştir.

⁸⁸ Şükrü Sina Gürel, *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, Ankara, A. Ü. Siy. Bil. Fak. Yayınları, 1979, s. 59.

⁸⁹ Taha Akyol, "Kıbrıs İçin Diplomasi", *Milliyet*, 01 Nisan 2004.

⁹⁰ Nimet Unan (der.), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1918-1937)*, Ankara, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1954, s.71.

süre istemiş, cevabını 4 Şubat 1923 günü, İngiliz, Fransız ve İtalyan delegasyonlarına yazdığı bir mektupla bildirmişti. Bu mektupta Musul Meselesi şu şekilde yer almaktaydı. “Musul sorununa gelince: Salt barışın yapılmasına engel olmamasını sağlamak amacıyla ve Türkiye ile İngiltere arasında bir yıl içinde ortak anlaşmayla çözümlenmek üzere, bu sorunun Konferans programından çıkarılmasının yerinde olacağını düşünmekteyiz.”⁹¹.

Bundan böyle, Türkiye için, “Musul Meselesinin Lozan sonrasına bırakılması, ya da silah zoruyla Musul’un alınması” şeklinde iki yol kalmıştı. Kapitülasyonları ve müttefik güçlerin ülkeyi boşaltmasını öncelikli gören İsmet Paşanın önerisi birinci şık yönündeydi. Atatürk ve Başbakan Rauf Orbay’ın da bu konuda desteği neticesinde, 6 Mart 1923’teki toplantısında Meclis, bu yöndeki bir önergeyi kabul etmişti⁹².

Daha sonra, 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşmasına göre; dokuz ay içerisinde, Türkiye-İrak sınırı, Türkiye ve İngiltere arasında ihtilaf olmaksızın belirlenecek, bu durum gerçekleştirilemezse ihtilaf Milletler Cemiyeti’ne havale edilecekti.

Bu ara dönemde Türk Hükümeti, birçok Batılı devletlerarası hukuk uzmanına danışmış, dolayısıyla Musul meselesinde Türk’ün görüşünden çok Batılıların görüşüne önem verilmiştir⁹³.

Yoğun tartışmaların ardından, Lozan Antlaşması’nın 23 Ağustos 1923’te onaylanmasının neticesinde 19 Mayıs 1924’te, Türkiye ile İngiltere arasında başlatılan Haliç Konferansı’nda da bir sonuç çıkmayınca, İngiltere, Milletler Cemiyeti’ne başvurarak, Musul Meselesi’nin gündeme alınmasını teklif etmişti. Milletler Cemiyeti’ne gidilmesinin, Türkiye’nin Musul üzerindeki hakkından vazgeçme anlamını taşımadığını ortaya koyan Türkiye ise, yapılacak plebisitin sonuçlarını kabul etmeye hazır olduğunu açıklamıştı.

Milletler Cemiyeti Meclisi’nin konuyla ilgili incelemelerde bulunmak üzere oluşturduğu komisyona, Irak Kralı Faysal, Musul’un Irak’a verilmesini isteyen bir

⁹¹ Armaoğlu, a.g.m, s.133.

⁹² Armaoğlu, a.g.m, s.151.

⁹³ Raif Karadağ, **Musul Raporu**, İstanbul, Emre Yayınları, 2003, s. 14.

muhtıra vermişti. İngiltere ve Irak'ın baskılarına maruz kalan komisyon, raporunu 16 Temmuz 1925'te Milletler Cemiyeti'ne sunmuştu.

1920'li yıllarda ve daha sonraki dönemde uluslararası meseleler Fransa ve İngiltere'nin eylemleri veya Fransız ve İngiliz devlet adamlarının egemenliği altında bulunan Milletler Cemiyeti'nin kararları üzerinde yoğunlaşmaktaydı⁹⁴. Bariz bir İngiltere baskısı olduğu izlenimi veren rapora göre: "Milletler Cemiyeti tarafından Brüksel'de çizilen ve Brüksel Hattı olarak adlandırılan hat sınır olarak kabul edilmiş, Musul Vilayeti'nin çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu iddiası ile bölgenin Irak'a bırakılması, Türkiye ile ekonomik bir anlaşma yapılması önerilmiş, 1928'de bitecek manda yönetimi 25 yıl uzatılmış ve Kürtlere yönetsel ve kültürel haklar verilmiş, bu iki hususa uyulmadığı takdirde, Musul Vilayeti'nin Türkiye'ye verilmesinin uygun olduğu, Musul bölgesinin ikiye bölünmesi halinde, Küçük Zap hattının sınır olarak kabul edilmesi önerilmişti⁹⁵.

Bu öneriyi Milletler Cemiyeti sonuçlandırmadan önce, İngilizler alınacak kararı kabul edeceklerini, Türkiye ise, aleyhine bir karar çıkması halinde bunu tavsiye olarak nitelendireceğini bildirmişti.

Bu sırada, Atatürk, gelişmeleri takip etmekte, sorunun Türkiye lehine çözümüne yönelik girişimlerde bulunmaktaydı. Musul sorunu için mücadele veren Acemi Sultan Paşa ile sürekli irtibatta bulunan Atatürk'ün, Seyid Muhammed'e 1 Ağustos 1925 tarihinde yazdığı mektup, Atatürk'ün Musul Meselesi'ne bakışını ortaya koyması açısından önemli olup, bu mektupla Atatürk, bu çabaları desteklediğini göstermiştir⁹⁶.

Daha sonra, Milletler Cemiyeti Meclisi 16 Aralık 1925 tarihinde Brüksel Hattı'nın güneyini Irak'a, kuzeyini Türkiye'ye verip, Irak'taki manda yönetiminin 25 yıl uzatılmasını teklif edince, Türkiye'nin bu karara tepkisi çok sert olmuş ve Meclise gönderilen bir notada "bir devletin, kendisine bağlı bir toprak parçasındaki egemenliğini, ancak kendi rızası ile bitireceği, Türkiye'nin Musul Vilayeti üzerindeki haklarının olduğu gibi kaldığı" bildirilmişti⁹⁷.

⁹⁴ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, s. 337.

⁹⁵ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 71.

⁹⁶ Saatçi, a.g.e. , s.194.

⁹⁷ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 73.

Nihayetinde, Lozan ve Haliç Konferansı'nda bir sonuca ulaştırılmayan Musul, zamanın şartları gereği 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşmasıyla İngiliz Mandası altındaki Irak'a bırakılmak zorunda kalınmıştır.

Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan “ Türk-Irak Sınırı ve İyi Komşuluk Anlaşmasının, 7 Haziran 1926'da TBMM.'de onaylanması ile⁹⁸ , Öke'ye göre; “...Musul'la kaybedilen sadece petrol veya toprak değildi. Soydaşlarımızdı. Kopuşun asıl faturasını, baskı ve katliamlara duçar kalarak asıl onlar ödediler. Türkiye- Irak hududu 1926'da belirlenince tamamen unutulacaklar; makus talihleri ile baş başa bırakılacaklardır. Yalnız, Musul ile Hatay sorunları karşılaştırılınca en bariz fark, ikincide Ankara'nın bu yöredeki soydaşlarına sahip çıkışıdır...”⁹⁹ .

1923'te Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan nüfus mübadelesi anlaşmasına benzer bir anlaşma, 1926 tarihli Ankara Anlaşması'nda düşünülmemiştir.

Musul sorunu Lozan Konferansından 1926'ya dek Türkiye'nin başta İngiltere olmak üzere özellikle batılı ülkelerle ilişkilerinin gelişmesini önleyen etkenlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Musul, bundan sonraki dönemlerde de farklı biçimlerde Türk dış politikasının gündeminde yer almıştır¹⁰⁰ . Misak-ı Milli sınırları içerisinde olan her hangi bir toprağımızın kaybının, herhangi bir devlet ile ilişkimizin gelişmesinden çok daha önemli görülmesi gayet doğaldır.

Ankara Antlaşmasından sonra, Atatürk'ün Musul ve Irak Türkleri konusundaki siyaseti değişmemiş sadece askıya alınmıştır. Amerikalı General Mc. Arthur'un, hatıralarında “Büyük devlet adamlarından biri” olarak tanıdığını ifade ettiği Atatürk'le 1933'te Ankara'da yaptığı bir görüşme buna örnektir. Görüşme Mc. Arthur'un ağzından şöyledir: “Atatürk, Ankara'daki karşılaşmamızda bana: “Almanya'ya dikkat edin, eğer devletler akıllı davranmazlarsa bu haliyle Almanya ikiye bölünecek ve bundan en fazla Rusya kazançlı çıkacak” dedi. “Sizin Türkiye'nin geleceği hakkında tasavvurlarınız nedir?” diye sorduğumda ise: “Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse, Musul, Kerkük ve Adalar'ı geri alacağım. Selanik de dahil Batı

⁹⁸ Şimşir, a.g.e, ss. 67-68.

⁹⁹ Öke, a.g.e, s.319.

¹⁰⁰ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Cilt:1 1919-1980*, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2002, s. 259.

Trakya'yı Türkiye hudutları içine katacağım" cevabını verdi"¹⁰¹. Atatürk'ün bu sözleri gayet açık ve nettir. Ömrünün son döneminde Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sağlayan Atatürk'ün koyduğu hedeflere ulaşma konusundaki başarısını sadece biz Türkler değil, tüm dünya bilmektedir.

Atatürk döneminde, Irak ile sıcak ilişkiler kurulmuş, bu durum İsmet İnönü döneminde de devam etmiştir. 1941'de Irak'ta yönetimini Alman yanlısı Raşit Ali Geylani ele geçirince, İngilizlere karşı isyan etmiş, Türkiye, Irak ve İngiltere arasında arabuluculuk yapmayı önermiştir. Türkiye-Irak ilişkilerinde 1945 yılına kadar süren bir sessizlik döneminden sonra, 1945'te Irak devlet yetkilileri Türkiye'ye gelmiş ve 1946 yılında, " Türkiye ile Irak Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya bağlı Eğitim, Öğretim ve Kültür İşbirliği Protokolü sayesinde Irak Türkleri, Türkiye'de okullara kabul edilmeye başlamışlardır. 1950'lerde Türkiye-Irak ilişkileri ilerlemiş ve karşılıklı siyasi ziyaretler artmıştır. Bu döneme, 24 Şubat 1955'te imzalanan ve daha sonra 1959'da Bağdat Paktı'na dönüşen Türkiye ile Irak arasındaki karşılıklı işbirliği anlaşması damgasını vurmuştur¹⁰².

Türkiye, 1952 yılında yapılan görüşmelerde Irak'tan petrolden alacağı pay karşılığı olarak 100 milyon İngiliz lirası olduğunu ileri sürmüştü de bu konu ile ilgili bir gelişme olmamıştır¹⁰³. Kerkük'ün kaybı Atatürk sonrasında Türk siyasal eliti tarafından kabul edilmiş ise de kayba neden olanlar hiç affedilmemiş, Kerkük de hiç unutulmamıştır. Türk halkı da Kerkük'ün kaybının baş nedeni olan İngilizleri hiç unutmamıştır¹⁰⁴.

Irak Türklerinin sesini Türk milletine 1958 yılından itibaren bir gençlik kuruluşu olan, MTTB duyurmuştur¹⁰⁵.

1958'de Irak'ta gerçekleşen darbe, Türkiye ile SSCB arasında gerginliğe neden olmuştur. Türkiye'nin Irak'a müdahalesi gündeme gelince Kruşçev, var olan durumu değiştirecek her türlü girişiminde Türkiye'ye askeri karşılık vereceğini

¹⁰¹ İlker Alp, "Misak-ı Milli", *Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul*, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 1998, ss. 216-217.

¹⁰² Şimşir, a.g.e, ss. 115-121.

¹⁰³ Hakan Yıldız, *Irak-Musul-Kerkük Üçgeni ve Büyük Oyun*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 277.

¹⁰⁴ Ümit Özdağ, "Kerkük Travması", http://www.avsam.org/irak/analiz/12_analiz.htm

¹⁰⁵ Koçsoy, a.g.e. , s. 134.

açıklamıştır. Ardından SSCB'nin verdiği notada, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun Irak'taki 500 bin Türk azınlığın yanı sıra, SSCB'deki 50 milyon Müslüman'dan da söz etmesine değinilmiş ve güney sınırındaki hazırlığa dikkat çekilmiştir¹⁰⁶.

Atatürk'ün ölümünden sonra, 1959'daki katliam haberi alınana kadar, Irak Türkleri, Türkiye tarafından neredeyse yok sayılmışlardır. Türkiye'nin, Irak'la, Irak Türklerinin hak ve hürriyetlerini güvence altına alacak bir anlaşma yapmamış olması ve Irak'ın iç işlerine karışmış izlenimi vermeme düşüncesi bu kayıtsızlığa sebep olarak gösterilebilir.

Irak Türklerine uygulanan manevi baskı ve insanlık dışı katliamlara kayıtsız kalınmıştır. Bu kayıtsızlığın en büyük örneği ise, 1959 Kerkük Katliamı'ndan sonra Türk Radyosu'ndan verilen haberdur. Haberde; "Kerkük'te vuku bulan olaylarda İngiliz kolonisinin bir zarar görmediği bildirilmektedir" şeklinde bir ifade kullanılmıştır¹⁰⁷.

Bununla da kalınmamış, Türk halkının aşırı tepkisini engellemek için Kerkük Katliamı esnasında çekilen film ve fotoğrafların dahi Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır¹⁰⁸. Buna karşın gençlik, basın ve Türk aydını konuya uzak kalmamış, toplumsal bilincin oluşumu ve devam ettirilmesi için üzerlerine düşen görevleri yapmışlardır¹⁰⁹.

Türkiye, 1960'larda Irak Türklerinin Irak yönetimi tarafından ezilmesini engellemek için dolaylı müdahalelerde bulunmuştur¹¹⁰.

1970'de Kürtlere özerklik tanınmasıyla yaşanan gergin ortamda Irak Türklerinin çektiği sıkıntılar Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın 16 Ocak 1971 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarette dile getirilmiştir.

25 Ağustos 1973'de Türkiye ile Irak arasında Kerkük-Yumurtalık boru hattının yapımına ilişkin bir anlaşma imzalanmış, 3 Ocak 1977'de çalışmaya başlayan hattan Türkiye, petrol gereksiniminin üçte ikisini karşılamaya başlamış ve

¹⁰⁶ Oran, a.g.e, s.515.

¹⁰⁷ Koçsoy, a.g.e, s.134.

¹⁰⁸ Saatçi, a.g.e, s.221.

¹⁰⁹ Koçsoy, a.g.e, s.134.

¹¹⁰ Ümit Özdağ, "Kerkük Travması".

kira geliri elde etmiştir¹¹¹. Türkiye, 1970'lerde Irak yönetiminin isteği üzerine Kerkük ve diğer Türk şehirlerine öğretmenler yollamıştır¹¹².

İran-İrak Savaşı öncesinde, Türkiye'nin her iki ülkeyle ilişkileri eşit düzeyde olmuştur. Savaş başladıktan sonra, Türk Hükümeti her iki ülkeyle olan ilişkileri konusunda "aktif tarafsızlık politikası" izlemeye çalışmıştır. Bu politikanın Türkiye'ye olumlu yansıması olarak; savaş öncesinde birkaç yüz milyon doları geçmeyen ticaret hacmi, savaş yıllarında milyarlarca dolara yükselmiştir. Türkiye, savaş esnasında taraflara silah yardımıyla bulunmamış, ilişkilerini dostluk ve arabuluculuk temaslarıyla sınırlı tutmuştur¹¹³.

Necdet Koçak gibi liderlik vasfı taşıyan gençler, Saddam tarafından 1980'de idam edildiğinde Türkiye'nin buna sessiz kalışı; bir diplomasi ayıbı olarak nitelendirilmiştir¹¹⁴. Çünkü, Irak Türklerinin yıllardır yakındıkları konuların başında "kendi davalarını yönlendirebilecek bir liderin eksikliği" gelmektedir.

1980'den sonra İran'a casusluk yaptıkları gerekçesiyle Irak Türklerinden bazı aydınların idam edilmesine 25 Kasım 1987 tarihli İngiliz The Guardian gazetesi bile, "Görülmemiş Kıyım" adı altında değinirken, Türk yetkililerinden beklenen tepki görülememiştir¹¹⁵.

1987 yılında, Irak'ta gerçekleştirilen sayımda Irak Türklerinin kendi kimliklerini kullanmalarına imkan vermeyen bir form hazırlanınca; Ankara'da, bu sayımın yapıldığı gün olan 12 Ekim 1987'de Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından düzenlenen miting ve protesto yürüyüşüne bazı milletvekilleri de katılarak Irak Türklerine destek vermişlerdir¹¹⁶.

Kerkük-Yumurtalık boru hattının devreye girmesinden İran-İrak savaşı'nın sonuna kadar olan dönemdeki Türkiye-İrak ilişkileri ortak çıkar alanları açısından ikili ilişkilerin rolünü gösteren önemli bir örnek teşkil etmiştir¹¹⁷.

¹¹¹ Oran, a.g.e, s. 795.

¹¹² Ümit Özdağ, "Kerkük Travması".

¹¹³ Çobanoğlu, a.g.e, s. 145.

¹¹⁴ Ömer Öztürkmen, "İraklı Türkmenlerin Kaderi", *Kardaşlık*, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004, s. 7.

¹¹⁵ Özfatura, a.g.e. , s.144.

¹¹⁶ Küçükkaragöz, a.g.e, s. 104.

¹¹⁷ Davutoğlu, a.g.e. , s. 416.

1988 yılından sonra, Türkiye'nin Irak'tan dolayı maruz kaldığı sığınma olayları ülke açısından siyasal ve sosyal sorunlara neden olmuştur. 1988-1991 yılları arasında üç ayrı zamanda, Irak kaynaklı sığınma olayları meydana gelmiştir. Bunlar, Türkiye'yi siyasal, sosyal ve ekonomik yönlerden önemli ölçüde etkilemiştir¹¹⁸.

7 Ağustos 1990 tarihinde Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapatma kararı alarak Türkiye, Ortadoğu'ya yönelik olarak sahip olduğu ve 1960'lardan itibaren geçerli olan " tarafsızlık " politikasını terk etmiş ve çok aktif olarak bir Arap ülkesi olan Irak'a karşı batılıların ve bazılarında göre batılıları ve onları destekleyen Arap ve İslam ülkelerinin yanında yer almıştır¹¹⁹.

1991'deki Körfez Savaşında Turgut Özal döneminde Türkiye, Irak boru hattını Suudi Arabistan'dan önce kapatmış, Irak'ın kuzeyine müdahaleye hazırlanılmış, Musul'u alma senaryoları gündeme getirilmiştir¹²⁰. Hükümet de doğrudan savaşa katılarak avantajlar sağlamayı düşünmüştür. Bu sırada ve daha sonraları da, spekülasyon şeklinde de olsa, "Kerkük ve Musul" konusu sıklıkla ortaya atılmıştır¹²¹. Türkiye'nin Irak'a karşı savaşta katılımı dolaylı olmuştur. Bunun analizinde değinilmesi gereken bir nokta da; Türkiye'nin Irak sınırına asker yığarak Irak'ın kuzeyden çevrelenmesine yardımcı olmasıdır. Musul ve Kerkük bölgesinin Türkiye'ye verileceğinden endişelenen Irak da, askeri güçlerinin bir kısmını Türkiye sınırına çekmiştir¹²².

Körfez Savaşı sonrasında Özal, " aynı halkı ikiye bölen sınırların suni olduğu" yorumunu yaparak her ikisi de Türkiye'nin koruması altındaki Irak'ın kuzeyinde olacak şekilde bir "Kürt ve Türkmen devleti" kurulmasını önermiştir.

Körfez Savaşından sonra binlerce Türk ve Kürt, Türkiye ve İran istikametine kaçınca, Irak'ın kuzeyi tüm dünyanın ilgi odağı olmuş, Kürtler, " Kuzey Irak" ibaresi ile özdeşleştirilerek Iraklı Türklerin varlığı akla getirilmemiş, Türk siyasal çevresi de bu politikalara farkında olmadan alet olarak her ortamda "Kuzey Irak" ibaresini kullanmışlardır.

¹¹⁸ Çobanoğlu, a.g.e, s.154-155.

¹¹⁹ Gözen, a.g.e, s. 218.

¹²⁰ Oran, a.g.e, s. 45.

¹²¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt:2:1980-1990, s. 61.

¹²² Gözen, a.g.e. , ss. 267-268.

Körfez Savaşından sonra Irak Türklerine yapılan katliamlar Türkiye’de tepkilere neden olmuştur. 5 Nisan 1991’de İstanbul’daki Irak Başkonsolosluğu önünde toplanan bir grup Türk’e konsolosluk binasından otomatik silahlarla ateş edilmiş; bir Türk olay yerinde, bir diğeri de tedavi edilirken hayatlarını yitirmişlerdir. Olay Türk kamuoyunda büyük yankı bulmuş, Irak Başkonsolosluğu, katilleri teslim etmeyi reddedince, 15 gün boyunca Konsolosluk binası ablukaya alınmış, giriş ve çıkışlar yasaklanmıştır. Irak Başkonsolosluğu’nun katilleri teslim etmeyi tekrar reddetmesi üzerine yeni bir süre daha tanınarak, bu sürenin bitiminde katiller teslim edilmezse binaya zorla girileceği ihtar edilmiştir. Sonunda, Konsolosluk, 25 Nisan 1991’de katili teslim etmiş ve yaşanan kriz son bulmuştur¹²³.

1991 yılında Bülent Ecevit, “Türkiye, Irak’lı Kürtlerin durumuna ve geleceğine gösterdiği ilginin binde birini, Irak’lı Türklerin durumuna ve geleceğine göstermedi...” ifadesini kullanarak¹²⁴, Türk kamuoyunda Körfez Savaşı’na kadar varlıkları bilinmeyen Irak Türklerine dikkati çekmek istemiştir.

1991’de, Kerkük’ün, güvenli bölgenin inşası sırasında bölgenin dışında bırakılması Türkiye için stratejik bir tercih niteliğinde olmuştur. Bu stratejik tercihin doğal sonucu olarak Saddam Hüseyin’in kontrolünde olan Kerkük’te güçlü bir Irak muhalefetinin örgütlenememesi Türkiye’nin Kürtlere karşı Türk faktörünü ön plana çıkarmasını engellemiş, dolayısıyla Irak Türklerinin gücü Erbil ve birkaç yerleşim merkezi ile sınırlı kalmıştır¹²⁵.

Türkiye, 1991-1996 yılları arasında Irak Türklerine yönelik faaliyetlerini gittikçe yoğunlaştırmış, ancak bu faaliyetler daha çok eğitim ve kültürel alanlarda ve Kızılay’ın gıda yardımı şeklinde olmuştur¹²⁶. Türkiye, bu dönemde, bir yandan Irak’ın topraklarını yeniden kontrol etmesini isterken, diğer yandan da KDP ve Irak yönetimi arasındaki görüşmeleri aktif bir biçimde teşvik etmiştir¹²⁷. 1992 yılında Irak’ın kuzeyinde KDP ve KYB’nin kurduğu ittifaka ve sonraki yıllarda “Bağımsız Kürdistan Devleti” kurma çalışmalarına Türkiye yeterince tepki gösterememiştir. Bu

¹²³ Küçükkaragöz, a.g.e, ss. 109-110.

¹²⁴ Özfatura, a.g.e, s.130.

¹²⁵ Hasan, a.g.m.

¹²⁶ Hasan, a.g.m.

¹²⁷ Mazin Hasan, “ Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası”, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen (haz.), *Irak Krizi 2002-2003*, Ankara, ASAM Yayınları, 2003, s. 290.

arada, Süleyman Demirel, ITC'nin kurulduğu yıl olan 1995'de Musul'un hala Türkiye'ye ait olduğu yorumunu yaparak sınırın yeniden çizilmesini istemiştir

Türkiye, 1990'ların ortalarından itibaren “ bölge merkezli bir politika” izlemeye başlayarak, bu politikaları doğrultusunda Irak'ta kukla devlet diye tabir edilebilecek bir Kürt devleti oluşumunu engellemek için girişimini artırmıştır¹²⁸.

Türkiye, Körfez Savaşı'ndan sonra, Irak'taki gelişmeleri görememiş, Irak Türklerinin hangi konumda olacağına dair gerekli projeleri üretememiş ve konuyla ilgili taleplerde bulunmamıştır. Irak Türklerinin sorunlarına “insan hakları çerçevesinden” yaklaşan Türkiye, kültürel hakları göz ardı ederek gerekli tepkileri geliştirememiştir. Irak'taki muhalif gruplar Irak'a yeniden şekil vermek isteyenler tarafından toplantılara çağrıldığı halde Irak Türkleri davet edilmemiş, Türkiye'den bu konuyla ilgili bir tepki olmamıştır¹²⁹. Türkiye'nin, Kasım 1998'de, Barzani ve Talabani ile Ankara'da üçlü bir toplantı düzenleyip, Irak Türklerini görüşmelere dahil etmemesi, Irak Türklerinin “gelecekleri konusunda iradelerini beyan etmeleri Türkiye tarafından engellenmiştir” şeklinde yorumlanmıştır¹³⁰.

Türkiye'de 1998-1999 Eğitim-Öğretim yılında TÖMER'de , lisans ve yüksek lisans programlarında toplam 236 Irak Türkü öğretim görmüştür. 1999-2000 Eğitim yılında ise TÖMER'de öğrenim gören 38 öğrenci ile birlikte, Türkiye'de öğrenim gören Irak Türklerinin toplam sayısı 274'e çıkmıştır¹³¹.

Mayıs 2001'de yalnız “stratejik önemi olan kamu kuruluşlarına” gönderilen ve basına da sızdırılan bir iç genelgede yer alan “ Irak Politikamıza İlişkin Öncelikli Önlemler” adlı dışişleri raporunda “Kuzey Irak'ta Kürt Devleti'nin ilanı, tarafımızdan müdahale nedeni sayılmalıdır” denilmiştir¹³².

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD, dünyayı yeniden şekillendirme politikasına fiiliyat alanı bulmuş ve bu doğrultuda Afganistan'da Taliban rejimine son vermiştir. ABD'nin bundan sonraki hedefi Irak'a düzenleyeceği bir operasyonla Saddam yönetimini devirmek olmuştur.

¹²⁸ Fikret Akfırat, *Kukla Devlet, ABD Kürdistan'ı Nasıl Kurdu?*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2004, s. 304.

¹²⁹ Veysi Akın, “Türkmenlerin Adı Yok”, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=896>

¹³⁰ Sezgin, “ Üç Irak'a Doğru mu?”, s. 151.

¹³¹ Küçükkaragöz, a.g.e, s.120.

¹³² Oran, a.g.e, s. 26.

ABD, Irak operasyonu öncesinde, Türk hava sahasını ve limanlarını kullanmayı, Türk hava alanlarından istifade etmeyi, 50.000'den fazla askerini Türkiye üzerinden Irak'a göndermeyi ve askerlerin lojistik desteğini Türkiye'den gerçekleştirmeyi istemiştir. Türkiye'nin bunlara karşılık; politik, askeri ve ekonomik güvence taleplerinin en önemli boyutunu, savaştan sonra Irak Türklerinin de Irak'ın asli halklarından birisi olarak kabul edilmesi ile Irak Türklerinin Irak'ın yeniden kuruluşunda "kurucu halk" statüsünde olması konuları oluşturmuştur. Türkiye, Irak'ta yeni kurulacak olan yönetimin parçalanması durumunda, bölgede kendisine jeopolitik güvence verecek bir politik yapılanmadan yana olmuştur¹³³.

ABD, Irak'a müdahalesinde Türkiye'yi stratejik bir bölge olarak algılamış, kuzey cephesinden yapacağı bir hareketle işinin kolaylaşacağını düşünerek Türkiye'den "yol vermesini" istemiştir. 1 Mart 2003'te tezkere TBMM'de oylanmış, 1991'deki kaybedilenlerin tecrübesi, operasyonun sonunda Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Federe devleti'nin kurulmayacağına ve Irak Türklerinin gelecek endişelerini karşılamaya yönelik ABD tarafından net bir ağızla garanti verilmemesi gibi muhtemel sebeplerle kabul edilmemiş ve yeniden meclise gönderilmemiştir.

Türkiye'nin tezkereyi onaylamamasının sebebinin; "Müslüman ülkeleri ve Arapları küstürmemek, Anadolu'nun evlatlarını çöllerde heder etmemek" şeklinde değerlendiren Okan'a göre, Türkiye; "Ortadoğu kurtlar sofrasıdır. Biz karışmayalım. Bize bu sofradan pay çıkmaz. Sonra evdeki bulgurdan da oluruz" sloganıyla hareket etmiştir¹³⁴.

ABD öncülüğünde Irak' a gerçekleştirilen müdahalede Türkiye'nin ABD'nin yanında olup olmaması gerektiği konusunda çoğunluk; Türkiye'nin bu durumda karlı mı zararlı mı olacağı veya bu durumda ABD, Türkiye için ne düşünecek? sorularına cevap aramıştır. İnsan hayatını ön plana çıkaranlar ve Türkiye-Irak ilişkilerinde sarılamayacak yaralar açılabilceğini sorgulayanlar ise azınlıkta kalmışlardır¹³⁵.

¹³³ Ümit Özdağ, "Türkmenler-ABD Ve Stratejik Çıkar",

http://www.avsam.org/irak/analiz/3_analiz.htm

¹³⁴ Acar Okan, "Irak Türkmeni Gençlere Mektuplar", *Kardaşlık*, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004, s. 5.

¹³⁵ Murat Yılmaz ve diğerleri, *Irak ; Baas Diktatörlüğünden ABD Hegemonyasına İnsani Durum*, İstanbul, İ.H.H.Yayınları, 2003, s. 252.

19 Mart 2003'te savaş başlamış, Türkiye'nin tavrıyla, Irak Türklerinin yoğun olarak buldukları kuzey cephesi fiiliyata geçirilememiş, alternatif planlar devreye sokulmuştur.

ABD Başkanı'nın 1 Mayıs 2003'te Irak'ta savaşın bittiğini açıklamasının ardından, Türkiye'nin Irak'ın yeni siyasi yapılanmasındaki tercihi, Irak'ın toprak bütünlüğünü koruması yönünde olmuştur.

Özdağ, Türkiye'nin, Irak'ın toprak bütünlüğü konusundaki düşüncelerini;

“ Türkmenler son on yılda demokratik bir Irak içinde etnik bir çerçeve üzerine oturmayan medeni haklar modelini ısrarla savunan tek grup olmuşlardır. Ankara, Türkmenleri bu konuda Irak'ın toprak bütünlüğüne verdiği destek çerçevesinde desteklemiş, hatta hiç de gerçekçi olmayan bu politik projeyi Türkmenlere dayatmıştır” şeklindeki açıklamasıyla¹³⁶, Irak Türkleri ile ilişkilendirmiştir. Bu açıklamayı doğrular şekilde, Irak Türkleri, medeni ve barış yanlısı olmalarını Türkiye'nin telkinlerine bağlamaktadırlar.

Kayar'a göre ise; Türkiye'nin politikası, Türklerle, Kürtler ve Arapların eşit haklara sahip olması gerekliliği yönünde olmuştur. Kayar, Türkiye'nin bu konuda dayandırdığı iki parametreden birincisini ; Irak'ın 1932'de bağımsızlığını kazandıktan sonra Milletler Cemiyetine sunduğu belge, diğerini de; Türkiye'nin, Kerkük'ün kontrolünün herhangi bir etnik grupta olmasını istememesi şeklinde değerlendirmiştir¹³⁷.

Ekim 2003 başında Irak'taki kaos ortamından, Türkiye'den Irak'a giden Türk kamyoncular da nasiplerini almışlar, saldırılarda Türk kamyoncular hedef haline gelmişlerdir. 11 Ekim'de ise sürekli sabotaja uğrayan Kerkük-Yumurtalık petrol hattına yine saldırılmıştır. Türk kamyonculara ve Kerkük-Yumurtalık petrol hattına yapılan saldırılar sonraları da devam ederken, bunun yanında, bölgede faaliyet gösteren şirketlerde çalışan Türklerden bazıları da direnişçiler tarafından öldürülmüştür¹³⁸. Yine Ekim ayı başında hükümetin Türk askerlerini Irak'a

¹³⁶ Ümit Özdağ, “Yeniden Yapılanan Ortadoğu”, s. 155.

¹³⁷ Kayar, a.g.e. , ss. 317-318.

¹³⁸ 09 Mayıs 2005 tarihi itibarıyla Irak'ta hayatını kaybeden Türk vatandaşlarının sayısı 90'dır. Bkz.

<http://www.avsam.org/tr/giris3.asp>

gönderme kararı alması dünya gündemine oturmuştur¹³⁹. Tezkereden bir hafta sonra da Bağdat'taki Türk elçiliğine intihar saldırısı düzenlenmiştir.

2004 Ocak ayının sonunda Başbakan Erdoğan'ın ABD'yi ziyareti sırasında da Bush, Irak'ta özerk bir Kürt Devleti kurulmasına yönelik Türkiye'nin kaygılarını tam anlamıyla giderememiştir. Görüşmede, Irak Türklerinin geleceği konusunda da net bir tavır sergilenmemiştir.

8 Mart 2004'te Irak'ta geçici anayasada Türkçe'nin adının geçmemesine ve Haziran 2004'te kurulan yeni hükümette Türklere sadece bir bakanlık verilmesine Türkiye'den net bir tepki gelmemiştir.

10 Mart 2004'te Ankara'ya gelen ABD heyeti de, Türkiye'nin Geçici Irak Yasasındaki kaygılardan ziyade Irak-Türkiye ticari ilişkilerini görüşmüştür¹⁴⁰.

Barzani'nin 2004 yılı Eylül ayının başlarında; "Kerkük Kürdistan'ın kalbidir. Bu kimliği korumak için savaşmaya ve Irak Kürtlerinin elde ettiği kazanımları muhafazaya etmek için canımızı vermeye hazırız" şeklindeki meydan okuması Türkiye'de büyük yankı bulmuştur.

Eylül 2004'te Telafer'de Türklere yönelik bir katliamın yaşandığı esnada Türk kamuoyu yaşananlara büyük tepki göstermiştir. ABD'den Irak Türklerine yönelik saldırıların durdurulması istenmiştir. Irak Ulusal Meclisi, yayınladığı bildiriye, Dışişleri Bakanlığı'nın Telafer ile ilgili yaptığı açıklamalarını, Irak'ın iç meselesine karışmak şeklinde algıladığını bildirmiştir.

Bu aktif tutumdan sonra, Türkiye, 17 Aralık 2004'te AB'den müzakere tarihi almaya kilitlenerek Ortadoğu ve Irak'ta meydana gelen gelişmelerden uzak kalmıştır. Irak'ta yabancı şirketlerin ülkeden ayrılması içim yapılan saldırılardan Türkiye de nasibini almış, bazı Türk şirketleri de Irak'taki çalışmalarına son vermiştir.

¹³⁹ Örneğin, 11 Ekim 2003'te başlayan İslam Konferansı Örgütü ön toplantısında ve toplantı boyunca Türkiye'nin Irak'a asker gönderme kararı toplantılara damgasını vurdu. Kaide ile bağlantısı olduğu düşünülen, Irak'ın kuzeyinde konuşlanan Ensar El İslam'ın kurucusu ve eski lideri Molla Necmettin Fatih Krekar da Türk askerine karşı "katli vaciptir" fetvası verdi. Bkz. **Radikal**, 12 Ekim 2003. Musul'da toplanan yüzlerce aşiret lideri, "Türk askeri gelirse Müslümanlar arasında savaş çıkar" uyarısı yaparken, ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Richard Myers, "Görüşmeler zaman alacak. Sonuçta karar siyasiydir" açıklamasında bulundu. Bkz. **Radikal**, 21 Ekim 2003.

¹⁴⁰ Mehmet Tütüncü, "Türkiye'nin Irak Politikası", **Altunköprü**, Yıl:2, Sayı: 11, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mayıs 2004, s. 1.

ABD’de bir gazetede yayınlanması ile, Türk basınında, İsrail-Kürt ilişkisinden bahsedilmeye başlanmıştır. Sonrasında, İsrail-Kürt ilişkisi Türkiye’de eleştiri konusu olmuştur.

Irak’ta 2005 Ocak ayı sonunda yapılan seçimler yaklaşırken; Türkiye’nin seçimlerin olması gerektiği gibi olamayacağına dair kuşkuları olmuştur. Henüz sağlam bir seçim altyapısının oluşturulmamış olması bu kuşkulara temel teşkil etmiştir. Seçmen listelerinin hazırlanmaması da eleştirilmiştir. Özellikle Irak Türklerinin yoğun olduğu bölgelerde Kürtlerin müdahalelerinden endişe duyulmuş, BM’nin seçimlerde aktif bir rol alması istenmiştir.

Türkiye, seçimlerle birlikte Kürtlerin Irak yönetiminde etkilerinin artabileceği ve bunun vatandaşlarımıza da olumsuz bir şekilde yansiyebileceği konusunda tedirginlik duymuştur¹⁴¹.

Irak’ta seçimler öncesinde Sünni kesimlerin seçimleri boykot ederek seçimlerin ertelenmesi veya iptal edilmesi girişimlerine Türkiye onay vermemiştir. 2005 Ocak ayı başında seçimlere az bir süre kala Amman’da yapılan komşu ülkeler konferansında Türkiye bu yönde bir tavır sergilemiştir.

Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra da; Dışişleri Bakanlığı, bir açıklama yaparak, seçimlerde usulsüzlükler yapıldığını belirtilerek, BM’yi aktif rol oynamaya çağırmıştır.

Açıklamada, “Irak’ta bu yıl içinde yapılması öngörülen anayasa referandumu ile anayasa ve buna dayanarak hazırlanacak yasalar uyarınca yapılacak genel seçimlerde, 30 Ocak’ta karşılaşılmış olan usulsüzlüklerin tekrarlanmayacağı, dolayısıyla Irak halkının bütün kesimleriyle daha adil ve inandırıcı temsiline imkan tanıyacak koşulların oluşmasını diliyoruz” denilmiştir. Açıklamada ayrıca, “söz konusu referandum ve seçimlerde yaygın uluslararası gözlemci mevcudiyetini şimdiden üzerinde çalışılması gereken bir zaruret olarak değerlendiriyoruz” ifadesi de yer almıştır¹⁴².

¹⁴¹ Talabani’nin Irak Devlet Başkanlığına getirilmesi ve son dönemde bazı illerimizde Türk bayrağını yakmaya kadar giden hadiseler bu tedirginliği doğrular niteliktedir.

¹⁴² <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=795&katagori=3&s=detay> (CNN Türk’ün, 14 Şubat 2005 tarihli haberinden alınmıştır).

Dışişleri Bakanlığı'nın seçim sonuçlarına yönelik kanaati, bu seçimlerin bir "sayım" olmadığı yönünde olmuştur.

Başbakanın, Kerkük seçimlerinde Irak Türklerinin başarısız olmalarına sebep olarak yine Irak Türklerini göstermesi, Kerkük'te yaşayan Türkler arasında üzüntüye neden olmuştur.

25 Şubat 2005'te gerçekleştirilen MGK toplantısının ardından yayınlanan bildiride de; BM Güvenlik Konseyi'nin 1546 sayılı kararıyla onaylanan siyasi süreç ile yeni anayasa yazım çalışmalarının Irak halkının tüm kesimlerinin katılımıyla sürdürülmesinin önemine değinilerek, siyasi sürecin başarısı, kalıcı barış ve istikrar sağlanmasıyla ulusal birliğin korunması doğrultusunda Irak yönetimi ve halkının tüm kesimleriyle Türkiye'nin yakın diyalog ve işbirliği içinde olmasının önemi üzerinde durulmuştur¹⁴³.

2005 yılı Mart ayında Irak'ın Ankara Büyükelçisi ile yapılan görüşmede, Büyükelçi; peşmergelerin bağımsız Kürt Devleti düşüncelerinin hayal kurmaktan ibaret olduğunu, Türkiye ile İran'ın sınırları kapatması durumunda bağımsız Kürdistan'ın hayal olduğunu, Türk Heyetinin Talabani'yi ziyaretinin politik değişikliğin göstergesi olduğunu, Irak Türklerinin Türkiye'yi seçime katılım konusunda yanlış yönlendirdiğini ve PKK'ya peşmerge güçlerinin de operasyon gerçekleştirebileceğini söylemiştir. Irak Türklerinin seçimlerde başta Kürt listesi olmak üzere, ayrı bir listeye girmesinin hata olduğunu değerlendiren büyükelçi, Irak Türklerinin nüfusları hakkında verdikleri bilginin yanlış olduğuna dikkat çekmiştir. Türkiye'nin Kürt yetkililere, Anayasa, hukuk gibi konularda eğitim vermek için işbirliği önermesini olumlu bulduğunu dile getiren büyükelçi, işbirliğinin devam etmesi gerektiğini ve geçmişin geride bırakılmasının şart olduğunu vurgulamıştır¹⁴⁴.

Türkiye'nin Irak için ilk isteği; Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması olmuştur. İkinci olarak; Türkiye; demokratik ilkelerin evrensel demokrasi değerleri doğrultusunda uygulanmasını, son olarak da, Uluslararası Ceza Yasası'nın 6.maddesinin 3.fikrasının çiğnenerek, etnik temizlemeler ve nüfus kaydırmaları yapılmasının engellenmesini istemiştir. Türkiye'nin Irak ile ilgili ileri sürdüğü bu

¹⁴³ Radikal, 26 Şubat 2005.

¹⁴⁴ Kardaşlık, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak-Mart, 2005,ss. 24-25 (Sevil Küçükkoşum'un Irak'ın Ankara Büyükelçisi Sabah Cemil Ümran ile yaptığı röportajın 06 Mart 2005 tarihinde Tercüman gazetesinde yayınlanan bölümünden alınmıştır.)

argümanların insan hakları ve devletler hukukunun bütün temel değerleri ile tamamen uyumlu olduğu değerlendirilmiştir¹⁴⁵.

Türkiye'nin Irak politikasında üstüne basa basa söylediği “kırmızı çizgiler”, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kürt devletinin kurulmasının engellenmesi, Kerkük'ün peşmergeler tarafından işgal edilmesinin önlenmesi, PKK konusu ve Irak Türklerinin can güvenliğinin sağlanması olmuştur. Fakat bunlar söylemden eylem aşamasına geçirilememiştir. Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda izlenen politika Irak'ın tamamını değil, Irak'ın kuzeyini kapsamıştır. Türkiye, Irak'ın esas çoğunluğu olan Araplarla ve tüm muhalefet partileri ile görüşmektense, Barzani ve Talabani üzerinde durmuştur. Talabani, kalabalık bir ticaret heyetiyle Ankara'ya geldiğinde kendisini karşılamak üzere Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı gönderilerek ticari kaygılar giderilmeye çalışılmıştır¹⁴⁶.

Irak'a müdahalenin ikinci yılına girildiğinde, dünya kamuoyu ABD'nin Irak'taki başarısızlığını konuşurken; Türkiye'de de, hükümetin Irak politikasının olmadığı konuşulmuş, Irak Türklerinin mağduriyetlerinin önlenemediğine dair eleştirilerin dozu da artmıştır. Bunlara karşılık, hükümet yetkilileri de başarılı olduklarını iddia etmişlerdir.

Özellikle Erbil ve Süleymaniye'de Türk inşaat şirketlerinin sayılarının her geçen gün arttığı ve Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde Türk şirketlerinin aktif girişimlerinin olduğu görülmektedir.

Irak Türklerine son dönemde Bulgaristan'daki Türkler örnek gösterilmiştir. Irak Özel Temsilcisi Osman Korutürk, Irak Türklerinin de Bulgaristan'daki Türkler gibi kendi ayakları üzerinde durmalarını ve ülke siyasetinde ağırlıklarını koymalarının uygun olacağını değerlendirmiş, fakat, bunun, Türkiye'nin Irak Türklerinden desteğini çektiği veya daha sonra çekeceği şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.

Türkiye, 2005 yılı Mayıs başında Irak'a komşu ülkelerin dışişleri bakanları toplantısına ev sahipliği yapmıştır. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiri; Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, BM'nin bölgedeki rolünün güçlenmesi,

¹⁴⁵ Necdet Ekici, “Kerkük ve Musul Sorunu”, *Kardaşlık*, Yıl; 7, Sayı: 25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak-Mart, 2005, ss. 40-41.

¹⁴⁶ Tütüncü, “Türkiye'nin Irak Politikası”, s. 1.

sınır güvenliğinin sağlanması, terörist faaliyetlerin önlenmesi için işbirliği yapılması ve tüm ülkelerin Irak güvenlik güçlerinin eğitimine katkı yapması gerekliliği dile getirilmiştir.

BM ambargolarından dolayı, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin, ekonomik açıdan Irak halkıyla benzer sıkıntıları yaşadığı ve Türk halkının, Irak halkına sempatisinin arttığı düşünülmektedir¹⁴⁷.

Ortadoğu'da "Türklerin bütünlüğü çizgisi"nin Türkiye'nin iç ve dış güvenliği açısından büyük önem taşıdığı görüşünde olan Kayayerli'ye göre ; Irak'taki Sarulu, Navıllı, Şabek, Kekailer gibi "Heterodoks inançlı Müslüman Türkler", ihmalsizlikten dolayı Türkiye sevgisinden mahrum bırakılmışlardır¹⁴⁸. Aslında, Türkiye tarafından ihmal edilen Irak Türklerini, inançları bakımından ayırmak doğru bir yaklaşım değildir. Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu 1923 yılından bugüne kadar, Irak politikaları gereği, Irak Türklerinin genelini zaman zaman ihmal etmiş, zaman zaman da Irak Türklerine karşı gerekli hassasiyeti göstermiş ve Irak yönetimine karşı gerekli tepkileri vermiştir.

3.4. TÜRKİYE'NİN IRAK TÜRKLERİ İLE İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA IRAK'IN GELECEĞİ

Her şeyin planlanan takvime uygun gitmesi durumunda geçici anayasanın 15 Ağustos 2005'e kadar yazılması, bu anayasa için 15 Ekim 2005 tarihinde referandum yapılması, taslak anayasanın onaylanması durumunda 15 Aralık 2005'e kadar da seçimlerin yapılması beklenmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1546 sayılı kararı da, tam anayasal hükümetin işbaşına geçmesiyle yabancı askerlerin rollerinin bitmesini öngörmektedir. Bu durumda yabancı güçlerin Irak'ı terk etmesi iyimser bir takvimle 2006'nın başında mümkün olabilecektir. Oluşan geçici meclisin Irak'taki işgalin sona ermesini talep etmesi aşırı iyimser bir yaklaşım olacaktır. Beklenen ise seçilmiş hükümetin yabancı askerlerin Irak'ta daha fazla kalmasını isteyecek olmasıdır¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Bülent Aras, "Türkiye ve Irak Krizi", Bülent Aras (der.), *Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu*, , çev. Ali Murat Yel, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004, s. 172.

¹⁴⁸ Müjdat Kayayerli, , "Etnisitenin Ortadoğu'da Önemi ve Güvenlik" ,

<http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=722>

¹⁴⁹ Sedat Laçiner, "Irak Seçimleri", *Kardaşlık*, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005, s. 28.

Türkiye, Kerkük'e, dolayısıyla Irak'a müdahale etme yoluna sokulabilecektir. Daha önce Körfez Harekatı'nda Irak'ın Kuveyt'e girmesine "yol veren" ABD, bu planın benzerini Türkiye için işletebilecektir.

Kısa vadede, 15 Ağustos 2005'e kadar düzenlenecek Irak Anayasası, Kerkük'te Kürt nüfuzunu kabul edebilir. Kerkük'ün Kürtlere verilmesine Irak'taki Araplar da karşı çıkmaktadırlar. Gerçekleşebilecek bu durumda oluşacak gergin ortam, orta vadede yerini bir iç savaşa bırakacaktır. Bir iç savaş çıkması durumunda; Irak Türklerinin yeterli savunma güçleri olmadığı için mağdur olacakları şüphesizdir. Irak Türklerinin mağduriyetini giderme konusunda ABD yönetiminin veya BM'nin ani reaksiyon gösterecekleri ise şüphelidir. Gelinecek nokta katliam boyutuna ulaşırsa, Türkiye'nin bu iç savaşa, yani Irak'a müdahale etmesi kaçınılmazdır. Böyle bir girişime ABD, onay vermeyeceği gibi, "Türkiye'den müdahale" olarak aldığı etkiyi, "Türkiye'ye müdahale" şeklinde bir tepki ile karşılık verebilecektir.

Irak'ta kısa vadede güvenlik sorununun çözümü mümkün gözükmemektedir. Bundan dolayı, ABD, kendi isteklerinin bazılarını vazgeçebilecek, geçmişte ön plana çıkan ve önemli roller üslenen Kürtleri arka plana itebilecek, başarısızlığın faturası Kürt gruplara çıkabilecektir¹⁵⁰. Böyle bir durumda dahi Irak Türklerinin ön plana çıkması beklenmemelidir.

2005'in Aralık ayında yapılması planlanan seçimlerin ardından kalıcı yönetimin oluşturulmasıyla, ABD, kurduğu kalıcı üsler haricindeki askerlerini peyderpey çekecektir. Bu durum ülke içindeki terörü sona erdirmeyecektir. Yönetimde hangi grup söz sahibi olursa olsun, kısa vadede diğer gruplar durumdan memnun olmayacak, bu memnuniyetsizlikler de farklı şekillerde gösterilecektir. Böyle bir durumda Irak Türkleri arada kalacaktır.

Daha önce BM'ye "Bağımsız Kürdistan" için müracaat eden Kürtler, bunu daha geniş kapsamlı bir şekilde önümüzdeki dönemde de gerçekleştireceklerdir. Irak Kürtlerinin Irak'ın kuzeyinde kurmayı düşündükleri ve adına "Güney Kürdistan" dedikleri devleti kurmaları durumunda; bu ülkenin yarım bırakılmayacağı ve sıranın bu ülkenin kuzeyini de oluşturmaya geleceği şüphesizdir.

¹⁵⁰ Nihat Ali Özcan, "Irak'ta ABD'nin Açmazları", <http://www.panoramadergisi.com/mayis2004/index.php?dosya=koseyazisi&id=12>

ABD yönetiminin “şer eksenî” diye tabir ettiği ÷lkelerden Suriye veya İran’dan herhangi birinin yıkılması, kurulabilecek Bağımsız K÷rt Devleti’ne deniz yolunu açacaktır. Bağımsız bir K÷rt Devleti’nin bu yolu tek başına geçeceği zor gibi gözükse de; bu devlet, uzun vadede İsrail’in genişleme alanını oluşturacaktır. Büyük İsrail Devleti’nin sınırları Türkiye’nin Güneydoğu illerini de kapsadığı için, Türkiye ciddi anlamda bir tehdit altında kalacaktır.

Batılı güçlerin, geçmişte ve günümüzde, Irak da dahil olmak üzere, Ortadoğu ÷lkelerinde azınlıkları çoğunluğun yönetilmesinde söz sahibi yapma politikaları izlediğini bilmekteyiz. Kuzeyde ayrı bir devlet kurmaya gerek duyulmaksızın, Irak K÷rtleri, Irak’ın tamamını yöneten bir konuma getirilebilecektir.

Terör örgütü PKK konusunda Türkiye’nin beklentilerine cevap vermeyen ABD yönetimi, Irak’ta siyasi otoriteyi Iraklılara bıraksa dahi, buradaki askeri varlığını tamamen çekmeyecektir. Irak’ta çeşitli bölgelerde oluşturmakta olduğu 14 askeri üsle kontrolü elinde bulunduracak olan ABD, PKK’nın Türkiye’ye yönelik saldırılarının şiddeti arttığında; Türkiye’nin Irak’ın kuzeyindeki terör örgütünün kamplarına gerçekleştirmek isteyeceği operasyonlara normal şartlarda izin vermeyecektir. İzin vermesi, Türkiye’nin vermek zorunda kalacağı tavizlere bağlı olacaktır.

Henry Kissinger, 27 Aralık 2004’te, “ Irak’ta seçimleri Şiiilerin kazanması ve bir Şii teokrasisi kurulması durumunda Irak’ın bölünmesinin Amerikan çıkarlarına daha uygun olacağını söylemiştir”. ABD, Irak’ın güneyinde üç tane Şii petrol vilayetini bir araya getirerek, Geçici Anayasa’ya yerleştireilmiş bir maddeye dayanarak yeni bir “eyalet” kurmuştur. Bunların laik Şiiiler olduğu ısrarla ileri sürülse de, Özdağ’a göre; zamana yayılmış bir parçalama süreci içine sokulan Irak’ta ABD, Şiiilerin siyasal iktidar üzerinde egemenlik kurmasını sağlayan bir altyapıyı oluşturmaktadır¹⁵¹. Ülkenin nüfus dağılımında Şiiilerin çoğunlukta olduğunu bilmekteyiz. Dolayısıyla, orta vadede, Şiiilerin tek başına iktidara gelmeleri sürpriz olmayacaktır.

Irak’ın bölünmesi durumunda ortaya çıkacak tabloda; kuzeyde bir K÷rt devleti, ortada Sünni bir Arap devleti ve güneyde bir Şii devleti yer alacaktır.

¹⁵¹ Ümit Özdağ, “ Irak Bölünüyor mu?”, Akşam, 10 Ocak 2005.

Irak'ın Batısı ise Ürdün'e bağlanacak ve Filistin bu bölgeye taşınacaktır. Musul, Kerkük ve Irak'ın orta bölge petrolü İsrail üzerinden pazarlanacaktır¹⁵².

Ortaya çıkacak bu Şii devleti, başlangıçta ABD'nin güdümünde yaşayacaksa da, uzun vadede bu çizgisinden kayarak İran ile yakınlaşabilecektir. Böyle bir ittifak, bölgedeki tüm dengeleri alt-üst edeceği gibi, Türkiye'yi de tehdit edecektir. Irak Türkleri arasında Şii-Sünni ayrımı neredeyse hiç yoktur. Şiiilerin tek başına iktidara gelmeleri durumunda Irak Türkleri arasında bir çatışma beklenmemelidir.

Ortaya çıkacak Kürt devleti, Türkiye'deki ayrılıkçı hareketleri körükleyebilecek, Irak Türklerine yaptırımlarda bulunabilecek ve Türkiye'yi bu devlete müdahale etmeye zorlayabilecektir. İsrail'in bölgeye yayılmasında sıçrama tahtası olarak kullanabileceği bu devlet, yeni petrol zengini olarak bölgede dayatmacı bir politika izleyerek Ortadoğu'yu daha istikrarsız bir yapıya sokabilecektir.

Ortaya çıkacak Sünni Arap Devleti, Türkiye'ye ve Irak Türklerine ciddi bir tehlike oluşturmayacaksa da; bölünme neticesinde ortaya çıkacak devletlerin kendi aralarındaki mücadele ve gerilimlerden Türkiye ve Irak Türkleri de mutlaka olumsuz yönde etkilenecektir.

3.4.1. ... VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye için Irak Türklerinin ve Kürt sorununun çözümü, öncelikle Türkiye'nin kendi iç politikasına, Ortadoğu politikasına, Irak politikasına, Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde üstleneceği rollere ve ileriye görerek önceden alacağı tedbirlere bağlıdır.

Türk milliyetçiliğinin ve Türkçülük akımının en ateşli savunucusu olarak bilinen ve Çermikli Kürt kökenli bir ailenin oğlu olan Ziya Gökalp, “ Kürdü sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir. Türkü sevmeyen bir Kürt varsa Kürt değildir.” diyerek, duygularını çok güzel ifade etmiştir¹⁵³.

Türkiye'nin öncelikli dikkat etmesi gereken konulardan biri; ülke içinde Türk-Kürt ayrımı yapma girişimlerine karşı politikalar geliştirmek olmalıdır. Türkiye'nin dış politikada güçlü olması, iç barışı ve sosyal bütünleşmeyi sağlamasına

¹⁵² İzzettin İyigün, *Devleşen Ortadoğu ve Kabaran İştahlar*, Ankara, Derin Düşün Derin Gör Yayınları, 2004, ss. 254-255.

¹⁵³ Selahattin Çetiner, “Kürtlerin Tanıtılması”, *Harp Akademileri Bülteni*, Yıl:40, Sayı:208, İstanbul, Temmuz 2004, s. 96.

bağlıdır. Sosyo-kültürel alanda, işbirliği, hoşgörü ve barış ortamı yaratılarak devamının sağlanması sayesinde dış politikada aynı dilden konuşulacaktır.

Etnik ve mezhepsel kırılma noktaları kapatılmalı, ekonomik alanda da, bölgesel dengelere hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Kültürel hoşgörü ve ırksal eşitliğe önem verilmeli, ekonomik gücü artan bireyin etnik tepkisinin de aynı oranda azalacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Teknoloji ve iletişim araçlarından faydalanılarak toplum bilinçlendirilmeli, ortak kültür öğeleri ön plana çıkarılmalı, vatandaşların kültürel yaşama katılımı sağlanmalı, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yatırımlar teşvik edilerek hem iş imkanı yaratılmalı, hem de bölge ekonomisi güçlendirilmeli, eğitime kaynak aktarımı çok iyi planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Türkiye'nin, Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde ne kadar etkisi ve söz sahibi olabileceği, Irak Türklerine olan yaklaşımı ile yakından ilgilidir.

Türkiye, kendisi istemese bile, diğer ülkelerde azınlık konumundaki Türklerle ilgilenmek zorundadır. Çünkü, dünyanın geniş bir coğrafyasına dağılmış Türkler, Türkiye'yi bu gerçeğe zaten zorlamaktadırlar. Türkiye'nin bugüne kadar Irak Türkleri üzerinde etkin bir rol oynamamış olması, bundan sonrası için bir alışkanlık haline dönmemelidir. Tarihi incelediğimizde Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın, kendi kabuğuna çekilme politikasıyla, kimseye güvence sağlamadığı görülecektir. Bu nedenle, Türkiye, bekası için savunmasını düşünürken, bir tehdide maruz kaldığında, bu tehdide alacağı tedbiri sınırlarının ötesinden planlamalıdır. Dört yanımdaki soydaşlarımızın Türk kimliklerini kaybetmelerini önlemeye yönelik tedbirler almak da bu planın temel dayanaklarından biri olmalıdır. İran'daki Azeri Türkleri ile Irak Türkleri, güney emniyetimiz için çok önemlidirler¹⁵⁴.

Türkiye'nin her ne şartta olursa olsun milli çıkarlarımızı koruyacak henüz oturmuş bir devlet politikasının olmaması, belli bir süre için iktidarı ve egemenliği elinde tutan hükümetlerin devlet politikasında karar mekanizmaları olmaları itibarıyla politikaları oluştururken kimi zaman kendi menfaatlerini milli menfaatlerin üstünde tutmaları, milli menfaatleri idame ettiren kurumların sayıca azlığı ile bu doğrultuda kısa, orta ve uzun vadeli strateji üretecek birimlerin yetersizliği gibi

¹⁵⁴ Ümit Ertuğrul, " ABD'nin Irak'a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri", Bekir Günay (der.), **Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 565.

nedenler, Türkiye'nin Irak Türklerinin ve Kürt sorununun çözümünde zaman zaman tıkanmasına neden olmuştur.

Her ne kadar bazı üniversitelerin ve bazı kurumların strateji ve araştırma merkezleri varsa da, buralardan çıkacak sonuçları kendi bünyesinde değerlendirecek, alanlarında belli bir başarıya ulaşmış, ekonomi, siyaset, strateji, uluslararası ilişkiler, hukuk ve güvenlik gibi konularda uzman personelin kadrolaştığı, strateji merkezlerinin sayısının artırılmasına ivedilikle ihtiyaç vardır. Devlet adına alınacak stratejik kararlarda bu merkezlerin görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır¹⁵⁵.

Özcan'a göre, Türkiye, BOP'un işletilmesi sürecinde dört farklı kaynaktan baskı görecektir. Bunlar; "AB üyeliği yolunda uzunca bir süreden beri var olan değişim/dönüşüm baskıları; BOP ile başlayacak olan ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki değişim baskıları; Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinden beslenecek olan boşluklar ve söz konusu projenin Türkiye'yi çevreleyen Kafkaslar, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz devletleri ve halkları üzerinde yaratacağı değişimin Türkiye'ye yansımalarıdır¹⁵⁶. BOP ile orta vadede çok şeyin değişeceği kesindir. Bu süreçte, Türkiye üzerindeki baskıları asgariye indirmek ve ortaya çıkacak resimde ön saflarda yer almak için; vakit kaybetmeden, "üzerinde planlar yapılan devlet" konumundan uzaklaşacak projeler üretmelidir. Alternatif gelecek senaryoları üreterek, bu senaryoların gerçekleşmesi durumunda nasıl bir tavır sergileyeceğine dair elinde kısa, orta ve uzun vadeli planları daima hazır bulundurmalıdır.

Türkiye, Ortadoğu politikasını, ABD, AB ve Rusya'ya yönelik; Suriye, Mısır, İsrail ve İran gibi Ortadoğu'daki devletlere yönelik; Ortadoğu'daki halklara yönelik, Ortadoğu'daki Türklere yönelik ve " bölgedeki açık yaralar" olarak nitelendirilebilecek olan Filistin ve Irak sorunlarına yönelik olmak üzere beş kategoride belirlemelidir¹⁵⁷.

" Türkiye'nin, 'Ortadoğu'nun Japonya'sı olmak' gibi bir hedefi seçmesinin, Mustafa Kemal'in çağdaşlaşma hedefine daha uygun olduğu" şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır¹⁵⁸. Irak'ın geleceğinin belirsizliği, Körfez'deki

¹⁵⁵ Ertuğrul, " ABD'nin Irak'a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri", s. 565.

¹⁵⁶ Nihat Ali Özcan, "Büyük Ortadoğu Projesi' Türkiye'yi de Dönüştürür",

<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=870>

¹⁵⁷ Bekir Günay, " Değişen Dünya Denklemine Sorunlu Türk Bölgeleri ve Çözüm Önerileri", Bekir Günay (der.), *Sorunlu Türk Bölgeleri*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 84.

¹⁵⁸ Anıl Çeçen, *Atatürk ve Avrasya*, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 1999, s. 162.

istikrarsızlık, Arap-İsrail çatışması, jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik değişimlerin Ortadoğu'daki etkilerinin bölgesel hesapları altüst etmesi ile Kürt sorunu ve su sorunu gibi sorunlardan dolayı Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesi gerektiği değerlendirilmektedir¹⁵⁹. Bu sorunları ört bas etmek elbette çözüm değildir. Bu sorunların çözümünü bulup çözmek Türkiye için çok önemlidir. Fakat, Türkiye, hedefi belli iken, tamamen Ortadoğu'ya kilitlenerek, hedefinden sapmamalıdır. Bununla birlikte, Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerini koparma seviyesine de getirmemelidir. Özellikle, ekonomik alanda ilişkilerin gelişmesi için Türkiye girişimlerde bulunmalı, Türk şirketlerinin Ortadoğu pazarından yararlanmasını sağlamak üzere bölge ülkeleriyle ikili anlaşmalar yapılmalıdır. Tarihi zaferlerle ve başarılarla dolu olan Türk ulusunun herhangi bir ülkeyi örnek almaya ihtiyacı yoktur. “ Vatanını en çok seven, görevini en iyi yapandır” düşüncesiyle hareket edildiğinde, Türk ulusunun liderlik potansiyeli er geç ortaya çıkacak, Avrupa devletleri, Avrupa'nın Türkiye'si olmak için çaba sarf edeceklerdir.

Türkiye, Ortadoğu'nun yeniden yapılanma sürecinde de etkinliğini ortaya koymalıdır. Türkiye, Türkiye'nin ve bölgenin aleyhine olacak yeni girişimlere karşı durmalı, bölgede uygulanabilecek iç kargaşa çıkarma ve parçalama senaryolarına karşı dikkatli olmalı, İsrail'in işgal ettiği Gazze, Batı Şeria ve Golan Tepeleri'ne tümüyle yerleşmesine yol açacak yeni planlamalara da hazır olmalıdır¹⁶⁰. Türkiye için Ortadoğu'nun güvenliği ve istikrarı son derece önemlidir. Bu kapsamda, İran'ın nükleer programı başta olmak üzere, bölgede KİS'lere yönelik yaptırımlar desteklenmelidir.

Ekim 2003'te, Amerikan Temsilciler Meclisi'ne sunulan raporda, ABD'nin Ortadoğu'da izlediği son politikanın, Türkiye de dahil olmak üzere çok sayıda Müslüman ülke tarafından ciddi bir muhalefetle karşılaştığına değinilmektedir¹⁶¹. Irak'ın yeniden yapılanmasında en büyük söz sahibi ABD'dir. Irak Türklerinin orta vadede ayrı bir devlet kurması ya da Türkiye'ye dahil olması mümkün olmadığına göre, Irak Türklerini Irak'tan ayrı tutamayız. ABD öncülüğünde Irak'a yapılan

¹⁵⁹ Ataman, a.g.m. (Henri J. Barkey, Turkey and the New Middle East: A Geopolitical Exploration, Washington, U.S Institute of Peace Press, 1996, ss. 25-43'ten alınmıştır).

¹⁶⁰ Manaz, “Türkmenlere Ne Olur?”

¹⁶¹ Okan Arslan ve Selçuk Arı, Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi?, Ankara, Platin Yayıncılık, 2004, s. 275.

operasyon öncesinde ABD'nin Türkiye'den talepleri üzerine yaşanan pazarlıklar, tezkerenin onaylanmaması, kırmızı çizgiler konusunda yaşanan sorunlar, Süleymaniye'de Türk askerlerine karşı yapılan çirkin saldırı, ABD'nin Türkiye'nin Irak'a asker göndermesini istememesi, ABD'nin PKK konusunda somut adımlar atmaması, Irak Kürtlerine her alanda prim verildiği halde Irak Türklerinin azınlık olarak görülmesi, Telafer Katliamı, ABD'nin Türkiye'de ABD düşmanlığının arttığına olan inancı gibi su yüzüne çıkan sebeplerden dolayı Türkiye-ABD ilişkilerinde krizler yaşanmıştır. Irak Türklerinin can emniyeti ve güvenli bir yaşam sürmeleri için ABD ile gerçekleştirilecek diplomaside her türlü detay üzerinde durulmalıdır. Irak Türklerinin can ve mal güvenliği devlet yetkililerimizin gündemine daha etkili bir biçimde girmelidir. Bunun için konu TBMM'de daha sık gündeme getirilerek bütün Türk halkının Irak Türklerine ilgisi çekilmelidir.

Türkiye için, yeniden yapılanma sürecine giren komşu ülke Irak ile ilgili olarak, siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal istihbarat önem taşımaktadır. Bu alanlarda boşluk bırakmamak için önlem alınmalıdır.

Türkiye, Irak'ın yeniden yapılanması konusunda Ürdün'ün ön plana çıkmasını dikkatle izlemelidir. Türkiye, Ürdün-İsrail işbirliğine özellikle ekonomik alanda dahil olmak için tedbir almalıdır.

Türkiye, Irak'ın elektrik sorununun çözümü için devreye girmelidir. Irak'ın su sorununun çözümüne yönelik Güneydoğu Anadolu Projesi'nden istifade etmesi sağlanmalıdır.

Türkiye, Irak'ın yapılanmasında; Irak'a yardım götürecek sivil toplum örgütlerinin önünü açmalı, hasta ve yaralıların tedavisine öncülük etmeli, Irak'tan eğitim için öğrenci kabul etmeli ve Irak'ın eğitim alt yapısının yeniden kurulmasına öncülük etmelidir. Irak Devleti ile tesis edilecek insani ilişkilerin niteliği, oradaki soydaşlarımıza da yansiyacaktır.

NATO, Haziran 2004'teki İstanbul toplantısında alınan kararla Irak'ta etkin görevler üstlenmiştir. Türkiye, NATO'nun ülkede sivil halka yönelik yardımlarında Irak Türklerini arka plana atmamasını sağlamalıdır.

Türkiye, gerek kendi geleceği, gerekse Irak Türklerinin bekası için Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin kurmayı planladıkları ve onay bekledikleri bir devlete karşı

çıkılmaktadır. Bu tavırdan asla taviz verilmemeli, çıkabilecek çatlak seslere karşı kamuoyu hassas olmalıdır. ABD'nin Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasına karşı olduğu ABD'li yetkililer tarafından sıklıkla ifade edilmektedir. ABD'de de federal bir yapı olduğundan ABD yönetiminin buna karşı olmayacağı, fakat etnik veya mezhep bazına dayanan bir federasyonu da benimsemeyeceği beklenmelidir. Türkiye, federatif yapının hem mevcut durumuyla ve hem de ileride bağımsızlığa dönüşebileceği tehlikesinden hareketle, bu oluşuma fırsat vermemek için gayret göstermeli ve Irak'ın gelecekteki siyasal yapılanmasının Irak halkının ancak bütünüyle kararlaştırılabileceği ve üniter yapının bozulmaması tezini sürdürmelidir. Yapılacak her türlü engelleme çalışmalarına rağmen bölgede bir Kürt Federe Devleti kurulması durumunda, Irak Türklerinin de böyle bir hakkının olduğu ortaya konulmalı, Musul ve Kerkük'ün bu devlet içinde bulundurulması sağlanmalıdır¹⁶².

Irak'ın üniter yapısının muhafazası istenirken, buna çelişki oluşturacak şekilde aşiret liderlerinin Irak'ın bütününden ayrı görülmesi izlenimi verecek yanlış tutumlardan kaçınılmalıdır.

KDP lideri Barzani ile KYB lideri Talabani, aşiret reisi olmalarına rağmen, Talabani, siyasi manevralarla Irak Devlet Başkanlığı mertebesine kadar yükselmeyi başarmıştır. Kürt ittifakı, seçimlerde ikinci olarak başarı kazanmıştır. 15 Aralık 2005'e kadar yapılması planlanan seçimler öncesinde, KDP ve KYB'ye muhalif aşiretleri destekleyici politikalar izlenmeli, Irak Türkleri üzerindeki baskıları önlemek amacıyla Kürt ittifakını çatışma içinde tutacak politikalar üretilmelidir.

Irak Türklerine Bulgaristan Türklerinin örnek gösterilmesi konusu çerçevesinde, Irak Türklerinin “kendi ayakları üzerinde durmaları” konusu, önemli olmaktan öte, bir gerekliliktir. Bununla birlikte, her topluluğu, mensubu olduğu ülkenin etnik, dini, demografik, siyasi, ekonomik ve güvenlik yapıları göz önünde bulundurarak ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Yeni bir savaştan çıkarak yapılanma sürecine girmiş, her grubun paylaşılacak pastanın en büyük ve lezzetli bölümünü kapmak için uğraş verdiği ve terör olaylarının gün be gün arttığı Irak'ta; Kürtlere bölge dışı küresel güçlerin, Araplara da bölgedeki Arapların “tam destek” verdiği bir ortamda, Irak Türklerine “gerektiği kadar” destek vermenin de bir anlamı yoktur.

¹⁶² Ertuğrul, “ ABD'nin Irak'a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri”, ss. 568-569.

Türkiye, bu durumda, Irak Türklerine “tam destek” vermelidir. Orta ve uzun vadede, Irak Türkleri, gerek toplum ve aile yapılarıyla, gerekse eğitim-öğretim düzeyleriyle kendi ayakları üzerinde durabilecek potansiyele ve kabiliyete zaten sahiptirler.

Irak Türklerinin, Kürt grupların muhtemel baskılarına karşı, gerektiğinde mücadele edebilmelerine yardımcı olacak, silahlı bir güce sahip olmalarını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgeler başta olmak üzere, Irak’a ekonomik yatırımlar artırılmalıdır. Bu suretle, Irak’ın Türkiye’ye bağımlılığı artacak, ekonomik etkilerle birlikte sosyal bütünleşme de sağlanmış olacaktır. Bu amaçla Türkiye’de bu tür yatırımlara teşvik sağlanmalı, aynı zamanda Irak’taki Türk çiftçilere, esnaf ve sanatkarlara kredi imkanı yaratılmalıdır.

Türkiye, Irak’ta, Türklerin de, Kürtler ve Araplarla yönetimde ve anayasada eşit olarak korunmaları konusunda girişimlerde bulunmalı, sivil ve siyasi örgütlenmelerini sağlamaya yönelik tecrübelerini aktarmalıdır. Anayasada, Irak Türklerinin, Irak’ın asli unsurlarından biri olduğu tespit ettirilmelidir. Türkçe’nin de resmi dillerden biri olmasının gerekliliği üzerinde durulmalıdır.

Irak Türklerinin kültürel kimliğini muhafaza etmesinin, Irak-Türkiye işbirliğinin gelişmesi ve sağlam temellere oturmasına bir vesile olacağı gerçeği, Irak yönetimine izah edilmelidir. Buna yönelik olarak da; karşılıklı kültür programları oluşturulmalı, kültürel faaliyetler desteklenmeli, Türkçe kitaplara ve okumaya özendirici programlar ile kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesine ilişkin faaliyetler geliştirilmeli, kültür politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında sanatçıların katkıları sağlanmalı ve onların yeteneklerini geliştirilmeleri teşvik edilmelidir. El sanatlarının desteklenmesine, dillerinin geliştirilmesine, geleneksel kültür gösterileri ve halk sanatlarının korunmasına yönelik önlemler alınmalıdır.

Irak hükümetiyle ikili anlaşmalar yaparak, bölgedeki Türk kültürünün ve egemenliğinin simgesi olan “ kültürel varlıklar” koruma altına alınmalıdır. Bu anlaşmalarla, kültürel malların ihracını, ithalini ve yasadışı satışını yasaklamak ve önlemek, yasadışı yollarla kaçırılmış olan kültürel varlıkların ülkelerine geri verilmesini sağlamak için önlemler alınmalıdır.

Türkmeneli TV'nin dijital yayına geçmesi başarılı bir çalışmadır. Radyo ve televizyon yayınları ile bölge halkını etkileyebilecek yayınlar yapılmalıdır. Irak'ın kuzeyinde, Türk sanatçılarının popülaritesini kullanarak, konserler düzenlenerek Türkiye'nin etkisi sürekli sıcak tutulmalıdır.

Irak Türklerini temsil eden kurum ve kuruluşların, spor kulüplerinin, eğitim-öğretim kurumlarının ve toplumsal örgütlerin, Türkiye'deki benzer kuruluşlarla ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

Siyasi kadrolaşma Irak Türklerinin en zayıf yanlarından biri, kimilerine göre de en zayıf yanıdır. Aydın, tahsilli ve okur-yazarın çok olmasına rağmen bunlar arasında siyasi arenada mücadele edebilecek olanların azlığı dikkat çekicidir. Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olan veya bu alanda yüksek lisans ve doktora yapanın hiç olmadığı tespitinde bulunmaktadır¹⁶³. Irak Türkleri bu alanlara teşvik edilmeli, kısa vadede, YÖK'ün ilave kontenjan açarak bu eksikliği gidermeye yardımcı olması sağlanmalıdır. Orta ve uzun vadede, Irak'ın kuzeyinde Türk kültürünü temsil edecek okullar açmaya yönelik tedbirler alınmalıdır. Irak Türklerine, kırtasiye malzemeleri gönderilmeli, Türkçe kursların ve eğitim-öğretimin devamına yönelik tedbirler alınmalıdır. YÖK, TÜBİTAK gibi kurumlarımızın eğitim-öğretim desteği sağlanmalıdır.

Türkiye, diğer ülkelerde azınlık durumunda olan Türklerin, Türk kültürünü muhafaza etmeleri ve kültürel gelişmelerine yönelik ulusal bütçeden bir oran tespit ederek onlar için ayrımalıdır. Soydaşlarımıza mevcut şartlara göre, örtülü ya da açık destek sağlanmalıdır. Kültürel gelişim için, mali kaynağın ayrılmasına ilaveten, daha çok insan kaynağı da ayrılmalıdır. Bu soydaşlarımızın tümüne eşit mesafede yaklaşmak esas olmalı, bunun yanında, ihtiyaçlara göre öncelik sırası tespit edilmelidir. Irak Türkleri, kısa vadede bu sıralamada başta yer almalıdırlar¹⁶⁴.

Ambargolardan sonra yeni savaştan çıkmış bir ülkede yaşayan, çeşitli yaptırımlara maruz bırakılmış, sosyal ve ekonomik bakımdan son derece zor durumda olan Irak Türklerine, Türkiye'deki kamu kuruluşlarının ve Türk halkının her açıdan yardımı gerektiğinden, başlatılacak ve sürdürülecek kampanyalarla bu yardımlar sağlanarak yerine ulaştırılmalıdır. Bölgeye sivil toplum örgütleri

¹⁶³ Mahir Nakip, "Bir Yılın Muhasebesi", *Kardaşlık*, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004, s. 12.

¹⁶⁴ Ertuğrul, " ABD'nin Irak'a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri", s.567.

gönderilmesi planlanmalı ve bunlardan, eğitim, sağlık, barınma , tarihi eserlerin onarımı, nüfus sayımı, insan hakları ihlalleri gibi alanlarda istifade yoluna gidilmelidir.

Türkiye, Kerkük'e müdahale etme yoluna sokulursa, dengeli bir politika izlemeli, alacağı her türlü kararın menfi ve müspet yönlerini çok iyi tartmalıdır.

BM, bölgede mutlaka nüfus sayımını gerçekleştirmelidir. Kerkük, özel bir statüde değerlendirilmelidir. Son dönemde, Kerkük'e örnek gösterilen Brüksel Modeli'ni aslında gelişmiş bir demokrasi anlayışına sahip Brükselliler bile anlayamamışlardır. Kerkük'te, Arapların, Kürtlerin ve Türklerin bir arada yaşama arzuları yoktur. Brüksel Modeli yorumlanarak; Kerkük şehrinin yönetimi, Araplar, Kürtler ve Türkler arasında paylaşılacaksa, Kerkük'te nüfus bakımından gerilere düşmeyecek durumda olan Irak Türkleri, ülke yönetiminde de eşit oranda temsil edilmelidirler.

Kürt unsurların Kerkük'ün petrol gelirlerinden uygun gördüğü kadarını Irak Türklerine vermesi yerine, petrol gelirinin, yapılacak sağlıklı bir nüfus sayımıyla çıkacak oran kadar paylaşılması sağlanmalıdır. Habur sınır kapısının geliri de, Irak halkına nüfusları oranında paylaşılmalıdır. Bölgedeki mevcut unsurların, Irak Türklerinin aleyhine güçlenmesine engel olmak için, Irak'a ikinci sınır kapısı projesi hayata geçirilmelidir. Ovaköy'de veya fayda-zarar analizi neticesinde tespit edilecek en uygun noktada açılacak ikinci sınır kapısından, Irak Türklerinin de istifade etmesi sağlanmalıdır.

“Basra Körfezi ile Doğu Akdeniz bağlantısının Türkiye vasıtasıyla gerçekleşmesi” konusu; Kerkük-Yumurtalık boru hattının daha önce sağlamış olduğu faydaları göz önünde bulundurarak dış politikada öncelikli hedeflerden biri olmalıdır. Bakü-Ceyhan petrol boru hattının, Midyat'tan sonra Kerkük'ten gelen Kerkük-Yumurtalık boru hattına bağlanması projesi de gündemde tutulmalı ve hayata geçirilmesi için çalışmalara hız verilmelidir¹⁶⁵.

Türkiye, Kerkük'e havaalanı açılması durumunda hemen uçuşlara başlamalıdır. Kerkük'le ve Irak Türkleriyle irtibatın tesisi ve idamesi için her fırsat değerlendirilmelidir.

¹⁶⁵ Ertuğrul, “ ABD'nin Irak'a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri”, ss. 566-567.

Türkiye'deki siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin Irak Türkleri ile ilgili ne düşündükleri konusunda soru işaretleri vardır. Siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin Irak Türkleri ile düşüncelerinin ve planlarının ortaya konulması sağlanmalıdır.

Suriye veya İran'dan herhangi birinin yıkılması planının işletilmesi sürecinde, meydana gelebilecek değişiklikler, yerini belirsizliklere bırakacak, bu belirsizlik ortamından Türkiye, Irak ve Irak Türkleri de etkilenecektir. Bilinen durumun muhafazası Türkiye'nin çıkarlarına daha uygundur. Türkiye, bu aşamada, her iki ülke ile ilişkilerini koparmamalıdır. Irak'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürecek gelişmelerin Türkiye'yi olduğu kadar İran ve Suriye'nin de aynı derecede olumsuz etkileyeceği konusunda bu ülkeler bilinçlendirilmeli, bu ülkelerle ortak politikalar üretilip, yürütülmesi sağlanmalıdır.

Irak'ın bölünmesi ve ortaya bir Şii devleti çıkararak İran'la yakınlaşması ihtimaline karşılık, oluşacak tehdidin derecesini asgariye indirmek için Türkiye'nin yapması gereken İran'daki Azeri Türklerini bir koz olarak kullanmak olmalıdır. Bunun için şimdiden tedbir alınmalı, İran'daki Azeri Türkleri ile sıcak ilişkiler geliştirilerek onların da soydaşlarımız olduğunun unutturulması engellenmelidir.

ITC'nin dünyaya açılımı ve tanıtımı yapılmalı, ITC desteklenmelidir. Irak Türklerinin, yapılacak ve kalıcı olacak seçimlerde, ITC etrafında birleşmesine yönelik çalışma yapılmalıdır.

Irak Türklerinin yerleşim bölgelerinin büyük bir bölümü savaşa kadar Saddam Hüseyin'in denetiminde olduğundan, ITC, Erbil ağırlıklı bir örgüt olmuştur. ITC, Kerkük gerçeğini göz önüne alarak, yeniden yapılandırılmalıdır. " Erbil gerçeğinin ITC'ye taşıdığı ve çok işe yaramayan 'tüccar-diplomat' davranış modelinden 'savaşçı diplomat' modeline geçmek bir zorunluluktur". Irak Türkleri de kendi savaşları için hazırlanmalıdırlar. Irak Türkleri, bölge ülkelerinin başkentlerini ziyaret ederek, Irak Türklerinin varlığının, demokratik, birleşik bir Irak'ın oluşturulmasında, geleceğinde oynayacağı rolü anlatmalıdırlar. Konu, Araplara;

" Türkiye'nin emperyalist yayılımı değil de, Irak'ın geleceği olarak takdim edilmelidir". Küresel düzlemde ziyaret edilmesi gereken coğrafya ise; ABD, Rusya,

Türk dünyası, Çin ve Avrupa başkentleridir. Meselenin içine insan hakları kuruluşlarının çekilmesi mutlaka sağlanmalıdır¹⁶⁶.

Irak Türklerinin on yılda altı lider değiştirdiğine dikkat çeken Özdağ; Türk Hükümeti'nin Irak Türklerinden kurtulma hazırlığı içerisinde olduğu ve ITC'ye tavır aldığı bir ortam varken; ITC'nin kurultayda liderini değiştirmesinin yapılabilecek en büyük hata olduğu görüşündedir¹⁶⁷. Yapılması gereken; planlı bir şekilde, sık sık lider değiştirmek yerine, mevcut lidere sahip çıkmak, O'na değer vermek ve destek çıkmaktır. Verilecek eğitimlerle liderden ziyade yönetici yetiştirilebilir. Bu düşünceden hareketle; lider yetiştirmek için özel çaba sarf etmek yerine, liderlik vasfı taşıyıp da tamamen iyi niyeti ile dava sorumluluğu alma azminde olanların önünün tıkanmaması ve ataları Irak'tan gelmiş önemli Türklerin teşvik edilmesi ve cesaretlendirilmesi tercih sebebi olmalıdır.

Irak Türkleri, Arapların dünyasında yeteri kadar bilinmemektedirler. Irak Türkleri, Araplara tanıtılmalıdır. Irak Türkleri, Kürtlere karşı Araplarla beraber hareket etmelidirler. ITC, Arap ülkelerine bürolar kurarak, tanıtım ve koordinasyon çalışmaları yapmalıdır.

Irak Türkleri, kalıcı hükümetin kurulacağı seçimler öncesinde oluşturacağı seçim listesi üzerinde çok iyi çalışmalı, adayların iyi bir kampanya planı olmalı ve kuracağı seçim büroları ile seçim esnasındaki gelişmeleri takip ederek gerekli durumlarda tepkisini ortaya koyabilmelidir.

Irak Türklerinin yazı dili, Türkiye Türkçe'si yazı dilidir. Irak Türk ağızları ise Azeri ağızları içinde yer almaktadır¹⁶⁸. Irak Türklerinin, Türklüklerini inkar etmedikleri gibi, aksine Türklükleri ile gurur duydukları ve bunu her ortamda dile getirme arzusu içinde oldukları konusunda şüphe yoktur. Ancak, Irak Türkleri, yaygın olarak kendileri için "Türkmen", dilleri için de "Türkmence" ifadesini kullanmaktadırlar. "Türkmen" kelimesi her ne kadar "Türk" kelimesinden farklı bir anlam taşımıyorsa da, bu kelimenin anlamını bilmeyenler tarafından yanlış anlaşılmalara, farklı yorumlara ve maksatlı yönlendirmelere sebep teşkil

¹⁶⁶ Ümit Özdağ, "Kerkük'te Son Gelişmeler", Şemsettin Küzeci (haz.), **Kerkük Soykırımları**, Ankara, Teknoed Yayınları, 2004, ss. 350-352.

¹⁶⁷ Ümit Özdağ, "Türkmen Politikası Hala Mümkün mü?", **Altunköprü**, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005, s.11.(Yazarın, 3 Mart 2005 tarihinde Yeniçağ gazetesinde yayınlanan yazısından alınmıştır).

¹⁶⁸ Ercilasun, a.g.e, ss. 224-225.

edebileceğini de düşünmek gerekir. “Türkmen” ve “Türkçe” kelimelerinin kullanımının yıllardır bir alışkanlık haline geldiğini düşünürsek, bu alışkanlığın terk edilmesinin de çok zor olduğunu görürüz. Hal böyle iken, Irak Türkleri, “Türkmen” kelimesinin menşeyini dünya kamuoyuna aktarma konusunda daha aktif olmalıydılar.

Özellikle Türkiye’de yaşayan ve ataları Irak Türkü olan aydınlarımız, yazacakları kitap ve makalelerle, düzenleyecekleri paneller ve seminerlerle, internet vasıtasıyla Türkiye’ye ve tüm dünyaya Irak Türklerinin sorunlarını daha aktif bir şekilde aktarmalıydılar. Bunlar yapılırken, konu hakkında yeterli bilgisi olmayanlara karşı yanlış anlaşılmalara sebebiyet verecek şekilde hassasiyetten uzak durulmamalıdır. Örneğin, Irak Türkleri ile ilgili bir kitap yazarken; kitap Türkçe basılmışsa, yazarın Türkçe isim kullanması, başka bir dilde basılmışsa, yazarın aynı ismi çağrıştıracak başka bir isim kullanması¹⁶⁹ böyle bir sorunun somut örneklerinden biridir. İnsanın bir tek adı-soyadı olduğuna göre, Irak Türklerinin yaşam mücadelelerini dünyaya duyurmaya çalışan aydınların bu tür konularda daha hassas olmalarında fayda vardır.

Irak Türklerinin sorunları, katliamlar dahil uğradıkları insan hakları ihlalleri; uluslararası düzeylerde siyasi ve akademik paneller ve konferanslar düzenlenerek ve bu toplantılara tanınmış yazar ve araştırmacılar davet edilerek dünya kamuoyuna duyurulmaya çalışılmalıdır¹⁷⁰.

Katliamlar, baskılar ve insan hakları ihlalleri nedeniyle çok sayıda Irak Türkü, yaşadıkları toprakları terk etmişlerdir. Bu durum Irak Türklerinin nüfusunun azalması neticesini doğurmuştur. Bunun Irak’taki Türk varlığını sona erdirme planına hizmet ettiği aşikardır. Bu nedenle, göçün bir an önce durdurulması ve göçenlerin tekrar geri dönüşünün sağlanması için projeler üretilmelidir. Bu projelerin hayata geçirilmesinden sonra geri dönüşün sağlanmasıyla , Irak Türklerinin, Irak’ın kuzeyinde daha geniş bir bölgede varlıklarını sürdürmeleri sağlanmaya çalışılmalıdır. Irak Türklerinin nüfusunun azaltılması çalışmaları, İnsan Hakları Bildirgesi de referans alınmak suretiyle, Irak yönetimi tarafından engellenmelidir¹⁷¹.

¹⁶⁹ Erşat Hürmüzlü’nün bir kitabı, 2005 yılında Kerkük Vakfı Yayınlarından, “The Turkmen Reality in Iraq” adı altında yayımlanmıştır. Erşat Hürmüzlü’nün adı bu kitapta “Arshad Al-Hırmızı” olarak geçmektedir.

¹⁷⁰ Ziyat Köprülü, “İnsan Hakları İhlalinde Altunköprü Katliamı örneği-II-, Altunköprü, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005, s.5.

¹⁷¹ Ertuğrul, “ ABD’nin Irak’a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri”, s. 566.

Batılı güçlerin Irak'a her müdahalesinde, Türk basınında ve siyaset kulislerinde Musul ve Kerkük'ün adının geçmesi, “ Misak-ı Milli sınırları içinde olan bu toprakların İngilizlere bırakılmasının halk vicdanında hala kabul görmediği” şeklinde değerlendirilmektedir. Cumhuriyet hükümetlerinin de Irak'ın geneline hakim olan Türk kültür mirasını görmezlikten gelip sadece Musul ve Kerkük'le ilgilenmesi, bu ilginin sadece “petrolden” kaynaklandığı hissini vermektedir¹⁷². Irak Türklerinde böyle bir düşünce olması, Türkiye'ye olan güvenlerinin tamamen sarsılmasına neden olacaktır. Yapılan açıklamalarda, yazılan yazılarda bütün Irak Türklerine ve yerleşim yerlerine atıf yapılmalı, konuya hassasiyetle yaklaşılmalıdır.

Basın-yayın organlarının Irak Türkleri için daha hassas olmasına yönelik, yazılı ve görsel basın-yayın organları ile mensuplarına telkinlerde bulunulmalıdır. Bu konuda, özellikle, her ne şartta olursa olsun Türkiye'nin ve Türklerin çıkarlarını savunmaktan taviz vermeyen basın mensuplarının konuya daha ciddi boyutlarda yaklaşımları teşvik edilmelidir¹⁷³.

Son dönemde Irak Türklerinin Türkiye'de yaşayan akraba ve arkadaşlarının ziyaretinde güçlükler yaşanmaktadır. Irak ile irtibatı sağlayan tek giriş Habur sınır kapısıdır. Bu bölge de Barzani'nin denetimindedir. Bazı Irak Türklerinin Barzani bölgesinde sebepsiz olarak tutuklandığı ve bazılarına da işkence yapıldığı malumdur. Türkiye'den Irak'a yapacakları ziyareti Suriye üzerinden yapmak zorunda kalan Türkiye'de hazırladıkları yayınları Irak Türklerine ulaştırmakta güçlük çeken vatandaşlarımızın bu sorunlarını gidermeye yönelik tedbir alınmalıdır. Bunun için öncelikli yapılması gereken; kapının kontrolünün bir an önce merkezi hükümete devrinin gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Daha sonra alternatif kapı girişimi sonuçlandırılmalıdır.

¹⁷² Gökçe Y. Abdülrezzak, “Irak, Türklük İçin Ne İfade Eder?”, **Türkmen Bohçası**, Yıl:2, Sayı:5, İstanbul, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayını, Aralık 2004, s. 20.

¹⁷³ Ertuğrul, “ ABD'nin Irak'a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri”, s. 566.

SONUÇ

Türkiye, Ortadoğu’da aktif bir rol almayı istemekle beraber, bunu gerçekleştirememekte; bu konuda ABD’nin kendisine görevler vermesini beklemektedir. Bu gerçek Irak politikamıza da yansımakta ve Türkiye’nin Irak Türklerine karşı sergilediği politika, Türkiye’nin Irak politikasında arka planda kalmaktadır. Alman merkantilist Hornigk’in “Bir ulusun bugün için kudretli ve zengin olup olmaması, gücünün ve zenginliğinin büyüklüğüne ya da sağlamlığına değil; esas olarak komşularının aynı şeylere kendisinden daha çok ya da daha az sahip olmamasına bağlıdır.” sözünü de göz önünde bulundurarak, komşumuz Irak’ın sınırları içinde yaşayan, burnumuzun dibindeki soydaşlarımıza Türk dış politikasında kayıtsız kalınamayacağı, açık ve net bir şekilde ortadadır.

Günümüzün süper gücü olan ABD’de Demokratların ve Cumhuriyetçilerin aslında icraat yönünden birbirinden farklı kutuplarda olmadığını ve icraatlarını ABD’nin çıkarları yönünde yaptıklarını görmekteyiz. ABD’li think-tank kuruluşları ve stratejistler, ABD’nin olduğu gibi aynı zamanda dünyanın geleceğini de şekillendirmektedirler. Son dönemde dünya politikalarına yön veren ABD kaynaklı strateji ve araştırma merkezleri ABD yönetimi için ürettikleri strateji ve raporları başka ülkeler için de üretmektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken konu; başka ülkeler için tavsiye niteliğinde gibi gösterilen bu çalışmaların, aslında bu ülkeleri ABD’nin çıkarlarına yönlendirmekte olduğudur.

“Böl-güçsüz bırak-yönet” politikası, yeni dünya düzeninde yerini; “küçült-birleştir-yönet” politikasına bırakmıştır. Türkiye’nin coğrafi sınırları belli başlı güç odakları tarafından sistematik bir şekilde küçültülmeye çalışılmaktadır. Türkiye’nin bu noktada dikkat etmesi gereken; ulaşmak istediği hedef olan AB’ye ulaşması için vermek zorunda bırakılacağı tavizlerdir. Türkiye’yi, orta vadede BOP’a uygun hale getirecek olan bu tavizler, uzun vadede telafi edilemeyecek boyutlarda olabilir. Bu kapsamda, günü kurtaracak politikalardan uzak durulmalı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bekasını ilgilendiren konularda alınacak kararlar ince bir süzgeçten geçirilmelidir.

Etrafı Avrupa Birliği, Şangay İŞbirliği, Arap Birliği ve Afrika Birliği Örgütü gibi oluŐumlarla çevrelenmiŐ olan Túrkiye, her ne kadar NATO üyesi olsa da uluslararası alanda yalnızdır. Hal böyle iken, dünyanın dört bir yanına dağılarak azınlık durumunda olan ve SSCB'nin dağılmasıyla devletler kuran soydaŐlarımızla iliŐkilerimizi en üst seviyede tutmak gerekmektedir. Kan bağımızı bir yana bıraksak dahi, gelecekte onlara ihtiyaç duyabileceğimiz ihtimalinden hareketle bugün bize ihtiyaç olanlara kucak açmayı görev olarak kabul etmeliyiz. Irak'ın güney emniyetimiz için önemini düşünerek, Irak'ta yaşayan soydaŐlarımızı kazanmak için akılcı politikalar üretmek suretiyle maruz kalabileceğimiz stratejik hamlelere karşı tedbirli olmak gerektiği ortadadır.

YARARLANILAN YAYINLAR

KİTAPLAR

- ADALI, Coşkun, **Emperyalizmin Ortadoğu'ya Müdahalesi**, İstanbul, Sorun Yayınları, 1991.
- AKFIRAT, Fikret, **Kukla Devlet, ABD Kürdistan'ı Nasıl Kurdu?**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2004.
- ALİ, Tarık, **Bush Bağdat'ta: Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2003.
- AL-HİRMİZİ, Arshad, **The Türkmén Reality in Iraq**, İstanbul, A Publication of Kerkük Vakfı, 2005.
- ANADOL, Cemal, **21.Yüzyıla Girerken Türk Dünyası**, İstanbul, Orkun Yayınları, 1992.
- ARI, Tayyar, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996.
- ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004.
- ARMAOĞLU, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980) Cilt:I, 7.b**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990) Cilt:II**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.
- ARSLAN, Okan ve ARI, Selçuk, **Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi?**, Ankara, Platin Yayıncılık, 2004.
- ATTAR, Ali Rıza Şeyh, **Kürtler& Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler**, çev. Alptekin Dursunoğlu, İstanbul, Anka Yayınları, 2004.
- BİLBİLİK, Erol, **İçyüzü ve Perde Arkasıyla NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004.
- BİLGİN, Faruk (der.), **Büyük Ortadoğu Projesi**, , 8.b, İstanbul, İlk Yayınları, 2004
- BLUM, William, **Haydut Devlet, Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Rehber**, çev. Erdal Yüzak, Yeni Hayat Kütüphanesi Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- BULAÇ, Ali, **Ortadoğu'dan İslam Dünyasına**, İstanbul, İz Yayınları, 1996.
- BULUT, Faik, **Arapların Gözüyle Irak İşgali Binbir Gece Savaşları**, İstanbul, Berfin Yayınları, 2003.
- BURKE, Jason, **El Kaide**, çev Ebru Kılıç, İstanbul, Everest Yayınları, 2004.
- CAN, Mehmet, **Ortadoğu'da Amerikan Politikası**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 1993.

- ÇANDAR, Cengiz, **Ortadoğu Çıkmazı**, 2.b, İstanbul, Hil Yayın, 1984.
- ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk ve Avrasya**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 1999.
- ÇETİNKAYA, Hikmet, **ABD'nin Kürt Kozu ve Bağdat'ın Çocukları**, İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2003.
- ÇOBANOĞLU, Macit, **Türkiye-İrak İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 1994.
- ÇORA, Nazmi, **Kürt Sorunu'nun Geleceği**, İstanbul, Q-Matris Yayınları, 2004.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik; Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 14.b, İstanbul, Küre Yayınları, 2003.
- DAVYDKOV, Robert ve FOMIN, Oleg, **Sovyetler Birliği ve Ortadoğu**, çev. Levent Oğuz, İstanbul, Amaç Yayıncılık, 1988.
- DEMİRCİ, Nefi, **Dünden Bugüne Kerkük**, İstanbul, Renk Ofset, 1990.
- DEMİREL, Emin, www.habercenter.com/2002 **Stratejik Dosyalar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.
- DRYSDALE, Alasdair and BLAKE, Gerald H., **The Middle East and North Africa, A Political Geography**, NewYork, Oxford University Press, 1985.
- DUGIN, Aleksandr, **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım**, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2003.
- DURSUN, Davut, , **Ortadoğu Neresi**, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 1993.
- ERENDİL, Muzaffer, **Çağdaş Ortadoğu Olayları**, Ankara, Gn.Kur Basımevi, 1992.
- ERGİL, Doğu, **Körfez Bunalımı**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990.
- ERSİN, Nihat, **Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası**, İstanbul, Gündem Yayınları, 2003.
- FERNANDEZ, Damian J., **Central America&The Middle East, The Internationalization of The Crises**, Miami, Florida International University Press, 1990.
- FROMKIN, David, **Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993.
- GİRGİN, Kemal ve BİREN, Işık, **21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**, 2.b, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık, 2002.
- GİRGİN, Kemal, **Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye**, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık, 2003.
- GÖMEÇ, Saadettin, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.
- GÖZEN, Ramazan, , **Amerikan Kışkırcısında Dış Politika:Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.
- GRESH, Alan ve VIDAL, Dominique, **Ortadoğu; Mezopotamya'dan Körfez Savaşı'na**, çev. Hamdi Türe, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1991.

- GÜREL, Şükrü Sina, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.
- HÜRMÜZLÜ, Erşat, **Türkmenler ve Irak**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, 2003.
- İMAMZADE, Meryem, **Irak Dosyası**, İstanbul, Akabe Yayınları, 1986.
- İYİGÜN, İzzettin, **Devleşen Ortadoğu ve Kabaran İştahlar**, Ankara, Derin Düşün Derin Gör Yayınları, 2004.
- JOXE, Alain, **Kaos İmparatorluğu**, çev. Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- KARADAĞ, Raif, **Şark Meselesi**, İstanbul, Nida Yayınevi, 1971.
- KARADAĞ, Raif, **İsrail, Ortadoğu ve Amerika**, İstanbul, Emre Yayınları, 2004.
- KARADAĞ, Raif, **Musul Raporu**, İstanbul, Emre Yayınları, 2003.
- KAYAR, Mustafa, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.
- KENNEDY, Paul, **Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken**, 3.b, çev. Fikret Üçcan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
- KENNEDY, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- KISSINGER, Henry, **Amerikanın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, çev. Tayfun Evyapan, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2002.
- KOÇAOĞLU, Mehmet, **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, yazarın kendi yayını, 1993.
- KOÇSOY, Şevket, **Irak Türkleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1991.
- KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, **Irak'taki Türkmen Varlığı**, İstanbul, HAK Yayınları, 2000.
- MANİSALI, Erol, **Bıçak Sırtındaki Dünya ve Türkiye**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 1998.
- MATSUTANI, Hironao, **Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye, Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1995.
- MAYER, S. L (düz.), **I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi**, Cilt: 3, Ahmet Örs (haz.), İstanbul, Yener Yayınları, 1976.
- MCGHEE, George, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu...**, çev. Belkıs Çorakçı, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.
- MEMİŞ, Ekrem, **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, Konya, Çizgi Kitabevi Yayını, 2002.
- MOURAD, Kenize, **Toprağımızın Kokusu Filistin ve İsrail'in Sesleri**, çev. M. Nedim Demirtaş, İstanbul, Everest Yayınları, 2004.
- MULLEN, George D. , **Peace In the Middle East, A Realistic Proposal for Ending the Israeli-Palestinian Conflict**, California, Ican Press, 1994.
- MUMCU, Uğur, **Kürt Dosyası**, 11.b, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1995.
- ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası Cilt:1 1919-1980**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2002.

- ÖNDER, Ali Tayyar, Türkiye'nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler**, 3.b, Ankara, Önderler Yayıncılık, 1999.
- ÖKE, Mim Kemal, Musul-Kürdistan Sorunu 1918-1926**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1995.
- ÖVER, Kıvanç Galip, Vaat Edilmiş Topraklarda Ölüm Kokusu**, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 1999.
- ÖZEY, Ramazan, Dünya Platformunda Türk Dünyası**, İstanbul, Aktif Yayınları, 1997.
- ÖZFATURA, Mustafa Necati, Kurtlar Sofrasında Ortadoğu II, Savaş Devam Ediyor**, İstanbul, Adım Yayınları, 1993.
- ÖZKAN, Tuncay, Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, 2.b, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2003.
- ÖZKAN, Tuncay, CIA Kürtleri; Kürt Devleti'nin Gizli Tarihi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2004.
- ÖZMEN, Süleyman, Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**, 2.b, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.
- PAMUKOĞLU, Osman, Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok**, 11.b, İstanbul, Harmoni Yayıncılık, 2003.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, Tarih Boyunca Kürttürkleri ve Türkmenler**, Ankara, Kültür Yayınevi, 1983.
- PEHLİVANOĞLU, A. Öner, Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2004.
- PITT, William R. , Irak'a Savaş: Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, çev. Çiçek Öztek, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.
- SAATÇİ, Suphi, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, İstanbul, Tarihi Araştırmalar ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 1996.
- SAID, Edward, Yeni Bin yılda Filistin Sorunu**, çev. Ahmet Cüneyt, Ali Kerem ve Nuri Ersoy, İstanbul, Aram Yayınları, 2002.
- SALHA, Samir, Arap Birliği Teşkilatı**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1996.
- SARI, Akın, AKALIN, Orhan ve HASDEMİR, Umut (çev.), Irak'ta Soykırım, Kürtlere Karşı Enfal Harekatı**, İstanbul, Aram Yayıncılık, 1991.
- SERDAROĞLU, Rıfat, Yeni Dünya Düzeni Büyük Ortadoğu ve Türkiye**, Ankara, Eda Matbaası, 2004.
- SEGEV, Tom, Elvis Kudüs'te; Post-Siyonizm ve İsrail'in Amerikanlaşması**, çev. Ömer F. Birpınar, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2004.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (der.), Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 3.b., İstanbul, Der Yayınları, 2000.
- ŞEN, Yunus ve COŞKUN, Eyüp, Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküşün Öyküsü; Babil Yanarken**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004.

- ŞENTÜRK, Doğan, **Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baası**, İstanbul, Alfa BasımYayım Dağıtım, 2003.
- ŞİMŞİR, Bilal N. , **Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004.
- TAYLOR, Scott, **Şeytan Ekseninde Döngü: Amerika'nın Irak Savaşı**, çev. Mustafa Ziya, İstanbul, Çatı Kitapları, 2004.
- TIMMERMAN, Kenneth R. , **Ölüm Lobisi Batı Irak'ı Nasıl Silahlandırdı?**, çev. İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, İstanbul, 2002.
- TOGAN, Zeki Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- TORUMTAY, Necip, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996.
- TUNÇ, Hakan, **Amerika'nın Irak Savaşı**, İstanbul, Harmoni Yayınları, 2004.
- UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih (Seri No:4)**, İstanbul, HAK Yayınları, 1982.
- ULUĞBAY, Hikmet, **İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik**, Ankara, Ayrac Yayınevi, 2003.
- UNAN, Nimet (der.), **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1918-1937)**, Ankara, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1954.
- ÜLGER, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İstanbul, TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği Yayını, 2003.
- YAKUPOĞLU, Enver, **Irak Türkleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1976.
- YAVİ, Ersal, **Bir Ülke Nasıl Batırılır? Osmanlı İflasından Günümüz Türkiye'sine Kıssadan Hisseler**, 5. b., İzmir, Yazıcı Yayınevi, 2003.
- YAVUZ, Turan, **ABD'nin Kürt Kartı**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003.
- YENERER, Vedat, **Düşman Kardeşler, ABD İşgalindeki Irak'ta Arap, Kürt ve Türkmen Çatışması**, İstanbul, Bulut Yayınları, 2004.
- YERGIN, Daniel, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, çev. Kamuran Tuncay, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.
- YETKİN, Çetin, **Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1995.
- YILDIZ, Hakan, **Irak-Musul-Kerkük Üçgeni ve Büyük Oyun**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, **İslamiyet ve Türkler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1976.
- YILDIZ, Yavuz Gökalg, **Oyun İçinde Oyun Büyük Ortadoğu**, 2.b, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- YILMAZ, Murat ve diğerleri, **Irak ; Baas Diktatörlüğünden ABD Hegemonyasına İnsani Durum**, İstanbul, İ.H.H.Yayınları, 2003.
- YILMAZ, Veli, **Siyasi Tarih**, İstanbul, HAK Yayınları, 1998.
- YÜCEL, Celalettin, **Dış Türkler**, İstanbul, Hun Yayınları, 1976.

MAKALELER

ABDÜLREZZAK, Gökçe Y. , “Irak, Türklük İçin Ne İfade Eder?”, **Türkmen Bohçası**, Yıl:2, Sayı:5, İstanbul, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayını, Aralık 2004.

ACER, Yücel, “ Bush Yönetimi, Irak ve Uluslararası Hukuk”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:I, Sayı:1-2, Ankara, Roma Yayınları, 2003-2004.

ACHCAR, Gilbert, “Nefret, Barbarlık, Terörizm ve Leviathan”, Masis Kürkçügil(der), **Sahibini Arayan Barış**, çev.U.Uraz Aydın, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

ADIBELLİ, Barış, “ Çin Halk Cumhuriyeti’nin Merkez-Çevre Denkleminde tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Sayı:3, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2004.

AKDEMİR, İlhan Oğuz ve ÇAĞLIYAN, Ayşe, “ Türkiye-Ortadoğu Ülkeleri Arasında Dış Ticaret İlişkileri, **Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt:II, Sayı:1, Elazığ, 2004.

AKIN, Veysi, “Türkmenlerin Adı Yok”,
<http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=896>

AKYILMAZ, Gül, “ Şark Meselesi Kavramı ve Günümüzdeki Yansımaları”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Sayı:4, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, Aralık 2004.

AKYOL, Taha, “Kıbrıs İçin Diploması”, **Milliyet**, 01 Nisan 2004.

ALP, İlker, “Misak-ı Milli”, **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 1998.

ARAS, Bülent, “ Türkiye ve Irak Krizi”, Bülent Aras (der.), **Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu**, , çev. Ali Murat Yel, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004.

ARIM, Reşat, “ Irak konusunda Fransa ve Almanya Ne Yapmak İstiyor?”,
http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/makale/rarim_180203.htm

ARMAOĞLU, Fahir, “Lozan Konferansı ve Musul Sorunu”, **Misak’ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul** , Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1998.

ARSAVA, Füsun, “ABD ve BM’nin Durumu”,
<http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=111>

ARURI, Naseer, “Amerika’ nın Irak’ a Karşı Savaşı; 1990-2002”, Anthony Arnove (haz), **Amerika’nın Irak’a Karşı Savaşı**, çev. Taylan Doğan, Aram Yayınları, İstanbul, 2003.

ATAMAN, Muhittin, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar”, **<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=1&no=92>**

- ATATANIR, Tahir Bora, "Orta Doğu Satrancında AB'nin Yeni Hamlesi", <http://habernaliz.com/detay.php?detayid=709>
- ATATÜRE, Süha, " Tarihsel Gelişim Sürecini Anlamak", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Eylül 2003.
- ATAY, Mehmet, " İsrail Devleti Gizli İstihbarat ve Güvenlik Servisleri", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.
- ATEŞ, Sönmez, , "Kerkük Katliamının Kitabı Mutlaka Yazılmalı", **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:19, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2003.
- AYDIN, Mustafa, " Bir Dönemin Sonu Yaser Arafat Sonrası Filistin", http://www.panoramadergisi.com/kasim2004/index.php?dosya=mustafa_aydin
- BACIK, Gökhan, " İsrail-Filistin Barışı ve Uluslararası Sistem: Kuramsal Sınırlar Üzerine Bir Deneme" , http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_03.html
- BAHGAT, Korany, " Küreselleşmenin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun Güvenlik Stratejilerine yansımaları", **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik**, Ankara, Gn. Kur Basımevi, 2003.
- BAYRAKTAR, Fatma Sibel, "Kerkük İzlenimleri", **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:19, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2003.
- BAYRAKTAR, Türkmen, "Seçimlerden Geliyorum", **Kardaşlık**, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005.
- BAYZAN, Ali Rıza, "İsrail'in Kuzey Irak ve Türkiye üzerindeki Hesapları Bağlamında Kürt Yahudileri", <http://habernaliz.com/detay.php?detayid=297>
- BELLIN, Eva, " The Political-Economic Conundrum: The Affinity of Economic and Political Reform in the Middle East and North Africa", <http://www.carnegieendowment.org/files/CP53Bellin2.pdf>
- BENSAHEL, Nora and BYMAN, Daniel L., " The Future Security Environment in the Middle East", <http://www.rand.org/publications/MR/MR1640/MR1640.pdf>
- BERMAN, İlan, " New Horizons for the American-Israeli Partnership", <http://www.acpr.org.il/ENGLISH-NATIV/04-issue/berman-4.htm>
- BILLION, Didier, " Kürt Devleti Politik Kurgu" , http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/dosyalar/kkaraca_250203_p.htm
- BİLGİN, Mustafa Sıtkı, , " Büyük Ortadoğu'nun Yarını", **Radikal**, 07 Nisan 2004.
- BLANK, Stephen, " Büyük Ortadoğu ve Stratejik Profili", Bülent Aras (der.), **Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu**, çev. Ali Murat Yel, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004.
- BOSTAN, Hanefi, "Irak Türkleri Soykırımıyla Kırımla Karşı Karşıya", **Kardaşlık**, Yıl: 6, Sayı: 24, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ekim-Aralık 2004.
- BOSTANCI, Reşit, "İlk Kez Gün Işığına Çıkartılan Bir Gerçek; İslanmayan Yüzemez", **Kardaşlık**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004.
- BOSTANOĞLU, Burcu, " Amerika'da Tarihi Kim Yazacak?", <http://www.panoramadergisi.com/mart2004/index.php?dosya=anakonu>

- BÖRKLÜ, Meşkure Yılmaz, “Lozan Sonrası Irak Türklerinin Durumu ve Genel Problemleri”, <http://www.turkmenfront.org/Turkish/Makale/MYB1.htm>
- BRZEZINSKI, Zbigniew, “A Grand U.S.-European Mideast Strategy: Iraq, Iran, Israel and Palestine”, http://www.iht.com/bin/print_ipub.php?file=/articles/2004/10/25/opinion/edzbig.html
- BRZEZINSKI, Zbigniew, “Büyük Ortadoğu’ya Dikkat”, **Radikal**, 10 Mart 2004.
- CEYLAN, Ebubekir, “Arap Milliyetçiliği ve Yeni Ortadoğu Fotoğrafi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.
- CHOMSKY, Noam, “ABD’nin Irak Politikası:Nedenler ve Sonuçlar”, Anthony Arnove (der.), **Kuşatma Altında Irak, Yaptırımların ve Savaşın Ölümcül Etkileri**, Çev. Mehmet Harmancı, Everest Yayınları, İstanbul, 2001.
- COHEN, Richard, “Pro-İsrail, But Pro-Peace?” <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A62793-2004oct25?language=printer>
- CORDESMAN, Anthony H., “Middle Eastern Energy After the Iraq War: Current and Projected Trends”, <http://www.csis.org/burke/mees/meeafteriraq.pdf>
- COŞKUN, Mustafa, “Irak’ın Parçalanması İsrail’in İşine Gelir”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=80>
- ÇEÇEN, Anıl, “ABD ve İsrail’in Planları Çerçevesinde: Ortadoğu’daki Son Gelişmeler”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=505>
- ÇETİNER, Selahattin, “Kürtlerin Tanıtılması”, **Harp Akademileri Bülteni**, Yıl:40, Sayı:208, İstanbul, Temmuz 2004.
- ÇUBUKÇU, Mete, “Egemenlik, Çözüm ve Irak’ın Geleceği”, **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, Temmuz/Ağustos 2004.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, “11 Eylül’ün Felsefesi ve Stratejik Boyutları”, Masis Kürkçügil(der), **Sahibini Arayan Barış**, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- DEDEOĞLU, Beril, “Akdeniz’in İki Yakasından AB-Magrep İlişkilerine Yönelik Algı ve Beklentiler: Akademiya Yanılgıları”, <http://www.panoramadergisi.com/kasim2004/index.php?dosya=dunyayabakis2>
- DEDEOĞLU, Beril, “Irak Krizi: Yine Yeniden Dünya Düzeni”, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=343>
- DEDEOĞLU, Beril, “Ortadoğu’nun Yeniden Yapılandırılması ve ABD Talepleri”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=421>
- DEMİR, Metehan, “Multi-Containment Politikalara Tepki İttifakı”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı:1, İlkbahar 1999.
- DEMİRCİ, Güçlü, “Irak’taki Türkler”, Ali Ahmetbeyoğlu ve diğerleri (haz.), **Irak Dosyası II**, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003
- DİLEK, Bahadır Selim, “31 Ağustos Kıyımı”, **Türkmeneli’nden Notlar**, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, Eylül 1999.

DROZDIK, William and the others, “Partners in Frustration: Europe, the United States and the Broader Middle East”,
<http://www.acus.org/Publications/policypapers/TransatlanticRelations/Partners%20in%20Frustration1.pdf>

DUNNE, Michelle Durocher, “Integrating Democracy Promotion Into U.S. MiddleEast Policy”, www.carnegieendowment.org/files/CP50FINAL.pdf

EKİCİ, Necdet, “Kerkük ve Musul Sorunu”, **Kardaşlık**, Yıl; 7, Sayı: 25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak-Mart, 2005.

ERBİL, Haşim Nahit, “Musul Meselesi Haliç Konferansı’nda Müzakere Edilirken Kerkük’te Yapılan Katliam”, İzzettin Kerkük (haz.), **Haşim Nahit Erbil ve Irak Türkleri**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, 2004.

ERHAN, Çağrı, “NATO’nun En Büyük Krizi?”,
<http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=94>

ERHAN, Çağrı, “Barış ve Duvar”,
http://www.panoramadergisi.com/mart2004/index.php?dosya=cagri_erhan

ERHAN, Çağrı, “Büyük Ortadoğu Projesi’ndeki Belirsizlikler”,
<http://www.panoramadergisi.com/nisan2004/index.php?dosya=anakonu>

ERHAN, Çağrı, “Perşembenin Gelişi”,
<http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=255>

ERHAN, Çağrı, “Operasyon İstikrar Değil Belirsizlik Getirdi”,
<http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=952>

ERHAN, Çağrı, “ABD BM’den Ne Çıkaracak?”,
<http://haberanaliz.com/detay.php?detayid=618>

ERKMEN, Serhat, “ABD’nin Ortadoğu’da Değişim İhtiyacının Nedenleri”,
<http://members.fortunecity.com/nuri/Yaz/ABDihtiyaci.htm> (Stratejik Analiz Dergisi’nin Mart 2003 sayısından alınmıştır).

ERKMEN, Serhat ve diğerleri, “Irak’ta Direniş”, <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran141.htm>

ERSANEL, Nedret, “Hile Yolu ile Savaşacaksınız”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı:1, İlkbahar 1999.

ERTUĞRUL, Ümit, “OSEGİT’in Kültürel ve Etnik Yapılanması”, Samir Salha (haz.), **Ortadoğu Siyasi Ekonomik Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (OSEGİT)**, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi. Yayınları, 2004.

ERTUĞRUL, Ümit, “ABD’nin Irak’a Müdahalesi Ekseninde Kerkük Türkmenleri”, Bekir Günay (der.), **Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005

ESLEN, Nejat, “Türkiye’ye Kilit Ülke Rolü”, **Radikal**, 25 Mart 2004.

ESLEN, Nejat, “NATO’da Bush’un İstedığı Oldu”, **Radikal**, 01 Temmuz 2004.

ESLEN, Nejat, “ABD’nin Stratejik Hataları”, **Harp Akademileri Bülteni**, Yıl:40, Sayı:208, İstanbul, Temmuz 2004.

FREEDMAN, Robert O. , “ Putin Döneminde Rusya’nın Ortadoğu Politikası”, Bülent Aras (der.), **Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu**, çev. Ali Murat Yel, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004.

FUKUYAMA, Francis, “Savaşların Geleceği”, Murat Yılmaz (der), **Medeniyetler Çatışması**, 8.b, Ankara, Vadi Yayınları, 2003.

FULLER, Graham E. , “Turkey’s Strategic Model; Myths and Realities”, **The Washington Quarterly**, The Center For Strategic and International Studies and Massachusetts Institute of Technology, Summer 2004.

GERECHT, Rauuel Marc, “ Dead or Alive?”, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/004/827awmhq.asp>

GÖKA, Erol, “Ortadoğu Barışının Psiko-Politik Çerçevesi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.

GÜÇLÜ, Orhan, “ Ortadoğuda Değişim, Nedenler ve Muhtemel Sonuçlar”, **Harp Akademileri Bülteni**, Yıl:40, Sayı:208, İstanbul, Temmuz 2004.

GÜNAY, Bekir, “ Değişen Dünya Denklemine Sorunlu Türk Bölgeleri ve Çözüm Önerileri”, Bekir Günay (der.), **Sorunlu Türk Bölgeleri**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

GÜRSES, Emin, “ NATO ve Genişletilmiş (Büyük) Ortadoğu Projesi: Hattı Savunmadan Sathı Savunmaya”, **Jeopolitik Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:3, Sayı:11, İstanbul, Çantay Kitabevi, Yaz 2004.

GÜZEL, Hasan Celal, “Oy Kerkük Oy”, **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004.

HARB, Muhammed, “ Bush Atatürk Yolunda”, **Radikal**, 11 Haziran 2004.

HASAN, Mazin, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=113>

HASAN, Mazin, “ Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası”, **Irak Krizi 2002-2003**, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen (haz.), Ankara, ASAM Yayınları, 2003.

HASAN, Mazin ve ŞÜKÜR, Soran, “ Kerkük Kerkük”, <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran147.htm>

HAYDAR, Haydar, “ Büyük Ortadoğu Tuzaktan İbarettir”, **Radikal**, 17 Haziran 2004 (Yazarın 11 Haziran 2004’te, Thawra Gazetesi’nde yayınlanan yazısından alınmıştır).

HOCAOĞLU, Sami, “ Misyonerler, Sömürgeciliğin Keşif Kolu?”, <http://www.ilkadimdergisi.com/181/kapak-roportaj.htm>

HUNTINGTON, Samuel P., “Medeniyetler Çatışması mı?”, Murat Yılmaz (der), **Medeniyetler Çatışması**, 8.b, Ankara, Vadi Yayınları, 2003.

HÜR, Ayşe, “ Terör, İslam ve Amerika...(6)”, **Radikal**, 12 Aralık 2003.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, “Sınıfta Kalmayalım!”, **Kardaşlık**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2004.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, “Türkmenler...Dikkat!”, **Kardaşlık**, Yıl: 6, Sayı: 24, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ekim-Aralık 2004.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, “ Ayaklanmak”, **Kardaşlık**, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005.

HÜRMÜZLÜ, Habib, **Geçiş Dönemi İçin Irak Devleti Yönetim Yasası**, 8 Mart 2004, Ankara, Global Strateji Enstitüsü , 2004.

HÜSEYNİ, Muhammed Sadık, “ İsrail’ in Amacı Irak’ ı Kuşatmak”, **Radikal**, 13 Ağustos 2004.

IŞILDAKOĞLU, Meriç, “ İsrail NATO'ya Girerse, NATO Filistin'e Gelir mi?“, <http://www.haberanaliz.com/detayprnt.php?id=977&s=detay>

IVEKOVIC, Ivan, “ İsrail Etnokrasisi ve Filistin’ in Bantustanlaştırılması”, www.ozguruniversite.org/guncelasup.htm

JAFFE, Amy Myers and MANNING, Robert A. , “ Russia, Energy and the West”, **Survival**, Vol: 43, No.: 2, Summer 2001.

JOFFEE, George, “ Relations Between the Middle East and the West”, **The Middle East and Europe, The Power Deficit**, London, Published by Routledge, 1998.

KAHRAMAN, H. Bülent, “ Ortadoğu’da (neo) Kemalizm”, **Radikal**, 12 Mart 2004.

KALAYCI, Hüseyin, “ Neo-conlar'ın Gölgesinde BOP”, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=1147>

KALAYCI, Hüseyin, “ ABD'nin Ortadoğu Yanılgıları“, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=1155>

KALAYCI, Hüseyin, “ NATO Irak'ta Güveni Sağlayabilir mi?“, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=1178>

KAPLAN, Fred, “ Bush’s U.N. Speech Offers Platitudes Instead of Solutions”, <http://slate.msn.com/id/2107027/>

KAPLAN, Fred, “ How to stay in-without staying the course”, <http://slate.msn.com/?id=2099956&>

KAPLAN, Fred, “Why Bush Didn’t Apologize”, <http://slate.msn.com/id/2100015/>

KARACA, Kayhan, “ Irak ve Avrupa Paramentosu”, www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/kkaraca_170303.htm

KARACA, Kutay, “ Petrol ve Petrolün Jeopolitik Önemi”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2003.

KARACA, Kutay, “ Çin Halk Cumhuriyeti’nin Yeni Güvenlik Kavramı, Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye’nin Bölgedeki Örgütlenmeye Bakışı”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Sayı:3, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2004.

KARAGÜL, İbrahim, “ Medeniyetler çatışması Tezi İç Çatışma Projesine Döndü”, http://www.haberanaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=66&tarih_yazi=1077919200

KARAGÜL, İbrahim, “ JFQ dergisinin ‘Büyük Ortadoğu’ dosyası: Bu projenin neresi yerli?”,
http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=66&tarikh_yazi=1076968800

KARAGÜL, İbrahim, “ ‘Yeni Osmanlıcılık’ Dersleri, ‘Büyük Ortadoğu’ ve Kıbrıs”,
http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=66&tarikh_yazi=1076104800

KAUFMANN, Chaim, “ Threat Inflation and the Failure of the Marketplace of Ideas: The Selling of the Iraq War”, **International Security**, Vol:9, No:1, (y.y), Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology, Summer 2004.

KAYAYERLİ, Müjdat, “ Etnisitenin Ortadoğu’da Önemi ve Güvenlik“,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=722>

KAZANCI, Hicran, “Türkiye, 1 Mart Tezkeresine Takılıp Kalmamalı”,
Altunköprü, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005.

KERKÜK, İzzettin, “ ABD’nin Irak’ta Türkmenleri Dışlayan Politikası Adaletsiz ve Yanlıştır, **Kardaşlık** , Yıl:5, Sayı:18, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Nisan-Haziran 2003.

KESKİN, Arif, “ABD-İran ve Irak Güvenlik Sistematiği”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=690>

KILIÇARSLAN, Şule, “ Irak Savaşı Sonrasında Ortadoğu’da Güven Sorunu ve ABD’nin Yeni Stratejik Eğilimlerini Anlamak“,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=512>

KIŞLALI, M. Ali, “ Kerkük Kimin?”, **Radikal**, 15 Ekim 2004.

KIZILIRMAK, Hakan, “ ‘Büyük Ortadoğu Kavramı’: Anlamı, Amacı ve Türkiye’ye Olası Yansımaları”, <http://www.habusulu.com/makale27.htm>

KOÇ, Şanlı Bahadır, “ Geniş Ortadoğu-Irak-İsrail“,
<http://www.haberaliz.com/detayprnt.php?id=1127&s=detay>

KOÇ, Şanlı Bahadır, “Yahudiler ve Amerikan seçimleri-Çin ve Ortadoğu Petrolü”,
 “Yahudiler ve Amerikan Seçimleri - Çin ve Ortadoğu Petrolü”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=1347>

KOÇ, Şanlı Bahadır, “Rumsfeld, Bremer ve Irak”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=1369>

KOÇ, Şanlı Bahadır, “Telafer, ABD ve Türkiye”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=1337>

KOHEN, Sami, “ Örnek Alsalar”,
http://www.haberaliz.com/kose_yazar_yazilari.php?yazar_id_yazi=51&tarikh_yazi=1077832800

KÖPRÜLÜ, Ziyat, “Türkmenler Yine Görmezlikten Gelindi”, **Kardaşlık**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004.

KÖPRÜLÜ, Ziyat, “İnsan Hakları İhlalinde Altunköprü Katliamı örneği-II-”,
Altunköprü, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005.

KURUBAŞ, Erol, “Kuzey Irak’ta Olası bir Ayrılmanın Gerçekleşebilirliği”,
<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran134.htm>

LAÇİNER, Sedat, “Irak Seçimleri”, **Kardaşlık**, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005.

LANIER, Stephen, “ Low Intensity Conflict and Nation-Building in Iraq”, **Center for Strategic and International Studies**, Washington, October 22, 2004.

LESSER, Ian O. , “ Energy and the Middle Eastern Security : New Dimensions and Strategic Implications”,
<http://www.rand.org/publications/MR/MR1640/MR1640.pdf>

LEURDIJK, Dick, “ Kuzey Afrika ve Ortadoğu’daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri’nin NATO’nun Güvenliğine Etkileri”, **Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri**, Ankara, Gn. Kur. Basımevi, 2004.

LEVIN, Carl, “Report of an Inquiry into the Alternative Analysis of the Issue of an Iraq-al Qaeda Relationship”,
http://levin.senate.gov/newsroom/supporting/2004/102104_inquiryreport.pdf

LIOTTA, P. H. and MISKEL, James F., “ Dangerous Democracy? American Internationalism and the Greater Near East”, **Orbis, A Journal of World Affairs**, Volume:48, Number:3, Philedelphia, Foreign Policy Research Institute, Summer 2004.

MANAZ, Abdullah, “ Savaşın 1. Yılında: ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Irak”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=929>

MANAZ, Abdullah, “ ABD'nin Ortadoğu Girişiminden Beklentileri“,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=897>

MANAZ, Abdullah, “Irak'ta Yeni Yapılanma”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=440>

MANAZ, Abdullah, “Türkiye Karşıtı Türkmen Açıklamaları?”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=254>

MANAZ, Abdullah, “Türkmenlere Ne Olur?”,
<http://haberaliz.com/detay.php?detayid=182>

MANİSALI, Erol, “ Savaş Değil, İşgal“,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=317>

MARSHALL, Rachelle, “Set a Date For Leaving Iraq and Start Now”, **Washington Report On Middle East Affairs**, Vol:13, No:8, (y.y), October 2004.

MENGÜ, Cüneyt, “ Irak’ta Başlatılan Yeni Süreçte Türkmenlerin Durumu”,
http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?s=kose&id=1435&y_id=71

MUFTİ, Nermin El, “ Kerkük’te Nüfus Kavgası”, **Radikal**, 08 Eylül 2004.

MUSA, Deniz, “ Saklı Şehir: Telafer ”, **Türkmen Bohçası**, Yıl:2, Sayı:5, İstanbul, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayını, Aralık 2004.

MYLROIE, Laurie, "Iraq After Its Invasion of Kuwait", **The Middle east After Iraq's Invasion Of Kuwait**, Robert O.Freedman (ed), Gainesville, University Press Of Florida, 1993.

NAİME, Münir, " Önce Filistin'e Çözüm, Sonra Ortadoğu", **Radikal**, 13 Haziran 2004.

NAKİP, Mahir, " 28 Yıllık Hicran", **Kardaşlık** , Yıl:5, Sayı:18, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Nisan-Haziran 2003.

NAKİP, Mahir, "Irak Bölünecek mi?", **Kardaşlık** , Yıl:5, Sayı:20, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ekim-Aralık 2003.

NAKİP, Mahir, "Bir Yılın Muhasebesi", **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004.

NAKİP, Mahir, "Kendimizi Türkmen Yazalım", **Kardaşlık**, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Temmuz-Eylül 2004.

NAKİP, Mahir, " Çuvaldız ", **Kardaşlık**, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005.

NEFTÇİ, Nermin, "Kerkük'ten Geliyorum", **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004.

NEFTÇİ, Nermin, "Kerkük'ten Geliyorum 3", **Kardaşlık**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004.

NİRAY, Nasır, " Küreselleşme Bağlamında Ortadoğu", **Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt.II, Sayı:1, Elazığ, Fırat Üniv. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Ocak 2004.

NORLAND, Rod, " Hostage Business", **Newsweek** , NewYork, October 18, 2004

NUREDDİN, Muhammed, "Büyük ,Ortadoğu Projesi İçin Kilit Ülke Türkiye", **Radikal**, 04 Mart 2004.

OĞAN, Sinan, "Rusya'nın Irak'ta Mevzi Savaşı",
<http://habernaliz.com/detay.php?detayid=623>

OĞUZ, Osman, "Türkiye Diken Üstünde", **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004.

OKAN, Acar, " Irak Türkmeni Gençlere Mektuplar ", **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004.

ORTAYLI, İlber, " Türkler Sergisi",
<http://www.milliyet.com.tr/pazar/yazortay.html>

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, " Olası Irak Savaşı, Petrol, Ortadoğu'nun Yeniden Tasarımı ve Türkiye", <http://www.habernaliz.com/detayprnt.php?id=179&s=detay>

ÖĞÜTÇÜ, Mehmet, " Ortadoğu'da Kuşak Değişimi Sessizce Gerçekleşiyor",
<http://www.panoramadergisi.com/aralik2004/index.php?dosya=dunyayabakis2>

ÖZALP, Güven, " Irak, AB ve NATO",
www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/gozalp_160103.htm

ÖZALP, Güven, " Aynı Yolun Yolcuları",
http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/dosya/gozalp_230603-a.htm

- ÖZALP, Necdet, “ Imperium Oeconmicum (1)”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=437>
- ÖZALP, Necdet, “ Imperium Oeconmicum (2)”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=450>
- ÖZALP, Necdet, “Imperium Oeconmicum (3)”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=460>
- ÖZALP, Necdet, “ Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu”,
<http://www.panoramadergisi.com/subat2004/index.php?dosya=enerji>
- ÖZBEK, Nurullah S. , “ Ortadoğu Denkleminde Türkiye-İsrail İlişkileri”,
<http://www.geocities.com/akademyaarsiv1/akademarsiv32.htm>
- ÖZCAN, Nihat Ali, “ Irak’ta ABD’nin Açmazları”,
<http://www.panoramadergisi.com/mayis2004/index.php?dosya=koseyazisi&id=12>
- ÖZCAN, Nihat Ali, “Büyük Ortadoğu Projesi’ Türkiye’yi de Dönüştürür”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=870>
- ÖZDAĞ, Muzaffer, “Ortadoğu’da Yaşanan Durum ve Yakın Gelecek Üzerine Değerlendirmeler”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999
- ÖZDAĞ, Ümit, “İsrail’ in Kuzey Irak Politikası”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.
- ÖZDAĞ, Ümit, “Yeniden Yapılanan Ortadoğu” , *Irak Dosyası II*, Ali Ahmetbeyoğlu ve diğerleri, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003.
- ÖZDAĞ, Ümit, “ PKK Ne Yapıyor?”, *Yeniçağ*, 29 Nisan 2005.
- ÖZDAĞ, Ümit, “Kerkük Travması”,
http://www.avsam.org/irak/analiz/12_analiz.htm
- ÖZDAĞ, Ümit, “ Türkmenler-ABD Ve Stratejik Çıkar”,
http://www.avsam.org/irak/analiz/3_analiz.htm
- ÖZDAĞ, Ümit, “ Irak Bölünüyor mu?”, *Akşam*, 10 Ocak 2005.
- ÖZDAĞ, Ümit, “ Kerkük’te Son Gelişmeler”, Şemsettin Küzeci (haz.), *Kerkük Soykırımları*, Ankara, Teknoed Yayınları, 2004.
- ÖZDAĞ, Ümit, “Türkmen Politikası Hala Mümkün mü?”, *Altunköprü*, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005.
- ÖZEY, Ramazan, “ABD’nin Ortadoğu İşgali Devam Edecek mi?”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=432>
- ÖZEY, Ramazan, “Petrol Bataklığında Avla(n)mak”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=648>
- ÖZEY, Ramazan, “Irak Savaşında Başarısızlığın ve Savaşın Uzamasının Nedenleri”,
<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=361>
- ÖZGÜREL, Avni, “Telafer’e Güç Verecek Kapı”, *Radikal*, 26 Eylül 2004.
- ÖZTUNA, Yılmaz, “Kerkük”, *Altunköprü*, Yıl:2, Sayı:10, İstanbul, Şubat 2004.

- ÖZTÜRK, Osman Metin, “Yeni Bir Domuzlar Körfezi Herakatı Mı?”, <http://habernaliz.com/detay.php?detayid=366>
- ÖZTÜRK, Recep, “ Irak’ta Neden Hep Amerikan Askeri Öldürülüyor? İngiliz Askeri Ayrıcalıklı mı?”, <http://www.panoramadergisi.com/kasim2004/index.php?dosya=dunyayabakis4>
- ÖZTÜRKMEN, Ömer, “Iraklı Türkmenlerin Kaderi”, **Kardaşlık**, Yıl:6, Sayı:21, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak- Mart 2004.
- PARK, Bill, “ Iraq’s Kurds and Turkey: Challenges for US Policy”, <http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters/04autumn/park.pdf>
- PERTHES, Völker, “ America’s Greater Middle East and Europe: Key Issues For Dialogue”, **Middle East Policy**, Vol:XI, No:3, (y.y), Fall 2004.
- PIPES, Daniel, “ A new Axis: The Emerging Turkish-Israeli Entente”, <http://www.danielpipes.org/article/293>
- RAY, James Lee, , “ The Future of International War”, David Garnham and Mark Tessler (ed.), **Democracy, War And Peace In the Middle East**, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1995.
- REESE, Charley, “Iraq on the Verge of Implosion”, **Washington Report On Middle East Affairs**, Vol:13, No:8, (y.y), October 2004.
- RENNER, Michael, “ Büyük Güçlerin Petrolle Dansı”, Cahide Sarı (haz.), **ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004.
- RHODES, Matthew, “ Central Europe and Iraq: Balance, Bandwagon, or Bridge?”, **Orbis, A Journal of World Affairs**, Volume:48, Number:3, Philadelphia, Foreign Policy Research Institute, Summer 2004.
- ROBERTSON, George, “ Ben de savaşa Karşıyım”, [http:// www.foreignpolicy.org.tr/tur/roportaj/gozalp_180203.htm](http://www.foreignpolicy.org.tr/tur/roportaj/gozalp_180203.htm)
- ROBINSON, William I., “ What to Expect from US Democracy Promotion in Iraq”, <http://repositories.cdlib.org/gis/13/>
- ROSENBERG, Steven, “ Rusya: Şam’a Füze Satacağız”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_moscow_missile.shtml
- ROZMAN, Gilbert, , “China’s Perspective On The World”, **External Strategy of the New Chinese Leadership International workshop, The Japan Institute of International Affaris**, , Tokyo, (y.y), February 9-10, 2004.
- RUBIN, Michael, “ABD, PKK’ ya Karşı Acil Önlem Almalı”, **Radikal**, 08 Ağustos 2004.
- SAATÇI, Suphi, “Irak’ın Yapılanması ve Türkmenler”, Ali Ahmetbeyoğlu ve diğerleri (haz.), **Irak Dosyası II**, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003.
- SAATÇI, Suphi, “ Açlık ve Sefaletten Talana” , **Kardaşlık**, Yıl:5, Sayı:18, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Nisan-Haziran 2003.
- SAATÇI, Suphi, “Irak’ ın Eski Olan Yeni(!) Sorunu”, **Kardaşlık**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, Temmuz-Eylül 2004.

- SAATÇİ, Suphi, “Zorbalanın Seçimi”, **Kardaşlık**, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ocak-Mart 2005.
- SALHA, Samir ve EVCİOĞLU, Kemal, “ OSEGİT’e Giden Yol”, Samir Salha (haz.), **Ortadoğu Siyasi Ekonomik Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (OSEGİT)**, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi. Yayınları, 2004.
- SALİH, Khalel, “ Bir Azınlığı Şeytanlaştırma: Irak Kürtleri Örneği”, Kirsten E. Schulze, Martin Stokes ve Colm Campbell (der.), **Ortadoğu’da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.
- SALKIN, Yves, “ Yakındoğu’da Fransa Mandası, Umut ve Gerçekler”, **Stratejik Etütler Bülteni**, Yıl:29-30, Sayı: 90-91, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Eylül 1995-1996.
- SANBERK, Özdem, “ Geleceği Yaratan İttifaklar”, **Radikal**, 29 Mart 2004.
- SARI, Cahide, “ ABD Saldırganlığının Irak ve Sonrasına İlişkin Gelece(ksizli)ği...”, **ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi**, Cahide Sarı (haz.), Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004.
- SEVGİN, Nazmi, “Kerkük Türkleri”, **Müdafaa-i Hukuk Atatürkçü Aylık Dergi**, Sayı:52, Ankara, Aralık 2002.
- SEYDİ, Süleyman, “Küresel Güven Kaybı ABD’nin Aleyhine Gelişiyor”, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=759>
- SEYDİ, Süleyman, “ABD’nin Irak Politikası”, <http://haberaliz.com/detay.php?detayid=357>
- SEZGİN, Ferruh, “ Üç Irak’a Doğru mu?”, **Avrasya Dosyası**, Cilt:5, Sayı:1, İlkbahar 1999.
- SEZGİN, Ferruh, “Telafer’de Ne Oldu Ne Olacak?”, **Kardaşlık**, Yıl: 6, Sayı: 24, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Ekim-Aralık 2004.
- SIKORSKI, Radek, “ European Defense reform: The Beginning of the Beginning”, http://www.aei.org/publications/pubID.21227/pub_detail.asp
- ŞENER, Sami, “Medeniyetler Arası Çatışma Teorileri ve Tarihin Sonu Üzerine”, Murat Yılmaz (der.), **Medeniyetler Çatışması**, 8.b, Ankara, Vadi Yayınları, 2003.
- TAFLIOĞLU, Serkan, “İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, “ Filistin Meselesi ve İsrail’ in Son saldırısı”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_02.html
- TAYLOR, Ajp, “ Birinci Dünya Savaşı Nasıl Başladı? ”, çev. Ayka Sunkar, **20. Yüzyıl Dosyası**, Cilt:II, (y.y), Milliyet Yayınları, 1976.
- TOPUZ, Ali Kılıçarslan, “Rusya-İsrail ilişkileri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.
- TÜTÜNCÜ, Mehmet, “Siyasi Parti mi, Askeri Karargah mı?”, **Altunköprü**, Yıl:2, Sayı:10, İstanbul, Şubat 2004.
- TÜTÜNCÜ, Mehmet, “Türkiye’nin Irak Politikası”, **Altunköprü**, Yıl:2, Sayı: 11, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mayıs 2004.

ÜLGER, İrfan Kaya, “ Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya’nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi”,

http://www.stradigma.com/turkce/eylul2003/print_04.html

ÜNAL, Hasan, “ Adım Adım Kürt Devleti Senaryosu”,

<http://www.turkmencephesi.org/haberdetay.asp?haberid=2439>

YALÇIN, Semih, “Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi”, <http://www.haberbilgi.com/bilim/tarih/musul.html>

YALÇINTAŞ, Nevzat, “ Anglo-Amerikan Kürdistanı mı?”, Ahmet Almaz (haz.), **Irak’ta Neler Oluyor? Yalanların Dansı ve Komplo: Prof. Dr. Nevzat Yalçintas’tan Tarihe Notlar**, İstanbul, Genesis Yayınları, 2003.

YAPHE, Judith S., “ An Overview”, **The Middle East in 2015: The Impact of Regional Trends on U.S Strategic Planning**, Washington, National Defense University Press, 2002.

YAVUZ, Bige Sükan, “ 1922 Yılında Ortadoğu’da Uluslararası Petrol Rekabeti”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Ankara, Gn.Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Eylül 2003.

YAYÇILI, Mustafa Kemal, “ 31 Ağustos 1996 ve 10 Ağustos 1998 Olayları Hakkında Açıklama”, **Türkmeneli’nden Notlar**, Yıl:1, Sayı:3, Ankara, Eylül 1999

YELDAN, A. Erinç, “ **Irak Operasyonu ve Dünya Ekonomisi**“, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=369>

DERGİLER

Altunköprü, Yıl:3, Sayı:12, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayınları, Mart 2005.

Avrasya Dosyası, Cilt: 5, Sayı: 1, İlkbahar 1999.

Kardaşlık, Yıl:7, Sayı:25, İstanbul, Kerkük Vakfı Yayını, Ocak-Mart, 2005.

İNTERNET SAYFALARI

<http://www.avsam.org/tr/giris3.asp>

<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran137.htm>

<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran141.htm>

<http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran146.htm>

http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2004/11/041109_pressreview.shtml

<http://www.commondreams.org/headlines02/0920-05.htm>

http://www.csis.org/europe/initiative/040819_edi.pdf

http://www.csis.org/features/050102_IraqiElections.pdf

http://www.ezeliates.net/turkmen_hakihlali.htm
http://www.foreignpolicy.org.tr./tvr/toplanti/irakanayasa_30034.htm
http://globalsecurity.com/war_on_terror/making_things.htm
<http://www.haberaliz.com/haber.php?jd=701>
http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15_dosyalar/editdata.mso
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=334&s=analizdetay>
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=334&katagori=3&s=analizdetay>
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=795&katagori=3&s=detay>
<http://www.kerkuk.net/haberdetay.asp!haberid=2830>
<http://www.kerkuk.net/haberdetay.asp?haberid=4514>
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=923&katagori=2&s=detay>
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=935&katagori=2&s=detay>
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=965&katagori=5&s=detay>
<http://www.panoramadergisi.com/haziran2004/index.php?dosya=soylesi1>
<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/25602.htm>
<http://www.tdk.gov.tr/tdksozluks/sozara.htm>
http://www.tsk.mil.tr/bashalk/toplanti/basbilotoplanti/kasim2004/kasim2004_bas_inbrifingi.htm
http://www.turkmencephesi.org/AB_Orgut_Raporlari.asp
<http://www.turkmencephesi.org/katliamlar.asp>
http://www.turkmencephesi.org/Mh_Ihlalleri.asp
<http://www.turkmeneligenclik.8k.com/tarih.htm>
<http://www.turkmenfront.org/Turkish/Tarih/lozan.htm>

GAZETELER

Akşam, 22 Nisan 2005.
Los Angeles Times, March, 20, 2004.
Radikal, 18 Mart 2003.
Radikal, 12 Ekim 2003.
Radikal, 21 Ekim 2003.
Radikal, 01 Şubat 2004.
Radikal, 28 Şubat 2004.
Radikal, 02 Mart 2004.
Radikal, 20 Mart 2004.
Radikal, 11 Haziran 2004.

Radikal, 22 Haziran 2004.

Radikal, 03 Temmuz 2004.

Radikal, 26 Şubat 2005.

Sabah, 09 Ekim 2003.

ÖZGEÇMİŞ

1972’de Manisa’nın Alaşehir ilçesinde doğan Ümit ERTUĞRUL, ilk ve orta öğrenimini Alaşehir’de tamamlamıştır. Maltepe Askeri Lisesi’ni bitirdikten sonra, 1994 yılında Kara Harp Okulu’nda Sistem Mühendisliği programını tamamlayarak lisans diplomasını alan Ümit ERTUĞRUL, İngilizce bilmektedir.

